

ปัญหาและการจัดการความยากจนของชาวกูยจังหวัดสุรินทร์

นางสาวกันยารัตน์ เพียรชอบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PROBLEM AND MANAGEMENT OF KUI'S POVERTY IN SURIN PROVINCE

Miss Kanyarat Pianchob

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Economics Program in Economics

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

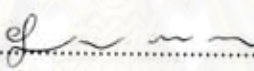
Copyright of Chulalongkorn University

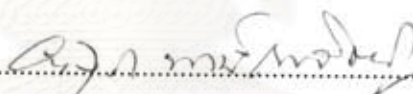
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปัญหาและการจัดการความยากจนของชาวนาย่างขาวภูยจังหวัดสุรินทร์
โดย นางสาวกันยารัตน์ เพียรชอบ
สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ตีรณ พงศ์มพัฒน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์)

..... กรรมการ
(ดร. นพ. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์)

สถาบันนวมบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว กันยารัตน์ เพียรชอบ : ปัญหาและการจัดการความยากจนของควาญช้างชาวกูย
จังหวัดสุรินทร์ (THE PROBLEM AND MANAGEMENT OF KUI'S POVERTY IN SURIN
PROVINCE)

อ.ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 206 หน้า.

สุรินทร์เป็นจังหวัดยากจน มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำติดอันดับที่ 74 ของประเทศ จากทั้งหมด 76
จังหวัด ใน พ.ศ.2547 ช้างและชาวกูยผู้เลี้ยงช้างรายเล็กเป็นหนึ่งในกลุ่มบุคคลชายขอบที่ประสบ
ปัญหาเรื่องปากท้อง สืบเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าในท้องถิ่นถูกทำลายหรือเสื่อม
โทรมลงเพียงหนึ่งช่วงอายุคน

ผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ หมู่บ้านตากกลาง พบว่า การเลี้ยงช้าง
เป็นรายได้หลักของครัวเรือน ส่วนรายได้รองคือการทำนา และรายได้จากแหล่งอื่นๆ รายได้สุทธิเฉลี่ย
ต่อเดือนของครัวเรือน คือ 8,295 บาท แบ่งออกเป็นรายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้างร้อยละ 46 รายได้
สุทธิจากการทำนาร้อยละ 40 และรายได้สุทธิอื่นๆร้อยละ 14 โดยผลของรายได้สุทธิมาจาก รายได้
หักด้วยต้นทุนการผลิต แม้ว่าการเลี้ยงช้างจะทำรายได้มาก แต่ต้นทุนการเลี้ยงช้างเป็นต้นทุนที่สูงที่สุด
คิดเป็นร้อยละ 86 ของต้นทุนการผลิตของควาญช้างทั้งหมดเช่นกัน

ชาวกูยพึ่งพาช้างเพื่อทำมาหากินได้ เนื่องจากพวกเขามีทักษะความสามารถในการควบคุม
ช้าง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาจากอดีต ประกอบกับคนในสังคมต้องการสินค้าและ
บริการต่างๆจากช้าง แต่ชาวกูยต้องเผชิญกับทัศนคติด้านลบจากคนในสังคม ซึ่งผูกติดกับรูปแบบที่
ช้างถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันหลักของไทย คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้
การใช้ช้างทำงานและควาญช้างไม่ถูกยอมรับจากคนในสังคมไทย ในขณะที่การพาช้างมาเร่ร่อน
เป็นวิธีการลดปัญหาด้านทุนการเลี้ยงช้างที่ได้ผลที่สุดภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ของชาวกูย การศึกษา
กระบวนการทำให้ช้างกลายเป็นสินค้าภายใต้ระบบทุนนิยม และการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการ
เลี้ยงช้างกับรายได้ของชาวกูยภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
เป็นข้อมูลจำเป็น เพื่อช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันคิดหาทางออกในการแก้ปัญหาเรื่องช้างที่
เหมาะสม

สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์..... ลายมือชื่อนิสิต..... กัญญาวิภา ๖ ที่ ๑๖๒๐๙.....
ปีการศึกษา.....2550..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... ผาสุก พงษ์ไพจิตร.....

4785553529 : MAJOR ECONOMICS

KEY WORD: KUI / COMMODIFICATIONL / ELEPHANT / POVERTY

KANYARAT PIANCHOB : THE PROBLEM AND MANAGEMENT OF KUI'S POVERTY
IN SURIN PROVINCE. THESIS ADVISOR : PROF. PASUK PHONGPAICHIT,Ph.D.,
206 pp.

Surin is one of the poorest province in the country (ranking 74 th in term of per capita income level out of 76 provinces in Thailand.) Elephants and Kuis who work as small-scale mahouts are among these where livelihood is threatened by the deteriorating natural environment in the lost generation.

The survey results show that the sample household on average derives 46% of their net household income from deploying elephants in various ways. Their average net income is higher than that for the Surin province. Obviously, elephants keeping is the major source of their livelihood. But the cost of keeping are elephant is very high as the forest and natural environments are no longer suitable.

Taking their elephant for a ride in cities and various places several month in a year in only reason when local food and work are scarce, because the most effective way to survive for both elephants and the Kui. Thai are attracted to elephants. So mahouts can sell elephant or sell products relating them to people.

The Kuis can rely on elephants are means of livelihood because they have the skills as mahout, which is a part of culture heritage ; and also because Thais think of elephants as auspicious animal. There is always demand from people, to feed it, to ride it, to touch it as to blessed by it for good luck. But mahouts also face negative reactions from many urban Thais who want wandering elephants, which the Kui's livelihood to stop. Any attempt to solve this problem must take into account the livelihood of the poor Kuis. Information and data concerning the commodification of elephants and the economics are important to enable all concerned to find suitable solutions.

Field of Study :Economics..... Student's Signature : *กัญจรัตน์ ศึกษานันท์*.....

Academic year :2007..... Advisor's Signature : *P. Phongpaichit*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลที่มีพระคุณต่อผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร ท่านเอาใจใส่ สละเวลาอันมีค่าให้คำปรึกษา ให้ข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์ ให้ความรู้ และช่วยตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดจนผลักดัน ให้กำลังใจแก่ผู้เขียน

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ ได้ให้เกียรติเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์แล ดิลกวิทยรัตน์ และ ดร.นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ให้เกียรติเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำ อันเป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เป็นอย่างมาก ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณในความกรุณาของท่าน

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา น้องตัก น้องโต้ ที่สนับสนุนผู้เขียนทั้งในด้านกำลังใจและกำลังใจ ตลอดระยะเวลาการเรียน อีกทั้งให้คำปรึกษาต่าง ๆ แก่ผู้เขียน จนทำให้ผู้เขียนสามารถเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จ

ขอขอบพระคุณคุณตาแก้ว คุณยายพิศ ที่ดูแลผู้เขียนเป็นอย่างดี ขณะผู้เขียนเก็บข้อมูลในหมู่บ้านตากกลาง พร้อมทั้งหมอช้าง ความรู้ช้าง ชาวบ้าน และช่างทุกเชือก ณ หมู่บ้านตากกลางที่ให้ความช่วยเหลือและข้อมูลแก่ผู้เขียนด้วยความเป็นกันเองยิ่ง

ขอขอบคุณเพื่อนๆ และพี่ๆ ในคณะเศรษฐศาสตร์ที่รักยิ่งของผู้เขียน ซึ่งคอยให้ความช่วยเหลือช่วยเหลือผู้เขียนเสมอมา ทำให้ผู้เขียนมีกำลังใจ ไม่ท้อแท้ต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อีกทั้งอำนวยความสะดวกแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด สุดท้ายนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

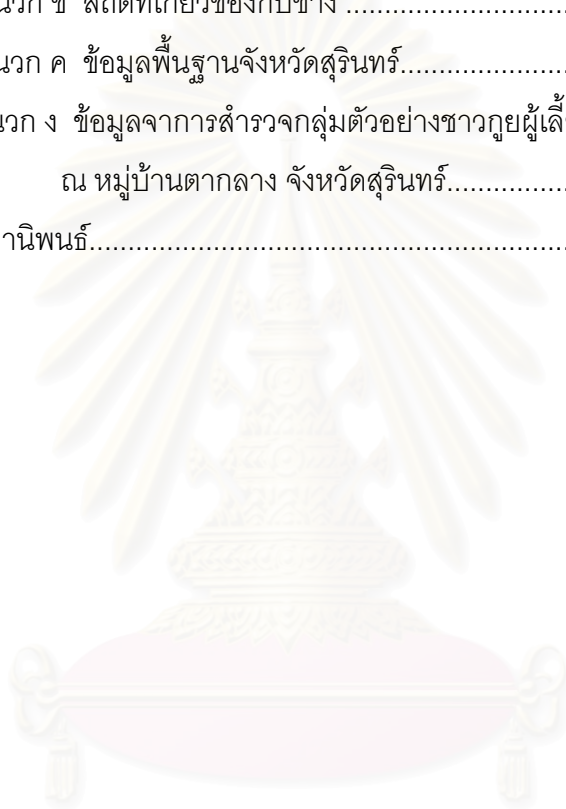
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	7
1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.7 วิธีการศึกษา.....	10
บทที่ 2 แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้าและวัฒนธรรมชุมชน.....	12
2.2.1 แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้า.....	11
2.2.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	14
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้างและชาวกูย.....	16
บทที่ 3 พัฒนาการช้างในสังคมไทย.....	24
3.1 ช้างในอดีต.....	24
3.1.1 ช้างในประเทศไทย.....	25
3.2 พัฒนาการช้างในสังคมไทย.....	25
3.2.1 โบราณกาลก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ.1781)	26
3.2.2 สมัยสุโขทัย (พ.ศ.1781 - พ.ศ.1981)	26

3.2.3 สมัยอยุธยา (พ.ศ.1983 - พ.ศ.2310)	28
3.2.4 กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2475)	32
3.2.5 หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475	35
3.3 ประเภทของช่าง.....	36
3.3.1 ช่างป่า.....	37
3.3.2 ช่างบ้าน (ช่างเล็ยง)	39
3.3.2.1 สถิติช่างบ้าน	40
3.4 การใช้ประโยชน์จากช่าง	44
3.4.1 ช่างทำไม้	44
3.4.2 ช่างในธุรกิจท่องเที่ยว	45
3.4.3 ช่างเร่ร่อน	45
3.4.4 ช่างในสวนสัตว์หรือเจ้าของเล็ยงไว้เอง	46
3.4.5 การค้าช่าง	47
การค้าช่างในประเทศ	47
การค้าช่างระหว่างประเทศ	48
3.5 ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาช่างบ้าน	52
3.6 หน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับช่าง	54
3.5.1 ภาครัฐ.....	54
กรมการปกครอง	54
กรมปศุสัตว์.....	55
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	55
สถาบันคชบาลแห่งชาติในพระอุปถัมภ์	56
องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์.....	57
3.5.2 ภาคเอกชน	57
วังช้างอยุธยา แล เพนียด	58

3.5.3 ภาคประชาชน	59
องค์กรและมูลนิธิ	59
ประชาชนผู้เลี้ยงช้าง	59
3.7 สรุป	60
บทที่ 4 การทำช้างให้กลายเป็นสินค้า.....	61
4.1 วิเคราะห์ช้างด้วยทฤษฎีการทำให้กลายเป็นสินค้า	61
4.1.1 ระบบทุนนิยมของมาร์กซ์.....	63
4.1.2 มูลค่าของช้างและความรู้ช้าง.....	65
4.1.3 มูลค่าของช้างในประเทศไทย.....	66
4.1.4 มูลค่าสินค้าและบริการของช้าง.....	69
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างช้างเลี้ยงและกลุ่มผลประโยชน์.....	76
4.3 ปัญหาของช้างในระบบทุนนิยมและการแก้ไขทางเศรษฐศาสตร์.....	79
4.3.1 การปรับสถานภาพช้างตามความเป็นจริง.....	79
4.4 สรุป.....	80
บทที่ 5 ชาวภูยกผู้เลี้ยงช้าง จังหวัดสุรินทร์.....	81
5.1 ความรู้ช้างในประเทศไทย	81
5.2 ที่มาของชาวภูยกผู้เลี้ยงช้างในประวัติศาสตร์	83
5.2.1 ชาวภูยกในประวัติศาสตร์	83
5.2.2 ชาวภูยก ณ เมืองสุรินทร์ในอดีต.....	85
5.3 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์และบทบาทของผู้เลี้ยงช้างในปัจจุบัน.....	89
5.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์	89
5.3.2 บทบาทของผู้เลี้ยงช้างในปัจจุบัน.....	92
5.4 ชาวภูยก ณ หมู่บ้านตากกลางในอดีตกับประเพณีการคล้องช้าง.....	97
5.4.1 ชาวภูยก ณ หมู่บ้านตากกลางในอดีต	97
5.4.2 ประเพณีการคล้องช้าง.....	101
5.4.3 การใช้ประโยชน์จากช้างก่อนยุติประเพณีคล้องช้าง.....	102

5.5 ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านตากกลางและกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวภูยผู้เลี้ยงช้าง	
ณ หมู่บ้านตากกลาง.....	103
5.5.1 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านตากกลาง.....	104
5.5.2 กรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวภูยผู้เลี้ยงช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง.....	107
5.5.2.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	108
5.5.2.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอาชีพช้างของกลุ่มตัวอย่าง.....	111
5.5.2.3 ข้อมูลรายได้และต้นทุนการเลี้ยงช้างของกลุ่มตัวอย่าง	114
รายได้และต้นทุนการเลี้ยงช้าง.....	116
รายได้และต้นทุนการทำนา.....	119
รายได้อื่นๆ	119
5.5.2.4 หนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง.....	120
5.5.2.5 ปัญหาในการเลี้ยงช้าง.....	123
รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย.....	123
ต้นทุนการเลี้ยงช้างสูง.....	125
ช้างเร่ร่อน...ปฏิภรรยาของสังคมต่อคนเลี้ยงช้าง.....	126
ขาดโอกาสในการเป็นเจ้าของช้าง.....	128
5.5.2.6 สรุปข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง.....	129
5.6 บทสรุป.....	130
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	132
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	132
6.1.1 จากกระบวนการค้าช้างในอดีตถึงการทำให้ช้างกลายเป็นสินค้า	
ในปัจจุบัน.....	132
6.1.2 ชาวภูยผู้เลี้ยงช้าง	136
6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	140
6.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป.....	141

รายการอ้างอิง.....	142
ภาคผนวก.....	147
ภาคผนวก ก กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช้าง.....	148
ภาคผนวก ข สถิติที่เกี่ยวข้องกับช้าง	167
ภาคผนวก ค ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดสุรินทร์.....	181
ภาคผนวก ง ข้อมูลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ หมู่บ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์.....	193
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	206

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 จังหวัดที่มีช้างเลี้ยง 10 ลำดับแรก ปี พ.ศ.2546-2548.....	43
ตารางที่ 3.2 สถิติการจดทะเบียนนิติกรรมช้างจำแนกเป็นรายปี พ.ศ.2542-2549	47
ตารางที่ 4.1 รูปแบบสินค้าและบริการจากช้าง.....	75
ตารางที่ 5.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	108
ตารางที่ 5.2 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)	110
ตารางที่ 5.3 ข้อมูลการเป็นเจ้าของช้างของกลุ่มตัวอย่าง.....	113
ตารางที่ 5.4 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับช้างของกลุ่มตัวอย่าง.....	114
ตารางที่ 5.5 ข้อมูลรายได้ ต้นทุน และรายได้สุทธิ.....	115
ตารางที่ 5.6 รายได้จากการเลี้ยงช้างแบ่งตามจำนวนความเป็นเจ้าของช้าง.....	116
ตารางที่ 5.7 รายได้สุทธิ ค่าใช้จ่ายรวมของกลุ่มตัวอย่าง.....	121
ตารางที่ 5.8 หนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง.....	122

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 3.1 สถิติข้างบ้าน พ.ศ.2523-2548.....	40
ภาพที่ 3.2 สถิติข้างเคียงเปรียบเทียบระหว่างกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์.....	41
ภาพที่ 3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างข้างเคียงกลุ่มต่างๆ	52
ภาพที่ 4.1 สรุปแนวคิดเรื่องสินค้าเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์.....	64
ภาพที่ 4.2 แนวคิดเรื่องสินค้าเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์ และมูลค่าเชิงสัญญาะ.....	64
ภาพที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างข้างเคียงและกลุ่มผลประโยชน์.....	78
ภาพที่ 5.1 กลุ่มผู้เลี้ยงข้างในประเทศไทย.....	83
ภาพที่ 5.2 แผนที่จังหวัดสุรินทร์.....	90
ภาพที่ 5.3 จำนวนข้างเคียงในจังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับ จำนวนข้างเคียงทั่วประเทศ พ.ศ.2541-2548.....	93
ภาพที่ 5.4 กิจกรรมในงานข้างและงานกาชาดจังหวัดสุรินทร์.....	94
ภาพที่ 5.5 การชุมนุมข้างใน ณ บ้านตากกลาง พ.ศ.2498.....	95
ภาพที่ 5.6 ป้ายหมู่บ้านตากกลางและถนนเข้าสู่หมู่บ้าน.....	105
ภาพที่ 5.7 ผลิตภัณฑ์งานข้างและขนหางข้าง.....	107

บทที่ 1

บทนำ

“ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง น้องเคยเห็นข้างหรือเปล่า
ข้างมัน ตัวโตไม่เบา จมูกยาว ๆ เรียกว่างวง
มีเขี้ยวโตงวงเรียกว่างา มีหูมีตาหางยาว”

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

บทเพลงแสนคุ้นหูที่คนไทยแทบทุกคนหัดร้องครั้งแรกเป็นเด็ก สะท้อนถึงความผูกพันระหว่างคนไทยต่อข้างได้เป็นอย่างดี ข้างแตกต่างอย่างสิ้นเชิงเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เลี้ยงประเภทอื่นๆ อาทิ สุนัข แมว หรือกระต่าย นอกจากข้างจะเป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุดแล้ว ความพิเศษของข้างปรากฏอยู่ในสังคมไทยทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ การเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน หลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับคนไทยมีอยู่ในทุกระดับชั้น ข้างเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจของชาติ กษัตริย์และศาสนา ยกตัวอย่างการใช้ข้างเป็นกุศโลบายในการปกครองของกษัตริย์สมัยศักดินา ข้างเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ ปรากฏบนธงชาติไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านศาสนามีการสักการะบูชาพระพิฆเนศวร¹ ผู้ปรากฏกายมีเศียรเป็นข้างตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู สอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องข้างเผือกในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า การปฏิสัมพันธ์ของคนไทยกับข้างได้ครอบคลุมทุกมิติและหยั่งรากลึกมาช้านาน กล่าวได้ว่าบทบาทของข้างเปรียบเสมือนตัวแทนแห่งสถาบันการปกครองของสังคมไทยตั้งแต่อดีต

เนื่องจากความเข้าใจเกี่ยวกับข้างค่อนข้างจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ การอธิบาย พัฒนาการข้างในสังคมไทย จึงแบ่งตามความแตกต่างของการปกครองประเทศไทยแบ่งเป็น 5 ช่วง คือ โบราณกาลก่อนอาณาจักรสุโขทัย (ก่อน พ.ศ.1781) อาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ.1781 - พ.ศ. 1981) อาณาจักรอยุธยา (พ.ศ.1983 - พ.ศ.2310) กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - พ.ศ.2475) และภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475 ภายใต้ง่อนไข

¹ พระพิฆเนศวร โอรสของพระอิศวรกับพระอุมาเทวี ซึ่งมีสี่พระกร พระเศียรเป็นข้างมีงาข้างเดียว พระอิศวรได้ตั้งให้พระพิฆเนศวรเป็นหัวหน้าหมู่เทพรับใช้ของพระองค์และประสาทร โดยเป็นเทพเจ้าแห่งความรู้และศิลปะ

การปกครองประเทศในช่วงต่างๆ บทบาทและสถานภาพช่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น ช่างมีบทบาทสำคัญทางด้านงานเมืองและการปกครองอย่างชัดเจนในยุคศักดินา หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมผนวกกับการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก ส่งผลให้สถานภาพช่างไทยเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองต่อภาคการผลิตสินค้า ช่างได้แปรสภาพเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ในช่วงร้อยปี เมื่ออุตสาหกรรมป่าไม้เสื่อมถอยลง แรงงานของช่างปรับเปลี่ยนเป็นปัจจัยการผลิตสินค้าบริการ ภายใต้การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย แม้ว่าการใช้ประโยชน์จากช่างในฐานะเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตสินค้าจะมีมานานมากกว่าร้อยปี แต่ความรู้เรื่องช่างของคนส่วนใหญ่ในสังคมทุนนิยมยังคงผูกติดกับ “สัญลักษณ์ของช่าง” ภายใต้บริบทของชาติ ศาสนา และสถาบันการปกครองอยู่

ปัจจุบันประเทศไทยมีช่าง 2 ประเภท คือ ช่างป่าและช่างเลื่อย ซึ่งถูกกำกับด้วยกฎหมายต่างฉบับกัน ช่างป่าถือเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ซึ่งมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลายฉบับ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อันเป็นกฎหมายหลักว่าด้วยเรื่องของการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ส่วนช่างบ้าน คือ ช่างที่ถูกเลี้ยงดูโดยมนุษย์ ไม่มีการกำกับดูแลตามประมวลกฎหมายโดยเฉพาะ แต่จัดให้ช่างบ้านเป็นสัตว์พาหนะเช่นเดียวกับ ม้า และลา ภายใต้พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ เมื่อระยะทางมิใช่อุปสรรคทางการค้า การไหลเข้า-ออกของเงินตราอย่างเสรีเกิดขึ้นอย่างไม่จำกัด สิ่งที่สามารถขายได้และเป็นที่ต้องการของตลาด ถูกแปรรูปเข้าสู่กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้า อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา สาธารณประโยชน์ วิธีชีวิตแบบชนบท และทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งช่างถูกลดทอนคุณค่าเป็นเพียงสินค้าและบริการสำหรับขายในตลาด บทบาทของช่างเปลี่ยนเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตสินค้าบริการ ช่างสร้างเอกลักษณ์ให้แก่สินค้าและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญมากมาย อาทิ การลักลอบล่าช่างป่าเพื่อแปรสภาพเป็นช่างบ้าน การใช้งานช่างโดยปราศจากกฎหมายคุ้มครอง เป็นต้น ช่างมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและปฏิสัมพันธ์กับภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

พัฒนาการของช่างในสังคมระดับจุลภาค สามารถศึกษาการได้จากการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการดำเนินชีวิต พฤติกรรม และการใช้ประโยชน์จากช่างของกลุ่มผู้เลี้ยงช่างหรือที่เรียกว่า “ความผูกพันช่าง” ความผูกพันช่าง คือ ผู้ที่มีความรู้และทักษะในการควบคุม ดูแลช่าง และบังคับช่าง เพราะช่างเป็นปัจจัยการผลิตที่มีชีวิต มนุษย์มอบปัจจัยพื้นฐานให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นมูลค่าทางเศรษฐกิจของช่างเกิดขึ้นเมื่อได้รับการฝึกฝนและกำกับโดยความผูกพัน เช่น ช่างโดยสาร์ ช่างเต็นท์

ข้างเก็บของ ข้างเตะฟุตบอล ข้างเดิน 2 ขา ล้วนเกิดขึ้นจากการฝึกฝน บังคับ และควบคุมความถูกต้องนั้นบทบาทของความถูกต้องข้างย่อมเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อตลาดเช่นกัน รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจจะหว่างข้างและความถูกต้องปรากฏเด่นชัดกว่าความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม สถานภาพของความถูกต้องข้างในปัจจุบันคือผู้สร้างมูลค่าให้เกิดแก่ข้าง เช่นเดียวกับทักษะความสามารถในการฝึกข้างคือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่โดดเด่นและเป็นที่ต้องการของตลาดเช่นกัน

ความถูกต้องผู้ที่มีความสามารถในการเลี้ยงข้างมาแต่โบราณในปัจจุบันกระจุกตัวอยู่ 2 กลุ่มคือ กลุ่มชาวกูย ซึ่งอาศัยอยู่ในอีสานตอนใต้ และชาวกระเหรี่ยงบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์พัฒนาการของความถูกต้องข้างชาวกูยโดยกำหนดขอบเขตการศึกษา ณ หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับชาวกูยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการปกครองและเศรษฐกิจของประเทศ เดิมข้างคือที่มาของโครงสร้างสังคมภายใน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและแบบแผนการดำเนินชีวิต อาศัย “การคล้องข้าง” เป็นเครื่องมือการธำรงอยู่ของระบบสังคมชาวกูย ชาวกูยจะเดินทางไปจับข้างป่าด้วยวิธีการคล้องข้าง² แถบป่าที่บริเวณอาณาเขตประเทศกัมพูชาเป็นแหล่งคล้องข้างของชาวกูยตั้งแต่อดีต ทักษะการคล้องข้างและฝึกหัดข้างถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านพิธีกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติทางความเชื่อผีปะกำ เดิมข้างป่าที่จับได้จะทำการฝึกเพื่อใช้เป็นข้างต่อ³ในการคล้องข้างคราวต่อไป เนื่องจากการโพนข้างมีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถเลื่อนสถานภาพทางสังคมตามตำแหน่งหมอข้างในระดับต่างๆ เมื่ออุตสาหกรรมป่าไม้เจริญเติบโตและมีความต้องการข้างจากผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมดังกล่าว พ่อค้าข้างแถบจังหวัดเลย ชัยภูมิ และเพชรบูรณ์ได้เดินทางมารับซื้อข้างจากชาวกูย (สมหมาย ชินนาค, 2539) บทบาททางเศรษฐกิจของข้างเด่นชัดขึ้น ข้างที่จับได้จากป่าจึงเป็นแหล่งรายได้หลักของชาวกูยไปโดยปริยาย

² การจับข้างมี 3 วิธีได้แก่ การวางข้าง การคล้องข้าง และการโพนข้าง โดยมีวิธีการแตกต่างกัน ดังนี้

- การวางข้าง คือ การทำคอกหรือพะเนียดขนาดใหญ่เพื่อต้อนจับข้างคราวเดียวทีละหลาย ๆ ตัว
- การคล้องข้าง คือ การทำพะเนียดในป่าไล่ต้อนข้างมาเข้าพะเนียด แล้วเลือกคล้องเอา เฉพาะตัวที่ต้องการ

อยู่รยานิยมจับข้างโดยวิธีนี้ โดยทำพะเนียด ไว้ที่ชายป่าหรือชายทุ่ง ไม่ไกลจากเมืองหลวง

- การโพนข้าง คือ การจับหรือคล้องโดยหมอข้างโดยการใช้ข้างต่อไล่ แล้วใช้บ่วงบาศ (หนังปะกำ) คล้องเข้าที่

เท้าด้านใดด้านหนึ่ง ผูกสามไว้กับต้นไม้อะยะหนึ่ง เพื่อให้คลาย พยศแล้วจึงนำมาฝึกให้เชื่อง

³ ข้างต่อ คือ ข้างที่ชาวกูยจะฝึกเป็นพาหนะเพื่อนำไปใช้ในการคล้องข้างป่า

กรณีการพิพาทระหว่างไทยและกัมพูชา เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการประกาศปิดป่าบริเวณชายแดนขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2501 อย่างไรก็ตามชาวกูยยังคงลักลอบเข้าไปคล้องช้างในป่าบริเวณชายแดนกัมพูชา จนกระทั่งปี พ.ศ.2504 ชาวกูยรับบาดเจ็บจากการยิงของทหารเขมรขณะลักลอบเข้าไปคล้องช้าง ชาวกูยจึงต้องยุติประเพณีการคล้องช้างลงอย่างสิ้นเชิง จากการขายช้างเปลี่ยนแปลงมาเป็นการทำนา ประมาณ 30 ปีต่อมา รัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบกทั่วประเทศเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2532 ดังนั้นแหล่งรายได้จากการค้าช้างในอุตสาหกรรมป่าไม้ต้องหมดลงเช่นกัน ส่งผลให้ชาวกูยต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีวิตในวิถีอื่นๆ หรือเลิกการเลี้ยงช้างไป หรือปรับตัวไปเลี้ยงช้างเพื่อการท่องเที่ยวแทน อาทิพรองเช่นทำนาในอดีตกลับกลายเป็นอาชีพหลัก แต่ด้วยสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ต้นทุนการทำนาจึงสูงขึ้น จากค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ประกอบกับผลผลิตข้าวต่อไร่ที่ได้มีแนวโน้มต่ำ ชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนที่มีได้ต่างจากชาวชนบททั่วไป แต่ชาวกูยยังมีความชำนาญในการเลี้ยงช้าง ซึ่งผู้อื่นไม่มี การเลี้ยงช้างจึงเป็นอาชีพเสริมสำหรับบางคน ปัญหาในการเลี้ยงช้างเกิดจากสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะการลดขนาดของพื้นที่ป่าตามอันอุดมสมบูรณ์ลง ด้วยสาเหตุมากมายประกอบกัน อาทิ การสร้างเขื่อนยางบริเวณบ้านหนองลุงทางตอนเหนือของหมู่บ้านตากกลางไปราว 5 กิโลเมตร การเข้าไปปลูกต้นยูคาลิปตัสบริเวณป่าตามนโยบายอีสานเขียวของรัฐบาล การให้สัมปทานดูดทรายจากแม่น้ำมูล การขุดคลองเลียบบแม่น้ำที่ทางราชการอ้างว่าเพื่อป้องกันมิให้มีการบุกรุกป่าทาม ทำให้ชาวกูยช้างไม่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวในการเลี้ยงช้างได้ การขาดแหล่งอาหารของช้าง ขาดรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิต และค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการเลี้ยงช้างสูงขึ้น ดังนั้นชาวกูยจึงหาทางออกด้วยการใช้ปัจจัยการผลิตเดียวที่ตนมีอยู่ คือ ช้าง โดยการนำประโยชน์จากช้างที่ปฏิบัติกันมากที่สุดหนทางหนึ่ง คือ การพาช้างไปเที่ยว

การพาช้างไปเที่ยว คือ การพาช้างออกหารายได้ เช่น การขายอาหารแก่ช้าง การลดท้องช้าง⁴ หรือให้ช้างพ่นน้ำใส่ เพื่อความเป็นสิริมงคล หรือขายผลิตภัณฑ์ช้างและเครื่องรางของขลังยี่ต่างถิ่น โดยจะตระเวนอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ได้แก่ กรุงเทพฯและปริมณฑล พัทยา เนื่องจากมีอุปสงค์ต่อบริการต่างๆของช้าง การพาช้างไปเที่ยวถูกเรียกด้วยความหมายเชิงลบ อาทิ ช้างขอทาน ช้างละครสัตว์ ช้างเร่ร่อน โดยผู้คนส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าการที่ชาวกูยนำช้างไปเที่ยวนั้นเป็นการทารุณช้าง การขูดรีดเอาเปรียบช้าง เพื่อประโยชน์ของความอยู่รอด ด้วยกระแสสังคมดังกล่าว ทำให้

⁴ การที่คนชอบลดท้องช้าง มาจากความเชื่อที่ว่า การลดท้องช้างจะช่วยเปิดป่าสิ่งไม่ดีออกจากตัว ทำให้สุขภาพแข็งแรง โดยเฉพาะหญิงที่มีครรภ์เชื่อว่าเมื่อลดท้องช้างแล้ว จะคลอดลูกง่ายและเด็กเกิดมาจะแข็งแรง

เมืองกรุงเทพมหานครประกาศห้ามความชั่วร้ายนำเข้ามาในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ด้วยเหตุผลที่ว่าชั่วร้ายเป็นสัตว์ใหญ่ กินพื้นที่มาก ทำให้ขัดขวางการจราจร

รายได้จากการนำชั่วร้ายไปเที่ยวจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระยะเวลาการไปเที่ยว มีตั้งแต่ 1-3 เดือน หรือ 6 เดือน แม้กระทั่ง 1 ปีก็ตาม ซึ่งเมื่อนำรายได้มาหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือคนละอย่างน้อย 20,000 บาทต่อเดือน (สมหมาย ชินนาค, 2539) การนำชั่วร้ายไปเที่ยวจึงถือเป็นอาชีพหลักของชาวกูย การนำชั่วร้ายไปเที่ยวจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากความจำเป็นของชาวกูยเท่านั้น รายได้ของการนำชั่วร้ายไปเที่ยวได้ดึงดูดกลุ่มนายทุนเข้าสู่ขบวนการให้เช่าชั่วร้าย หรือการให้กู้เงินซื้อชั่วร้ายเพื่อนำมาเร่ร่อน

ความชั่วร้ายชาวกูยบางส่วนเลือกที่จะทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิ ปางชั่วร้ายแคมป์ชั่วร้าย หรือสวนชั่วร้าย รวมทั้งสวนสัตว์ที่กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ สถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ล้วนต้องการชั่วร้ายที่มีความสามารถในการแสดงเป็นพิเศษ ชั่วร้ายมีความสามารถถูกเรียกว่า “ชั่วร้ายดารา” จะมีค่าตัวสูงกว่าชั่วร้ายปกติ การฝึกชั่วร้ายแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้ชม เช่น เตะฟุตบอล วาดภาพ เดินรำ การนวด การเดินข้ามคน ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และความอดทนในการฝึกฝนชั่วร้ายของความชั่วร้าย เพราะการแสดงที่น่าประทับใจส่งผลต่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ชั่วร้ายถูกสื่อให้ตัวแทนสัญลักษณ์ของสถาบันการปกครองในยุคศักดินา ชั่วร้ายถูกแปลงร่างกลายเป็นสินค้าหรือเป็นปัจจัยการผลิตหนึ่ง ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล เชื่อมโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยว รวมทั้งธุรกิจการค้าสัตว์ป่าอันเป็นปัญหาสำคัญที่รบกวนการแก้ไขอย่างจริงจัง นักวิชาการเกี่ยวกับชั่วร้ายสันนิษฐานว่าการค้าชั่วร้ายสะท้อนรูปแบบของการลักลอบค้าสัตว์ป่าของประเทศทั้งระบบ ไม่ว่าจะชั่วร้ายบ้านหรือชั่วร้ายป่าที่ถูกสวมเป็นชั่วร้ายบ้าน ต้องกลายเป็นสินค้าในตลาดผลเสียของกระบวนการค้าดังกล่าวมากมายจนเทียบเป็นเงินไม่ได้ นอกจากเสียทรัพยากรธรรมชาติ สมบัติสาธารณะของชาติแล้ว การส่งออกชั่วร้ายไปต่างประเทศมีมานานตั้งแต่อดีตต่อการพัฒนาสายพันธุ์ชั่วร้ายในประเทศ เมื่อความหลากหลายตามสายพันธุ์ชั่วร้ายจัดกระจาย ชั่วร้ายเกิดใหม่จะประกอบด้วยสายพันธุ์ด้อยอ่อนแอ และอาจสูญพันธุ์ในที่สุด (กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2549)

พ.ศ. 2426 ประเทศไทยเคยมีจำนวนชั่วร้ายเลี้ยงมากถึง 100,000 เชือก(แผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์ชั่วร้ายเอเชียในประเทศไทย พ.ศ.2542 – 2544, 2544) ปัจจุบันประชากรชั่วร้ายเลี้ยงเหลือเพียงประมาณ 2,500 เชือก(มูลนิธิชั่วร้ายแห่งประเทศไทย, 2544) พัฒนาการของชั่วร้ายในสังคมไทยนั้นเปรียบเสมือนผู้ดีตกยาก จากเคยมีฐานะเป็นเจ้าของพระยาในยุคสมัยศักดินา ต้องปรับตัวตามยุคสมัยทุนนิยม และการพัฒนาตามแนวทางสมัยใหม่ ทำให้ชั่วร้ายต้องขายแรงงานและกลายเป็นสินค้าในที่สุด ชั่วร้ายที่ได้อำนาจประจำในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆมีไม่มาก ชั่วร้ายจำนวนไม่น้อยจึงต้องทำตนเป็น

พ่อค้าขายอ้อย ก่อด้วย ตามท้องถนน ถูกตราหน้าเยี่ยงยาจกผู้ไร้เกียรติ (ศิริพร ยอดกมล, 2540) หรือเป็นสินค้าถูกส่งออกไปขายยังต่างประเทศ เช่นเดียวกับความถูกข้างชาวถูกจากเดิมเป็นเพียงผู้ อยู่เบื้องหลังจากการใช้ประโยชน์จากข้างทั้งเพื่อตนเองและสังคม เมื่อการแสวงหารายได้จากข้าง ไม่ว่าจะเป็นการเร่ร่อน หรือการใช้ข้างทำงานในรูปแบบอื่นๆ ถูกตราหน้าว่าเป็นมนุษย์ใจบาปที่ทำการทารุณและหากินกับข้าง ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแนวคิด ทศนคติ และความเชื่อของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สร้างความรู้สึกแปลกแยกให้กับชาวถูก ไม่ว่าจะความสัมพันธ์ระหว่างความถูกข้างกับข้างแบบครอบครัวจะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือไม่ แต่ความรู้ ทักษะและความสามารถในการฝึกฝนข้างกลับกลายเป็นสินค้าที่มีราคาไปพร้อมกับตัวของข้าง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาพัฒนาการการค้าข้างในอดีตจนถึงกระบวนการทำให้ข้างกลายเป็นสินค้าของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นศึกษาเรื่องราวชาวถูกผู้เลี้ยงข้างในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับคนในระดับจุลภาคก่อน และมุ่งแสวงหาความเชื่อมโยงกับหน่วยอื่นๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาค เกี่ยวกับสินค้าที่เรียกว่า “ข้าง”

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.2 การศึกษาพัฒนาการและกระบวนการการค้าข้างในอดีตจนถึงกระบวนการทำให้ข้างกลายเป็นสินค้าของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน

1.2.2 แผนการดำเนินชีวิตของชาวถูกข้างในมิติทางสังคม และเศรษฐกิจ

1.3 สมมติฐานการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของผู้ปกครอง หรือรัฐไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ข้างทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค โดยการค้าข้างของไทยมีมาแต่โบราณแตกต่างกันตามบริบททางสังคมและการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย การค้าข้างเจริญรุ่งเรืองที่สุดในช่วงท้ายสมัยอยุธยาเมื่อพ่อค้าจากอินเดียมาซื้อเพื่อใช้ในการสงคราม และมีการส่งสำเภาบรรทุกข้างไทยไปขายยังต่างประเทศ ข้างถือเป็นสินค้าต้องห้ามผูกขาดการค้าข้างโดยพระคลังสินค้าเท่านั้น ข้างจึงมีสถานะเป็นของหลวงเรื่อยมา กระบวนการทำข้างให้กลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมอย่างชัดเจนขึ้น เมื่อยุบกรมพระคชบาลลงใน พ.ศ.2453 เพื่อปลดปล่อยข้างหลวงให้สามารถเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ จวบจนพ.ศ.2532 รัฐบาลได้

ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบกทั่วประเทศ รูปแบบการใช้ช่างจึงเปลี่ยนแปลงไป เป็นการสนับสนุนธุรกิจการท่องเที่ยว สอดคล้องกับอุปสงค์ช่างในประเทศและต่างประเทศมากขึ้น ช่างได้กลายเป็นสินค้าและบริการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยมอย่างชัดเจน โดยมีการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับจากชาวภูยกู้ช่าง ที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานในหมู่บ้านตากกลาง หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และทำการศึกษาเฉพาะช่างเลี้ยงเท่านั้น

1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1.5.1 นิยามศัพท์ทั่วไป

ช่าง (เลี้ยง,บ้าน) คือ ช่างที่มีได้เกิดในป่า หรือเป็นช่างป่าที่ถูกจับมาโดยมนุษย์

ช่างลูกครอก คือ ช่างเกิดใหม่จากพ่อช่างและแม่ช่างซึ่งเป็นช่างเลี้ยง

ตัวรูปพรรณช่าง คือ บัตรประจำตัวช่าง มีรายละเอียดเกี่ยวกับตัวช่างเช่น ชื่อช่าง ชื่อเจ้าของ เพศ ลักษณะช่าง อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 โดยช่างต้องทำตัวรูปพรรณเมื่ออายุได้ 8 ปี

ความรู้อ่าง คือ คนที่ขี่คอช่าง เลี้ยงและควบคุมช่างได้(ความรู้อ่างเป็นภาษาเขมรแปลว่า เลี้ยง)

หม้อช่าง คือ คนที่ขี่คอช่าง เลี้ยงช่าง ควบคุมช่าง และมีความรู้เรื่องช่างเป็นอย่างดี

ชาวภูยกู้ คือ ชนชาติพันธุ์ กูยดำเรย(Damrai) หรือกูยอะจิ่ง เป็นผู้เชี่ยวชาญในการคล้องช้าง และ ฝึกฝนช่างเพื่อใช้งานต่างๆ ในที่นี้ คือ ชาวภูยกู้ผู้เลี้ยงช่างและมีความสามารถในการบังคับช่างที่มีภูมิลำเนาใน จังหวัดสุรินทร์

การพาช่างไปเที่ยว คือ การพาช่างออกหารายได้ เช่น การขายอาหารแก่ช่าง การล่อต๋องช่างหรือขายผลิตภัณฑ์ช่างและเครื่องรางของขลังยังต่างถิ่น โดยจะตระเวนอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ได้แก่ กรุงเทพฯและปริมณฑล พัทยา เป็นต้น การพาช่างไปเที่ยว ถูกเรียกด้วยชื่อมากมาย อาทิ ช่างขอทาน ช่างละครสัตว์ ช่างเร่ร่อน

ปาง แคมป์ หรือสวนข้าง คือ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพาณิชยกรรมที่มีช่างให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น นั่งหลังช้าง การแสดงของช้าง เป็นต้น

CITES คือ อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าในโลกเพื่อประโยชน์แห่งมวลมนุษยชาติของชนรุ่นนี้ และอนุชนรุ่นต่อไป

1.5.2 นิยามศัพท์เกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวกูย

การคล้องช้าง ความหมายอย่างเป็นทางการของการจับช้างด้วยวิธีคล้องช้าง คือ การทำพะเนียดในป่าไล่ต้อนช้างมาเข้าพะเนียด แล้วเลือกคล้องเอา เฉพาะตัวที่ต้องการ อยุธยานิยมจับช้างโดยวิธีนี้ โดยทำพะเนียด ไว้ที่ชายป่าหรือชายทุ่ง ไม่ไกลจากเมืองหลวง ส่วนการคล้องช้างของชาวกูย ซึ่งการจับหรือคล้องโดยหมอช้างโดยการไล่ช้างต่อไล่ แล้วใช้บ่วงบาศ (หนังปะกำ) คล้องเข้าที่เท้าด้านใดด้านหนึ่ง ผูกล้ามไว้กับต้นไม้ระยะหนึ่ง เพื่อให้คลาย พยศแล้วจึงนำมาฝึกให้คล้อง ศัพท์อย่างเป็นทางการ เรียกว่า”การโพนช้าง” อย่างไรก็ตามการศึกษาระดับนี้กำหนด คำว่า “การคล้องช้าง” หมายถึง การจับช้างด้วยวิธีโพนช้าง

ผีปะกำ คือ ผีที่มีอำนาจสูงสุด สามารถดลบันดาลให้เกิดความสุข ความทุกข์ได้

ภาษาผีปะกำ หรือ ภาษาผี คือ ภาษาพิเศษของชนชาวกูยอะจิง (กูยข้าง) ที่ใช้ติดต่อระหว่างกำหลวงพืด หมอช้าง และมะข้าง กับเทพเจ้าผีปะกำและบริวารของผีปะกำ (สุภักดี ตลับทอง,2542: 3285)

หนังปะกำ คือ เครื่องมือหรืออุปกรณ์คล้องช้างทำจากหนังควายตากแห้ง ในที่นี้หมายถึงเครื่องมือที่ใช้จับช้างโดยหมอช้างต่อที่ต้อนไล่จับ โดยใช้บ่วงบาศหรือหนังปะกำคล้องที่เท้าช้าง (ไพฑูริย์ มีกุล,2542: 4970)

พิธีปะสะ คือ พิธีปะสะเป็นพิธีที่หมอช้าง จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมขบวนคล้องช้างเป็นผู้บริสุทธิ์ก่อนเดินทาง

พิธีประติมอ หรือ จาวี้องมอ คือ พิธีกรรมแต่งตั้งหมอช้างใหญ่ เมื่อจำนวนช้างที่คล้องได้เข้าเกณฑ์ที่จะเลื่อนตำแหน่งได้ (สุภักดี ตลับทอง,2542:5003)

กูปเทวะด้า เป็นภาษาผีปะกำ แปลว่า คล้องช้างป่า (กูป หมายถึง คล้องจับ , เทวะด้า หมายถึง ช้างป่า)

หมอข้าง (กฺยอะจิ่ง) คือ ผู้มีความสามารถและชำนาญในการจับข้างป่า และถือการจับข้างเป็นอาชีพ เป็นวิถีชีวิต จะต้องศึกษาและฝึกปรือการจับข้างเป็นเนืองนิตย์ มีตำแหน่งและการเลื่อนขั้นได้เมื่อมีความรู้และความสามารถในการคล้องข้างได้ สุภักดิ์ ตลับทอง (2542) ได้อธิบายลำดับของหมอข้างไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 13 ดังนี้

กำลวงพืด หรือ ครุบาใหญ่ คือ หมอข้างชั้นสูงสุด ได้รับการยกย่องและทำพิธีกรรมแต่งตั้ง (พิธีกรรมปะชัญย) เป็นตัวแทนของผีปะกำ และหัวหน้าของชาวกฺยอะจิ่ง โดยมีความสามารถคล้องข้างปากกลางแปลงขนาด 3-6 ศึก นับรวมกันได้ตั้งแต่ 40 ตัว มีอำนาจสูงสุดสามารถปกครองหมอข้าง มะข้างทุกหมู่ทุกกอง เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างผีปะกำกับเทวะดำ (ข้างป่า) (พืด เป็นภาษาปะกำ แปลว่า ใหญ่)

กำลวง หรือ กำลวงแกด คือ หมอข้างลำดับรองจากกำลวงพืด มีความสามารถคล้องข้างปากกลางแปลงขนาด 3-6 ศึก นับรวมกันได้ 15 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อกำลวงพืดไม่สามารถปฏิบัติงานได้หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด (แกด เป็นภาษาปะกำ แปลว่า เล็ก)

หมอสะดำ หรือ สะดำ คือ หมอข้างลำดับรองจากกำลวงแกด มีความสามารถคล้องข้างปากกลางแปลงขนาด 3-6 ศึก นับรวมกันได้ 9 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อกำลวงไม่สามารถปฏิบัติงานได้ หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด หรือกำลวง (สะดำ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวามือ)

หมอสะเดียง หรือ สะเดียง คือ หมอข้างลำดับรองจากหมอสะดำ มีความสามารถคล้องข้างปากกลางแปลงขนาด 3-6 ศึก นับรวมกันได้ 5 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อหมอสะดำไม่สามารถปฏิบัติงานได้ หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด กำลวง หรือหมอสะดำ (สะเดียง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ซ้ายมือ)

หมอจา คือ หมอข้างใหม่ คล้องข้างปากกลางแปลงขนาด 3-6 ศึก ได้ไม่ถึง 5 ตัวขึ้นไป ต้องผ่านพิธีกรรมประสิทธิ หรือได้รับการประสิทธิ เพื่อสามารถนั่งคอข้างต่อได้

มะข้าง คือ เป็นหมอข้างลำดับต่ำสุด อาจเคยหรือไม่เคยไปคล้องข้างเลยก็ได้ ไม่มีสิทธิ์นั่งคอข้างต่อ มีหน้าที่นั่งอยู่ท้ายข้างคอยช่วยเหลือหมอข้างในการกระตุ้นข้างต่อให้ไล่ข้างป่า และส่งอุปกรณ์การคล้องให้หมอข้าง (มะ เป็นภาษาปะกำ แปลว่า คนรับใช้)

ชะล่า คือ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติสำหรับผู้เข้าร่วมการคล้องข้าง รวมถึงข้อห้ามต่างๆ สำหรับครอบครัวของหมอข้าง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทราบพลวัตการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในสังคมชาวกูยช้าง เพื่อวิเคราะห์การชี้ข้างในเชิงเศรษฐกิจของชาวกูย

1.6.2 ทราบข้อมูลทางสังคมและเศรษฐกิจเกี่ยวกับกระบวนการค้าช้าง เพื่อประโยชน์ในการหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหาช้างที่มีประสิทธิภาพ

1.7 วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical research) เพื่อศึกษาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวกูยช้าง โดยมุ่งเน้นการศึกษาถึงสาเหตุและผลทางเศรษฐกิจตามกรอบแนวคิดกระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้า ผสานกับการศึกษาภายใต้บริบทสังคมเศรษฐกิจ (Socio-economics approach) ด้วยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.7.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.7.1.1 การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาและทำความเข้าใจแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ ร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตลอดจนสถิติที่เกี่ยวข้องของทั้งเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวกูยช้าง และข้อมูลกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับช้าง เช่น ปางช้าง การค้ำช้าง และหางช้าง กระบวนการลักลอบค้าช้างไปต่างประเทศ จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) อาทิ ศูนย์บรรณสารสนเทศคณะเศรษฐศาสตร์ สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น รวมทั้งการข้อมูลทางสถิติจากแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์สำนักสถิติแห่งชาติ เว็บไซต์องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เว็บไซต์มูลนิธิเพื่อนช้าง เว็บไซต์ภาคีช้างไทย เว็บไซต์กรมปศุสัตว์ เป็นต้น

1.7.1.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ภายในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เกี่ยวกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชาวกูยช้าง โดยแบ่งวิธีวิจัยภาคสนาม ดังนี้

ข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน แบบแผนการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต เป็นต้น ด้วยวิธีการศึกษาแบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) ในการดำเนินชีวิตของชาวกูยทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอกจากรูปแบบการใช้ประโยชน์ของช้าง สัมภาษณ์เชิงลึกแบบเฉพาะเจาะจง (Deep-Interview) โดยทำการสัมภาษณ์ชาวกูยที่เคยนำช้างไปเที่ยว ชาวกูยที่ทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ชาวกูยทำงานเกี่ยวกับช้างในต่างประเทศ ตลอดจนบุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงานหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาการนำช้างไปเที่ยว อาทิ หน่วยงานผู้นำชุมชน บุคคลสำคัญ ตัวแทนจากภาครัฐ นักวิชาการท้องถิ่น เพื่อแสวงหามุมมอง และทัศนคติในการแก้ไขปัญหาการพาช้างไปเที่ยว การใช้ช้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กระบวนการลักลอบค้าช้าง และปัญหาความยากจนของชาวกูยช้าง

ข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจของครัวเรือนภายในหมู่บ้านตากกลาง โดยการสัมภาษณ์ และการสำรวจด้วยแบบสอบถามเพื่อหาภาพรวมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างช้างและชาวกูย โดยเฉพาะครอบคลุมด้านต่างๆ เช่น อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนรายได้ ที่มาของรายได้ จำนวนช้างที่มีอยู่ในครอบครอง แหล่งที่มาของช้าง การใช้ประโยชน์จากช้าง จำนวนรายได้ที่มาจากช้าง ฯลฯ โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบจับสลาก จากกลุ่มตัวอย่างชาวกูยช้างทั้งหมด ณ หมู่บ้านตากกลาง หมู่ที่ 9 และ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

1.7.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์สาเหตุและผลทางเศรษฐกิจของกระบวนการทำช้างให้กลายเป็นสินค้าในรูปแบบต่างๆ ตามกรอบแนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม) มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาวกูย

บทที่ 2

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้มี 2 แนวคิด คือ แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้าและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และประกอบด้วยส่วนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้างและชาวกูย

2.1 แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้าและวัฒนธรรมชุมชน

2.1.1 แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้า

นักเศรษฐศาสตร์แนวคิดสังคมนิยมที่ยิ่งใหญ่แห่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะเป็นใครไปไม่ได้ นอกจากปรัชญาเมธีเยอรมันที่มีนามว่า “คาร์ล มาร์กซ์” (Karl Marx) (ค.ศ.1818-1883) หนังสือทางวิชาการชิ้นสำคัญของคาร์ล มาร์กซ์ ก็คือ คอมมิวนิสต์ แมนิเฟสโตหรือแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ (Manifest der Kommunistischen Partei) ซึ่งเขียนร่วมกับ เฟรเดอริค เองเงิลส์ (Friedrich Engels) (ค.ศ.1820-1895) (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2546) เนื้อหาสาระของแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ เริ่มต้นด้วยการพูดถึงความขัดแย้งทางชนชั้นที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์จนถึงการก่อตัวของทุนนิยม พลังมหาศาลของทุนนิยมก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและโครงสร้างสังคมมนุษย์อย่างไม่เคยมีมาก่อน กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมนี้ เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ เข้าสู่ระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา ประเพณี วัฒนธรรม การศึกษา ศิลปะ การเมือง ล้วนตกอยู่ภายใต้กลไกตลาดที่เป็นเนื้อเดียวกันทั่วโลก ชนชั้นนายทุน (bourgeoisie) ได้ทำให้อาชีพต่างๆที่นำยกย่องนับถือและชวนให้เคารพยำเกรงมาตลอดนั้นหมดสง่าราศีไป ชนชั้นนี้ได้ทำให้นายแพทย์ ทนายความ หมอสอนศาสนา กวี นักปราชญ์ และ ครูบาอาจารย์กลายเป็นผู้ใช้แรงงานรับจ้างที่ชนชั้นนี้ว่าจ้างมาด้วยเงิน และตีค่าราคาพวกเขาในรูปของคำตอบแทน โดยปราศจากบุญคุณ และความเคารพ (คาร์ล มาร์กซ์และเฟรเดอริค เองเงิลส์, 1848 อ้างใน วิชา ดาวมณี กัตถุญญ ดิเรกวุฒิกุล และจร โสภณศิริ, ม.ป.ป.)

การทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) นิยามตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้า กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์ การแลกเปลี่ยน สามารถซื้อหรือขายได้ด้วยเงินตรา

“Commodification means the transformation of relationships, formerly untainted by commerce, into commercial relationships, relationships of exchange, of buying and selling.”

(Marxists Internet Archive, n.d.)

กล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้าเป็นกระบวนการหนึ่งของระบบทุนนิยมที่พยายามเปลี่ยนทุกสิ่งทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้า ทั้งที่โดยธรรมชาติแล้วบางอย่างไม่ใช่ หรือไม่ควรมองในแง่ของสินค้าล้วน เช่น งานศิลปะ การรักษาสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าให้ผลกำไรแก่นายทุน แต่มีผลให้คุณภาพชีวิตของคนตกต่ำลงจากเดิม ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยตระหนัก (วิทยากร เชียงกูล, 2550)

คาร์ล มาร์กซ์ อธิบายกระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมกว่า 150 ปีที่ผ่านมา แต่ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นทุกอณูของสังคม ครอบคลุมตั้งแต่ระดับจุลภาคเช่นครอบครัว จนกระทั่งระดับโลก กลับปรากฏอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของกระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้าอย่างชัดเจนในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา อาทิ

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialisation) คือ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เช่น แรงงานผู้หญิงที่เคยรับผิดชอบภาระงานบ้านต่างๆ การเตรียมอาหาร การดูแลเด็ก การซ่อมแซมเสื้อผ้า หรือการทำความสะดวกสบาย จากสายใยความผูกพันภายในคือครอบครัว ถูกแทนที่ด้วยการขายกำลังแรงงานเพื่อทำงานบ้านอย่างเดียวกันแลกกับค่าจ้าง เป็นต้น

การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatisation) คือ การเปลี่ยนแปลงกิจการหรือบริการสาธารณะเป็นกิจการแบบเอกชน และการบริหารแบบเก็งกำไรมากขึ้น เช่น จากการบริหารสาธารณะด้านสาธารณสุข ปลอดภัย การศึกษา การรักษาพยาบาล ถูกปรับเข้าสู่ระบบชำระค่าบริการ (User-pay) แทนที่การเป็นบริการสาธารณะ (Public Services)

การทำให้เป็นพาณิชย์ (Commercialisation) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงการผลิตของแรงงานในกิจการสาธารณะ เป็นการผลิตผลงานเชิง

พาณิชย์ เช่น สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ถูกสร้างขึ้นเพื่อขายทำกำไร มากกว่าประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชน เป็นต้น

การเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม (Professionalisation) คือ การเปลี่ยนรูปของกิจกรรมเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ กีฬาฟุตบอล การซื้อขายตัวนักกีฬาในราคาสูง นักกีฬาและสโมสรค้ำึงถึงรายได้ของเกมส์กีฬามากกว่าการเล่นกีฬาเพื่อความสุขและชัยชนะ (Marxists Internet Archive, n.d.)

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (Human Interaction) การพูดคุย ร่วมกิจกรรม และชมรม ซึ่งประกอบด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแบบรวมกลุ่มลดลง ถูกแทนที่ด้วยการสื่อสารผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (เสียค่าใช้จ่าย) เช่น การพูดคุยผ่านอินเทอร์เน็ต การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ออนไลน์ การโหวตผู้เข้าแข่งขันรายการ Reality Show

กระบวนการทำให้เป็นสินค้าอยู่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตมนุษย์ทุกคนอย่างไม่น่าเชื่อ พลังของระบบทุนนิยมทำลายรูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในอดีตที่ปราศจากเงินตราเสียสิ้น คงเหลือไว้เพียงความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่ในระบบตลาด เงินตราคือเครื่องมือบันดาลความสุขได้จากการบริโภค(สินค้า) สินค้าจึงถูกสร้างขึ้นมากมาย เอกลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทักษะความสามารถเฉพาะบุคคลถูกทำให้กลายเป็นสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

2.1.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วยคำสำคัญอยู่ 2 คำ คือ วัฒนธรรม และ ชุมชน คำว่า “ชุมชน” นั้น สำคัญมาก เมื่อเกษตรกรสามารถรวมตัวกันได้ การรักษาไว้ซึ่งฐานะ ความสามารถ และอำนาจการต่อรองย่อมมากขึ้นด้วย (เสน่ห์ จามริก, 2531 อ้างถึงใน ธวัชชัย วงศ์ธนาสุนทร, 2540)

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เป็นแนวคิดที่ถือว่าวัฒนธรรมของชาวนาและชุมชนในหมู่บ้าน คือ ปัจจัยสำคัญที่สุดของการพัฒนา มีลักษณะขัดแย้งกับรัฐและไม่เป็นระบบทุนนิยม แนวคิดนี้มีความเชื่อว่า ชาวนามีแนวคิดในการพัฒนาของตนเองโดยสมบูรณ์ โดยมองว่าชุมชนมีวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอยู่แล้ว และวัฒนธรรมเป็นหัวใจของชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนก่อตัวขึ้นในประเทศไทยผ่านองค์กรพัฒนาเอกชน

(Non-Government Organization, NGO) โดยเฉพาะสมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา จุดเริ่มต้นของกระแสวัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นครั้งแรกในต่างประเทศ เนื่องจากการประชุมวาทิกันท์ที่ 2 (พ.ศ.2505-2508) เรื่องการเปลี่ยนแปลงการอธิบายคำสอนในศาสนาคริสต์และการเพิ่มขึ้นของความช่วยเหลือที่มีต่อองค์กรเอกชนระหว่างประเทศทั่วโลกโดยมีอิทธิพลในการปรับฐานความคิดของศาสนจักรคาทอลิก ให้หันมาสนใจสังคมโลกมากขึ้น จนกระทั่งปี พ.ศ.2523 สมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้จัดทำวารสาร “สังคมพัฒนา” และจัดสัมมนาเสนอแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนขึ้น และได้รับการยอมรับในหมู่นักพัฒนาองค์กรอิสระและปัญญาชนร่วมสนับสนุนแนวคิดนี้ อาทิ คุณบำรุง บุญปัญญา คุณอภิชาติ ทองอยู่ และนายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นกลุ่มบุคคลที่เริ่มต้นบุกเบิกแนวคิดนี้ในประเทศไทย ภายหลังจากได้มีผู้ศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น โดยถูกนำมาเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อธิบายแนวคิดเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมหมายถึงหลักเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” โดยอธิบายว่า เศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของเราเอง หรืออาจเรียกว่า “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง” และเสนอให้การพัฒนาเศรษฐกิจไทยควรสร้างความเข้มแข็งจากฐานล่าง จากครอบครัว จากชุมชน ตำบล และท้องถิ่น โดยย้ำว่าสังคมที่จะเข้มแข็งและมั่นคงนั้น ฐานล่างต้องเข้มแข็ง ถ้าพัฒนาแต่ข้างบน โดยทำให้ข้างล่างอ่อนแอ สังคมทั้งสังคมจะถล่มลงมา ข้อเสนอเศรษฐกิจวัฒนธรรมของศ.นพ.ประเวศ วะสี คล้ายคลึงกับการศึกษาของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ แตกต่างจาก ศ.นพ.ประเวศ เล็กน้อย เพราะแนวคิดเศรษฐกิจวัฒนธรรมของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นั้นได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดลัทธิ อนาธิปไตยนิยม (Anarchism or Libertarian Socialism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ผสมผสานจุดเด่นของแนวคิดแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมเข้าด้วยกันเพื่อลดข้อบกพร่องของแนวคิดแต่ละฝ่าย ลักษณะเด่นของแนวคิดนี้คือ การปฏิเสธอำนาจรัฐอย่างสิ้นเชิง โดยเชื่อในความสามารถและความคิดริเริ่มส่วนบุคคล เชื่อว่าระเบียบทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นเอง ปราศจากการจัดการของรัฐ ซึ่งในส่วนนี้เป็นส่วนที่เหมือนกับเสรีนิยม และเป็นส่วนที่ต่างจากแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งยอมรับให้รัฐยังคงมีอยู่ได้ แนวคิดลัทธิอนาธิปไตยนิยม จึงผสมผสานสองส่วนดังกล่าว โดยปล่อยให้ไปตามเสรี แต่มีการควบคุมของรัฐ และปฏิเสธการยึดครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เช่นเดียวกับแนวคิดสังคมนิยมทั่วไป เพราะเชื่อว่าสังคมจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ความขัดแย้งของสังคมจะหมด

ไป ด้วยการให้เหตุผลตัดสินมิใช่การใช้อำนาจ แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนจึงเน้นความเข้มแข็งภายในชุมชน ด้วยการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชนเอาไว้

การนำแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาวิเคราะห์ในการศึกษานี้ เพื่อพยายามแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องช้างของชาวกูย โดยมองว่าชุมชนชาวกูยมีวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่วัฒนธรรมการโพนช้างเป็นหัวใจของชุมชนสูญสลาย คนในชุมชนควรมีการร่วมกลุ่มมากขึ้น เพื่อรักษาการอยู่ร่วมกันของชุมชน และดำรงชีวิตภายใต้ระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้างและชาวกูย

วรรณกรรมเกี่ยวกับช้างของประเทศไทย แสดงให้เห็นจากการศึกษาหลากหลาย อาทิ การศึกษาภาพรวมเกี่ยวกับช้าง เน้นอธิบายถึงสถานะของช้างไทย อันเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ปรากฏอย่างชัดเจนในงานเขียน เรื่อง “ช้างไทย” ของสุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ (สุทธิลักษณ์, 2530) ศึกษาถึงบทบาทและความสำคัญของช้างไทยภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และการเมืองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา สอดคล้องกับหนังสือเรื่อง “ช้าง” ของ ผ.ศ.อารีย์ ทองแก้ว (2535) อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏสุรินทร์ นอกจากการศึกษาช้างไทยเชิงประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับงานของสุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ แล้ว ยังมีการรวบรวมข้อมูลเรื่อง ช้างจังหวัดสุรินทร์ บทที่ 8 ในงานของ อารีย์ ทองแก้ว ยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างช้างสุรินทร์กับชาวกูย และที่มาของการจัดงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์

วรรณกรรมทั้ง 2 เล่ม ล้วนแสดงให้เห็นภาพรวมของช้างไทย เชิดชูความสำคัญและบทบาทของช้างไทยในอดีต อาจสรุปได้ว่า ช้างไทยเป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย สัญลักษณ์ความเชื่อทางศาสนา และเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายอาณาเขตและปกป้องประเทศไทยในอดีต ทว่าเมื่อการพัฒนาประเทศมีรูปแบบตามประเทศตะวันตก บทบาทและความสำคัญของช้างต้องเลือนหายไป การศึกษาเกี่ยวกับช้างในแนวทางต่อมา จึงมีจุดประสงค์เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับช้าง อาทิ การศึกษาว่าด้วยการอนุรักษ์ช้าง ช้างเร่ร่อน เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวกูยโดยตรงได้ทำการรวบรวมส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในเชิงมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งเน้นศึกษาทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีของชาวกูยเป็นหลัก และพลวัตทางสังคมของชาวกูย อาทิ งานของสมหมาย ชินนาค

(2539) รักษาพล สกุลวัฒนา(2538) โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2541) สิริมา เจริญภัทรภัสส์(2542) ปิยะมาศ เม็ดไธสง(2544) และรวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย (2548)

ขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับชาวภูยช้างในงานของรักษาพล สกุลวัฒนา (2538) สมหมาย ชินนาค (2539) น.พ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2541) และรวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย (2548) มุ่งการศึกษาไปที่ชาวภูยช้างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ส่วนงานของปิยะมาศ เม็ดไธสง(2544) เนื่องจากเป็นการศึกษาคุณภาพชีวิตของชนชาวภูยทั้งที่เลี้ยงช้างและไม่เลี้ยง จึงมีขอบเขตการศึกษาที่นอกเหนือจากชาวภูยในหมู่บ้านตากกลาง

ส่วนวิธีการวิจัยของการศึกษาทั้ง 5 เรื่องนี้ ล้วนใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากมีการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเคยมีมาก่อน การวิจัยภาคสนามถือเป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้ สมหมาย ชินนาค เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีการสร้างจากบุคคลที่หลากหลายภายในหมู่บ้าน อาทิ ชาวภูยช้าง ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ อาจารย์ในโรงเรียน หมอช้าง เช่นเดียวกับงานของปิยะมาศ เม็ดไธสง แตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่งานของปิยะมาศ เน้นการสนทนาเป็นกลุ่มมากกว่างานของ รักษาพล สกุลวัฒนา โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และรวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย ล้วนเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมอธิบายวิถีการดำรงชีวิตของชาวภูยช้างเป็นหลัก อีกทั้งได้มีการติดตามคณะช้างไปเที่ยวในกรุงเทพฯอีกด้วย เช่นเดียวกับวิธีการศึกษาของ การศึกษาช้างต้นได้อธิบายภาพโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวภูย เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการคล้องและเลี้ยงช้าง อีกทั้งให้ภาพเศรษฐกิจของชุมชนชาวภูยและบทบาทของการนำช้างไปเร่ร่อน โดยเฉพาะงานของรวีวรรณที่ครอบคลุมรายละเอียดข้อมูลของการทำงานของควาญช้างชาวภูยทุกประเภท อาทิ ช้างที่ทำงานในปางช้าง ช้างเร่ร่อน และการค้าช้าง

งานของสมหมาย ชินนาค ทำการศึกษาระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมชาวภูยผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีประจำ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของชาวภูยได้มากที่สุด ผลของการศึกษาพบว่า ความเชื่อในเรื่องผีประจำ คือ ความเชื่อว่ามีผีในหนังประจำ (บ่วงบาศสำหรับคล้องช้าง) ซึ่งมีอยู่ในชาวภูยผู้เลี้ยงช้างและยังแพร่หลายตามกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีอาชีพคล้องช้างตามภูมิภาคต่างๆ และความเชื่อดังกล่าว ถูกใช้เป็นโครงสร้างในการปกครองภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงระบบอาวุโสของคนในสายตระกูล การจัดวางระเบียบกฎเกณฑ์ การปกครอง ระเบียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยใช้ควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน อีกทั้งยังเป็นตัวกำหนดบทบาทของเพศชายและหญิง และกำหนดเครือญาติและสายตระกูลอีกด้วย โดย

ระบบความเชื่อดังกล่าวได้ถูกสืบทอดและต่อยอดด้วยพิธีกรรมบวงสรวงผีปะกำ (สมหมาย ชินนาค, 2539) ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการศึกษาของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ซึ่งพบว่าชาวกูยนั้นนับถือผี โดยเฉพาะผีปะกำ เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ห่างไกลจากความเป็นเมือง ทำให้ชาวกูยสามารถดำรงชีวิตตามกรอบประเพณีความเชื่อภายในชุมชนอย่างเคร่งครัด การจัดระเบียบโครงสร้างการปกครองภายในชุมชนถูกแบ่งตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับช้าง ความสามารถในการคล้องช้างและจำนวนช้างที่ครอบครองเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่และความสำคัญในชุมชน ชาวกูยช้างต้องมีการเรียนรู้ฝึกฝนการคล้องช้างตั้งแต่ตำแหน่งต่ำสุดที่เรียกว่า มะช้าง (คนรับใช้) และต้องผ่านพิธีปะชิมอ (การแต่งตั้งเลื่อนตำแหน่งหมอช้าง) โดยมีตำแหน่ง 5 ชั้น ไล่จากจำนวนช้างที่คล้องได้เรียงตามลำดับจากชั้นล่างจนถึงชั้นสูงที่สุดของตำแหน่ง ดังนี้ หมอจา หมอสะเดียง หมอสะดำ กำลวงแกด(ครุบา) และกำลวงพีด(ครุบาใหญ่) ด้านการปกครองภายในตามความเชื่อดั้งเดิมต้องปะทะกับแบบแผนการปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่(กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) เพื่อให้เกิดการสะสมทุนของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เป็นที่มาของการผูกขาด ระบบขนส่ง แหล่งเงินทุน การค้าปลีกและค้าส่ง โรงสี ตลอดจนการเมืองภายในหมู่บ้านที่ต้องมาจากกลุ่มคนผู้มีอิทธิพลภายในพื้นที่ เป็นอุปสรรคสำคัญขัดขวางความเป็นอยู่และชีวิตที่ดีของชาวกูยภายในหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่าปัญหาของชาวกูยอาจเกิดจากปัจจัยภายนอกและภายในหมู่บ้านปะทะประสานกัน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2541) ช้างเป็นสินทรัพย์หรือมรดกที่พ่อแม่ต้องมอบให้ลูก หากมีลูกหลายคนแต่มีจำนวนช้างจำกัด จะแบ่งกรรมสิทธิ์ในช้างให้ลูกๆจำนวนเท่าๆกัน อาทิ การผลัดกันเลี้ยงดูช้างคนละปี หรือหาประโยชน์จากช้างโดยจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์เป็นจำนวนเท่าๆกันในหมู่บ้านหนึ่ง เป็นต้น (รักษพล สกกุลวัฒนา, 2538)

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนชาวกูยช้างในหมู่บ้านตากกลางในอดีตนั้น ชาวกูยช้างมีอาชีพหลัก คือ การคล้องช้างและฝึกหัดช้างให้เชื่องแล้ว ขายให้พ่อค้าแถบ จังหวัดเลย ชัยภูมิ และเพชรบูรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่ นำช้างไปใช้ลากซุงในอุตสาหกรรมป่าไม้ นับว่าเป็นแหล่งซื้อขายช้างที่ใหญ่แห่งหนึ่งในอีสาน ส่วนอาชีพรอง คือ การทำนาปี การทอผ้า การหาของป่า ทำให้แหล่งที่มาของรายได้ชาวกูยนั้นมาจากการคล้องช้างเพื่อขาย โดยแหล่งที่ทำการคล้องช้างนั้นส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณป่าริมชายแดนไทย-กัมพูชา(สมหมาย ชินนาค, 2539) ทว่าเมื่อเกิดการพิพาทระหว่างไทยและกัมพูชา อันเป็นเหตุให้มีการปิดป่าบริเวณชายแดนขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2501 ทำให้การเข้าไปคล้องช้างทำได้ยากขึ้น อย่างไรก็ตามชาวกูยช้างยังคงลักลอบเข้าไปคล้องช้างในป่าบริเวณชายแดนกัมพูชา จนกระทั่งปี พ.ศ.2504 ชาวกูยรับบาดเจ็บจากการยิงของทหารเขมร การคล้องช้างบริเวณดังกล่าวต้องยุติลง รายได้หลักจากการคล้องช้างจึงต้องหมดไป ทว่าการเลี้ยงช้างและการใช้

ประโยชน์จากข้างถือเป็นแหล่งที่รายได้หลักของชาวกูย โดยมีหลายวิธี เช่นการพาข้างไปรับจ้างในงานต่างๆ การรับจ้างแห่นาค จะมีรายได้ครั้งละ 1,000-3,000 บาทต่อครั้ง ขึ้นอยู่กับการตกลงกัน การเป็นดาราประจำสวนสัตว์ โรงแรม หรือรีสอร์ท จะสร้างรายได้ประจำเดือนไม่ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ข้างและควาญข้างบางส่วนได้มีโอกาสไปโชว์ตัวยังต่างประเทศ และแสดงหนังหรือโฆษณา ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้แก่เจ้าของข้างจำนวนมหาศาล แต่ควาญข้างรายย่อยมีโอกาสเหล่านี้น้อยกว่าเจ้าของข้างที่มีข้างจำนวนมาก หรือเจ้าของข้างมีอำนาจเข้าถึงมากกว่า ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบวกกับต้นทุนการเลี้ยงข้างที่สูง ผสมกับความข้างต้องหารายได้มาใช้หนี้เงินกู้ ทางออกสุดท้ายคือความจำเป็นต้องขายข้าง โดยราคาซื้อขายขั้นต่ำประมาณ 100,000 บาทต่อเชือก ดังเช่นในปี พ.ศ.2537 ในหมู่บ้านตากกลางมีการขายข้าง 3 เชือก และระหว่างเดือน ม.ค.-มี.ย.มีการขายข้างอีก 3 เชือก ที่มาของรายได้ของชาวกูยโดยการพาข้างไปเที่ยว (เร่ร่อน) ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งในการสร้างรายได้ที่ชาวกูยส่วนใหญ่เลือกที่จะปฏิบัติในปัจจุบัน

การศึกษาเกี่ยวกับชาวกูยผู้เลี้ยงข้างทุกชั้นล้วนแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัญหาความยากจนผลักดันให้ชาวกูยต้องนำข้างไปหากินตามเมืองใหญ่ต่างๆ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เพราะสามารถสร้างรายได้มากที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของ รัชพล สกุลวัฒนา เรื่อง “คนเลี้ยงข้างชาวไทยกวยจังหวัดสุรินทร์” ซึ่งในบทที่ 4 ได้อธิบายการเข้ามาเที่ยวขายของ และให้บริการลอดท้องข้างในเขตกรุงเทพมหานครอย่างละเอียดครอบคลุมทั้งประวัติ วิธีการ และจุดมุ่งหมายของการเข้ามาในกรุงเทพฯ ของคณะข้าง โดยแบ่งการศึกษาเป็น 5 ช่วง ตั้งแต่ พ.ศ.2511-2537 ประมาณปี พ.ศ.2517 นับว่าคณะข้างเข้ามาหากินในกรุงเทพฯ อย่างจริงจัง เปลี่ยนจากเดิมที่นิยมการนำข้างไปยังบริเวณจังหวัดใกล้เคียงกับภูมิลำเนา หลังจากนั้นการนำข้างเข้ามาในกรุงเทพฯ ยังคงดำเนินไปเรื่อยๆ แต่นอกจากการขายอ้อย กกล้วย และลอดท้องข้างแล้ว ยังได้มีการนำเครื่องรางของขลัง ตลอดจนผลิตภัณฑ์จากข้าง เช่น งาข้าง ขนข้าง และหางข้าง เข้ามาขายด้วย

การพาข้างเข้ามาในกรุงเทพฯ นั้นต้องมียอดประกอบมากมายหลายประการ เช่น ต้องมากันเป็นคณะ โดย 1 คณะจะประกอบด้วยสมาชิกทั้งคนประมาณ 5-6 คนและข้าง 1-2 เชือก โดยสมาชิกในคณะจะมีหน้าที่รับผิดชอบ อาทิ ผู้นำทาง ผู้อาวุโส และลูกน้อง โดยผู้นำทาง(บางครั้งเป็นผู้อาวุโสด้วย) เป็นเหมือนหัวหน้า มีหน้าที่นำทางพาลูกน้องไปขายของ และให้บริการลอดท้องข้าง บางครั้งจะเก็บเงินที่ได้ในแต่ละวัน และควบคุมพฤติกรรมของลูกน้องด้วย ดังนั้นผู้นำทางต้องมีความชำนาญในการเลือกทำเลการขายของ รู้จักถนนหนทางในกรุงเทพฯ เป็นอย่างดี ส่วนผู้อาวุโสโดยมากเป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการยกย่อง มีความรู้ในเรื่องพิธีกรรมอย่างดี มีหน้าที่เสมือนพ่อแม่ใน

คณะ เพื่อให้ลูกน้องในคณะเคารพและเกรงใจ ส่วนลูกน้องมีหน้าที่เบ็ดเตล็ดทั่วไป เช่น หุงข้าว ทำกับข้าว ตักน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้การเข้าร่วมคณะของลูกน้องถือเป็นการศึกษาวิธีการพาช้างเข้ากรุงเทพฯ ก่อนจะตั้งคณะช้างของตัวเองขึ้น การเลือกสมาชิกร่วมคณะส่วนใหญ่จะเป็นหมู่ญาติพี่น้องใกล้ชิดกันหรือบุคคลอื่นที่มีความประพฤติดี ส่วนช้างที่อยู่ในคณะส่วนใหญ่จะเลือกช้างตัวเมียหรือช้างพัง เพราะมีขนาดเล็กและเชื่องมากกว่าช้างตัวผู้ ส่วนช้างเด็กๆเป็นที่นิยมเช่นกัน เนื่องจากง่ายต่อการเดินในตรอกหรือถนนที่แคบ (รักษพล สกุลวัฒนา, 2538)

รายได้ที่คนในคณะพาช้างไปเที่ยววันนั้น ไม่ปรากฏตัวเลขที่ชัดเจน เนื่องจากสังเกตจากจุดประสงค์ของการนำเงินไปใช้ ยกตัวอย่าง เช่น ลูกที่ ศาลางาม จะนำเงินที่ได้ไปใช้หนี้และซื้อปุ๋ยเพื่อทำนา 27 ไร่ ปุ๋ย 12 กระสอบๆละ 250 บาท ค่าไถนา 2 ครั้ง ครั้งแรกไร่ละ 80 บาท ไถนาครั้งที่ 2 ไร่ละ 120 บาท คิดเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมด 8,000 บาท หรือ นายสิงห์ ศาลางาม ที่จะนำเงินที่ได้ไปสร้างบ้าน หรือ นายบุญจันทร์ ชฎารัตน์ ที่ต้องการเก็บเงินให้ได้ 4-5หมื่น เพื่ออนาคต แต่เงินรายได้จำนวนไม่น้อยที่ต้องนำไปใช้หนี้ ที่มาจากการกู้ยืมไปเพื่อซื้อช้าง การใช้นี้ซึ่งเกิดจากการทำนา แม้กระทั่งการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ โดยเฉพาะมอเตอร์ไซด์ (รักษพล สกุลวัฒนา, 2538) ทำนองเดียวกับ งานของ สมหมาย ชินนาค พบว่า รายได้จากการนำช้างไปเที่ยววันนั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระยะเวลาการไปเที่ยว มีตั้งแต่ 1-3 เดือน หรือ 6 เดือน แม้กระทั่ง 1 ปีก็ตาม ซึ่งเมื่อนำรายได้มาหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือคนละอย่างน้อย 20,000 บาทต่อเดือน การนำช้างไปเที่ยวจึงถือเป็นอาชีพหลักของชาวกวย(สมหมาย ชินนาค, 2539) ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของปิยะมาศ เมธโรสง ที่พบว่า การเลี้ยงช้างมีรายได้น้อย นับจากรายได้จากการขายอ้อย กลัวยมัดละ 20 บาท ประมาณหมื่นกว่าบาท แบ่งให้ในคณะช้าง 3-4 คน ก็ได้ประมาณคนละ 5,000 บาทต่อเดือน หากต้องนำไปใช้หนี้ก็ไม่ค่อยมีเหลือเก็บหรือไม่เพียงพอ

นอกจากนี้ ชาวกวยช้างที่หันมาทำนามากขึ้น ทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อปลูกข้าว โดยเป็นการทำนาดำ และทำนาปีละครั้ง หรือ เรียกว่า "ข้าวนาปี" ตามจำนวนแรงงานในครอบครัว เนื่องด้วยสภาพดิน และน้ำที่มีปัญหาทำให้การทำนาต้องอาศัยต้นทุนที่สูง เพื่อซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและจ้างแรงงานเพิ่ม ทำให้ชาวกวยที่ทำนาต้องกู้เงินทั้งในและนอกระบบจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ อาทิ เงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) รวมทั้งคนในท้องถิ่นที่ ทั้งคนภายในและภายนอกหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่เสียง กลางพัฒนา นางบัวลอย ศาลางาม ผู้ใหญ่ดา จงใจงาม เป็นต้น โดยคิดดอกเบี้ย ร้อยละ 5 ต่อเดือน (สมหมาย ชินนาค, 2539)

การศึกษาของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ พบว่า การพาช้างไปเที่ยวตามหัวเมืองใหญ่ต่างๆ ถูกนิยามด้วยความหมายเชิงลบ อันแสดงทัศนคติของผู้คนส่วนใหญ่ในเมือง อาทิ ช้างขอทาน ช้าง

ละครสัตว์ ช้างเร่ร่อน โดยมีความคิดว่าการที่ชาวภูยกู้เงินไปเที่ยวที่นั่นเป็นการขูดรีดเอาเปรียบช้าง เพื่อประโยชน์ของตนเอง อุปสรรคการพาช้างเข้ามาเที่ยวในกรุงเทพฯปรากฏขึ้น เมื่อเมือง กรุงเทพมหานคร ห้ามความงูช้างนำเข้ามาในกรุงเทพฯ หากฝ่าฝืน จะถือเป็นความผิด โดยให้เหตุผลว่าการที่ช้างเดินอยู่ในกรุงเทพฯเป็นการขัดขวางการจราจร อย่างไรก็ตามยังคงมีคณะช้างเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯอย่างต่อเนื่อง เมื่อประสบปัญหาใดๆก็ต้องพึ่งพาตัวเอง ไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานเอกชนได้ ดังปรากฏในการติดตามคณะช้างของ รัชพล สกวลวัฒนา เช่นเดียวกับเหตุการณ์เมื่อ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้ติดตามคณะช้างเข้ามา กรุงเทพฯ และประสบปัญหาการขูดรีดจากข้าราชการบางคน

การช่วยเหลือทางราชการแก่ชาวภูย ส่วนใหญ่เป็นการสร้างการท่องเที่ยวมากกว่า เช่น จังหวัดสุรินทร์จัดงานแสดงช้างทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 เริ่มแรกเดิมมีการจัดการแสดงช้างเพื่อฉลองที่ว่าการอำเภอใหม่ ซึ่งในปีต่อมาย้ายมาจัดที่สนามกีฬาอำเภอเมืองสุรินทร์ และย้ายที่แสดงอีกครั้งเมื่อมีการสร้างสนามช้างขึ้นซึ่งอยู่ติดกับสนามกีฬาจังหวัดสุรินทร์จนมาถึงปัจจุบัน โดยจะมีขึ้นเป็นประจำทุกปี ในสัปดาห์ที่ 2 ของเดือนพฤศจิกายน การจัดงานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์ (Elephant Round-up Festival) ซึ่งมีช้างรวมกันไม่ต่ำกว่า 200 เชือกนั้น จัดขึ้นโดยเทศบาลเมืองสุรินทร์ ได้จ่ายค่าตอบแทนให้แก่ชาวภูยเจ้าของช้างคนละ 1,800 บาท และสุรา(ราคาถูก) 1 ขวด งานช้างแพร์ถูกจัดขึ้นเป็นเวลา 10 วัน มีการแสดงของช้างเพียง 3 วัน (ศุกร์-เสาร์-อาทิตย์) ชาวภูยเจ้าของช้างกล่าวว่า ถ้าพึ่งเพียงเงินค่าตอบแทนจากจังหวัดนั้นไม่เพียงพอกับค่ารถบรรทุกที่จ้างมาส่งช้างในตัวจังหวัดเมื่อมีเทศกาล แต่การเข้าร่วมการแสดงช้าง เนื่องมาจากได้พบปะเครือญาติ ซึ่งต่างแยกย้ายไปทำงานยังต่างถิ่น และเป็นการมาเพื่อช่วยเหลือจังหวัดเท่านั้น ทว่าจังหวัดสุรินทร์มิได้มีส่วนช่วยเหลือดูแลชาวภูยอย่างจริงจังแต่อย่างใด อาทิ หากช้างเกิดเจ็บป่วย สิ่งแรกที่เจ้าของต้องทำคือ แจ้งตำรวจ เมื่อขอความช่วยเหลือกับจังหวัดก็มิได้รับการตอบสนอง ยารักษาช้างแผนปัจจุบันที่มีภายในหมู่บ้าน ได้รับการมูลนิธิช้างเอเชีย (Elephant Asian Foundation) (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2541) และพบว่ามิชาวภูยช้างเพียง 9 ครัวเรือนเท่านั้น ที่ได้รับเงินช่วยเหลือและสนับสนุนจากทางราชการ เดือนละ 3,000 บาทเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการสร้างการท่องเที่ยวเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว อาทิ การสร้างศูนย์คชศึกษา พิพิธภัณฑ์ช้าง หมู่บ้านช้างการบินไทย งานแสดงช้างประจำปี ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนของชาวภูยส่วนใหญ่ได้ ด้วยการกำหนดนโยบายการพัฒนาแบบ บน-ล่าง (top-down planning) รัฐเป็นผู้นำการพัฒนา โดยปราศจากการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของชาวภูย ดังนั้นชาวภูยจึงไม่ได้รับประโยชน์กับนโยบายพัฒนาใดๆ ดังนั้นชาวภูยจึงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดด้วยตัวเอง(ปิยะมาศ เม็ดไธสง, 2544)

สิริมา เจริญภัทรภัสส์ (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและการจัดการปัญหาของคนเลี้ยงช้างชาวทวายจังหวัดสุรินทร์” แตกต่างจากงานการศึกษาอื่นๆ เนื่องจากใช้การวิจัยเชิงพรรณนา ที่เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและการจัดการปัญหาของคนเลี้ยงช้างชาวทวาย ซึ่งพบว่าปัญหาหลัก คือ การขาดแคลนป่าสำหรับเลี้ยงช้าง การไม่มีอาชีพที่เหมาะสมกับช้าง และการเจ็บป่วยของช้าง ส่วนปัญหารองที่พบ อาทิ การไม่สามารถพาช้างมาเดินในกรุงเทพฯ และการไม่มีน้ำเพื่อทำการเกษตรนอกฤดูทำนา ส่วนวิธีการจัดการปัญหาดังกล่าวของควาญช้างชาวทวาย คือ การนำช้างไปทำงานนอกหมู่บ้าน (ช้างโดยสารตามแหล่งท่องเที่ยว และมาเดินในเมือง) นอกจากนี้ หน่วยงานบางแห่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เช่น การส่งเสริมอาชีพให้คนเลี้ยงช้างในหมู่บ้าน การรักษาและตรวจสุขภาพช้าง อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากเผชิญกับอุปสรรคมาก ได้แก่ การขาดความสามัคคีของคนเลี้ยงช้างในหมู่บ้าน การขัดแย้งของผู้นำในหมู่บ้าน และการปลุกยุคาลิปตัสตามโครงการอีสานเขียว ซึ่งทำลายแหล่งอาหารธรรมชาติของช้างในหมู่บ้าน สิริมามีวิธีการศึกษาจากการสัมภาษณ์ และสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามทั้งสิ้น 58 ราย เพื่อเสนอข้อมูลทั่วไปของคนเลี้ยงช้างในเชิงสถิติอีกด้วย ข้อมูลในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า คนเลี้ยงช้างมีอาชีพหลัก คือทำนา แต่มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการเลี้ยงช้าง และหากมีช้างมากก็จะมีรายได้สูงขึ้นด้วย

การศึกษาเรื่อง”การเมืองเรื่องช้าง : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”ของวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย (2548) มีคล้ายคลึงกับงานของโกมาตร เนื่องจากเน้นการอธิบายพลวัตของการดำเนินชีวิตของความข้างชาวทวาย จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับช้าง ครอบคลุมทั้งควาญช้าง หมอช้าง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ช่างราชการ นักการเมืองท้องถิ่น พระสงฆ์ สัตว์แพทย์ เจ้าของช้างที่ครอบครองช้างที่มากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ และภาคส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้องรวมอย่างน้อย 72 ราย อาศัยแนวคิดโครงสร้างทางชนชั้นของ Karl Marx ผลของการศึกษาพบว่า ทุนและรัฐได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากต้องการสะสมทุนจากขยายอุตสาหกรรมป่าไม้และการท่องเที่ยว สถานการณ์นี้ก่อให้เกิดการที่ทุนกดขี่ เอารัดเอาเปรียบ และเบียดขับแรงงานรับจ้างเลี้ยงช้าง โดยผู้ที่เป็นแรงงานรับจ้างเลี้ยงช้างต้องทำงานให้กับทุนและรัฐ คือ ควาญช้าง และเจ้าของช้างรายย่อย เนื่องจากควาญช้างเป็นผู้ปราศจากปัจจัยการผลิต ทำให้ต้องทำงานขายพลังแรงงานให้กับทุน ส่วนเจ้าของช้างรายย่อย ไม่มีโอกาสสะสมทุนอย่างเท่าเทียม แม้ว่าไม่มีช้างแต่ก็ปราศจากทุน จึงนำช้างออกไปทำงานในรูปแบบต่างๆตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบ และการควบคุม ปราบกฏการณ์เหล่านี้ได้สร้างร่องรอยของ

ความขัดแย้งทางชนชั้นและการก่อตัวทางชนชั้น ระหว่างชนชั้นแรงงาน ทุน และรัฐ แต่แรงงานรับจ้างต่อสู้กับทุน และรัฐแบบปัจเจกชนที่มีลักษณะกระจาย และรวมตั้งกันอย่างหลวมๆ

งานวิจัยของรักษพล สกกุลวัฒนา(2538) สมหมาย ชินนาค(2539) โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2541) และ สิริมา เจริญภัทรภัสส์ช(2542) ต่างอยู่ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือ พ.ศ.2538-2542 อันเป็นช่วงก่อนและคาบเกี่ยวกับช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทยในปี พ.ศ.2542 ผลของวิกฤตเศรษฐกิจกระทบต่อคนไทยแทบทุกคน ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่า ภายหลังจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจนั้น ชาวทูนที่พำนักมาที่เขื่อนนั้นจะมีจำนวนมากขึ้น ส่วนการศึกษาของปิยะมาศ เมิตโรสง(2544) เน้นการวิเคราะห์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชนชาวทูน จึงมิได้มีการอธิบายถึงแนวโน้มการนำช่างไปเที่ยวของชาวทูนช่างว่ามากขึ้นหรือน้อยลงต่อจากช่วงการศึกษาทั้ง 4 ชั้นที่กล่าวมาข้างต้นแต่ประการใด ส่วนงานของรวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย (2548) สามารถให้ภาพแรงงานรับจ้างเลี้ยงช่างที่ต้องตกอยู่ในสภาพถูกกดขี่และเอาเปรียบจากทุน และรัฐ

การศึกษาทั้งหมดได้บอกเล่าเรื่องราวของชาวทูนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างละเอียดในเชิงมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ทำให้สามารถอธิบายภายใต้บริบทด้านโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และวัฒนธรรมในชุมชนชาวทูน อันเป็นการเน้นการอธิบายเชิงจุลภาค อันปรากฏในการศึกษาทั้งหมด ส่วนการอธิบายภาพรวมของชุมชนชาวทูนช่างปรากฏในงานของ สิริมา เจริญภัทรภัสส์ช (2542) และรวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย (2548) แตกต่างจากงานการศึกษาส่วนใหญ่ เนื่องจากงานของสิริมา มีการสำรวจชาวทูนที่เลี้ยงช่างและไม่ได้เลี้ยงช่าง ส่วนงานของรวีวรรณ มีการสำรวจและสัมภาษณ์กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ทั้งเจ้าของช่างที่ไม่ได้เลี้ยงช่าง นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจช่างที่ซึ่งมีช่างในครอบครองเกือบหนึ่งร้อยเชือก ความรู้ช่างที่ทำงานในรูปแบบต่างๆ อาทิ ช่างเร่ร่อน ช่างในปางช้าง เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาโดยผสวนข้อดีในเรื่องรายละเอียดของข้อมูลรายบุคคล ร่วมกับภาพรวมของสังคมชุมชนของความรู้ช่างชาวทูนส่วนใหญ่ ล้วนมีความสำคัญ เพื่อสามารถวิพากษ์แบบแผนการดำเนินชีวิต พลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของความรู้ช่างชาวทูน หลัง พ.ศ.2542 รูปแบบการใช้ประโยชน์จากช่างหลากหลายขึ้น ทั้งการพาช่างไปเที่ยว การใช้ช่างในธุรกิจท่องเที่ยว ตลอดจนการใช้ช่างแสดงภาพยนตร์ ช่างเป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าและเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายได้ในตลาดช่าง มูลค่าทางเศรษฐกิจของช่าง มาจากความต้องการช่างที่เพิ่มขึ้นทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาเรื่องช่างในมิติทางเศรษฐศาสตร์อย่างชัดเจน ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงจะศึกษาช่างในมุมมองของการเป็นสินค้า เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการใช้ประโยชน์จากช่าง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในทุกะดับชั้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นในบทต่อไป

บทที่ 3

พัฒนาการช้างในสังคมไทย

ช้างยังมีสายสัมพันธ์พิเศษที่แนบแน่นมากกว่าการเป็นเพียงสัตว์เลี้ยงของคนไทยเท่านั้น คนไทยรู้จักการใช้ประโยชน์จากช้างตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน มนุษย์เป็นผู้กำหนดสถานภาพและคุณประโยชน์ของช้าง ซึ่งมักสอดคล้องไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม อาจกล่าวได้ว่าการศึกษารื่องราวของช้างสะท้อนสภาพการเปลี่ยนแปลงในสังคมของมนุษย์ด้วยเช่นกัน ภายในบทที่ 3 นี้ มุ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของช้างในสังคมไทย โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 7 หัวข้อ คือ หัวข้อแรก เป็นการนำเสนอเรื่องราวของช้างในอดีต หัวข้อที่สอง เป็นวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบช้างในสังคมไทยในแต่ละยุคสมัย หัวข้อที่สาม มุ่งอธิบายความแตกต่างของช้างป่าและช้างบ้าน หัวข้อที่สี่ การใช้ประโยชน์จากช้าง หัวข้อที่ห้า เป็นการวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาช้างบ้าน หัวข้อที่หก คือ เรื่องราวของหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้าง และหัวข้อสุดท้าย คือ บทสรุป

3.1 ช้างในอดีต

ช้าง¹ เป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ยุคครีตaceous เป็นช้างในปัจจุบัน ซึ่งมีช้างเหลือเพียง 2 ชนิด คือ ช้างเอเชีย (*Elephas maximus*) กับช้างแอฟริกา (*Loxodonta africana*)² ลักษณะของช้างเอเชีย หลังจะโค้งเหมือนหลังกิ้งงา ไบหูเล็ก เฉลียวฉลาด จำเก่ง เชื่อง นำมาฝึกงานได้ดี น้ำหนักตัวเฉลี่ย 4-5 ตัน (4,000 – 5,000 กิโลกรัม)ต่อเชือก ตัวผู้มี

¹นักโบราณคดี (Paleontologist) ได้จำแนกแยกย่อยสิ่งมีชีวิต เป็นชั้น เป็นกลุ่ม หรือทำอนุกรมวิธาน (Classification) เพื่อสะดวกต่อการศึกษา ช้างถูกจัดอยู่ในชั้น (Class) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม บรรพบุรุษช้างพัฒนามาจากสัตว์ตัวเท่าๆ กับหมู มีชื่อเรียกว่า เมอริเธียม (*Moeritherium*) รูปร่างหน้าตาคล้ายกับฮิปโปโปแตมัส สูงประมาณ 70 เซนติเมตร ช้างรุ่นต่อจากเมอริเธียม¹ ได้มีสายวิวัฒนาการต่อมาอีกหลายสิบล้านปี เกิดชนิดของช้างมากกว่า 162 ชนิด (Species) อาศัยอยู่ทั่วไปทุกทวีป ยกเว้นออสเตรเลียและแอนตาร์กติกา

² นอกจากนี้ยังมีการแยกชนิดออกเป็นสายพันธุ์ย่อยๆ (Subspecies) ได้อีก คือ ช้างเอเชียแยกเป็นสายพันธุ์ย่อยอีก 3 สายพันธุ์ คือ ช้างอินเดีย (*Elephas maximus indicus*) ช้างศรีลังกา (*Elephas maximus maximus*) และช้างสุมาตรา (*Elephas maximus sumatranus*) ส่วนช้างแอฟริกาแยกออกเป็น 2 สายพันธุ์ย่อยคือ ช้างทุ่ง (*Loxodonta africana africana*) และช้างดง (*Loxodonta africana cyclotis*) (ปราชญ์ เกียรติทอง, 2546)

ความสูงจากเท้าถึงไหล่ประมาณ 10 ฟุต ส่วนช้างแอฟริกาที่มีขนาดใหญ่และนิสัยค่อนข้างดุร้ายกว่าช้างเอเชีย จึงไม่นิยมนำช้างแอฟริกามาฝึกใช้งาน (อารีย์ ทองแก้ว, 2535: 25-26)

3.1.1 ช้างในประเทศไทย

ตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี ประเทศไทยขุดค้นพบซากช้างโบราณหลายครั้งทั่วประเทศ อาทิ จากการขุดรากสะพานเดชาติวงศ์ที่จังหวัดนครสวรรค์ ทำให้พบซากฟอสซิลช้างดึกดำบรรพ์โดยบังเอิญ ประมาณ 6 ซิ่น พบว่าเป็นกรมช้างพันธุ์ *Stegodon insignis* อยู่ในยุคไพลสโตซีน อายุราว 2,000,000-10,000 ปี หลังจากนั้นก็มีการพบซากช้างโบราณโดยบังเอิญอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะทางภาคเหนือของไทย เช่นที่เหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอองาว จังหวัดลำปาง พบฟันและงาส่วนล่างของช้างพันธุ์สเตโกโลฟอดอน (*Stegolophodon*) เช่นเดียวกับที่เหมืองแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่อำเภอปง จังหวัดพะเยา พบงาช้างโบราณสภาพสมบูรณ์ มีอายุราว 14-17 ล้านปี

ประมาณ 15 ปีที่แล้ว ได้ค้นพบ "สุสานช้างโบราณ" แหล่งใหญ่ ซึ่งมีซากบรรพบุรุษช้างโบราณในยุคต้นๆ ของสายวิวัฒนาการของช้าง จากการขุดบ่อทราย ริมแม่น้ำมูน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา มีอายุราว 13-15 ล้านปี ประมาณกันว่าในเขตพื้นที่นั้นหมื่นไร่ อาจมีซากช้างโบราณในเขตพื้นที่นี้ไม่น้อยกว่า 1,000 ตัว (ปราโมทย์ เครือทอง, 2546)

จากการขุดค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าบริเวณประเทศไทยปัจจุบันเป็นแหล่งชุมนุมช้างมาแต่โบราณอย่างน้อย 14 -17 ล้านปีก่อน ทว่าไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า มนุษย์เริ่มต้นควบคุมและใช้ประโยชน์จากช้างได้ตั้งแต่เมื่อใด อาจตั้งสมมติฐานว่ามนุษย์สามารถควบคุมและนำช้างมาใช้งานได้ตั้งแต่โบราณกาล เมื่อเปรียบเทียบกับการบังคับสัตว์เพื่อใช้เป็นพาหนะ เช่น ม้า หรือ อูฐ

3.2 พัฒนาการช้างในสังคมไทย

ปัจจุบันนิยามเกี่ยวกับช้างในประเทศไทยในปัจจุบัน จำแนกช้างตามลักษณะถิ่นที่อยู่อาศัยได้ 2 ประเภท คือ ช้างป่า และช้างบ้าน (ช้างเลี้ยง) ถูกกำกับด้วยกฎหมายต่างฉบับกัน ช้างป่าถือเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองลำดับที่ 127 ตามบัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ.2546

ส่วนข้างบ้าน คือ ข้างที่เกิดจากข้างบ้าน ถูกเลี้ยงดูโดยมนุษย์ เรียกว่าเป็นข้างลูกครอก ไม่มีการกำกับดูแลตามประมวลกฎหมายโดยเฉพาะ แต่จัดให้ข้างบ้านเป็นสัตรีพาหนะ อันรวมอยู่ในพระราชบัญญัติสัตรีพาหนะ พ.ศ.2482

ก่อนมีการจำแนกข้างบ้านและข้างป่า ตามพระราชบัญญัติสัตรีพาหนะ พ.ศ.2482 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าฉบับแรกเมื่อ พ.ศ.2503 ช่วงเวลาดังกล่าวไม่สามารถอธิบายพัฒนาการของข้างโดยแยกเป็นข้างป่า หรือข้างบ้านได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับสังคมไทยมีมาแต่โบราณกาล ดังนั้นเพื่อสร้างความเข้าใจและแสดงพัฒนาการข้างในสังคมไทยอย่างเป็นระบบ การอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆอิงตามแบบแผนการปกครองในแต่ละช่วงเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับคนไทยมีความเชื่อมโยงและสลับซับซ้อนหลากหลายมิติ อาศัยการจำแนกตามบริบทตามประวัติศาสตร์แบ่งการอธิบายเป็น 5 ช่วง คือ โบราณกาลก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ.1781) สมัยสุโขทัย (พ.ศ.1781 - พ.ศ.1981) สมัยอยุธยา (พ.ศ.1983 - พ.ศ.2310) กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2475) และภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475 ดังมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 โบราณกาลก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ.1781)

เนื่องจากไม่มีหลักฐานที่ระบุว่าประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์จากข้างในรูปธรรมครั้งแรกเมื่อใด แต่ถ้าในแง่รูปธรรมแล้ว ข้างปรากฏขึ้นจากความเชื่อแบบพราหมณ์และฮินดูที่ฝังรากลึกแต่โบราณ อาทิ การบูชาพระพิฆเนศวรจึงเป็นสัญลักษณ์อันแสดงถึงความรู้ ความสำเร็จ และศิลปะ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นโลก ณ ดินแดนชมพูทวีปประมาณ 2,500 ปีก่อน และแพร่เข้ามาสู่บริเวณประเทศไทย ได้นำพาความเชื่อเกี่ยวกับข้างอันปรากฏอยู่ในพุทธประวัติ อาทิ ตอนประสูติ มารวิชัย ปาติไลยก์ ทรมานข้างนาฬาคีรี เป็นต้น (ยุวดี มณีกุล, 2550) ดังหลักฐานรูปข้างในพุทธศิลป์ที่มีการสร้างรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดคือประติมากรรมนูนต่ำที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม ในพุทธศตวรรษที่ 11-13

3.2.2 สมัยสุโขทัย (พ.ศ.1781 - พ.ศ.1981)

หลักฐานเก่าแก่ชิ้นหนึ่งคือศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นอกจากนี้เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแล้ว ได้บรรยายสภาพสังคมในสมัยสุโขทัย ช้อความจารึกไว้ด้านละ 27 บรรทัดตัวอักษรที่จารึกไว้เป็นตัวอักษรไทยซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นใน พ.ศ.1826 โดยทรงปรับปรุงมาจากอักษรขอมหัวดและ

อักษรมอญ (รัฐสภา, ม.ป.ป.) ปรากฏข้อความอ้างถึงความสัมพันธ์ของช้างกับคนไทยอย่างชัดเจน ศิลปินของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 กล่าวถึงการชนช้างกับข้าศึกครั้งแรกของพ่อขุนรามคำแหง ขณะมีพระชนมายุได้ 19 พรรษา ได้ทรงร่วมเดินทางไปรบกับพระบิดา(ขุนศรีอินทราทิตย์) ในการทำศึกกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด (อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก)และได้รับชัยชนะ โดยปรากฏข้อความบางส่วนความว่า

**“... กูขี่ช้างเนกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู กูต่อช้างด้วยขุนสามชน
 ดนกูฟุ้งช้างขุนสามชน.....ตัวชื่อมาสเมืองพ่าย ขุนสามชนพ่ายหนี
 พ่อกูจึงขึ้นชื่อกู ชื่อพระรามคำแหง เมื่อกู ฟุ้งช้างขุนสามชน ”**

การศึกษาสงครามสมัยสุโขทัยมีลักษณะการต่อสู้แบบประชิดตัวต่อตัว ยุทธปัจจัยการศึกษาสงครามที่สามารถกำหนดผลการรบ คือ ความจำนวนทหาร (คน)และจำนวนช้าง เห็นได้ว่าเมื่อสงครามสิ้นสุดเมื่อใด ประเทศผู้ชนะล้วนกวาดต้อนทั้งเชลยและช้างกลับสู่ประเทศของตน สมัยสุโขทัยความมั่นคงของประเทศขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรและจำนวนช้างที่ประเทศนั้นครอบครอง

ด้านการค้า พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยทรงสนับสนุนการค้าขาย ยกเว้นการเก็บภาษีผ่านด่านที่เรียกว่า "จังกอบ" หรือ "จกอบ" เปิดโอกาสให้ประชาชนประกอบอาชีพได้โดยเสรี ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า

**"... เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย
 ใครใคร่ค้าม้า ค้า ใครใคร่ค้าช้าง ค้า "**

การค้าภายในประเทศส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน ส่วนการค้าภายนอกต้องอาศัย 2 เส้นทางหลัก เนื่องจากที่ตั้งของกรุงสุโขทัยอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน และอยู่ห่างจากทะเล คือ เส้นทางทางแรกจากกรุงสุโขทัย ผ่านเมืองกำแพงเพชร เมืองตาก ไปยังเมืองเมาะตะมะ ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญในขณะนั้น พ่อค้าจาก สุโขทัยจะซื้อขายแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าจากอินเดีย เปอร์เซีย และอาหรับ ส่วนเส้นทางที่ 2 เส้นทางจากสุโขทัยสู่อ่าวไทย โดยล่องเรือผ่านแม่น้ำเจ้าพระยา และลำน้ำสาขาต่างๆ เส้นทางนี้ใช้ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าจีน มลายู อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ มีสินค้าที่ส่งออกไปขายต่างประเทศได้แก่ผลผลิตของป่า เช่น ครั่ง กายาน ยางรัก น้ำผึ้ง ขนสัตว์ หนังสัตว์ ไม้ฝาง ไม้กฤษณา และเครื่องสังคโลกด้วย ส่วนสินค้าขาเข้า ได้แก่ ผ้าแพร ผ้าไหม ผ้าต่วน เครื่องเหล็ก และอาวุธต่างๆ (วรางคณา นิพนธ์สุขกิจ, 2550)

3.2.3 สมัยอยุธยา (พ.ศ.1983 - พ.ศ.2310)

ตลอด 417 ปี ของสมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานแสดงถึงความสำคัญของช้าง แฝงอยู่ในทุกมิติและสัมพันธ์กับทุกชนชั้นในสังคม ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังนี้

ด้านการเมืองการปกครอง ความเชื่อเรื่องช้างเผือก³ถูกใช้เป็นกุศโลบายการบริหารและจัดระเบียบการปกครองภายในประเทศ การยกช้างให้เป็นหนึ่งในรัตนะ⁴หรือดวงแก้วคู่กับพระจักรพรรดิ เรียกว่า "หัตถิรัตนะ" เช่น พระยาช้างต้นมีสถานภาพสูงส่งเทียบได้กับขุนนางในตำแหน่งเจ้าพระยา ขุนนางที่มีเกียรติสูงที่สุดก็ไม่ถือเป็นเกียรติที่จะมาทำการรับใช้ช้าง (ของพระมหากษัตริย์) (ฟรังค์วส์ อังรี ตูรแปง, 2341 อ้างใน จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, 2547) ตามคติความเชื่อทั้งในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ถือว่าช้างเผือกเป็นสัตว์ที่สูงด้วยมงคลทั้งปวง เป็นสัญลักษณ์ทั้งธัญญาหาร ภัคษาหาร ผลาหาร และพระบารมีอันยิ่งใหญ่แก่แผ่นดิน ช้างเผือกเกิดขึ้นได้ด้วยบุญญาบารมีแห่งองค์พระจักรพรรดิแห่งประเทศนั้น ด้วยเหตุดังกล่าวเมื่อได้พบช้างเผือกเวลาใด ประชาชนจะต้องน้อมเกล้าฯถวายด้วยเป็นรัตนะแห่งกษัตริย์ ช้างเผือกหรือช้างต้นที่ได้รับการขึ้นระวางเป็นช้างหลวงส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ได้แบ่งช้างออกเป็น 3 ประเภท คือ ช้างศึกที่ทรงออกรบ ช้างสำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นช้างมงคลตามตำราคชลักษณ์ แต่ไม่สมบูรณ์หมดทุกส่วน และช้างเผือกซึ่งมีลักษณะถูกต้องตามตำราคชลักษณ์อย่างสมบูรณ์ (ก.ปิ่นมณี, ม.ป.ป.) ความสามารถในการควบคุมช้างจึงมีความสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ในการเรียนรู้และฝึกฝน ต้องเรียนรู้การบังคับช้างตลอดจนการโพนช้าง (คล้องหรือล่าช้าง)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ช้างเผือก หมายถึง ช้างที่มีคุณลักษณะหรือลักษณะอันดีแห่งช้างมงคลว่า จะต้องมีตา ขนหาง ขนรอบตัว เล็บ เพดานปาก ผิว และอวัยวะ (อวัยวะเพศ) เป็นสีขาวหรือสีหม้อดินใหม่ ตามคติความเชื่อ ซึ่งจะเรียกว่า ช้างเผือก นอกจากนี้ช้างเผือกแบ่งออกเป็นสามชั้น คือช้างเผือกเอก ช้างเผือกโท และช้างเผือกตรี

⁴ ตามพระราชประเพณีที่ว่า สิ่งซึ่งคู่บารมีขององค์พระมหากษัตริย์ เรียกว่า "สัปตรัตนะ" ประกอบด้วย จักรรัตนะ(จักรแก้ว) หัตถิรัตนะ(ช้างแก้ว) อัศวรัตนะ(ม้าแก้ว) มณีรัตนะ(มณีแก้ว) อหัตถิรัตนะ(นางแก้ว) คหปติรัตนะ(ขุนคลังแก้ว) ปริณายกรัตนะ(ขุนพลแก้ว)

สมเด็จพระนารายณ์⁵ ทรงโปรดการล่าช้างและโพนช้าง จะเสด็จไปยังเมืองลพบุรีราชธานี อีกแห่งหนึ่ง และประทับอยู่นานปีละ 8-9 เดือนเสมอ กล่าวคือมักเสด็จเดือนพฤศจิกายนและประทับยาวถึงต้นเดือนสิงหาคม จากนั้นจึงเสด็จกลับประทับที่อยุธยาเพียง 3-4 เดือนเท่านั้น ทรงสำราญกับการล่าโพนช้างเนื่องๆ โดยได้ช้างป่าไว้ใช้ในราชการปีหนึ่งๆ ไม่น้อยกว่า 300 เชือก ดังหลักฐานจดหมายเหตุของ เดอ ลาลูแบร์ ความว่า "...พระมหากษัตริย์สยาม (สมเด็จพระนารายณ์) โปรดเสด็จประพาสป่า ล่า ไหล่ช้าง บางทีประทับแรมหลายๆ วันกลางป่า มีพลับพลาค้างแรมทำด้วยไม้ไผ่อยู่บางแห่ง หรือจะเป็นพลับพลาประจำก็ได้..." (De La Loubere, 2523 อ้างใน สี่มา สมานมิตร, 2548) และ จดหมายเหตุของ แปร้ ตาซาร์ด "...พระองค์ทรงมีพระอาการกระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว เป็นศัตรูของความเกียจคร้าน...ทรงเคลื่อนไหวยุ่เป็นนิจ ถ้าไม่เสด็จประพาสล่าช้าง ก็ประทับอยู่ในราชวัง เพื่อบริหารราชการแผ่นดิน..." (สันต์ ท. โกมลบุตร-ผู้แปล, 2519 อ้างใน สี่มา สมานมิตร, 2548) เนื่องจากพื้นที่ล่าโพนช้าง มีบริเวณกว้างใหญ่ การล่าโพนช้างครั้งหนึ่งๆ ใช้ผู้คนหรือไพร่พลเป็นจำนวนมากและต้องเป็นไพร่พลที่ทรหดอดทนและเข้มแข็งอย่างยิ่งด้วย ต้องตรากตรำในป่าเขาเป็นเวลานาน บาทหลวงตาซาร์ด บันทึกว่าต้องใช้คนถึง 40,000-47,000 คน ล้อมป่าและภูเขาโดยรอบยาวถึง 26 ลิเออ (ประมาณ 104 กิโลเมตร) และกว้าง 10 ลิเออ (40 กิโลเมตร) รอบบริเวณมีกองไฟเป็นระยะๆ โดยรอบถึง 2 แถวและสุ่มไว้ตลอดคืน มองเห็นได้แต่ไกล สว่างไสวงดงาม มีโคมไฟใหญ่ติดตั้งไว้เป็นระยะๆ มีผู้บังคับบัญชาเป็นเขตๆ ไป มีพนักงานชี้ข้างศึก ควบคุมไพร่พล ป้องกันไม่ให้ช้างป่าหนีออกจากวงล้อมไปได้เหมือนที่เคยเป็น แสงไฟจากกองเพลิง และเสียงปืนใหญ่ดังเป็นระยะๆ ทำให้ช้างป่าตกใจไม่กล้าหนีฝ่าวงล้อมออกไปได้ วิธีการทั้งหมดนั้นคือการล่าช้าง และมีการคัดแยกประเภทนำไปฝึก ช้างหลายชนิด เช่น ช้างทรง ช้างศึก และช้างป่า ฝึกหัด ช้างป่าที่จับได้มีเป็นจำนวน บางส่วนนำมาใช้ในราชพิธี การทูต การทหาร และการค้า (สี่มา สมานมิตร, 2548) ความสำคัญของช้างช้างต้นส่งผลให้ตำแหน่งเจ้ากรมคชบาล ผู้เป็นขุนนางที่มีอำนาจมากที่สุด ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ คือ พระเพทราชา ต่อมาคือ สมเด็จพระเพทราชา กษัตริย์องค์ถัดมาแห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง

สาเหตุประการหนึ่งของการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ที่อ้างถึงคือพม่าได้ขอพญาช้างเผือก จากกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาปฏิเสธ ทำให้พม่ายกทัพมาตีเมือง จนเป็นเหตุให้เกิดการเสีย

⁵ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์ปราสาททอง เสวยราชสมบัติ ณ พ.ศ. 2199 และเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2231 เสด็จดำรงราชสมบัติรวม 32 ปี

กรุงศรีอยุธยา จวบจน พ.ศ.2135 สมเด็จพระนเรศวร ได้กระทำยุทธหัตถี⁶กับพระมหาอุปราชา จนได้รับชัยชนะจึงเรียกสงครามครั้งนั้นว่า “สงครามยุทธหัตถี” และช้าง “เจ้าพระยาไชยานุภาพ” ซึ่งเป็นช้างทรงในครั้งนั้น ได้รับพระราชทานนามแต่งตั้งเป็นว่า “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี” เพื่อยกย่องชัยชนะในสงครามยุทธหัตถี⁷ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามกับหัวเมืองต่างๆ ทรงได้ชัยชนะก็ทรงให้รวบรวมกำลังพลและช้างม้าเอาไว้ใช้งาน พระราชพงศาวดารกรุงเก่ากล่าวว่ครั้งที่ทรงทำสงครามยุทธหัตถีมียุทธหัตถีมีชัยชนะทรงได้ช้างใหญ่สูง 6 ศอก มาถึง 300 ช้าง ช้างพลายและพังระวางเพ็ญอีก 500 เชือก ช้างส่วนใหญ่จะขึ้นระวางเป็นช้างหลวงโดยสังกัดในกรมพระคชบาล ซึ่งเป็นกรมใหญ่ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งช้างจะใช้ในการสงครามทั้งเป็นพาหนะของนายทัพนายกอง ขนส่งลำเลียงเสบียงและอาวุธ โยสต์ สเคาเติน (Joost Schouten) หัวหน้าสถานีการค้าของฮอลันดาประจำกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงต้นรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกล่าวว่า ช้างป่าจะได้รับการฝึกปรือเพื่อใช้ในการรบ ลากปืนใหญ่ ขนสัมภาระและเสบียงอาหาร (จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2547)

ด้านเศรษฐกิจ ความต้องการ(อุปสงค์)ช้างเด่นชัดในสมัยอยุธยา ราชสำนักจึงเข้ามาควบคุมการค้าช้างอย่างเข้มงวด ช้างได้กลายเป็นสินค้าผูกขาดอย่างหนึ่งของราชสำนักอยุธยา ความต้องการช้างไทยจากนานาประเทศทวีมากขึ้น ประกอบกับบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีการค้าทั้งทางบกและทะเลมาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา และการค้าบริเวณนี้ได้ขยายตัวเรื่อยๆตามความต้องการของตลาดภายนอกประเทศ เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญเช่นเมืองท่าการค้าอื่นๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตั้งอยู่ ณ จุดสำคัญของการค้าระหว่าง 2 น่านน้ำ คือ น่านน้ำทะเลจีนใต้ และมหาสมุทรอินเดียหรืออ่าวเบงกอล (วรางคณา นิพนธ์สุขกิจ,2550: 5) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีการโพ้นช้างอย่างต่อเนื่อง ราชสำนักมีช้างป่ามาก ช้างที่ฝึกไว้ดีแล้วสมัยนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงการค้า ส่งไปขายประเทศเพื่อนบ้านได้เช่นกัน (สีมา สมานมิตร, 2548)

หลักฐานการค้าช้างทางทะเลของสยามน่าจะเริ่มมีในช่วงหลังเสียกรุงครั้งที่ 1⁸ เพราะจากเอกสารต่างชาติในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นไม่ได้กล่าวถึงการส่งช้างของสยามไปขาย มีเพียงงาช้าง

⁶ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย “ยุทธหัตถี”ว่า “การต่อสู้กันด้วยอาวุธบนหลังช้าง เป็นวิธีการรบอย่างกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น พระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา การชนช้างก็ว่า”

⁷ ยุทธหัตถีที่สำคัญในประวัติศาสตร์ไทยมีอยู่ 5 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 รัชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ครั้งที่ 2 สิ้นรัชกาลพระอินทราชา พ.ศ. 1917 ครั้งที่ 3 รัชกาลพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 2006 ครั้งที่ 4 รัชกาลพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. 2091 (เกิดวีรสตรีพระศรีสุริยไทย) ครั้งที่ 5 พระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา พ.ศ. 2135

⁸ เหตุการณ์เสียกรุงครั้งที่ 1 เกิดขึ้น พ.ศ.2112 รัชสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช

เท่านั้นที่เป็นสินค้าส่งออกพร้อมกับสินค้าของป่าอื่นๆ นอกจากนี้หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึกพม่าก็ยึดเอาอยุธยาไปด้วยเพื่อป้องกันไม่ให้อยุธยามีกำลังเพียงพอต่อต้านพม่า นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาจนถึงช่วงที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นครองราชย์มีสงครามติดพันยาวนาน การค้าช้างในยุคนี้อาจเป็นไปได้ง่ายลำบาก ดังนั้นการค้าช้างน่าจะเริ่มมีขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถหรือรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม⁹ ซึ่งเป็นช่วงเวลาบ้านเมืองสงบสุขปราศจากศึกสงครามใหญ่ และมาเจริญถึงขีดสุดในสมัยราชวงศ์ปราสาททอง¹¹ (วรางคณา นิพนธ์ สุขภิกข, 2550: 5)

สมัยอยุธยาช้างไม่ใช่สินค้าที่ใครจะใคร่ค้าได้เหมือนเช่นสมัยสุโขทัย หากพระมหากษัตริย์ทรงสงวนสิทธิ์ประกอบการค้าช้างเพียงพระองค์เดียว และไม่ทรงอนุญาตให้ผู้ใดทำการค้าได้ (ฟรังซัวส์ อังรี ตูรแปง, 2341 อ้างใน จุฬิศพงศ จุฬารัตน์, 2547) การค้าระหว่างประเทศเป็นไปแบบผูกขาด หน่วยงานที่เรียกว่า “พระคลังสินค้า” ทำหน้าที่ดูแลด้านการค้าถวายพระมหากษัตริย์ และทำหน้าที่ซื้อ-ขายสินค้าสำหรับพระมหากษัตริย์ ทำให้กรมพระคลังสินค้าทำหน้าที่ในการกำหนดราคาซื้อ-ขาย กำหนดรายการสินค้าผูกขาดและสินค้าต้องห้าม ทั้งยังมีหน้าที่ส่งสำเนาบรรทุกสินค้าไปขายยังตลาดสำคัญของกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย แต่กรมพระคลังสินค้าเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด นอกจากนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงสันนิษฐานว่า การค้าผูกขาดเกิดขึ้น เมื่อราชสำนักอยุธยาเห็นผลกำไรงดงามจากการค้า “ส่วย” ซึ่งมาจากสินค้าที่ได้มาโดยไม่ต้องลงทุนช้างเป็นสินค้าผูกขาดของพระคลังสินค้า ผู้มีสิทธิ์ค้าช้างในทางกฎหมาย คือพระมหากษัตริย์และเจ้านาย ขุนนางผู้มีอิทธิพลบางคนอาจมีส่วนในการค้าช้าง แต่ไม่อนุญาตให้พ่อค้าเอกชนค้าช้าง กิจการค้าช้างนำเงินเข้าสู่ราชสำนักอย่างมากและสม่ำเสมอ ในแต่ละปีพระมหากษัตริย์ทรงให้จับช้าง 300-400 เชือก จากป่ามาฝึกเพื่อส่งไปขาย โดยมีพ่อค้าจากฝั่งมหาสมุทรอินเดียเดินทางนำสินค้าที่กรุงศรีอยุธยาต้องการมาแลกกับช้างที่ฝึกแล้วที่เมืองท่ามะริด และตามพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุว่าสมเด็จพระเจ้าท้ายสระรับสั่งให้ต่อเรือกำปั่น เพื่อบรรทุกช้างไปขายยังต่างประเทศอีกด้วย (จุฬิศพงศ จุฬารัตน์, 2547) เหตุที่ช้างของกรุงศรีอยุธยา

⁹ สมเด็จพระเอกาทศรถ พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัย เสวยราชสมบัติ ณ พ.ศ. 2148 และเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2153 เสด็จดำรงราชสมบัติรวม 5 ปี

¹⁰ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัย เสวยราชสมบัติ ณ พ.ศ. 2154 และเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2171 เสด็จดำรงราชสมบัติรวม 17 ปี

¹¹ ราชวงศ์ปราสาททอง ประกอบด้วยรายนามพระมหากษัตริย์ 4 พระองค์ ดังนี้ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ช่วงของราชวงศ์ พ.ศ. 2172 - 2231

ได้รับความนิยมนอกจากพ่อค้าชาวอินเดีย เพราะช่างมีขนาดใหญ่และผ่านการฝึกให้เชื่องกว่าได้ง่ายกว่าช่างจากลังกา ประกอบกับช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22-23 ช่างเป็นสินค้าที่ชาวชมพูทวีปต้องการมาก เนื่องจากเกิดสงครามระหว่างรัฐต่างๆ ในอินเดีย อันเป็นผลมาจากการขยายอิทธิพลของจักรพรรดิโมกุลที่พยายามยึดครองอินเดีย โดยทำสงครามรุกรานรัฐต่างๆ สงครามทำให้เกิดความต้องการช่างซึ่งเป็นยุทโธปกรณ์สำคัญอย่างหนึ่ง และการที่ราชสำนักเข้ามาควบคุมดูแลการค้าช่างอย่างใกล้ชิดโดยผ่านทางพ่อค้ามุสลิม ทำให้ช่างถึงตลาดได้ง่ายเพราะมุสลิมเป็นผู้ควบคุมตลาดการค้าช่างในอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าช่างไทยจะมีราคาสูงกว่าช่างศรีลังกาแต่ก็ได้รับความนิยมนมากกว่า (จุพิศพงส์ จุฬารัตน์, 2550) ความสำเร็จของการค้าช่างได้สร้างรายได้แก่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนางเป็นอันมาก อาจกล่าวได้ว่าสมัยอยุธยาการค้าช่างรุ่งเรืองที่สุด เกิดจากอุปสงค์จากต่างประเทศเป็นสำคัญ

3.2.4 กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2475)

ช่วงกรุงธนบุรีถึงช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่ปรากฏหลักฐานการค้าช่างระหว่างประเทศอย่างชัดเจนเช่นสมัยอยุธยา แต่มีการใช้ช่างในการร่วมมืออยู่เมื่อเกิดศึกสงคราม ต่อมาเมื่อเหตุการณ์การปฏิวัติอุตสาหกรรมอุบัติขึ้น การผลิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติถูกแทนที่ด้วยสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักร ยานพาหนะ ไฟฟ้า ยุทโธปกรณ์ทางทหาร ฯลฯ กิจกรรมการผลิตต่างๆ ดำเนินไปได้โดยปราศจากข้อจำกัดทางธรรมชาติ การปฏิวัติอุตสาหกรรมส่งเสริมลัทธิพาณิชย์นิยมให้แผ่ขยายอิทธิพล และแสวงหาตลาด แหล่งวัตถุดิบใหม่ๆ ทั่วโลก พร้อมๆ กับการเข้ามาของประเทศจักรวรรดินิยม อาทิ อังกฤษ(สหราชอาณาจักร) ฝรั่งเศส สร้างความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการใช้ช่างในเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะเป็นแรงงานสร้างมูลค่าในอุตสาหกรรมป่าไม้

การทำป่าไม้ หมายถึงการโค่นล้ม ตัดทอนเป็นท่อน และชักลากออกจากป่าจนถึงโรงงานแปรรูป หรือตลาด การทำไม้เอกเพื่อเป็นสินค้าครั้งแรกของประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2385 ในรัชกาลที่ 4 จากจดหมายเหตุฉบับที่ 16/1204 พบว่า ได้มีการทำไม้สักเป็นการค้าในปี พ.ศ. 2385 โดยชาวอังกฤษในประเทศพม่าได้มาตัดไม้สักที่อยู่ปลายเขตแดนเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและตาก นำไปเป็นสินค้าโดยนำล่องออกทางแม่น้ำสาละวินของประเทศพม่า ผู้ค้าไม้เหล่านี้ไม่ได้สิทธิในการรับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด คงเป็นเพียงการขอทำการตัดฟันไม้สักและยินยอมชำระเงินให้แก่พระยาเมืองเชียงใหม่รายละ 500 เหรียญ กล่าวได้ช่วงนี้เป็นการทำไม้ภายใต้สิทธิของเจ้าผู้ครองนคร เนื่องจากไม้สักทางภาคเหนือเป็นที่ต้องการมากกว่าไม้ชนิดอื่น เพราะถือว่่าเป็นไม้ที่มีค่าสูง เจ้าผู้ครองนครต่างๆซึ่งได้แก่ นครเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน ได้ยึด

ถือเอาว่าป่าไม้สักในเขตพื้นที่ของตนเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ผู้ใดประสงค์จะทำป่าไม้สักในป่าท้องที่ใดก็ต้องรับอนุญาตจากผู้ครองนครนั้น¹² และผู้รับอนุญาตต้องรับชำระ ค่าตอ ซึ่งมีวิธีการเก็บคือเมื่อถึงฤดูร้อนเจ้าของป่าจะส่งเจ้าพนักงานของตนออกไปเก็บเงินค่าตอจากผู้ตัดฟันตามกำหนดแล้วนำเงินมาให้กับเจ้าของป่า แล้วเจ้าของป่านำเงินเหล่านั้นขึ้นถวายเจ้าผู้ครองนคร เจ้าผู้ครองนครจึงแบ่งเงินจำนวนนั้นออกเป็น 3 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นของเจ้าป่า ส่วนหนึ่งเป็น “รางวัล” ให้กับพนักงานผู้เก็บค่าตอ อีกส่วนหนึ่งเป็นของเจ้าผู้ครองนคร การทำไม้ในสมัยนั้นไม่ปรากฏว่ามีการควบคุมจากรัฐไทยแต่อย่างใด ควบคุมเฉพาะการเก็บค่าตอและค่าภาษีเมื่อนำไม้ผ่านด่านเท่านั้น โดยมีการตั้งด่านภาษีตามลำน้ำที่เห็นว่าการล่องแพไม้ผ่านแล้วเรียกเก็บภาษีไม้ที่นำมาผ่านลำน้ำนั้นเป็นอันเสร็จสิ้น ด่านป่าไม้ที่ใหญ่ที่สุด คือ ด่านป่าไม้ปากน้ำโพ เมื่อรัฐบาลเล็งเห็นประโยชน์ของการทำไม้จึงเริ่มจำกัดอำนาจการอนุญาตให้ทำป่าไม้ขึ้นในปี พ.ศ.2417 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติรักษาเมือง จ.ศ 123 (พ.ศ.2417) ว่าด้วยการอนุญาตทำป่าไม้สักและพระบรมราชโองการว่าด้วยการภาษีไม้ขอนสักและไม้กระยาเลย ความว่าด้วยการออกอนุญาตไม้ให้ไต่ระเบียบและมาตรฐานอันเดียวกันออกบังคับ 2 ฉบับ กำหนดให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รักษาพระราชบัญญัติ ให้อำนาจผู้รักษาเมืองหรือเจ้าผู้ครองนครเป็นผู้แทนรัฐบาลทำสัญญาเกี่ยวกับการทำไม้กับชาวต่างประเทศ โดยต้องได้รับสัตยาบันจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เสียก่อน ซึ่งเป็นก้าวแรกที่รัฐบาลได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทในการอนุญาตให้ทำป่าไม้ และในช่วงเวลาเดียวกันนี้บริษัทจากต่างประเทศได้เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ บริษัท บอมเบย์ เบอร์มา จำกัด, บริษัทบอร์เนียว จำกัด, บริษัทสยามฟอเรสต์ จำกัด (ปัจจุบัน คือ บริษัทแองโกลไทย จำกัด), บริษัท หลุยส์ ที เลียว โนเวนส์ จำกัด และบริษัทอีสท์เอเชียติก จำกัด เป็นต้น (อำนาจ สรชาติ, 2549)

ในปี พ.ศ.2453 เกิดปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดิน ส่งผลให้มีการยุบกรม กอง และหน่วยงานต่างๆที่ไม่เหมาะสมกับกาลสมัยทิ้ง รวมถึงกรมพระคชบาลถูกยุบลง และให้คงเหลือไว้เฉพาะกรมช้างต้น กล่าวได้ว่าการยุบกรมพระคชบาล คือ การเปิดทางช้างหลวงให้สามารถทำงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ได้ การทำป่าไม้อาศัยใช้ช้างเป็นแรงงานสำคัญในกระบวนการทำไม้ โดยมีกฎหมายควบคุมช้างที่เรียกว่า พระราชบัญญัตินี้ว่าด้วยการรักษาช้างป่า รศ.119 (พ.ศ.2443) และพระราชบัญญัติตามช้าง รศ.127¹³ (พ.ศ.2452) มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการลักขโมยช้างทาง

¹² ซึ่งจะเขียนใบอนุญาตลงในใบลาน ให้แก่ผู้รับทำป่าเป็นคู่มือทุกรายโดยไม่มีสัญญาแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากคำอนุญาตให้ทำไม้ในป่าตำบลนั้นๆเท่านั้น จึงเป็นอันว่าผู้รับอนุญาตจะตัดฟันไม้เล็กหรือไม้ใหญ่หรือทำประการใดก็ได้

¹³ พระราชบัญญัติตามช้าง รศ.127 ในภาคผนวก ก (1)

หัวเมืองชายพระราชอาณาเขต สาระสำคัญสองประการอยู่ในหมวด 2 ว่าด้วยทะเบียนช้าง เมื่อมีการจับช้างป่าได้ ต้องนำไปขึ้นทะเบียนภายใน 3 เดือน ทำตัวรูปพรรณ พร้อมเสียค่าธรรมเนียมจำนวน 20 บาท และหมวดที่ 5 ว่าด้วยการติดตามช้างพลัดหรือถูกลักไป มาตราที่ 18 ได้ระบุให้นายอำเภอต้องเรียกชาวบ้านช่วยติดตามช้างที่พลัดหรือถูกลักไป ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงตรากฎหมายฉบับใหม่สำหรับช้างเพิ่มเติม คือ พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า (พ.ศ.2464)¹⁴ มีจุดประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า เนื่องจากมีผู้ขออนุญาตจับช้างป่ามาก แต่ไม่มีกำลังพอที่จะเลี้ยงได้ สาระที่น่าสนใจอยู่ในหมวดที่ 3 ห้ามจับช้างหากไม่มีใบอนุญาต หมวดที่ 4 ว่าด้วยค่าภาคหลวง กำหนดไว้ที่ 5 ชัก 1 และ หมวดที่ 5 การดูแลช้างป่า ให้เป็นหน้าที่ของ กรมจเรสัตว์พาหนะทหารบก (แผนกคชบาล) กระทรวงกลาโหม และช่วงต้นรัชกาลที่ 7 ได้ทรงยุบกรมช้างต้นหน่วยงานรับผิดชอบช้างหลวงเหลือเป็นกองช้าง จนกระทั่ง พ.ศ. 2475 กองช้างต้นก็ถูกยุบลงอีกเช่นกัน

บทบาททางเศรษฐกิจของช้างเด่นชัด ช้างเป็นแรงงานสำคัญช่วยสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมป่าไม้ให้เจริญเติบโต พร้อมกับการใช้ช้างเป็นกุศโลบายเพื่อบริหารประเทศและสัญลักษณ์ของชาติ เช่น สัญลักษณ์ของชาติไทยบนธงประจำชาติไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การใช้ช้างตามวาระสำคัญต่างๆในราชพิธีสำคัญ และมีการส่งช้างไทยเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ อาทิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานช้างเป็นของขวัญแก่รัฐบาลประเทศออสเตรเลีย เมื่อปี พ.ศ. 2426 (ศิริรัตน์ สาโพธิ์สิงห์, 2548) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จเยือนประเทศอินโดจีน ครั้งแรกได้พระราชทานช้างสำริดแก่ผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน เมื่อ พ.ศ.2473 โดยปรากฏข้อความบนฐานสำริดดังนี้ (อพิสิทธิ์ ธีระจาวรรณ, 2545)

**"พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่ง
กรุงสยาม พระราชทานไว้เป็นที่ระลึกในการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังประเทศ
อินโดจีนเป็นครั้งแรก เสด็จพระราชดำเนินขึ้นที่เมืองไซ่ง่อน
เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๓"**

3.2.5 หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลไทยยังคงอนุญาตบริษัทต่างชาติดำเนินกิจการอุตสาหกรรมป่าไม้ และมีการจัดตั้งหน่วยงานของรัฐเพื่อแสวงหาประโยชน์

¹⁴ ปรับปรุงมาจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาช้างป่า รศ.119 (พ.ศ.2443)

ในอุตสาหกรรมนี้เช่นเดียวกัน เห็นได้จากการกำหนดพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งกองทำไม้ในปี พ.ศ. 2476 เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการนำไม้สักออกมาจำหน่ายในลักษณะรัฐพาณิชย์ ต่อมาช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้ยุบกองทำไม้แล้วตั้งเป็นองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) แทน โดยกำหนดเอาวันที่ 1 มกราคม 2490 เป็นวันก่อตั้ง ล่วงมาจนในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2499 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จึงปรับเป็นนิติบุคคล ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

การใช้ช้างในอุตสาหกรรมป่าไม้นั้นดำเนินมานานนับร้อยปี และสืบเนื่องเรื่อยมาโดย องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เป็นหลัก จนกระทั่งทางรัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทาน ทำไม้ป่าบกทั่วประเทศลงวันที่ 17 มกราคม 2532 ทำให้ช้างเอเชียนจำนวนมากไม่มีงานทำ (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สถาบันคชบาลแห่งชาติ, ม.ป.ป.) รายได้ที่เคยได้รับจากอุตสาหกรรม ดังกล่าวหดหายไป เจ้าของช้างและความรู้ช้างจำนวนมากไม่น้อยต้องแสวงหาหนทางรอด เพราะการ เลี้ยงช้างต้องใช้ค่าใช้จ่ายมาก อาหารช้างตามธรรมชาติร้อยละ 80 หายไปตามการบุกรุกป่าของมนุษย์ ความรู้และช้างจำนวนมากเข้าสู่ธุรกิจการให้บริการและการท่องเที่ยว ช้างกลายเป็นสินค้าชั้นดี สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ทักษะความสามารถช้างต้อง ถูกฝึกฝนใหม่ ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จากเคยลากซุงเปลี่ยนแปลงเป็นการแสดง โชว์ ช้างจึงถูกฝึกให้สามารถแสดงความสามารถหลากหลาย อาทิ วาดภาพ เตะฟุตบอล เดินรำ หรือแม้กระทั่งนวดคน ความสามารถบวกความน่ารักและแสนรู้ของช้างเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อ สนองตอบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ บทบาทของช้างจึงผันแปรเป็นดาวเด่นด้านการ ท่องเที่ยวในปัจจุบัน

นอกจากความต้องการช้างในธุรกิจการท่องเที่ยวภายในประเทศจะสูงขึ้นแล้ว ความ ต้องการช้างไทยจากต่างประเทศเกิดขึ้นเช่นกัน ทั้งเป็นการส่งออกช้างออกไปยังต่างประเทศ ทั้งที่ เกิดขึ้นจากการตกลงระหว่างรัฐต่อรัฐ เช่น พลายเชียงใหม่ ได้เดินทางไปประเทศเดนมาร์ก โดยไป อยู่ที่สวนสัตว์โคเปนเฮเก้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 (หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 18 กันยายน 2548) ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวบางแห่งได้ส่งช้างไปยังประเทศต่างๆ เป็นการชั่วคราวตั้งแต่ 6 เดือนถึง 1 ปี เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น วังช้างอยุธยาส่งช้างไปญี่ปุ่น 4 เชือก ณ เมืองโกเบ ใน พ.ศ. 2546 เป็นเวลา 6 เดือน 2 ปีถัดมา ส่งช้าง 5 เชือกไปยังมาเลเซีย เป็นการว่าจ้างหรือเช่าช้าง ไปแสดงแบบละครสัตว์ตามรัฐต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะเข้าไปแสดง เป็นต้น (หนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก, 18 ธันวาคม 2548) ช้างที่ถูกส่งไปต่างประเทศต้องมีการตรวจสอบจากหน่วยงานราชการก่อน ว่าเป็นช้างเลี้ยงเท่านั้น จึงจะสามารถส่งออกนอกประเทศได้ เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็น

ภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES) ระบุให้ช้างเป็นสัตว์ป่าประเภทที่ 1 ห้ามค้าโดยเด็ดขาด

บทบาทและการใช้ประโยชน์จากช้างในมิติต่างๆของสังคมไทย เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจเป็นหลัก ช้างในยุคศักดินาเปรียบได้ตั้งพระยาและเป็นสินค้าต้องห้าม เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม ช้างถูกใช้เป็นแรงงานสำคัญในอุตสาหกรรมป่าไม้จวบจนมีการยกเลิกการทำป่าไม้ทั่วประเทศ ชะตาชีวิตของช้างปรับเปลี่ยนเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาการของช้างไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ล้วนเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการและอำนวยความสะดวกแก่นุชนุชย์เท่านั้น ช้างกลับกลายเป็นสินค้าในยุคทุนนิยม ตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความรู้สึกนึกคิดของคนไทย ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งชุดความรู้ ความคิด ทศนคติ และความเชื่อ ผสมผสานจากการรับรู้จากสื่อต่างๆ เกิดการรับรู้ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น การจัดการเรื่องช้างอาศัยยึดตัวบทกฎหมายเป็นหลัก

การควบคุม ดูแล และกำกับช้างตามประมวลกฎหมายของไทยมี 2 ฉบับ เนื่องจากช้างในประเทศไทยออกเป็น 2 ประเภท คือ ช้างป่า และช้างบ้าน ซึ่งมีกฎหมายบังคับต่างฉบับกัน และหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกัน จึงอธิบายรายละเอียดของช้างทั้ง 2 ประเภท เพื่อสามารถอธิบายภาพรวมของช้างในประเทศไทยได้อย่างชัดเจน ดังนี้

3.3 ประเภทของช้าง

3.3.1 ช้างป่า

ช้างป่าถือเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองลำดับที่ 127 ตามบัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครอง 2546 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 เป็นกฎหมายหลักว่าด้วยเรื่องของการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า สาระสำคัญของสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง คือ ห้ามผู้ใดครอบครองและผู้ลักลอบล่า หรือค้าสัตว์ป่าสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง มีความผิดตามกฎหมาย ยกเว้นเพื่อประโยชน์ในการสำรวจ การศึกษาและวิจัยทางวิชาการ การคุ้มครองสัตว์ป่า การเพาะพันธุ์ หรือเพื่อกิจการสงวนสัตว์สาธารณะ ซึ่งกระทำโดยราชการ และโดยได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาใดสามารถยืนยันสถิติช้างป่าของไทยที่ชัดเจนได้ พบการศึกษาของ ดร.มัทนา ศรีกระจำง (2534) นักวิชาการของกรมป่าไม้ อนุมานว่ามีช้างป่าในประเทศไทย

เพียง 3,000 ตัว หากประเมินจากความต้องการช่วงตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมา สามารถสันนิษฐานได้ว่าจำนวนช้างป่าไทยลดลงมาก

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ซึ่งมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลายฉบับ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่าฉบับแรกเกิดขึ้นใน พ.ศ.2503 มีสาระสำคัญ คือ การกำหนดสถานภาพสัตว์ป่าเพื่อควบคุมการค้าการครอบครอง การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์สัตว์ป่า โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้ สัตว์ป่าสงวน เป็นสัตว์ป่าที่หายากกำลังจะสูญพันธุ์ มี 9 ชนิด ได้แก่ แรด กระซู่ กูปรี ควายป่า ละอง ละมั่ง เนื้อทราย เนื้อสมัน เลียงผา และกวางผา สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 1 เป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ ช่วยทำลายศัตรูพืช หรือขจัดสิ่งปฏิกูลและเป็นสัตว์ป่าที่สวยงามควรประดับไว้ตามธรรมชาติ หรือต้องการคุ้มครองไว้มิให้หมดไป อนุญาตให้ล่าได้แต่ต้องไม่ทำให้ตาย เช่น ชะนี ค่าง นกยูง และไก่ฟ้าต่าง ๆ สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 2 เป็นสัตว์ที่คนใช้เนื้อเป็นอาหาร หรือสัตว์ที่ล่าเพื่อเกมกีฬา (game species) เช่น กระตัง วัวแดง กวางป่า เสือโคร่ง หมิวควาย เป็นต้น แต่ต้องล่าตามชนิดที่อนุญาตให้ล่าในจำนวนที่ระบุไว้ โดยล่าแต่เฉพาะตัวผู้เท่านั้น

หลังการใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 นาน 32 ปี จึงประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติฉบับเดิม และตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535¹⁵ ขึ้นบังคับใช้ พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายแม่บทว่าด้วยการคุ้มครองอนุรักษ์สัตว์ป่า เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ สืบเนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเดิมใช้บังคับมาเป็นเวลานาน มาตรการต่างๆ ที่มีอยู่ในกฎหมายดังกล่าวไม่สามารถทำให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ประกอบกับจำเป็นจะต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไป และเนื่องจากปัจจุบันได้มีความตกลงระหว่างประเทศในการที่จะร่วมมือกันเพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก ดังนั้นเพื่อปรับปรุงให้มาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศ สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ โดยเนื้อหาในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ประกอบด้วย 8 หมวด ไม่รวมบทเฉพาะกาล ได้แก่ หมวด 1 บททั่วไป หมวด 2 คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ หมวด 3 การล่า การเพาะพันธุ์ การครอบครอง และการค้าซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่าและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า หมวด 4 การ

¹⁵ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในภาคผนวก ก (2)

นำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และด่านตรวจสัตว์ป่า หมวด 5 สวนสัตว์สาธารณะ หมวด 6 บริเวณและสถานที่ห้ามล่าสัตว์ป่า หมวด 7 พนักงานเจ้าหน้าที่ หมวด 8 บทกำหนดโทษ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 15, 2535) โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้เน้นที่ การอนุรักษ์และสงวนพันธุ์สัตว์ป่าที่หลากหลายมากขึ้น กำหนดบทบาทหน้าที่หน่วยงาน ราชการที่รับผิดชอบการอนุรักษ์สัตว์ป่า พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดอย่าง ชัดเจน ซึ่งแตกต่างกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่า พ.ศ.2503 ที่มีการกำหนด สัตว์ป่าสงวนไว้เพียง 9 ชนิด ได้แก่ แรด กระซู่ กูปรี ควายป่า ละอง ละมั่ง เนื้อทราย เนื้อสมัน เลียงผา และกวางผา และอนุญาตให้ล่าสัตว์คุ้มครองบางประเภทเพื่อเกมส์กีฬาได้

ที่มาของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 เนื่องจากประเทศไทยได้ เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาไซเตส (CITES) คือ อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่ง ชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์¹⁶ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2526 เป้าหมายและเจตนารมณ์ของ อนุสัญญาไซเตส เพื่อต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าในโลกเพื่อประโยชน์แห่งมวล มนุษย์ชาติของชนรุ่นนี้ และอนุชนรุ่นต่อไป โดยเน้นทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าใกล้จะสูญพันธุ์ หรือถูกคุกคามจนอาจเป็นเหตุให้สูญพันธุ์ได้ในอนาคตโดยสร้างเครือข่ายทั่วโลกในการควบคุม การค้าระหว่างประเทศ ทั้งสัตว์ป่าและพืชป่าตลอดจนผลิตภัณฑ์ หน่วยงานราชการของไทยที่ ดำเนินการภายใต้อนุสัญญาไซเตสแบ่งเป็น 3 หน่วยงาน คือ กรมวิชาการเกษตรรับผิดชอบ เกี่ยวกับพืชป่า (Flora) กรมประมงรับผิดชอบเกี่ยวกับปลาและสัตว์น้ำ (Fauna) และกรมป่าไม้ รับผิดชอบเกี่ยวกับสัตว์ป่า (Fauna) (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิชาการเกษตร, ม.ป.ป.) บัญชีชนิดพันธุ์แนบท้ายหมายเลข 1 เป็นชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าที่ห้ามนำเข้าและส่งออกเพื่อการค้า โดยเด็ดขาด ยกเว้นเพื่อการศึกษาวิจัย เพาะพันธุ์ การยืม การบริจาค การแลกเปลี่ยนที่มีใช้ เพื่อ การค้าระหว่างนักวิทยาศาสตร์หรือสถาบันทางวิทยาศาสตร์ การได้มาก่อนอนุสัญญา ฯ (CITES) หรือเป็นชนิดพันธุ์ที่ได้จากการเพาะพันธุ์จากผู้ประกอบการที่ (CITES) ได้รับรองแล้ว เช่น ช้าง , เสือโคร่ง , แรด , ปลาวาฬ , หิวทอย , พะยูง , กัลว่ยไม้หายากบางชนิด เป็นต้น (กรมอุทยาน แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

ต่อมาเกิดการปฏิรูปหน่วยงานราชการแผ่นดิน พ.ศ.2546 ทำให้เกิดพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2546 ซึ่งข้อกำหนดส่วนใหญ่มิได้แตกต่างจากพระราชบัญญัติสงวน

¹⁶ อนุสัญญาไซเตสมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2518 เมื่อประเทศสมาชิกจำนวน 10 ประเทศได้ให้ สัตยบันรับรองอนุสัญญานี้

และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 เดิม เพียงเพิ่มเติมหน่วยงานรับผิดชอบสัตว์ป่าให้ชัดเจนขึ้น อาทิ และมาตรา 19 ห้ามมิให้ผู้ใดค้าสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง คุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน หรือ ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่จะเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตาม มาตรา 17 ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของดังกล่าวหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ดังกล่าว ทั้งนี้ โดยได้รับอนุญาตจากอธิบดี การขออนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยมีกรมป่าไม้ และกรมประมง เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าทุกฉบับล้วนมีขึ้นเพื่อควบคุม กำกับสัตว์ป่าตามประมวลกฎหมาย แม้ว่ามีการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวหลายฉบับ กลับไม่สามารถขจัดปัญหาการลักลอบค้าสัตว์ป่าเช่นข้างได้ กฎหมายที่รัดกุมเข้มงวดนับเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเกี่ยวกับสัตว์ป่าที่สำคัญ ผนวกการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่าแก่ประชาชนไทย ให้ทราบและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ล้วนเป็นแนวทางสำคัญที่จะสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืชป่า สัตว์ป่าภายในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

3.3.2 ช้างบ้าน (ช้างเลี้ยง)

ช้างบ้าน คือ ช้างที่ไม่ได้เกิดและอาศัยอยู่ในป่า ถูกเลี้ยงดูและเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล การกำกับดูแลช้างบ้านปราศจากกฎหมายเฉพาะ แต่จัดให้ช้างบ้านเป็นสัตว์พาหนะ ตามนิยามในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482¹⁷ ความว่า

"สัตว์พาหนะ" หมายความว่า ช้าง ม้า โค กระบือ ล่อ ลา ซึ่ง ได้ทำหรือต้องทำตัวรูปพรรณตามพระราชบัญญัตินี้

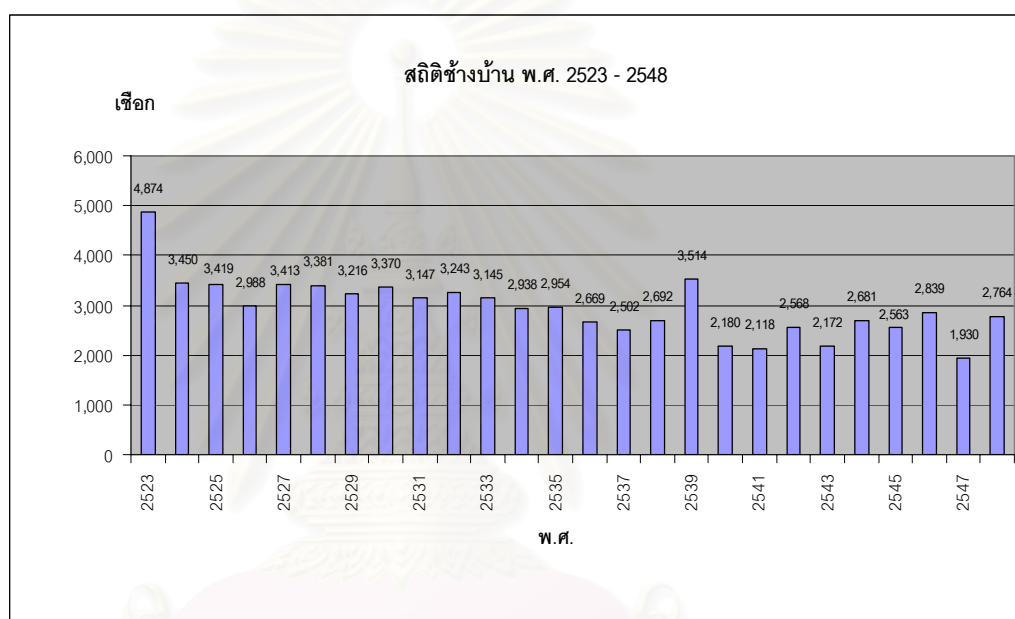
สัตว์พาหนะดังกล่าวต้องขึ้นทะเบียนทำตัวรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ และ สัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะ โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ช้างบ้านต้องขึ้นทะเบียนเป็นสัตว์พาหนะเมื่อมีอายุ 8 ปี ตามสถานภาพช้างบ้านถือเป็นสินทรัพย์ของเจ้าของ สามารถค้าขาย โอนกรรมสิทธิ์ภายในประเทศได้

¹⁷ พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 ฉบับสมบูรณ์ในภาคผนวก ก (3)

3.3.2.1 สถิติข้างบ้าน

สถิติข้างบ้านสามารถตรวจสอบได้จาก 2 แหล่ง คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย หน่วยงานรับผิดชอบขึ้นทะเบียนทำตัวรูปพรรณ และกรมปศุสัตว์ ซึ่งได้จัดเก็บข้อมูลสัตว์เลี้ยงในครัวเรือนไทย รวมถึงสถิติข้างบ้าน

ภาพที่ 3.1 สถิติข้างบ้าน พ.ศ.2523-2548¹⁸

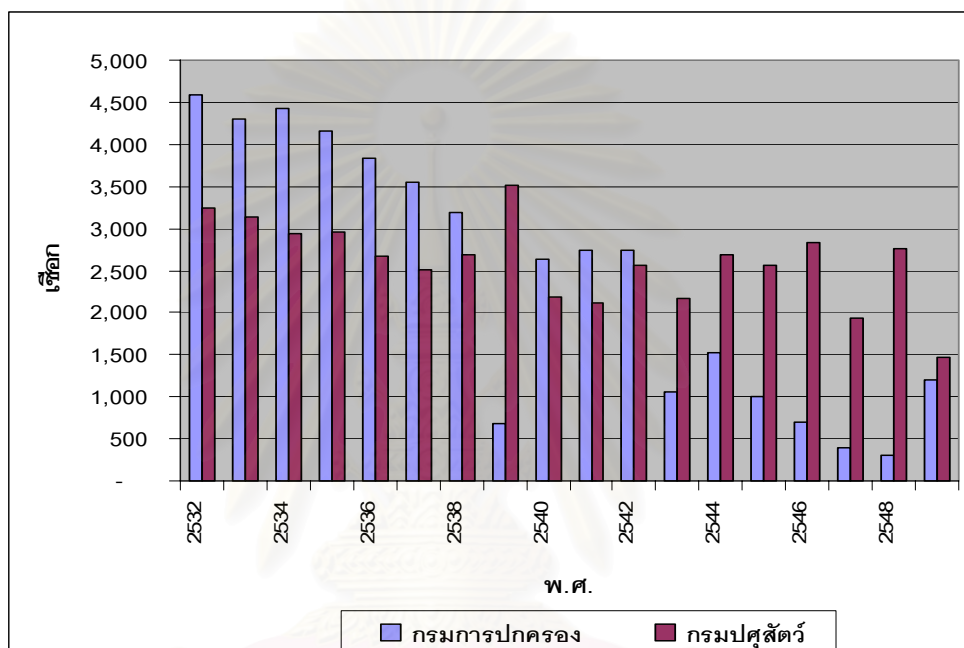
ที่มา : ฝ่ายประมวลผลและสถิติ กองแผนงาน กรมปศุสัตว์

จากสถิติข้างบ้านของฝ่ายประมวลผลและสถิติ กองแผนงาน กรมปศุสัตว์ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจำนวนข้างบ้านตลอดช่วง 25 ปี จากแผนภาพที่ 1 สถิติข้างบ้าน พ.ศ.2523-2548 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจำนวนข้างบ้านที่มีแนวโน้มลดลงทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ.2523 – พ.ศ.2548 ตามรายงานการสำรวจของกรมปศุสัตว์ โดยตั้งแต่ พ.ศ.2523 ประเทศไทยมีจำนวนข้างบ้าน 4,874 เชือก และลดลงในปีถัดมาเป็น 3,450 เชือก หลังจากนั้นเป็นเวลานาน ตั้งแต่ พ.ศ.2525 - 2535 จำนวนข้างบ้านอยู่ในระดับ 3,000 - 3,500 เชือก และลดลงเหลือน้อยกว่า 3,000 เชือก ใน 3 ปีถัดมา น่าสังเกตที่จำนวนข้างบ้านเพิ่มขึ้นเป็น 3,514 เชือกในปี พ.ศ.2539 ต่อมาสถิติข้างบ้านของ พ.ศ.2540-2543 ลดลงเหลือเพียง 2,180 เชือก 2,118 เชือก 2,568 เชือก 2,172 เชือก ตามลำดับ ช่วง 3 ปีถัดมา จำนวนข้างบ้านเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือ 2,681 เชือก 2,563 เชือก และ 2,839

¹⁸ ตารางสถิติข้างบ้าน พ.ศ.2523-2548 ในภาคผนวก ข (2)

เชือก ตามลำดับ ในปี พ.ศ.2547 นำสังเกตที่จำนวนช้างบ้านลดลงเหลือเพียง 1,930 เชือก ก่อนจำนวนช้างบ้านใน พ.ศ.2548 จะเพิ่มขึ้นเป็น 2,764 เชือก อาจเป็นไปได้ว่าช้างมีการเคลื่อนย้ายไปทำงานยังพื้นที่อื่น จึงเป็นเหตุแห่งการตกลำรวจ เนื่องจากข้อมูลการสำรวจของกรมปศุสัตว์ดำเนินการเก็บโดยหน่วยงานระดับภูมิภาค คือ ปศุสัตว์จังหวัด

ภาพที่ 3.2 สถิติช้างเลี้ยงเปรียบเทียบระหว่างกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์

ที่มา : กรมการปกครอง และกรมปศุสัตว์

หมายเหตุ : 1. สถิติช้างรายปีของกรมการปกครอง มาจากผลรวมช้างที่มีตัวทะเบียนและยังไม่ได้ทำตัวทะเบียน และ พ.ศ.2539 เป็นสถิติเฉพาะช้างที่ยังไม่ได้ทำตัวทะเบียน

เนื่องจากสถิติช้างบ้านที่มีการจัดเก็บโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2539 - 2549 มีความผันผวนสูงและแตกต่างจากสถิติของกรมปศุสัตว์ โดยสถิติจากกรมการปกครองสำรวจจากตัวรูปพรรณสัตว์พาหนะ ตามพระราชบัญญัติพาหนะ พ.ศ.2482 ในมาตรา 4 การจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณ กำหนดให้ช้างทำตัวรูปพรรณเมื่อช้างมีอายุย่างเข้าปีที่ 8 เป็นช่องว่างทางกฎหมาย เนื่องจากมีความเป็นไปได้ที่จะมีการนำช้างป่ามาสวมรอยเป็นช้างบ้าน และยังส่งผลกระทบต่อการศึกษาวิจัยทะเบียนช้างและทราบจำนวนช้างเลี้ยงที่ชัดเจนทั่วประเทศ จากแผนภาพที่ 3.2 สถิติช้างเลี้ยงเปรียบเทียบระหว่างกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์

สถิติช้างเลี้ยงเปรียบเทียบระหว่างกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์ พบว่า ตั้งแต่ พ.ศ.2532 - 2538 จำนวนช้างเลี้ยงตามสถิติของกรมการปกครองมากกว่ากรมปศุสัตว์ประมาณ 1,000 เชือก และมีจำนวนช้างบ้านลดลงทุกปี จนกระทั่ง พ.ศ.2539 สถิติช้างบ้านของกรมปศุสัตว์

สูงถึง 3,514 เชือก ขณะที่สถิติช้างเลี้ยงของกรมการปกครองมีเพียง 676 เชือกเท่านั้น โดยระบุว่า เป็นช้างเลี้ยงที่ยังไม่ทำตัวรูปพรรณ ในปี พ.ศ.2542 จำนวนช้างเลี้ยงของกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์ใกล้เคียงกันมาก คือ 2,746 และ 2,568 เชือก ตามลำดับ ระหว่าง พ.ศ.2543-2548 จำนวนช้างเลี้ยงของกรมการปกครองน้อยกว่าสถิติที่จัดเก็บโดยกรมปศุสัตว์ประมาณ 2,000 เชือก ส่วนในปี พ.ศ.2549 จำนวนช้างเลี้ยงของกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์มีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ 1,208 และ 1,473 เชือก ตามลำดับ สถิติช้างเลี้ยงที่จัดเก็บจากหน่วยงานราชการทั้งสองขาดความเป็นเอกภาพ และแตกต่างกันอย่างมาก จึงไม่อาจสะท้อนจำนวนช้างเลี้ยงในประเทศไทยได้ชัดเจน ดังนั้นกรมการปกครองมีหนังสือราชการลงวันที่ 8 กันยายน 2549 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดและปลัดกรุงเทพมหานคร เรื่องการขึ้นทะเบียนสัตว์พาหนะอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ทราบจำนวนสัตว์พาหนะ และสามารถนำสถิติไปใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆ ได้ เนื่องจากการจัดทำทะเบียนสัตว์พาหนะตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะนั้นนั้นมีการปฏิบัติที่หละหลวมและคลาดเคลื่อนจากแนวทางที่กฎหมายกำหนด¹⁹

ช่วงปี พ.ศ.2546-2548 ช้างบ้านจำนวนกว่า 3,000 เชือก กระจายตัวอยู่ใน 54 จังหวัดทั่วประเทศ อาทิ กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ชลบุรี ตราด สมุทรปราการ บุรีรัมย์ สุรินทร์ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก สุโขทัย กาญจนบุรี นครปฐม นครศรีธรรมราช ภูเก็ต ตรัง สงขลา²⁰ เป็นต้น นำสถิติรายจังหวัดมาจัดเรียงจากจังหวัดที่มีช้างมาก 10 ลำดับแรก พบว่าความสัดส่วนจำนวนช้างแต่ละปีของแต่ละจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีนัยยะสำคัญแสดงให้เห็นการเคลื่อนย้ายช้างอย่างชัดเจน

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ หนังสือราชการลงวันที่ 8 กันยายน 2549 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดและปลัดกรุงเทพมหานคร เรื่องการทะเบียนสัตว์พาหนะ ในภาคผนวก

²⁰ รายละเอียด สถิติช้างเลี้ยงจำแนกรายจังหวัด พ.ศ.2546-2548 ในภาคผนวก ข (3)

ตารางที่ 3.1 จังหวัดที่มีช้างเลี้ยง 10 ลำดับแรก ปี พ.ศ.2546-2548

พ.ศ.2546		พ.ศ.2547		พ.ศ.2548	
สุรินทร์	477 (16.80)	สุรินทร์	901 (46.68)	สุรินทร์	661 (23.91)
เชียงใหม่	461 (16.80)	ตาก	138 (7.15)	เชียงใหม่	388 (14.04)
ชลบุรี	281 (16.24)	เชียงใหม่	123 (6.37)	ชลบุรี	326 (11.79)
ลำปาง	174 (9.90)	บุรีรัมย์	108 (5.60)	ภูเก็ต	186 (6.73)
ภูเก็ต	168 (6.13)	ลำปาง	107 (5.54)	ตาก	173 (6.26)
บุรีรัมย์	166 (5.92)	แม่ฮ่องสอน	94 (4.87)	บุรีรัมย์	107 (3.87)
แม่ฮ่องสอน	149 (5.85)	หนองคาย	90 (4.66)	กาญจนบุรี	105 (3.80)
ตาก	116 (5.25)	สุราษฎร์ธานี	47 (2.44)	แม่ฮ่องสอน	105 (3.80)
พังงา	102 (4.09)	เชียงราย	47 (2.44)	นครศรีธรรมราช	79 (2.86)
กาญจนบุรี	97 (3.59)	พังงา	45 (2.33)	ลำปาง	79 (2.86)
รวม 10 ลำดับ	2,191 (77.18)		1,700 (88.08)		2,208 (79.88)
รวมทั่วประเทศ	2,839		1,930		2,764

ที่มา : กลุ่มสารสนเทศและข้อมูลสถิติ ศูนย์สารสนเทศ กรมปศุสัตว์

หมายเหตุ : ตัวเลขใน(...) คือ ร้อยละจำนวนช้างเลี้ยงในจังหวัดนั้นๆ จากจำนวนช้างเลี้ยงทั่วประเทศในปีเดียวกัน

จากตารางที่ 3.1 จังหวัดที่มีช้างเลี้ยง 10 ลำดับแรก ปี พ.ศ.2546-2548 แสดงให้จังหวัดที่มีช้างเลี้ยง และการเคลื่อนย้ายช้างเลี้ยงในจังหวัดต่างๆ พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนช้างเลี้ยงมากที่สุดในประเทศตลอด 3 ปี จากจำนวน 477 เชือก คิดเป็นร้อยละ 16.80 ของจำนวนช้างเลี้ยงทั้งหมด ใน พ.ศ.2547 เปลี่ยนแปลงเพิ่มสูงขึ้นเป็นเท่าตัวเป็น 901 เชือก คิดเป็นร้อยละ 46.68 และในปีถัดมา ปรับลดลงเหลือ 661 เชือก 23.91 จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า ช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์มีการเคลื่อนย้ายไปทำงานยังจังหวัดอื่นๆ จังหวัดที่มีช้างเลี้ยงมาก รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนช้างส่วนใหญ่มีกระจุกตัวอยู่บริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งช้างเลี้ยงมาตั้งแต่โบราณ อย่างไรก็ตามสถิติจำนวนช้างเลี้ยงเพิ่มขึ้นจังหวัดทางภาคใต้ เช่น จังหวัดภูเก็ต และพังงา และบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ชลบุรี มีปริมาณช้างเลี้ยงในจังหวัดเพิ่มขึ้นในช่วง 3 ปี โดยจังหวัด ภูเก็ต พังงา และ ชลบุรี ล้วนเป็นจังหวัดที่มีสถานที่ท่องเที่ยว อาจสันนิษฐานได้ว่า ช้างเลี้ยงที่อยู่ในจังหวัดดังกล่าวเป็นช้างที่อยู่ในธุรกิจท่องเที่ยว สถิติช้างเลี้ยงรวมทั้งประเทศ พ.ศ.2546 มีจำนวน 2,839 เชือก เทียบ พ.ศ.2547 มีจำนวน 1,930 เชือก ซึ่งหาก

ข้อมูลดังกล่าวถูกต้อง จำนวนช่างเลี้ยงที่หายไปเกือบ 1000 เชือกได้อย่างไรดังนั้นก็สันนิษฐานว่า ข้อมูลอาจคลาดเคลื่อน เนื่องจากความบกพร่องจากการสำรวจจำนวนช่าง เพราะช่างบ้านเป็นแรงงานที่มีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา จึงตกหล่นจากการสำรวจ

3.4 การใช้ประโยชน์จากช่าง

มนุษย์นำช่างมาใช้ประโยชน์ครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน ด้วยลักษณะทางกายภาพ พบว่า ช่างเป็นสัตว์ที่มีพลังกำลังมาก ประโยชน์ของช่างเกิดจากการใช้แรงงานเป็นหลัก อาทิ ยานพาหนะเดินทาง แรงงานการก่อสร้าง ยุทธปัจจัยการรบ เป็นต้น ส่วนมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการค้าตกอยู่ในกลุ่มผู้มีอำนาจตามบริบทของการปกครอง ภายใต้การปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กำหนดให้ช่างเป็นของหลวง ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงของประเทศและเศรษฐกิจ กลุ่มผลประโยชน์ถูกจำกัดด้วยระบบชนชั้นของสังคมศักดินาไทย ต่อมาเมื่อมีการประกาศยุบกรมพระศบาล (พ.ศ.2453) ช่างหลวงกลับกลายเป็นแรงงานสำคัญในอุตสาหกรรมป่าไม้ จนกระทั่ง พ.ศ.2532 การประกาศยกเลิกการให้สัมปทานป่าไม้ ต่อมาบทบาทของช่างเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยว แม้ว่ารูปแบบการใช้ช่าง และกลุ่มผลประโยชน์จะเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ มูลค่าทางเศรษฐกิจของช่างกลับมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ช่างไทยได้กลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมอย่างสมบูรณ์ ปัจจุบันสามารถแบ่งช่างบ้านตามลักษณะการใช้งานได้อย่างได้ 5 กลุ่ม คือ ช่างทำไม้ ช่างในธุรกิจท่องเที่ยว ช่างเร่ร่อน ช่างในสวนสัตว์หรือเจ้าของเลี้ยงไว้เอง และการค้าช่าง

3.4.1 ช่างทำไม้

ช่างทำงานเป็นช่างที่ทำงานทำไม้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ แม้ว่าจะมีการประกาศยกเลิกสัมปทานป่าไม้ตั้งแต่ พ.ศ.2532 แต่ยังคงมีการลักลอบทำไม้บริเวณภาคภาคเหนือ หรือที่เรียกว่า “ไม้เถื่อน” ช่างกลุ่มนี้เคยมีถึง 1,500 เชือก ปัจจุบันถูกถ่ายโอนมาเป็นช่างในธุรกิจท่องเที่ยวบ้าง และบางส่วนถูกซื้อไปเดินเร่ร่อนบ้าง (ไซโรดา ซาลวาลา, 2549) ปัญหาในกลุ่มของช่างทำไม้เกิดจากการถูกใช้แรงงานหนัก บางครั้งมีการให้สารเสพติดแก่ช่างเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ช่างเหล่านี้จึงมีอายุสั้น มีความเสี่ยงในการเจ็บป่วยได้ง่าย ตลอดจนมีโอกาสสูญพันธุ์ต่ำ

3.4.2 ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว

ย้อนไปประมาณ 10-20 ปีที่ผ่านมา ปางช้างต่างๆ มีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในภาคเหนือของประเทศไทย หากปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตขึ้นตามกลไกตลาด และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ ส่งผลให้มีการผุดขึ้นของ ปางช้าง แค้มป์ช้าง และสวนช้างจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้กระจายอยู่ทั่วทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก แม้กระทั่งเกาะทางภาคใต้ของประเทศไทย ผู้ประกอบการปางช้าง แค้มป์ช้าง และสวนช้าง ส่วนใหญ่เลือกประกอบธุรกิจบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ อาทิ พัทยา ภูเก็ต เป็นต้น มากกว่าการคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่สำหรับช้าง

จากรายงานสถิติของกรมปศุสัตว์ ในปีพ.ศ.2545 พบว่า จำนวนช้างที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยว มีจำนวน 1,207 เชือก กระจายตัวอยู่ตาม ปางช้าง แค้มป์ช้าง และสวนช้างใน 16 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ชลบุรี ภูเก็ต กาญจนบุรี สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พระนครศรีอยุธยา นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ ตรวาท สงขลา ลำปาง และสมุทรปราการ โดยมีผู้ประกอบการจำนวน 54 ราย²¹ ตัวอย่างปางช้างขนาดใหญ่ ได้แก่ ปางช้างแม่สา หมู่บ้านช้าง พัทยา หมู่บ้านช้างไทรโยค วังช้างอยุธยา แลเพนียด เป็นต้น

ส่วนสถิติเกี่ยวกับช้างของมูลนิธิเพื่อนช้าง พบว่า ปางช้างขนาดใหญ่ประมาณ 25 แห่งทั่วประเทศ มีจำนวนช้างตั้งแต่ 20 ถึงกว่า 100 เชือก ส่วนปางช้างขนาดเล็กทั่วประเทศ มีถึง 50-75 แห่ง มีช้างอยู่เพียง 2-10 เชือก บางแห่งเป็นปางเฉพาะกิจ จึงเปิดเพียงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวไม่มากก็แยกย้ายกันไป (ไซโรดา ซาลวาลา, 2549)

ปัญหาส่วนใหญ่ของช้างในธุรกิจท่องเที่ยว คือ สภาพแวดล้อมในปางช้าง แค้มป์ช้าง หรือสวนช้างบางแห่งไม่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของช้าง ขาดพื้นที่สำหรับช้างเดินหรือพักผ่อน ขาดแหล่งน้ำสำหรับช้าง ทำให้มีสภาพความเป็นอยู่อย่างแออัด ช้างเกิดความเครียด เป็นต้น

3.4.3 ช้างเร่ร่อน

ช้างกลุ่มนี้เป็นช้างที่ถูกนำมาจากภาคอีสานในเขตจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ เดิมมีประมาณ 300 เชือก นับเป็นช้างที่เป็นมรดกตกทอดต่อกันมา แต่ต่อมาช้างจากภาคเหนือถูกกลุ่มนายทุนกว้านซื้อเข้าสู่กลุ่มนี้จำนวนมาก จนเกือบถึง 700-800 เชือก อย่างไรก็ตาม ช้างกลุ่มนี้ก็เข้าไป

²¹ รายชื่อผู้ประกอบการปางช้าง แค้มป์ช้าง และสวนช้าง ในภาคผนวก ข (4)

ทำงานตามปางช้างในฤดูการท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวลดลงก็จะนำออกมาเดินเร็วร้อน ตัวเลขระหว่างกลุ่มช้างทำไม้ และ ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว จึงเคลื่อนตามตัวแปร และพบว่าจะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนช้างกันอย่างแพร่หลาย (ไชโรดา ซาลวาลา, 2549)

ช้างส่วนใหญ่ที่เข้ามาในเร็วร้อนจะเป็นช้างที่ความถี่ช้างเข้ามาทั้งหมด ทำให้ปัญหานี้แก้ไขยาก เพราะมีธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ช้าง 1 เชือกจะต้องมีคนดูแลประมาณ 4 คน โดยความถี่ช้างจะมีรายได้ประมาณวันละ 500-700 บาท หรือประมาณเดือนละ 20,000 บาท สำหรับแหล่งที่อยู่ในอาศัยของช้างในเขต กทม.จะแบ่งออกเป็น 4 พื้นที่ใหญ่ๆ คือ เขตบางกะปิ ถนนรามคำแหง 32 เขต ห้วยขวาง บริเวณโรงปูนใกล้สถานทูตลาว บริเวณริมทางด่วนรามอินทรา ถ.พระราม 9 ลาดพร้าว 71 เขตราชบุรีบูรณะ ซ.เจริญนคร 13 อ่อนนุช สำหรับพื้นที่บางบัวทอง นนทบุรีนั้น ช้างจะอยู่ในพื้นที่ที่กว้างว่างเปล่า มีหญ้าเพียงพอเป็นอาหารได้ สำหรับช้างที่ความถี่จากนายทุนช้าง นำเข้ามาหารายได้ใน กทม.ส่วนใหญ่เข้ามาจาก อำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหลัก โดยจะเข้าช้างจากผู้ประกอบการที่มีช้างในครอบครองจำนวนมาก 2 กลุ่ม คือ นายทุนมีช้างในครอบครองมากกว่า 100 เชือก และกลุ่มชาวบ้านที่จะมีช้างประมาณไม่เกิน 5 เชือก นอกจากบริเวณกรุงเทพฯมีการนำช้างไปหารายได้ในเมืองท่องเที่ยว ได้แก่ พัทยา บางแสน ภูเก็ต เชียงใหม่ด้วย (หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก, 24 มกราคม 2545)

ด้วยสภาพแวดล้อมของเมืองที่ไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต ช้างที่เร็วร้อนอยู่ตามเมืองใหญ่ๆเช่น กรุงเทพฯ เสี่ยงต่อการประสบอุบัติเหตุ อาทิ รถชน ตกท่อ เหยียบเศษแก้ว หรือกินผลไม้ที่มียาฆ่าแมลงมากเกินไป หากเป็นลูกช้างซึ่งถูกแยกออกมาจากแม่ช้าง ลูกช้างจะเจริญเติบโตได้ไม่เต็มที่ เป็นต้น ช้างจึงมีความเสี่ยงที่สุขภาพจะอ่อนแอ และอายุสั้นลง

3.4.4 ช้างในสวนสัตว์หรือเจ้าของเลี้ยงไว้เอง

ช้างกลุ่มนี้จะเป็นปัญหาน้อยที่สุด เพราะมีอยู่ประมาณ 100 เชือก และอยู่เป็นที่เป็นที่แน่นอน แต่ก็ยังมีปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิต เพราะมักเลี้ยงไว้ตามลำพังขาดการสมาคมกับช้างด้วยกัน จึงเกิดความเครียดและดุร้าย (ไชโรดา ซาลวาลา, 2549) ตัวอย่างสวนสัตว์ที่มีช้าง ได้แก่ สวนสัตว์เขาหิน สวนสัตว์โคราช สวนสัตว์เปิดเขาเขียว เป็นต้น

3.4.5 การค้าช้าง

การค้าช้างในประเทศ

เนื่องจากช้างบ้านเป็นหนึ่งในสัตว์พาหนะ ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 สถานะช้างบ้านเปรียบได้กับสินทรัพย์ที่สามารถซื้อขาย จำนอง โอนกรรมสิทธิ์ และเป็นมรดกได้ตามที่ระบุในมาตรา 14 และมาตรา 15 พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว เนื่องจากความต้องการใช้ช้างในรูปแบบต่างๆเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงนิตินกรรมเกี่ยวกับช้างมีอย่างต่อเนื่อง ดังตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.2 สถิติการจดทะเบียนนิตินกรรมช้างจำแนกเป็นรายปี พ.ศ.2542-2549

หน่วย : เชือก

ประเภทนิตินกรรม	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549
ซื้อขาย	38	126	16	63	144	11	-	139
ขายฝาก	-	-	-	-	-	-	-	-
แลกเปลี่ยน	-	-	-	-	-	-	40	1
ให้	-	-	-	-	3	6	-	1
จำนอง	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม	38	126	16	63	147	17	40	141

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง

การจดทะเบียนนิตินกรรมช้าง ตั้งแต่ พ.ศ.2542-2549 พบว่า การซื้อขายช้างเป็นนิตินกรรมที่ทำมากที่สุด รองลงมาเป็นการแลกเปลี่ยน และการให้ ในปี พ.ศ. 2543 มีการซื้อขายช้างภายในประเทศ 126 เชือก ปี พ.ศ.2545 มีการซื้อขายช้าง 63 เชือก ปีถัดมา มีการทำนิตินกรรมรวม 147 คเชือก เป็นการซื้อขาย 144 เชือกและการให้ 3 เชือก ส่วนปี พ.ศ.2547 มีการซื้อขายเพียง 11 เชือกและการให้ 6 เชือก ปี พ.ศ.2548 เป็นการทำนิตินกรรมแลกเปลี่ยน 40 เชือก ในปี พ.ศ.2549 มีการทำนิตินกรรมรวม141 เชือก เป็นการซื้อขาย 139 เชือก การแลกเปลี่ยน 1 เชือกและการให้ 1 เชือก

สถิตินิตินกรรมของช้างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นสินค้าของช้าง ที่มีคุณสมบัติซื้อขาย ขายฝาก แลกเปลี่ยน การให้ และสามารถ จำนองได้ตามกฎหมาย การประเมินราคาซื้อขายช้าง

พบว่าราคาของช้างจะขึ้นอยู่กับลักษณะ เพศ อายุ และความสามารถของช้างตัวนั้นๆ หากเป็น ลูกช้างเพศเมีย และลักษณะดี ราคาจะสูงถึง 500,000 -1,000,000 บาท

การค้าช้างระหว่างประเทศ

ประเทศไทยได้ส่งออกช้างไปยังต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นการแลกเปลี่ยนชั่วคราว และถาวร ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการทำความตกลงระหว่างรัฐกับรัฐ ส่วนใหญ่ระบุให้ช้างเป็นชุด เจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่างๆ รัฐบาลไทยได้ทำการส่งมอบช้าง เพื่อกระชับความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ เช่น เยอรมัน สวีเดน เดนมาร์ก ญี่ปุ่น ศรีลังกา จีน เป็นต้น (องค์การบริหารส่วน จังหวัดสุรินทร์, 2548)²² และ ในปี พ.ศ.2547 ก็มีจัดส่งช้างไปยังศรีลังกา เพื่อนำไปใช้ในพิธีทาง ศาสนา โดยทางศรีลังกาขออนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราช สำหรับการส่งออกช้างในเชิงพาณิชย์ เช่น การจัดส่งช้างให้เช่าเพื่อไปแสดงตามสวนสัตว์และสถานที่ท่องเที่ยวในต่างประเทศอย่างน้อยก็ ตั้งแต่สมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช การเช่าช้างไปแสดงต่างประเทศด้วยที่ผ่านมา ขั้นตอนเริ่มจาก หนึ่ง CITES ต้องมาดูว่าไม่ใช่ช้างป่า กรมป่าไม้ก็ไปแจ้งอนุสัญญาเป็นการพิสูจน์ว่าไม่ใช่ช้างป่า แล้วกรมปศุสัตว์ก็เข้ามาตรวจโรคว่าไม่มีโรคอะไรถึงจะส่งช้างออกไปได้ ส่วน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็ต้องมาดูว่า การแสดงนั้นไม่เป็นการเสื่อมเสียต่อประเทศ สุดท้ายกระทรวงพาณิชย์ ต้องรับเงินประกันช้างตัวละหนึ่งล้าน ถ้าไม่เอาช้างมาคืนกระทรวงก็จะยึดเงินหนึ่งล้านไป ส่วนมาก จะส่งไปยังประเทศจีน (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, 29 สิงหาคม 2549) ช้างไทยในต่างประเทศ จากฐานข้อมูลสำรวจสถิติช้างทั่วโลก จำแนกตามรายประเทศ พบว่าจำนวนช้างสัญชาติไทยที่ กระจายอยู่ในสวนสัตว์ต่างๆ ทั่วโลกอย่างน้อย 75 เชือก เริ่มมีการส่งช้างช้างพลายชื่อ “Tusko (Ned)” ไปอยู่ในสวนสัตว์ เมืองซีแอตเติล ประเทศสหรัฐอเมริกา และเสียชีวิตลงเมื่อ พ.ศ.2476 ส่วนช้างไทยเชือกล่าสุดที่พบในต่างประเทศเป็นช้างพังชื่อ “น้ำอ้อย” ปัจจุบันอยู่ในสวนสัตว์ เมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย (Elephant Database, n.d.)

แม้ว่าอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES) ที่ ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีของตั้งแต่ พ.ศ.2526 กำหนดให้ช้างเป็นสัตว์ป่า ตามบัญชีชนิดพันธุ์แนบท้ายหมายเลข 1 เป็นชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าที่ห้ามนำเข้าและส่งออกเพื่อ การค้าโดยเด็ดขาด ยกเว้นเพื่อการศึกษาวิจัย เพาะพันธุ์ การยืม การบริจาค การแลกเปลี่ยนที่ มิใช่ เพื่อการค้าระหว่างนักวิทยาศาสตร์หรือสถาบันทางวิทยาศาสตร์ การได้มาก่อนอนุสัญญา ฯ (CITES) หรือเป็นชนิดพันธุ์ที่ได้จากการเพาะพันธุ์จากผู้ประกอบการที่ CITES ได้รับรองแล้ว การ

ส่งออกข้างไปต่างประเทศยังดำรงอยู่ได้ เนื่องจากข้างที่ถูกส่งไปยังต่างประเทศมักระบุว่าเป็นข้างบ้าน ผลของ CITES ไม่อาจควบคุมได้

การส่งออกข้างไปต่างประเทศถือเป็นซึ่งเป็นความตกลงระหว่างรัฐต่อรัฐเท่านั้น และต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบพิสูจน์ว่าเป็นข้างเลี้ยง (ข้างบ้าน) โดยการตรวจสอบตัวหะเบียนรูปพรรณ เนื่องจากช่องว่างของพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ กำหนดให้ข้างขึ้นทะเบียนตัวรูปพรรณเมื่ออายุ 8 ปีขึ้นไป ดังนั้นการตรวจสอบการเป็นข้างบ้านสามารถทำได้โดยการตรวจพิสูจน์ DNA ข้างเชือกดังกล่าวเปรียบเทียบกับ DNA พ่อหรือแม่ข้างเชือกนั้นว่าเป็นข้างเลี้ยงหรือไม่ ส่วนขั้นตอนการส่งออกข้างไปต่างประเทศเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กรมปศุสัตว์ กรมอุทยาน และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากการส่งออกข้างไทยอยู่ภายใต้กฎระเบียบของ CITES อย่างแท้จริง ย่อมไม่เป็นปัญหา เพราะมิใช่การค้าเชิงพาณิชย์ แต่เหตุการณ์การส่งข้างไทยไปต่างประเทศหลายครั้งมิได้มีการตรวจสอบอย่างโปร่งใสของหน่วยงานราชการว่าข้างที่ต้องการส่งไปนั้น ผ่านการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ตรวจ DNA พิสูจน์ว่าเป็นข้างป่ามิใช่ข้างบ้าน ดังกรณีส่งข้าง 8 เชือกไปออสเตรเลีย ซึ่งถูกองค์กรรักษ้างร่วมกับมูลนิธิเพื่อนช้างต่อต้านและเรียกร้องให้มีการตรวจดีเอ็นเอข้าง เนื่องจากเชื่อว่าต้องมีข้างป่าปะปน แต่ปรากฏว่าไม่มีหน่วยงานใดดำเนินการตรวจสอบ กลับผลักดันข้างทั้ง 8 เชือกออกนอกประเทศได้สำเร็จ ดังนั้นส่งออกข้างไทยส่วนใหญ่มีวาระซ่อนเร้นและผลประโยชน์ทับซ้อนจนเกิดการประท้วงและฟ้องศาลปกครอง เนื่องจากอ้างว่าเป็นการส่งข้างไปอย่างไม่โปร่งใสและไม่ชอบด้วยกฎหมาย (ภินันท์ โชติรสเศรณี, 2550) โดยกรณีเหตุการณ์การส่งข้าง 8 เชือกไปออสเตรเลีย ในปี พ.ศ.2549 มีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

ก่อนที่ข้างทั้ง 8 เชือกจากเมืองไทยจะไปเป็นพลเมืองข้างของออสเตรเลียนั้น โครงการนี้เป็นการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือแลกเปลี่ยนสัตว์ในท้องถิ่นระหว่างประเทศไทยและออสเตรเลีย โดยมี นายสุวิทย์ คุณกิตติ อธิบดีรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสมัยนั้น (พ.ศ.2549) เป็นผู้ลงนามโครงการ ตามข้อแลกเปลี่ยนทางออสเตรเลียจะต้องให้เงินงบประมาณเพื่อนำมาดูแลข้างป่าที่กุยบุรี ซึ่งมีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เป็นผู้รับผิดชอบ และออสเตรเลียจะต้องส่งสัตว์หายากที่ไม่มีในประเทศไทย 11 ชนิด จำนวน 58 ตัว มาให้กับองค์การสวนสัตว์ และสวนสัตว์ไนท์ซาฟารี ที่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยสัตว์ที่มอบให้กับองค์การสวนสัตว์ ได้แก่ หมี่โคอาล่า 2 คู่ แพนดาแดง 1 คู่ จิงโจ้แดง 1 คู่ และวอมแบ็ต 1 คู่ ส่วนสัตว์ที่มอบให้ไนท์ซาฟารี อาทิ จิงโจ้เทา, จิงโจ้แคระ, บรูสเทล พอสซัม ฯลฯ การส่งข้างไปออสเตรเลีย ได้มีการคัดค้านการส่งข้างไปออสเตรเลียและเรียกร้องจากกลุ่มผู้รักษ้าง อาทิ กลุ่ม

อนุรักษ์กาญจน์ มูลนิธิเพื่อนช้าง ให้ตรวจพิสูจน์การเป็นช้างเลี้ยง ด้วยวิธีการตรวจ DNA ก่อนส่งช้างออกนอกประเทศ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองจากภาครัฐ และมีการการค้าเลี้ยงช้างทั้ง 8 เชือกออกจากสถานีกักกันโรคช้างไทย-ออสเตรเลีย ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล จ.กาญจนบุรี มาถึงสนามบินอู่ตะเภา จ.ระยอง แล้วเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2549 ดังนั้นกลุ่มกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ มูลนิธิเพื่อนช้าง จึงส่งสำนวนฟ้องศาลปกครอง (ภินันท์ โชติรสเศรณี, สัมมนาเรื่องการแก้ไขปัญหาวิกฤตช้าง, 25 พฤษภาคม 2550)

ช้างจากเมืองไทย 8 เชือก ประกอบด้วย กุ้ง แดงโม ผักนึ่ง พรทิพย์ ทองดี กุหลาบ ชบา และน้ำอ้อย แบ่งช้าง 5 เชือก²³ อยู่ที่สวนสัตว์ทาร์องก้า นครซิดนีย์ ส่วนอีก 3 เชือก²⁴ อยู่ที่สวนสัตว์เมืองเมลเบิร์น ในปีถัดมาคณะผู้แทนจากกระทรวงทรัพยากรฯ ได้เดินทางไปเยี่ยมช้างทั้ง 8 เชือก โดยมี นาย คุเปอร์ ผู้อำนวยการสวนสัตว์ทาร์องก้า ต้อนรับและให้ข้อมูลว่า ได้ใช้งบประมาณในโครงการแลกเปลี่ยนนี้ราว 14 ล้านเหรียญออสเตรเลีย (ประมาณ 350 ล้านบาท) และจะลงทุนอีกประมาณ 6 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 150 ล้านบาท) เพื่อทำโรงช้างใหม่ รวมๆ แล้วคิดเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ 20 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 500 ล้านบาท) (สกุณา ประยูรสุข, 2550)

นอกจากกรณีช้าง 8 เชือกไปออสเตรเลียแล้ว ยังมีการส่งออกช้างไปยังต่างประเทศทั้งในรูปแบบการทำข้อตกลงระหว่างรัฐต่อรัฐ และเอกชน เหตุผลการเดินทางออกนอกประเทศช้างเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศอันเป็นการต่อสัญญาปีต่อปี เช่น การส่งช้างไปประเทศจีนจำนวน 11 เชือก การส่งช้างไปเยอรมัน มีปัญหาช้างตายขณะเดินทาง และการส่งช้างไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

นอกจากความต้องการตัวช้างแล้ว ภัยพิบัติต่างๆ ตลอดจนน้ำเชื้อจากช้างไทยยังเป็นที่ต้องการจากต่างประเทศอีกด้วย ดังนั้นกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เตรียมยกร่างระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขในการอนุญาตส่งออกช้างและส่วนต่าง ๆ ของช้าง เพื่อให้สอดคล้องกับประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่องการส่งช้าง ช้าง และไม้ ออกไปนอกราชอาณาจักร พ.ศ.2549 เมื่อวันที่ 17 มี.ค. 2549 กำหนดให้ช้างชนิดพันธุ์ *Elephas maximus* และให้รวมถึงงาช้าง น้ำเชื้อ เอ็มบริโอ ขน เนื้อ หนัง ฟัน งา ขนลาย เล็บ กระดุก เลือด สารพันธุกรรม หรือส่วนต่าง ๆ ที่ได้จากช้างทั้งที่มีชีวิต หรือตายแล้ว ตลอดจนผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากส่วนต่าง ๆ ที่ได้จากช้างเป็นสินค้าที่ต้องขออนุญาตในการส่งออกนอกราชอาณาจักร ตาม พระราชบัญญัติการส่งออกนอกราชอาณาจักร พ.ศ.2522 ปฏิบัติจากฝ่ายที่

²³ ได้แก่ กุ้ง แดงโม ผักนึ่ง พรทิพย์ และทองดี

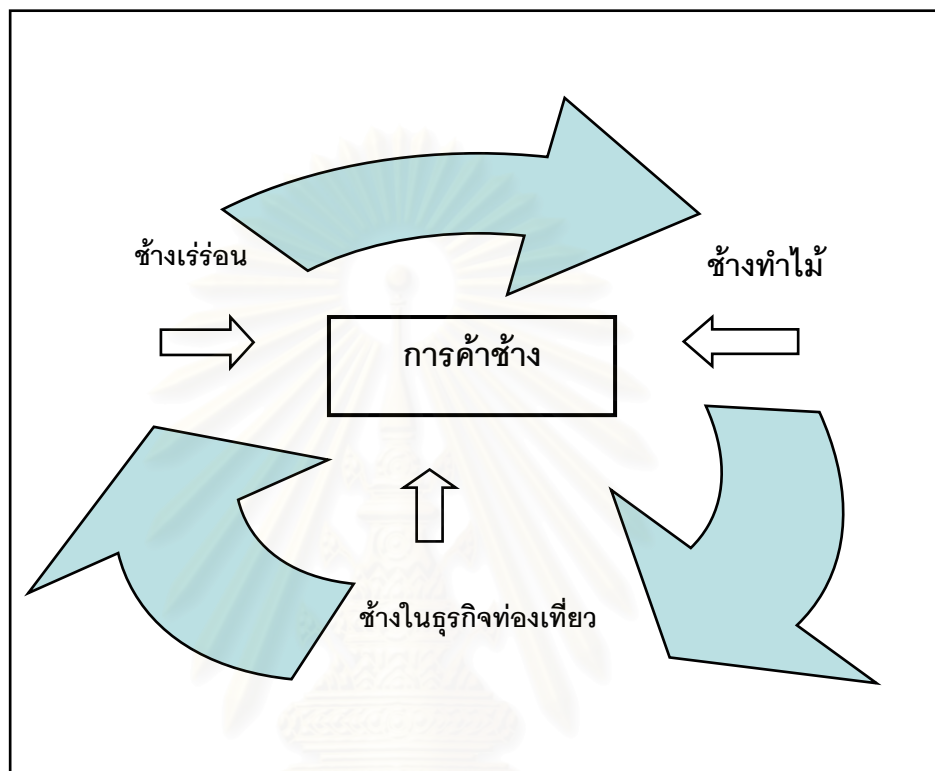
²⁴ ได้แก่ กุหลาบ ชบา และน้ำอ้อย

เกี่ยวข้องกับทั้งสนับสนุน เช่น ผู้เลี้ยงช้าง และผู้ประกอบการปางช้าง ต่างสนับสนุนให้มีการยกเว้น
ประกาศระเบียบดังกล่าวให้ออกมาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเรื่องการส่งช้างออกไปแสดง
ต่างประเทศชั่วคราว ส่วนฝ่ายคัดค้านเนื่องจากกังวลว่า ถ้าอนุญาตให้ส่งตัวอย่างน้ำเชื้อ และ
เอ็มบริโอไปต่างประเทศได้ อาจมีการทำวิจัยและนำไปจดสิทธิบัตรทางการค้า (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
, 18 สิงหาคม 2550)

ความต้องการของช้างไทยในต่างประเทศ ส่งผลให้ช้างมีมูลค่าสูงขึ้นมากกว่า 10 เท่าของ
ราคาช้างที่ซื้อขายในประเทศ ดึงดูดขบวนการค้าช้างข้ามชาติและนายทุนค้าช้างอาศัยช่องโหว่
ของกฎหมายลักลอบนำช้างจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามายังประเทศไทย และแปลงโฉมให้เป็นช้าง
ไทยเพื่อส่งออกไปยังต่างประเทศ นายดลสิทธิ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ประเมินว่า กลุ่มค้าช้างข้าม
ชาติ ลักลอบส่งช้างด้วยกรรมวิธีต่างๆ ไปยังต่างประเทศในช่วง พ.ศ.2546 เป็นต้นมา ไม่น้อยกว่า
100 เชือก ประเมินมูลค่าไม่น้อยกว่า 200 ล้านบาท ช้างเอเชียรวมถึงช้างไทยเป็นที่หมายปองของ
ชาวต่างประเทศมาก เนื่องจากเป็นสัตว์ฉลาดแสนรู้ ฝึกง่าย อดทน ปัจจุบันการดำเนินธุรกิจค้าช้าง
ข้ามชาติในประเทศไทย มีนายทุนระดับใหญ่ที่ครอบครองช้างเป็นจำนวนมาก ไม่ต่ำกว่า 100 เชือก
นั้นอยู่ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย นายทุนกลุ่มนี้จะเชื่อมโยง
กับกลุ่มคนเลี้ยงช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ทำหน้าที่เข้าไปติดต่อกับนายหน้า
และล่าช้างในฝั่งประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำลูกช้างหรือบางครั้งได้แม่ช้างมาขึ้นทะเบียนในพื้นที่
ประเทศไทย มีทั้งในพื้นที่และเชื่อมโยงไปยังจุดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และ
ภาคเหนือ(มติชนออนไลน์, 2550)

ช้างทำไม้ ช้างเร่ร่อน ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว มีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงระหว่างกลุ่ม
ตามฤดูกาลท่องเที่ยว โดยเคลื่อนย้ายแรงงานช้างและความรู้ไปตามแหล่งทำงานต่างๆที่สามารถให้
รายได้มาก การเคลื่อนไหวของช้างในแต่ละประเภท จึงมิได้หยุดนิ่ง แต่มีการโยกย้ายและ
สับเปลี่ยนระหว่างกัน ดังแสดงในแผนภาพที่ 3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างช้างเลี้ยงกลุ่มต่างๆ การ
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมีการปฏิสัมพันธ์ค่อนข้างมาก เพราะมีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ ส่วน
การค้าช้างโดยเฉพาะระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการขายขาด หรือการทำสัญญาปีต่อปี ช้าง
กลุ่มนี้อาจมาจากช้างกลุ่มต่างๆ เช่น ช้างโดยสารในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หรือช้างเร่ร่อน

ภาพที่ 3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างช้างเลี้ยงกลุ่มต่างๆ

ที่มา : ผู้วิจัย

3.5 ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาช้างบ้าน

การจำแนกช้างออกเป็น 5 ประเภท ตามลักษณะการใช้ช้างแบ่งช้าง ได้แก่ ช้างทำไม้ ช้างเร่ร่อน ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว ช้างในสวนสัตว์หรือเจ้าของเลี้ยงไว้เอง และช้างที่ถูกค้า ดังอธิบายข้างต้น เป็นเหตุให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับช้างมากมาย และมีความเชื่อมโยงปัญหาระหว่างกัน อาทิ การลักลอบจับช้างป่ามาปลอมเป็นช้างบ้าน เพื่อนำไปใช้งานต่างๆทั้งในธุรกิจการท่องเที่ยว เร่ร่อน หรือการส่งออก เนื่องจากกฎหมายมีความหละหลวม เปิดช่องให้เกิดการลักลอบโดยง่าย อาจเรียกได้ว่าลักษณะของปัญหาช้างเป็นเหมือน “งูกินหาง” โดยสามารถสรุปปัญหาของช้างในระบบทุนนิยม ดังนี้

ปัญหาสำคัญของช้างเลี้ยง คือ การขาดกฎหมาย การควบคุมและดูแลช้างเลี้ยงโดยเฉพาะ ช้างเลี้ยง ถูกกำกับจากพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 โดยจัดช้างเป็นสัตว์ประเภทเดียวกับม้า และลา ซึ่งสาระสำคัญคือ ช้างต้องทำตัวทะเบียนช้างเมื่ออายุ 8 ปีขึ้นไป โดยระบุชื่อ

เจ้าของช้าง ชื่อช้าง ชื่อพ่อแม่ช้าง และลักษณะช้างเบื้องต้น ออกโดยนายทะเบียนประจำท้องที่ (เจ้าหน้าที่กรมการปกครอง) รูปแบบตัวรูปพรรณช้างจึงมีความหละหลวม สามารถปลอมแปลงได้ง่าย ถือเป็นช่องว่างทางกฎหมายสำคัญที่เอื้อต่อการนำช้างป่ามาสวมเป็นช้างบ้าน ดังนั้นกฎหมายเกี่ยวกับตัวรูปพรรณช้างควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย เพื่อให้สามารถระบุลักษณะของช้างเลี้ยงเชือกนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน อาทิ ให้จดทะเบียนช้างตั้งแต่แรกเกิด และมีการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์ การตรวจ DNA เป็นต้น และระบุน้ำที่ให้อำนาจหน่วยงานระดับปฏิบัติการ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มงวดและตรวจสอบได้ และจัดส่งข้อมูลแก่หน่วยงานส่วนกลางเพื่อทำฐานข้อมูลให้ชัดเจน

การใช้งานช้างในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงบทบาททางเศรษฐกิจของช้างอย่างชัดเจน ช้างและความรู้ช้างคือปัจจัยการผลิตสินค้าที่สำคัญ ดังนั้นนอกจากกฎหมายที่เกี่ยวกับการแสดงถึงที่มาที่ไปของช้างเลี้ยงแล้ว การปกป้องและคุ้มครองช้างในฐานะแรงงานในกระบวนการผลิตสินค้าทางเศรษฐกิจย่อมสำคัญไม่ต่างกัน การมีกฎหมายเพื่อกำหนดสิทธิและสวัสดิการแก่ช้างและความรู้ช้าง อาทิ การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การกำหนดชั่วโมงการทำงาน และลักษณะการทำงานที่คำนึงถึงสุขภาพช้าง เป็นต้น ตลอดจนรัฐต้องสามารถให้ความรู้แก่ความรู้ช้าง เพื่อให้ทราบถึงสิทธิที่พึงได้ เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์แก่ความรู้ช้าง ไม่ว่าจะด้วยวิธีการสร้างการรวมกลุ่มความรู้ช้าง เป็นต้น

เนื่องจากช้างเป็นสินทรัพย์อย่างหนึ่งของเจ้าของช้าง อาจเป็นความรู้ช้างหรือนายทุนก็ได้ รัฐจึงต้องมีการตรวจสอบการครอบครองช้าง การกำหนดจำนวนช้างแต่ละคนสามารถครอบครองได้ เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีข้อกำหนดดังกล่าว จึงมีการครอบครองเป็นเจ้าของช้างกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่คน นอกจากนี้รัฐควรเข้ามาสนับสนุนการศึกษาและวิจัย เพื่อแพร่ขยายพันธุ์ช้างให้มากขึ้น เพราะช้างมีโอกาสการผสมพันธุ์ตามธรรมชาติยาก เพราะช้างต้องทำงาน ดังนั้นการพยายามเพิ่มจำนวนประชากรช้างจะช่วยให้มีช้างเลี้ยงที่มีสายพันธุ์ดี และคงอยู่กับสังคมไทย

การมีกฎหมายช้างที่เข้มแข็ง ชัดเจน รัดกุม และเหมาะสมในสมัยปัจจุบัน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถยุติหรือบรรเทาปัญหาช้างต่างๆ อาทิ ช้างเร่รอน ช้างทำงานหนัก จำนวนช้างเลี้ยงน้อย และการลักลอบล่าช้างป่าได้ เราปฏิเสธไม่ได้ว่าบทบาทช้างในระบบทุนนิยม ช้างคือสินค้าและสินทรัพย์ส่วนบุคคล ขณะที่บทบาทช้างเชิงสาธารณะในอดีตช้างยังคงหลงเหลืออยู่ในสังคมไทย ดังนั้นการมีกฎหมายเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของช้าง จะทำให้ผู้คนทั่วไปรู้สึกยอมรับช้างที่ทำงาน และมีทัศนคติกับความช้างที่ดีขึ้น

3.6 หน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้าง

เนื่องจากรูปแบบการใช้ประโยชน์จากช้างในเชิงพาณิชย์มีหลากหลายขึ้น ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือกลุ่มผลประโยชน์เกี่ยวกับช้างมากขึ้นด้วย ทั้งหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบ กำกับดูแลช้าง ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากช้างในการสร้างรายได้ องค์กร มูลนิธิต่างๆ ตลอดจนประชาชนผู้เลี้ยงช้าง แบ่งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้างออกเป็น 3 ส่วน คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รายละเอียดดังนี้

3.5.1 ภาครัฐ

ช้างเลี้ยงถือสัตว์พาหนะเช่นเดียวกับสัตว์อื่นๆ อาทิ ม้า ลา ล่อ ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 ต้องแจ้งขึ้นทะเบียนต่อนายทะเบียนในท้องที่ภายใต้หน่วยงานกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และเป็นสัตว์เลี้ยงเช่นเดียวกับปศุสัตว์อื่นๆ เช่น วัว กระบือ สุกร โดยมีกรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบควบคุม กำกับด้านการปศุสัตว์ นอกจากนี้หน่วยงานทั้ง 2 หน่วยแล้ว กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นอีกหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทในเชิงนโยบาย ส่วนหน่วยงานฝ่ายปฏิบัติที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติงานอีกหน่วยงานหนึ่ง คือ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

กรมการปกครอง

กรมการปกครองเป็นหน่วยงานภายในของกระทรวงมหาดไทย ภารกิจหลักของกรมการปกครองที่เกี่ยวข้องกับช้าง คือ การมีหน้าที่รับผิดชอบจดทะเบียนสัตว์พาหนะ และจดทะเบียนกรรมต่างๆ เช่น ซื้อขาย แลกเปลี่ยน การให้ หรือการจำนองช้าง ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 กำหนดนิยามของสัตว์พาหนะ หมายความว่า ช้าง ม้า โค กระบือ ล่อ ลา ซึ่ง ได้ทำหรือต้องทำตัวรูปพรรณตามพระราชบัญญัตินี้

เนื่องด้วยการจัดทำทะเบียนสัตว์พาหนะตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะนั้นมีการปฏิบัติที่หละหลวมและคลาดเคลื่อนจากแนวทางที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือราชการลงวันที่ 8 กันยายน 2549 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดและปลัดกรุงเทพมหานคร เรื่อง การทะเบียนสัตว์พาหนะอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ทราบจำนวนสัตว์พาหนะ และสามารถนำสถิติไปใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆได้

กรมปศุสัตว์

กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานภายในของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน้าที่ความรับผิดชอบหลัก คือ ดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง²⁵ ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเลี้ยงสัตว์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ และควบคุมคุณภาพเนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์ และผลิตผลจากสัตว์เพื่อให้ได้มาตรฐานสากล เป็นต้น ความหมายของปศุสัตว์หมายถึงสัตว์เศรษฐกิจที่มนุษย์นำมาเลี้ยงเพื่อผลประโยชน์ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น เพื่อใช้งานและเป็นอาหาร เป็นต้น สัตว์เศรษฐกิจมีทั้งสัตว์สี่เท้า เช่น โค กระบือ ม้า แพะ แกะ สุกร และ สัตว์ปีก เช่น เป็ด ไก่ ห่าน ไก่วง เป็นต้น (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ม.ป.ป.) ดังนั้นหน้าที่การกำกับ ดูแล และพัฒนาความรู้ในเรื่องสัตว์เศรษฐกิจต่างๆ ของรวมถึงกรมปศุสัตว์ได้ขยายขอบเขตการดูแลเรื่องข้างเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน มีหน่วยงานที่ปฏิบัติงานโดยเฉพาะ อาทิ การจัดตั้งสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้าง และมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับช้าง ได้แก่ การออกตรวจเยี่ยมและดูแลสุขภาพช้างทั่วประเทศ การอบรมผู้ประกอบการปาง (แค้มป์)ช้าง การตรวจสอบมาตรฐานปาง (แค้มป์)ช้าง

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สืบเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายดำเนินการแก้ไขปัญหาช้างแร่ร่อนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑลตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2546 โดยให้มีการประสานงานแบบบูรณาการของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ เพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว โดยมอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม²⁶เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก ดังนั้นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกประกาศเรื่องการนำช้างมาแร่ร่อนและใช้งานที่ไม่เหมาะสมเป็นการกระทำผิดกฎหมาย ถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2547 กฎหมายที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

- พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 มาตรา 21

²⁵ อาทิ (1) พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2499 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2542 (2) พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2525 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2542 (3) พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2535 (4) พระราชบัญญัติสถานพยาบาลสัตว์ พ.ศ.2533 (5) พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 (6) พระราชบัญญัติบำรุงพันธุ์สัตว์ พ.ศ. 2509

²⁶ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งขึ้นจากพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และราชการอื่นตามที่มิใช่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535 มาตรา 14
- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 มาตรา 25
- พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ.2499 มาตรา 12 ,17
- พระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ.2535 มาตรา 46
- พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522 มาตรา 111
- ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 381-382 ,397
- พระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 มาตรา 19 (หากไม่มีตัวรูปพรรณหรือไม่มีการขึ้นทะเบียน)

สถาบันคชบาลแห่งชาติ ในพระอุปถัมภ์

สืบเนื่องจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้²⁷ ได้จัดตั้งศูนย์ฝึกลูกช้าง ต่อมาเปลี่ยนเป็น “ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย” ตั้งอยู่บริเวณสวนป่าทุ่งเกวียนบริเวณทางหลวงสายลำปาง-เชียงใหม่ ณ ที่อยู่ 26 ถนนท่ามะโอ ตำบล เวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และยกฐานะเป็นสถาบันคชบาลแห่งชาติ จากนั้นสถาบันคชบาลแห่งชาติกับได้กราบทูลขอพระราชทานพระกรุณาธิคุณรับสถาบันคชบาลแห่งชาติไว้ในพระอุปถัมภ์ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับสถาบันคชบาลแห่งชาติไว้ในพระอุปถัมภ์

สถาบันคชบาลแห่งชาติ ในพระอุปถัมภ์ มีหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับช้าง ดังนี้ ดำเนินการให้สถาบันฯ เป็นศูนย์กลางการศึกษาพัฒนางานอนุรักษ์บริบาลช้างไทย และรณรงค์ความร่วมมือแก้ปัญหาช้างไทยอย่าง รวบรวมเทคโนโลยี เพื่อการอนุรักษ์บริบาลช้างอย่างยั่งยืน จัดพิมพ์เผยแพร่ให้ความรู้กับ กลุ่มเป้าหมายอย่าง ให้บริการรักษาพยาบาลช้างของ อ.อ.ป. และเอกชน ทั้งในและนอกสถาน และดูแลรักษาช้างของกลาง สนับสนุนหน่วยงานของรัฐ และอนุรักษ์บริบาลช้างพิการ เป็นต้น ปัจจุบันสถาบันคชบาลแห่งชาติมีช้างทั้งสิ้น 57 เชือก (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สถาบันคชบาลแห่งชาติในพระอุปถัมภ์, ม.ป.ป.)

²⁷ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) เดิมเป็นส่วนงานในสังกัดกรมป่าไม้ โดยได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2490 มีภารกิจหลักด้านการทำไม้ ซึ่งในเวลาต่อมารัฐบาลมีนโยบายจะทำป่าไม้สักให้มากยิ่งขึ้น และยกองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เป็นนิติบุคคล จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เป็นรัฐวิสาหกิจ ขึ้นตรงกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2499

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานราชการระดับปฏิบัติการ ที่มีแนวทางการแก้ไขปัญหาล้างเร็วร้อนอย่างเป็นรูปธรรม เริ่มดำเนินการตามโครงการ “นำช้างคืนถิ่น พัฒนาบ้านเกิด” วัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาล้างเร็วร้อน และอนุรักษ์ คุ่มครองช้างสุรินทร์ ดำเนินการวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2549 ณ ศูนย์ศึกษา ป่าสงวนแห่งชาติดงภูดิน และบริเวณรอบๆพื้นที่หมู่บ้านช้าง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยรับสมัครช้างและควาญช้างจากจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์เข้าร่วมโครงการ ได้รับงบประมาณจัดสรรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ นอกเหนือค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนแก่ช้างเชือกละ 8,000 บาทแล้ว แผนงานตามโครงการดังกล่าวประกอบด้วย การปลูกพืชเพื่อเป็นอาหารแก่ช้าง การขุดบ่อน้ำ และสร้างสาธารณูปโภคต่างๆเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในศูนย์ศึกษา เงินที่ใช้ในโครงการส่วนหนึ่งนำมาจากรายได้จากการเปิดการแสดงของช้างวันละ 2 รอบ เวลา 10.00 น. และ 14.00 น.

3.5.2 ภาคเอกชน

บทบาทของช้างในภาคเอกชน²⁸เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเติบโตธุรกิจบริการและการท่องเที่ยวสนองตอบโดยตรงกับความต้องการบริโภคเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยที่แฝงอยู่ในช้าง ธุรกิจประเภทแคมป์ช้าง หรือปางช้างจึงเพิ่มมากขึ้น กระจายตัวอยู่ตามสถานที่ท่องเที่ยวทั่วประเทศ สถิติจากกรมปศุสัตว์ เมื่อ ปี พ.ศ.2545 รายงานว่า มีจำนวนปางช้าง 76 แห่ง กระจายอยู่ตาม 17 จังหวัดต่างๆ อาทิ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พัทธยา หัวหิน กาญจนบุรี ภูเก็ต กระบี่ เป็นต้น มีช้างอยู่ในธุรกิจดังกล่าวประมาณ 1,207 เชือก

การใช้ช้างในปางช้างต่างๆคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันตามขนาดและรูปแบบการจัดการบริหาร การแสดงทักษะความสามารถต่างๆของช้างและการให้บริการที่ช้างแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก นอกเหนือจากปางช้างแล้ว สถานที่ท่องเที่ยวเช่นโรงแรม รีสอร์ท สวนอาหาร ภัตตาคาร บางแห่งมีช้างให้บริการต่างๆอีกด้วย กล่าวได้ว่าช้างมีบทบาทสำคัญต่อธุรกิจการท่องเที่ยวในภาคเอกชนทั้งในทางตรงเช่นการตั้งปางช้าง หรือทางอ้อมในการใช้ช้างเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ตัวอย่างผู้ประกอบการในภาคเอกชนได้แก่

²⁸ ภาคเอกชนในที่นี้ หมายถึง นิติบุคคลที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ดำเนินการโดยมุ่งกำไรเป็นหลัก อาทิ ร้านค้า บริษัท ห้างหุ้นส่วน จำกัด เป็นต้น

วังช้างอยุธยา แล เพนียด

วังช้างอยุธยา แล เพนียด ตั้งอยู่ริมถนนป่าโทน ช้างคุ่มขุนแผน อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เดิมได้ตั้งชื่อว่า ปางช้างอยุธยา แล เพนียด และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น วังช้างอยุธยา แล เพนียด เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของและสถานที่ ที่อยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และเป็นพื้นที่มรดกโลก

ปัจจุบันวังช้างอยุธยา แล เพนียดมีช้างประมาณ 150 เชือก ความรู้ช้างจำนวน 70 คน อำนวยการบริหารงานโดย นายลายทองเหรียญ มีพันธุ์ มีกิจกรรมเชิงพาณิชย์ ได้แก่ บริการนั่งช้างชมโบราณสถาน เขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมคือการได้ซื้ออาหารให้ช้าง ให้นมช้างให้ขนมปัง และกิจกรรมบันทึกภาพด้วยระบบดิจิทัล พร้อมอัดภาพให้พร้อม เป็นต้น นอกเหนือจากการทำงานภายในบริเวณวังช้างอยุธยา แล เพนียด ช้างของที่นี่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ อาทิ การแสดง แสง เสียง พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวร และ สงครามยุทธหัตถี หน้าพระที่นั่งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พิธีคล้องช้างตำราหลวง ณ เพนียดคล้องช้าง พระนครศรีอยุธยา และร่วมแสงภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังประกอบด้วยโครงการต่างๆเกี่ยวกับช้าง ได้แก่ โครงการปลูกพืชอาหารช้าง ตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง โครงการกระดาศมูลช้าง โครงการปุ๋ยชีวภาพ โครงการสืบสานสายพันธุ์ช้างไทย โครงการช้างชรา และที่พักสำหรับช้างและความรู้ช้าง คือ หมู่บ้านช้างเพนียดหลวงที่ตั้ง 74/1 ม. 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับว่าการบริหารและจัดการเชิงพาณิชย์ของวังช้างอยุธยา แล เพนียดเกิดขึ้นอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นปางช้างที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย และมีการก่อตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ มูลนิธิพระคชบาล²⁹ (PRA KOSJABAN FOUNDATION) จัดตั้งโดย นายสมพาสน์ มีพันธุ์ สำนักงานของมูลนิธิตั้งอยู่ที่โรงเรียนตำหนักเพนียด ม. 3 ตำบล สวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัตถุประสงค์ของมูลนิธินี้เพื่อช่วยเหลือและอนุรักษ์ช้างไทย เพื่อส่งเสริมทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาที่เรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อส่งเสริมงานวัฒนธรรม การเลี้ยงช้างเพื่อดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือร่วมมือกับองค์การการกุศล อื่น ๆ เพื่อ

²⁹ เอกสารการก่อตั้ง มูลนิธิพระคชบาล ในภาคผนวก ข

สาธารณประโยชน์ และไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด (มูลนิธิพระศบาล, ม.ป.ป.)

3.5.3 ภาคประชาชน

การจัดกลุ่มผู้เกี่ยวข้องและมีผลประโยชน์กับข้างในภาคประชาชน คือ บุคคลหรือนิติบุคคล ที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ดำเนินการโดยปราศจากการแสวงหากำไร ได้แก่ ผู้เลี้ยงช้างเจ้าของช้าง องค์กร มูลนิธิต่างๆที่เกี่ยวข้อง

องค์กรและมูลนิธิ

ประเทศไทยมีการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิต่างๆที่ดำเนินการเกี่ยวกับช้างเลี้ยงหลายองค์กรเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนช้างเลี้ยงประมาณ 3,000 เชือก เหตุผลของการจัดตั้งส่วนใหญ่เพื่อการอนุรักษ์ช้างไทย อาจแตกต่างกันในวัตถุประสงค์และการวิธีการดำเนินงาน โดยองค์กรและมูลนิธิต่างๆ ได้แก่ มูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย มูลนิธิเพื่อนช้าง มูลนิธิกองทุนรักษ์ช้างภาคเหนือ มูลนิธิคีนันช้างสุวรรณชาติ ภาคีช้างไทย และสมาคมช้างไทย เป็นต้น

ประชาชนผู้เลี้ยงช้าง

ผู้เลี้ยงช้างหรือควาญช้างที่มีความสามารถในการควบคุมและฝึกหัดช้างตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เลี้ยงช้างชาวกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของไทยบริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก เชียงใหม่ เป็นต้น ปัจจุบันควาญช้างกลุ่มนี้ประกอบอาชีพกับช้างในสถานที่ท่องเที่ยวทางภาคเหนือเป็นหลัก ส่วนกลุ่มที่ 2 คือ ผู้เลี้ยงช้างชาวกูย อาศัยอยู่กระจายทั่วเขตจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ชัยภูมิ และกระจุกตัวอยู่มากบริเวณ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีการอ้างว่าควาญช้างใน จังหวัดสุรินทร์เป็นผู้สร้างปัญหาช้างเร่ร่อนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ดังนั้นการศึกษาจะเน้นอธิบายให้ทราบถึงมุมมองและวิถีการดำเนินชีวิตของควาญช้างชาวกูย จังหวัดสุรินทร์ อย่างละเอียดในบทที่ 5

ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่มีบทบาท หน้าที่ ตลอดจนได้รับผลประโยชน์จากข้างตามที่อธิบายข้างต้น ปรากฏหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิ ประชาชนที่เกี่ยวข้องมากมาย แต่ทั้ง 3 ภาคส่วนกลับมีมุมมองเรื่องช้างแตกต่างกัน ขาดการประสานและความเข้าใจร่วมกัน ภาครัฐมีบทบาทที่กำกับ ดูแล ควบคุม ตามประมวลกฎหมาย โดยในรายละเอียดต่างๆมีหน่วยงานรับผิดชอบหลากหลาย เช่น การขึ้นทะเบียนช้าง อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการปกครอง การ

ดูแลข้างเป็นหน้าที่ของกรมปศุสัตว์ การตรวจใช้ข้างอย่างผิดกฎหมายกรมอุทยานและพันธุ์ การขาดการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะกับยุคสมัย และขาดกฎหมายเกี่ยวกับข้างเลี้ยง โดยเฉพาะ การดำเนินการต่างๆของภาครัฐขาดความคล่องตัวและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจข้างในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ข้างอย่างผิดกฎหมาย การส่งออกข้าง การค้าข้าง เกิดขึ้นตามช่องว่างของกฎหมาย

ด้านภาคเอกชนมุ่งแสวงหากำไรจากการใช้ข้างเป็นหลัก ส่วนการใช้ข้างของผู้เลี้ยงข้างแตกต่างกันตามความสามารถ สถานการณ์และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่างๆ ผู้เลี้ยงข้างบางคนเปลี่ยนสถานภาพจากผู้เลี้ยงข้างเป็นผู้ประกอบการสถานที่ท่องเที่ยว ขณะที่ผู้เลี้ยงข้างจำนวนไม่น้อยยังคงเป็นเพียงความรู้อ้างอิงที่ปราศจากข้างของตนเอง ด้านมูลนิธิ องค์การเกี่ยวข้องกับข้างล้วนดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของตน มุ่งแก้ไข บรรเทาปัญหาเรื่องข้างตามแนวทางของตน

3.7 สรุป

การใช้ประโยชน์จากข้างในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน พัฒนาการข้างในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากการใช้ข้างเป็นปัจจัยสร้างอำนาจของผู้ปกครองในสมัยศักดินา แปรรูปเข้าสู่การเป็นสินค้าและปัจจัยการผลิตในระบบทุนนิยม การใช้ข้างในเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดมากมายในสังคม ทั้งในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การค้าข้าง และการนำข้างไปเร่ร่อน เพื่อสร้างรายได้แก่ความอยู่และเจ้าของข้าง ปัญหาเกี่ยวกับข้างจึงเกิดขึ้น เช่น การใช้งานข้าง หรือ การค้าข้าง โดยปราศจากขาดการควบคุม กำกับทางกฎหมายข้างอย่างเหมาะสมตามยุคสมัย ดังนั้นรัฐจึงควรเข้ามามีบทบาทแก้ไขปัญหาล้างด้วยวิธีทางกฎหมาย โดยสร้างหรือปรับปรุงกฎหมายข้างให้มีประสิทธิภาพ

การทำซ้ำให้กลายเป็นสินค้า

เมื่อพิจารณาจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน สะท้อนมุมมองของปัญหาเรื่องซ้ำของภาคส่วนต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนแนวคิดที่แตกต่างกัน ทั้งแนวคิดเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มองการนำซ้ำมาทำงานหรือรื้อถอนในเมืองเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม ตรงกันข้ามกับผู้เลี้ยงซ้ำที่เห็นว่า การใช้ซ้ำเพื่อเหตุผลทางเศรษฐกิจมีมานาน แต่เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบการใช้ซ้ำตามสภาพเศรษฐกิจในยุคต่างๆ ดังนั้นความซ้ำจึงต้องเผชิญปฏิภพเชิงลบของคนในสังคมเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกที่ตื่นตัวและความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งเรื่องการอนุรักษ์ซ้ำป่าและการปฏิบัติกับซ้ำบ้านตามแนวทางสากล คือ การไม่ทำทารุณกรรมสัตว์ ขณะเดียวกันกระบวนการทำให้ซ้ำกลายเป็นสินค้าและปัจจัยการผลิตก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในบทนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรก มุ่งวิเคราะห์กระบวนการทำให้ซ้ำกลายเป็นสินค้า โดยใช้ทฤษฎีการทำให้กลายเป็นสินค้า(Commodification) เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าซ้ำได้กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจในปัจจุบัน ส่วนที่สอง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างซ้ำเลี้ยงและกลุ่มผลประโยชน์ ส่วนที่สาม แสดงปัญหาของซ้ำในระบบทุนนิยมและการแก้ไขตามหลักเศรษฐศาสตร์ และในส่วนสุดท้าย คือ บทสรุป

4.1 วิเคราะห์ซ้ำด้วยทฤษฎีการทำให้กลายเป็นสินค้า

การทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) นิยามตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้า กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์ การแลกเปลี่ยน สามารถซื้อหรือขายได้ด้วยเงินตรา

กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้าเป็นกระบวนการหนึ่งของระบบทุนนิยม ที่พยายามเปลี่ยนทุกสิ่งทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้า ทั้งๆที่โดยธรรมชาติแล้วบางอย่างไม่ใช่ หรือไม่ควรมองในแง่ของสินค้าล้วน เช่น งานศิลปะ การรักษาสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าให้ผลกำไรแก่นายทุน แต่มีผลให้คุณภาพชีวิตของคนตกต่ำลงจากเดิม ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยตระหนัก (วิทยากร เชียงกุล, 2550) หากพิจารณาตามนิยามของมาร์กซ์ ซ้ำกลายเป็นสินค้าครั้งแรก ภายหลังจากการที่ซ้ำถูกเปลี่ยนจาก “ของหลวง” เป็นสินค้าทั่วไปที่สามารถซื้อขายได้ด้วยเงินตรา การปลดปล่อยพันธุนาการจาก “ของหลวง” หรือ “สินค้าต้องห้าม” มาจากการยุบ

กรมพระศบบาลที่มีหน้าที่กำกับดูแลช่างในราชอาณาจักรลง ใน พ.ศ.2453 เป็นช่วงเดียวกับอุตสาหกรรมป่าไม้กำลังเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 80 กว่าปี ช่างได้ถูกใช้เป็นแรงงานในการลากจูงไม้และทำไม้

ช่างในอุตสาหกรรมป่าไม้เป็นแรงงานสำคัญ สามารถสร้างมูลค่าสินค้าในอุตสาหกรรมป่าไม้ ช่างมีราคาและสามารถซื้อขายได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากช่างเป็นสินทรัพย์ที่ถูกรับรองให้เป็นสัตว์พาหนะ ตามพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 ช่างที่ถูกใช้แรงงานในอุตสาหกรรมดังกล่าวได้รับยอมรับในสังคม หรืออาจรับรู้เพียงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น กล่าวได้ว่าช่างถูกทำให้กลายเป็นสินค้าได้คล่องตัวขึ้นมาจากนโยบายของรัฐ อุปสงค์ช่างเกิดขึ้นทั้งในภาครัฐและเอกชน ขณะที่อุปทานช่างมาจากรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการยุบกรมพระศบบาลแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าของช่างตั้งแต่ต้น คือ พระมหากษัตริย์และเจ้านาย ตลอดจนขุนนางสำคัญต่างๆ สันนิษฐานว่าอุปทานน่าจะมาจากกลุ่มคนดังกล่าว แม้ว่าเปลี่ยนแปลงในการประกาศยกเลิกการสัมปทานการทำไม้ป่าบกทั่วประเทศ พ.ศ.2532 อย่างไรก็ตามการใช้ช่างในอุตสาหกรรมป่าไม้ยังมีอยู่ ทั้งที่ถูกกฎหมายโดยหน่วยงานองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และการลักลอบใช้ช่างในการทำป่าไม้โดยผิดกฎหมาย เพราะอุตสาหกรรมป่าไม้ถูกจำกัดและควบคุมโดยกฎหมาย ดังนั้นความจำเป็นใช้แรงงานช่างจึงลดลง และเปลี่ยนแปลงรูปแบบเป็นการใช้แรงงานในธุรกิจท่องเที่ยวแทน

ระบบทุนนิยม การโฆษณา ประชาสัมพันธ์สู่การรับรู้ของสังคม ส่งผลทำให้สินค้าในปัจจุบันมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เช่นเดียวกับการบริโภคที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ สินค้าบางชนิดอาจไม่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่เป็นสินค้าที่มีคนต้องการมาก และช่างถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมอย่างแท้จริง ช่างถือเป็นสินทรัพย์ของเจ้าของ และสามารถทำนิติกรรมทางกฎหมาย อาทิ ซื้อ ขาย เปลี่ยนโอนเจ้าของ หรือให้ผู้อื่นได้ ตามประมวลกฎหมายสัตว์พาหนะ นำมาสู่คำถามที่ว่า การใช้ช่างเพื่อเป็นสินค้าเกิดเพราะเหตุใด จากใคร และเกิดขึ้นได้อย่างไร และกระบวนการทัศน์ ชุดความรู้ ทัศนคติคนในสังคมต่อช่างไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือไม่ เนื่องจากช่างไม่ได้เป็นสินค้าธรรมดา เพราะความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับช่างยังสามารถเชื่อมโยงต่อไปยังสถาบันการปกครองได้ เพราะช่างเป็นตัวแทนสัญลักษณ์แห่งอำนาจของสังคมไทยมาช้านาน การยอมรับว่าช่างเป็นสินค้าเฉกเช่นสินค้าที่ซื้อขายทั่วไปในตลาด ย่อมขัดกับสถานภาพที่สูงส่งของช่าง ซึ่งยังคงได้รับการตอกย้ำในสังคมอยู่เสมอ

การอธิบายพัฒนาการช่างไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นมูลค่าของช่างที่เพิ่มขึ้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างช่างกับคนในสังคมแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่นเดียวกับการใช้ประโยชน์จากช่าง การรับรู้เรื่องช่างของสังคมไทยเกิดขึ้นจากการนำเสนอของสื่อสาธารณะ

ส่วนใหญ่ื่อนำเสนอให้เห็นภาพการใช้ช่างในแง่ลบ อาทิ กรุงเทพมหานครยังได้รับแจ้งเหตุช่างเร่ร่อนตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2550 ที่ผ่านมา จำนวน 105 ครั้ง ในพื้นที่ 25 เขต และเขตที่ได้รับแจ้งเหตุมากที่สุดเขตวัฒนา และ เขตคลองเตย¹ หรือเพียงเดือนเดียวของเดือนมีนาคม พ.ศ. 2550 เจ้าหน้าที่ของรัฐหน่วยต่างๆ สามารถจับกุมขบวนการนำช่างทั้งเข้าและออกบริเวณชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านได้ถึง 13 เชือก และกรมปศุสัตว์ตรวจสอบคณะส่งช่าง 10 เชือก ที่ถูกจับก่อนเดินทางไปโซวี ญ ประเทศมาเลเซีย ระบุดผลตรวจสอบหลักฐานรับรองไมโครชิปเป็นของปลอม ขณะที่สแกนข้อมูลมีประวัติช่างแค่ 8 เชือก อีก 2 เชือกไม่พบที่มาที่ไป เป็นต้น² (ผู้จัดการออนไลน์, 2550) ปัญหาช่างเร่ร่อนและการลักลอบส่งออกช่างไปยังต่างประเทศได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อมากมาย ทว่าการแก้ปัญหาช่างเร่ร่อน หรือการส่งช่างไปยังต่างประเทศ หรือ การลักลอบช่างป่ามาแปลงเป็นช่างบ้าน มิได้คลี่คลายลง เพราะความตระหนักรู้และความร่วมมือของประชาชนต่อการอนุรักษ์ช่างยังมีน้อย ความเข้าใจเรื่องช่าง และการขาดข้อมูลกฎหมายที่เคร่งครัดเพียงพอที่จะบรรเทาหรือยุติปัญหาเรื่องช่างได้ อุปสรรคประการหนึ่ง คือ มูลค่าช่างที่สูงขึ้นมากพอ ที่จะดึงดูดผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมเข้าร่วมกระบวนการใช้ประโยชน์จากช่าง หรือค่าช่างในรูปแบบต่างๆ ได้ ทำให้เกิด ดั้งนั้นการวางแผนทางและดำเนินการการอนุรักษ์ช่างป่าเคร่งครัด และการปรับปรุงพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะให้ทันสมัยและรัดกุม เป็นวิธีที่จะสามารถบรรเทาหรืออาจแก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์จากช่างและการค้าช่างที่ไม่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ช่างป่า และการใช้งานช่างบ้านที่ไม่เหมาะสม

4.1.1 ระบบทุนนิยมของมาร์กซ์

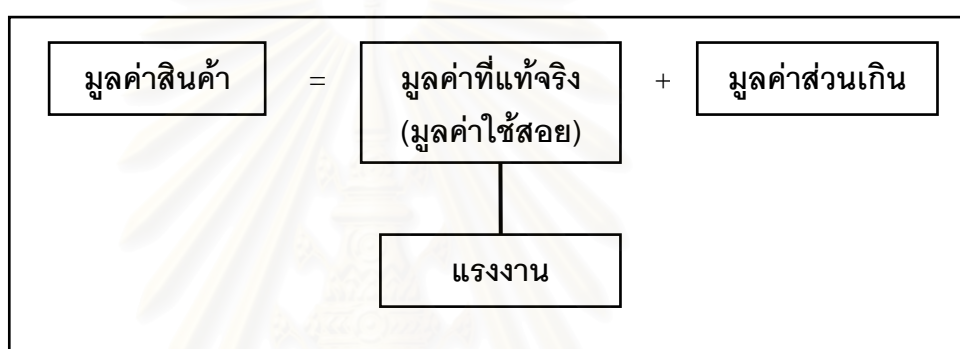
ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของคาร์ล มาร์กซ์ ตามที่ปรากฏในหนังสือ Das Kapital คือ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกเกือบทั้งสิ้น ทั้งเนื้อหาสาระ ข้อสมมติฐาน หรือแม้กระทั่งวิธีการแสดงผล แต่สิ่งที่แตกต่างไปคือมาร์กซ์ได้แจกแจงเหตุผลดังกล่าวเพื่อใช้เป็นอาวุธโจมตีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism) มิใช่เพื่อป้องกันระบบเศรษฐกิจดังกล่าว มูลค่าทางเศรษฐกิจของสินค้า มาจากแรงงานที่นำมาใช้ในการผลิตสิ่งของนั้นๆ แต่ประเด็นที่มาร์กซ์ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับนายทุน (capitalist)ว่า นายทุนจะจำหน่ายสินค้าในราคาที่สูงกว่าค่าจ้างแรงงานที่ตนเองเสียให้กับคนงาน ทำให้เกิดกำไรขึ้น มาร์กซ์เรียกส่วนนี้ว่า “มูลค่าส่วนเกิน” (surplus value) ซึ่งนายทุนได้เก็บมูลค่าส่วนเกินเอาไว้เป็นของตน (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2546)

¹ รายละเอียดของข่าวในภาค ผนวก ข (6)

² รายละเอียดของข่าวในภาค ผนวก ข (7)

สะสมมูลค่าส่วนเกินดังกล่าวเพื่อต่อเป็นทุน สามารถเพิ่มการผลิตได้มากขึ้น และขยายจำนวนทุนให้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด นายทุนต้องจ่ายค่าจ้างแรงงานให้ต่ำที่สุด เพียงพอสำหรับการอยู่รอดของแรงงานเท่านั้น การสะสมมูลค่าส่วนเกินนำมาซึ่งความมั่งคั่ง เกิดช่องว่างของรายได้ระหว่างนายทุนและแรงงานอย่างมหาศาล ขาดความเสมอภาคในสังคม จนกระทั่งกลายเป็นการแบ่งแยกทางชนชั้นภายใต้มิติของรายได้ หรือความเป็นเจ้าในทรัพย์สิน (ระบบกรรมสิทธิ์) และวัดมูลค่าสินค้าด้วยสื่อกลางการซื้อขายที่เรียกว่า “เงินตรา” เรียกระบบเศรษฐกิจนี้ว่า “ระบบทุนนิยม”

แผนภาพที่ 4.1 สรุปแนวคิดเรื่องสินค้าเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์

ที่มา : ผู้วิจัย

ลักษณะของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจอื่นเช่นระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า (barter trade) ในยุคก่อน เนื่องจากระบบการแลกเปลี่ยนไม่ก่อให้เกิดการสะสมของมูลค่าส่วนเกินสินค้า หรือทุนในกระบวนการผลิต ยกตัวอย่างเช่น ชาวนาแลกข้าวกับผ้าของช่างทอผ้า การแลกเปลี่ยนระหว่างข้าวกับผ้าเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ระบบทุนนิยมเริ่มต้น เมื่อมีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้แยกตัวออกจากการเป็นเพียงผู้ผลิตสินค้าอย่างเดียว เปลี่ยนแปลงเป็นผู้ซื้อสินค้าเพื่อดำเนินการขายต่อ การซื้อสินค้านั้นมิได้เป็นเพียงซื้อเฉพาะตัวสินค้าเท่านั้น หากคือการเป็นเจ้าของ(กำลังแรงงาน)คนงานที่ทำการผลิตสินค้านั้นขึ้นมาด้วย กระบวนการผลิตดังกล่าวสามารถขยายตัวได้เรื่อยๆ นายทุนแต่ละคนต่างแข่งขันกันเพื่อผลิตสินค้าให้ได้จำนวนมาก และพยายามลดต้นทุนให้มากที่สุด นอกจากการจ่ายค่าแรงให้น้อยที่สุดแล้ว การพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต นำเครื่องจักร เครื่องทุนแรงมาใช้ในการผลิตแทนที่แรงงานจากคน คนงานกลุ่มนี้จะถูกขับออกจากงานเดิม ไม่สามารถใช้ความชำนาญเฉพาะด้านในการผลิตสินค้านั้นเพื่อทำการผลิตสินค้าประเภทอื่นๆได้

ประเด็นสำคัญหนึ่งของการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมของมาร์กซ์ คือ ส่วนประกอบของระบบทุนนิยมต่างๆมีพลวัตในตัวของมันเอง ไม่สามารถมองเพียงด้านเดียวได้ ยกตัวอย่างเช่น

องค์ประกอบที่คำนวณระบบทุนนิยมอยู่ คือ กำลังแรงงานของคนงาน (แรงงานที่สามารถสร้างมูลค่าที่แท้จริงของสินค้า แรงงานนี้ไม่เพียงแต่ผลิตสินค้าแก่นายทุนเท่านั้น การทำงานทุกชั่วโมงทุกวันของแรงงานล้วนก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน การผลิตสินค้าแต่ละชิ้นจะใช้เวลาน้อยลงเรื่อยๆ อาทิ สมมติมีคนงาน 1 คน ทำงานในโรงงานผลิตเสื้อ วันแรกของการทำงานคนงานเย็บเสื้อได้ 1 ชิ้น วันที่ 5 เย็บเสื้อได้ 3 ชิ้น วันที่ 30 เย็บเสื้อได้ 15 ชิ้น โดยรับค่าจ้างคงที่เท่ากันทุกวัน ดังนั้นเมื่อคนงานตระหนักว่าแม้ตนทำงานมากเท่าใด ค่าจ้างก็จะไม่เพิ่มขึ้น ต่อมาประสิทธิภาพการผลิตจะคงที่หรือลดลง ทำให้นายทุนต้องแสวงหามาตรการต่างๆ เพื่อรักษาระดับการผลิตที่สามารถสร้างผลกำไรได้

แนวคิดของระบบทุนนิยมข้างต้นเป็นการบ่งชี้ เพื่อใช้แนวคิดดังกล่าวในการอธิบายการใช้ช่างในระบบทุนนิยม หรือเมื่อช่างได้กลายเป็นสินค้า ประกอบด้วยการวิเคราะห์ปรากฏการณ์เรื่องช่าง ความเชื่อมโยงในกลุ่มผลประโยชน์ และการรับรู้ของสังคม

4.1.2 มูลค่าของช่างและความรู้ช่าง

ช่างเป็นสินค้าในระบบทุนนิยม เมื่อช่างมีมูลค่าในตัวของมันเอง หรือช่างสามารถผลิตซ้ำสร้างมูลค่าให้เกิดแก่สินค้าอื่น ๆ ได้ อาทิ ช่างที่ทำไม้ ช่างในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ช่างเร่ร่อน หรือการซื้อขายช่างโดยตรง แต่ลักษณะพิเศษของช่างซับซ้อนกว่าการเป็นเพียงแรงงานในกระบวนการผลิตเท่านั้น เนื่องจากความสามารถในการทำงานของช่างมิได้เกิดขึ้นมาโดยอัตโนมัติ แต่เกิดขึ้นด้วยการเรียนรู้และฝึกฝนจากความรู้ช่าง ดังนั้นแรงงานของช่างที่เกิดขึ้นในการผลิตสินค้าต้องผนวกรวมกับแรงงานของความรู้ช่างด้วย ยกตัวอย่างเช่น สินค้าคือโซว์ช่างเต็นท์ ตามแนวคิดของมาร์กซ์มูลค่าที่แท้จริงของโซว์ช่างเต็นท์เกิดจาก แรงงานช่าง (ที่ใช้ในการเต็นท์)บวกกับแรงงานความรู้ (ที่สอนให้ช่างเต็นท์เป็น และสั่งให้ช่างเต็นท์) ดังนั้นค่าจ้างที่นายทุนต้องจ่ายต้องประกอบด้วยค่าจ้างแรงงานช่างและแรงงานความรู้ช่าง มีความเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่นายทุนจะเปลี่ยนความรู้ช่างผู้ดูแลช่างเป็นความรู้ช่างคนใหม่ที่ตกลงรับค่าจ้างแรงงานที่น้อยกว่าเพื่อลดต้นทุน เนื่องจากช่างเป็นสัตว์ การแสดงออก การเชื้อฟุ้ง การรับคำสั่ง ล้วนเกิดขึ้นจากการจดจำที่มาจาก การดูแลจากความรู้ช่างเป็นระยะเวลาอันยาวนาน (ปกติช่างจะปฏิบัติตามคำสั่งความรู้ช่างที่ดูแลมันเพียงคนเดียวเท่านั้น) ดังนั้นมูลค่าของช่างและมูลค่าของความรู้ช่างมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แยกจากกันไม่ได้ หรือแทบเป็นเนื้อเดียวกัน เพราะถ้าขาดความรู้ ช่างก็เป็นเพียงสัตว์ชนิดหนึ่ง มีเพียงราคา แต่ไม่สามารถผลิตสินค้าอื่นได้ ในทางเดียวกันถ้าไม่มีช่าง ความรู้ก็ไม่สามารถผลิตสินค้าที่เกี่ยวข้องกับช่างได้เช่นกัน

สินค้าที่มาจากกำลังแรงงานของช้างและความรู้มีมากมายในปัจจุบัน โดยเฉพาะในธุรกิจการท่องเที่ยว ช้างที่อยู่ในปางช้าง หรือสวนช้าง ล้วนผ่านการฝึกฝนจากความรู้ให้สามารถแสดงกิจกรรมได้มากมายและหลากหลาย อาทิ วาดรูป เต้นรำ เตะฟุตบอล เดินข้ามคน นวดคน ชักธงชาติ เป็นต้น ถ้ามูลค่าสินค้าจากช้างเหล่านี้ประกอบด้วยมูลค่าที่แท้จริงบวกกับมูลค่าส่วนเกินมูลค่าส่วนเกินอยู่ที่ใด ลักษณะเฉพาะของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมประการหนึ่งคือการผลิตกำไรหรือมูลค่าส่วนเกินดึงดูดให้เกิดนายทุนรายใหม่ๆขึ้น จนกระทั่งเกิดปัญหาสินค้าล้นตลาด เหตุการณ์ลักษณะนี้ไม่อาจเกิดกับช้างง่ายนัก เนื่องจากจำนวนสถิติช้างเลี้ยงของประเทศไทย พ.ศ.2548 ตามรายงานของกรมปศุสัตว์ มีจำนวนช้างเลี้ยงอย่างเป็นทางการเพียง 2,764 เชือกเท่านั้น ทรัพยากรของช้างที่มีจำกัด ผสมกับอัตราการเกิดของลูกช้างใหม่ที่ลดลง ทำให้อุปทานของช้างเลี้ยงคงที่หรือมีแนวโน้มที่ลดลง ส่งผลให้ราคาซื้อขายช้างในประเทศและต่างประเทศสูงขึ้นเรื่อยๆ การใช้ทรัพยากรช้างที่มีอย่างจำกัดในปัจจุบันเป็นการใช้อย่างเหมาะสมหรือไม่

มูลค่าตัวช้าง และมูลค่าสินค้าที่เกิดจากช้าง (รวมความรู้อ้าง) ของช้างแต่ละประเภทแตกต่างกัน อาทิ ช้างโดยสาร ช้างแสดง ช้างเร่ร่อน จึงมีการเคลื่อนย้ายประชากรช้างและความรู้ช้างไปทำงานในพื้นที่ที่เสนอค่าจ้างที่สูงกว่า ดังนั้นช้างที่เคยอยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยว อาจเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่การเร่ร่อนแทน เมื่อการเร่ร่อนทำรายได้มากกว่า ในทางเดียวกันความรู้อ้างของช้างเร่ร่อน หรือความรู้อ้างของช้างในปางช้าง อาจถูกนำช้างเข้าสู่กระบวนการค้าช้างระหว่างประเทศ ซึ่งให้ราคาช้างสูงกว่าการค้าช้างในประเทศกว่า 10 เท่า ราคาช้างในประเทศประมาณ 3 แสน ถึง 1 ล้านบาท

4.1.3 มูลค่าของช้างในประเทศไทย

การประมาณมูลค่าช้างเลี้ยงทั้งประเทศไทย เฉพาะกรณีที่เป็นการค้าช้างในประเทศ พบว่าจากสถิติช้างเลี้ยงของประเทศไทย พ.ศ.2548 ตามรายงานของกรมปศุสัตว์ มีจำนวนช้างเลี้ยงอย่างเป็นทางการ 2,764 เชือก ราคาช้างในประเทศขั้นต่ำเชือกละประมาณ 300,000 บาท ดังนั้นมูลค่าตัวช้างเบื้องต้นทั้งประเทศประมาณ 810,000,000 ล้านบาท และเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณโครงการแลกเปลี่ยนช้างไทย 8 เชือกของสวนสัตว์ทารองก้า ประเทศออสเตรเลีย ประมาณ 500 ล้านบาท³ (สภุณา ประยูรสุข, 2550) ความแตกต่างมหาศาลระหว่างของราคาช้าง

³ กาย คูเปอร์ ผู้อำนวยการสวนสัตว์ทารองก้า กล่าวกับคณะผู้แทนกระทรวงทรัพยากรฯ ซึ่งเดินทางไปเยี่ยมช้างทั้ง 2 เชือก ใช้งบประมาณในโครงการแลกเปลี่ยนนี้ราว 14 ล้านเหรียญออสเตรเลีย (ประมาณ 350 ล้านบาท) และจะลงทุนอีกประมาณ

ในประเทศกับต่างประเทศ นำมาสู่ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของทุนขนาดเล็กไปหาทุนขนาดใหญ่ เมื่อราคาข้างในต่างประเทศสูงมากเช่นนี้ ความพยายามที่จะส่งออกข้างไปยังต่างประเทศมากขึ้น ไม่ว่าจะส่งออกอย่างถาวร หรือชั่วคราวก็ตาม ปรากฏการณ์ในสังคมเช่นนี้พบได้ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเท่านั้น

หากมูลค่าข้างเบื้องต้นที่แสดงออกในรูปของราคาตัวข้าง ประกอบด้วย มูลค่าแท้จริง (มีอัตราคงที่) และมูลค่าส่วนเกิน (มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ) หากสมมติฐานของมาร์กซ์เป็นจริง ค่าจ้างที่กลุ่มนายทุนจ่ายให้แก่ข้างและความรู้ข้างนั้นเพียงพอที่จะทำให้ทั้งสองดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น ในทางกลับกัน สมมติให้มูลค่าที่แท้จริงของข้างจะเท่ากับมูลค่าของตัวข้าง หมายถึงมูลค่าส่วนเกินไม่เกิดขึ้นหรือมีค่าเท่ากับศูนย์ และไม่มีกำไรที่ตกอยู่กับนายทุน ดังนั้นข้างและความรู้ข้างเป็นกลุ่มผลประโยชน์เดียวที่ได้รับมูลค่าตัวข้างเบื้องต้นทั้งประเทศประมาณ 810,000,000 ล้านบาทใช่หรือไม่ คำตอบคือไม่ เนื่องจากการมองแง่มุมดังกล่าวเป็นการมองข้างกับคนเป็นวัตถุดิบหรือแรงงานในการผลิตที่ไม่มีชีวิต ข้างและความรู้ไม่อาจได้รับมูลค่าดังกล่าวได้หากไม่ทำให้เกิดสินค้าในตลาด หมายถึง ทั้งข้างและความรู้ต่างต้องขายกำลังแรงงานของตนแก่นายทุน เพื่อสามารถรับค่าจ้างจากกำลังแรงงานที่ทำการผลิตเพื่อดำรงชีวิตต่อไป ดังแสดงให้ธุรกิจข้างต่างๆ

เช่นนั้นแล้วมีความเป็นไปได้หรือไม่ที่ความรู้ข้าง จะเลื่อนฐานะขึ้นเป็นนายทุนเสียเอง ยกตัวอย่างเช่น การนำข้างไปเร่ร่อนในเมืองโดยความรู้ข้างเป็นผู้รับมูลค่าส่วนเกินที่เกิดขึ้น และทำการสะสมมูลค่าดังกล่าวจนเป็นทุน เพียงพอที่จะลงทุนต่อ อาจซื้อข้างเพิ่มขึ้น และนำมาสร้างทุนที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ย้อนกลับเข้าสู่วงจรการใช้ประโยชน์จากข้าง กล่าวได้หรือไม่ว่าการที่ความรู้ข้างนำข้างมาเร่ร่อน โดยเงื่อนไขที่ว่าความรู้เป็นเจ้าของข้างด้วย ถือเป็นการผลิตที่ความรู้ข้างได้ครอบครองมูลค่าส่วนเกินไว้เอง หากข้อสมมติได้กล่าวเป็นจริง การห้ามข้างเร่ร่อนด้วยวิถีทางกฎหมายและทางศีลธรรม มาตรการเหล่านี้มีส่วนผลักดันข้างและความรู้ให้เข้าสู่กระบวนการผลิตของนายทุนทั้งในทางตรงและทางอ้อม ความรู้ข้างจะสามารถก้าวข้ามกำแพงจากการเป็นเพียงแรงงานรับค่าจ้าง เข้าสู่การเป็นนายทุนจึงเป็นไปได้ยาก แม้ความรู้ข้างจะก้าวเข้าสู่การเป็นนายทุนแต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงคือ ข้างยังคงเป็นแรงงานเช่นเดิม ไม่ว่าเจ้าของข้าง(ความรู้)จะเปลี่ยนแปลงเลื่อนฐานะประการใด

6 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 150 ล้านบาท) เพื่อทำโรงข้างใหม่ รวมๆ แล้วคิดเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ 20 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 150 ล้านบาท)

ข้อสมมติอีกประการหนึ่งถ้าค่าจ้างที่นายทุนจ่ายค่าจ้างเพียงพอให้ช่างและความอยู่ดี
ดำรงชีวิตเท่านั้น เหตุใดความอยู่ดีจึงไม่สะท้อนปรากฏจากการดูแลช่าง ให้เหลือเพียงแค่นั้นเองและ
เป็นเพียงแรงงานทั่วไปในสังคม ข้อสันนิษฐานประการแรก เนื่องจากความอยู่ดีมีความเกี่ยว
ชาญและชำนาญเฉพาะด้านในการดูแล ควบคุม และฝึกฝนช่าง การปรับตัวเพื่อเข้าสู่ความ
ชำนาญอื่นๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก ประกอบกับค่าจ้างแรงงานที่ความอยู่ดีได้รับจากนายทุนนั้นสูงกว่า
การขายกำลังแรงงานในรูปแบบอื่น ข้อสันนิษฐานประการสุดท้าย นอกจากความอยู่ดีจะได้รับค่าจ้าง
ของตนแล้ว ค่าจ้างของช่างความอยู่ดีจะเป็นผู้รับและจัดการเพื่อให้ช่างดำรงอยู่ได้ ดังนั้นความอยู่ดี
ก็จะมีกรรมสิทธิ์ในค่าจ้างของช่างด้วย ดังนั้นเป็นไปได้ที่ความอยู่ดีจะใช้ค่าจ้างทั้งสอง เพื่อตนเองหรือเพื่อ
ช่างได้ทั้งสองทาง

มูลค่าของช่างที่เกิดขึ้นต้องมาจากความต้องการบริโภคสินค้าช่าง หรือเรียกสั้นๆว่า “อุป
สงค์” ขณะที่อุปทานของช่างมีอย่างจำกัด จากจำนวนช่างในประเทศเป็นดัชนีที่ให้เห็นอย่าง
ชัดเจน สิ่งที่ตามมาคือราคาของสินค้าช่างสูงขึ้นตามกฎของมูลค่า ขณะที่อุปสงค์ของช่างเกิดขึ้น
และมีการสร้างใหม่อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การระบุให้การแสดง
ช่างประจำปี ในเดือนพฤศจิกายน ณ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหนึ่งในเทศกาลตามปฏิทินท่องเที่ยวของ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การแสดงช่างเป็นงานประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ จัดขึ้นครั้งแรก
ตั้งแต่ พ.ศ.2495 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยมีองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ และหน่วยงาน
ส่วนกลางของจังหวัดเป็นหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบในปัจจุบัน

ความสำเร็จของนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้แก่ประเทศ
มหาศาล ส่งผลต่อการสร้างสินค้าบริการท่องเที่ยวใหม่ๆเกิดขึ้นในตลาด ความเป็นอัตลักษณ์และ
ประวัติศาสตร์ล้วนถูกดึงเข้าสู่กระบวนการแปรเปลี่ยนเป็นสินค้า วัฒนธรรม ประเพณี และ
เทศกาลที่มีในชุมชนในจังหวัดต่างๆ ไม่ได้ดำเนินไปตามจุดประสงค์ และเกิดขึ้นเพื่อสังคมนั้นๆอีก
ต่อไป กลับถูกแปรเปลี่ยนเป็นการแสดงโชว์แก่บรรดานักท่องเที่ยวมากกว่า ขณะที่คนในสังคมก็
ภูมิใจกับการได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยว มากกว่าการดำรงและทำนุรักษาวัฒนธรรมและ
ประเพณีภายในของตน ความตระหนักรู้ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆกับการแปรเปลี่ยน
ของสังคมที่สร้างทุกอย่างให้มีมูลค่า และกลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมในที่สุด ผลกระทบที่
เกิดขึ้นคือ การดำเนินชีวิต การกระทำของคนในสังคม หรือนโยบายของรัฐ ต้องถูกสร้างขึ้นเพื่อ
ตอบสนองต่อระบบตลาดเป็นสำคัญ มูลค่าเพิ่มของช่างที่สะสมจนมีขนาดของทุนที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ
ได้มีการจัดสรร แบ่งส่วนแก่กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆมากขึ้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึง
และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ นายทุนจึงพยายามที่จะเป็นเจ้าของให้มากที่สุด เพื่อเป็นเจ้าของ
มูลค่าที่เกิดจากช่างได้มากที่สุด

4.1.4 มูลค่าสินค้าและบริการของข้าง

ข้างมีมูลค่าในฐานะการเป็นปัจจัยการผลิตและแรงงานของคน นอกจากตัวของข้างจะมีมูลค่าแล้ว แรงงานที่มาจากข้างสามารถสร้างมูลค่าของสินค้าและบริการได้เช่นกัน แนวคิดกระบวนการทำให้ข้างกลายเป็นสินค้าที่อธิบายข้างต้น อธิบายมูลค่าที่มาจากแรงงานที่เรียกว่า "มูลค่าใช้สอย" ivo อย่างชัดเจน สมมติฐานมูลค่าใช้สอยว่าเป็นมูลค่าที่แท้จริงของสินค้า ส่วนมูลค่าที่เหลือที่เรียกว่า "มูลค่าส่วนเกิน" เป็นมูลค่าที่ถูกกระจายไปในกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยเฉพาะผู้ประกอบการผลิตสินค้าหรือบริการของข้าง อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวไม่ได้ครอบคลุมมูลค่าอื่นๆ คือ มูลค่าพิเศษของข้างที่ถูกมนุษย์ทำการผลิตซ้ำเรื่องความเชื่อและความเป็นสัญลักษณ์ของข้าง (symbol) ที่เรียกว่า "มูลค่าเชิงสัญลักษณ์" (Sign Value)

มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ ปรากฏในงานเขียนของ Jean Baudrillard ที่ชื่อว่า Consumer Society: Myth and Structure (1998) ซึ่งได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีของนักคิดหลายๆ คนมาใช้เป็นฐานในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมบริโภค ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎีเรื่องมูลค่า (Value theory) ของ Marx ที่กล่าวถึงมูลค่าที่บรรจุไว้ในสินค้าว่ามีอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ มูลค่าการใช้สอย (Use value) และมูลค่าการแลกเปลี่ยน (Exchange-value)

มูลค่าการใช้สอย (Use value) อันเป็นมูลค่าในเชิงคุณสมบัติ (qualitative aspect of value) ที่วัตถุสามารถตอบสนองต่อความต้องการบางอย่างของมนุษย์ เช่น คุณค่าเชิงประโยชน์ใช้สอยของรถยนต์ก็คือสามารถเคลื่อนย้ายผู้คนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ คุณค่าประเภทนี้เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือเป็นผลผลิตมาจากแรงงานของคน และเป็นเหตุปัจจัยต่อการตัดสินใจบริโภค ส่วนมูลค่าการแลกเปลี่ยน (Exchange-value) ซึ่งเป็นคุณค่าของสินค้าในระบบตลาดซึ่งเป็นคุณค่าเชิงปริมาณ (quantitative aspect of value) ที่ถูกสร้างและกำหนดโดยสังคม เป็นคุณค่าของสินค้าที่ถูกตัดสินจากการเปรียบเทียบกับสินค้าอื่นๆ (อริคม โกมลวิทยาธร, 2538) เช่น เสื้อ 1 ตัวมีค่าเท่ากับไข่ไก่ 10 ใบ หรือ ข้าง 1 ตัวมีค่าเท่ากับเงินจำนวน 500,000 บาท เป็นต้น ซึ่งในระบบเศรษฐกิจของการแลกเปลี่ยนนั้น มูลค่าการใช้สอยจะกลายสภาพไปสู่มูลค่าการแลกเปลี่ยนโดยผู้เกี่ยวข้อง (parties) ในการแลกเปลี่ยน

Baudrillard เห็นว่ามูลค่าทั้ง 2 แบบนั้น ไม่เพียงพอที่จะใช้ทำความเข้าใจสังคมแห่งการบริโภคได้อย่างเท่าทัน เพราะวัตถุในสังคมแห่งการบริโภคจะมีคุณค่าตามระบบหรือโครงสร้างที่ถูกจัดตั้งขึ้น พูดอย่างง่าย ๆ ก็คือ นอกจากประโยชน์ใช้สอยแล้ว วัตถุถูกกำหนดในฐานะที่เป็นส่วนประกอบในการสร้างบรรยากาศของระบบคุณค่าใดระบบคุณค่าหนึ่ง ที่มีอยู่อย่างมากมาย

(อ้างแล้ว) เพราะวัตถุและการบริโภคในสังคมปัจจุบันไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของว่าด้วยเรื่องของอรรถประโยชน์ (Utility) หรือทฤษฎีแห่งความพึงพอใจ (Pleasure) เพียงอย่างเดียว แต่น่าจะวางอยู่บนรากฐานของการสร้างคุณค่าและความหมายของวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นในสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนตรรกะแห่งความแตกต่าง (Difference) และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้มนุษย์ก้าวเข้าสู่การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ Baudrillard ได้ชี้ให้เห็นถึงว่า คุณค่าเชิงสัญลักษณ์เป็นเหตุปัจจัยต่อการเลือกบริโภคในสังคมทุนนิยม จากซึ่งมูลค่าเชิงสัญลักษณ์อาจมีอิทธิพลยิ่งกว่า มูลค่าการแลกเปลี่ยนในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ ที่จะสร้างให้ผู้บริโภคมีความหมายหรือนัยยะทางสังคมที่แตกต่างออกไป (วิจัย เรื่อง พรวิสุทธิ, 2546)

ช้างถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นปกครองไทยมายาวนาน การบริโภคสินค้าหรือบริการจากช้างเป็นการบริโภคที่พิเศษกว่าการบริโภคสินค้าทั่วไป ยกตัวอย่างการบริโภคสินค้าในลักษณะเดียวกัน เช่น ม้า วัว กระบือ เป็นต้น การบริโภคม้า วัว หรือ กระบือ อาจเป็นการบริโภคโดยตรง (รับประทาน) เนื้อกระบือหรือเนื้อวัว หรือการใช้บริการจากแรงงานของม้าที่ใช้โดยสารกระบือที่ใช้ไถนา แต่คนไทยบริโภคช้างทั้งในมูลค่าใช้สอย มูลค่าแลกเปลี่ยน และมูลค่าเชิงสัญลักษณ์

มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ของช้างที่แฝงอยู่ในมิติทางสังคม ประวัติศาสตร์ การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และเศรษฐกิจ มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ของช้างที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกแก่ชนชั้นปกครองไทยตั้งแต่อดีต กล่าวได้ว่า ช้างได้ถูกกำหนดบทบาทให้แสดงความหมายแก่สังคมหรือเป็นตัวแทนของสถาบันการปกครองของไทยทั้ง ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ช้างไทยถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวต่างประเทศหลายคนได้เคยเขียนหนังสือเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยก่อน เรียกประเทศไทยว่าเป็นดินแดนแห่งช้างเผือก เช่น แฟรงค์ วินเซนต์ แต่งหนังสือเรื่อง "แผ่นดินแห่งช้างเผือก" (The land of the white elephant) จอร์จ บี เบคอน เขียนเรื่อง "สยามแผ่นดินแห่งช้างเผือกอดีตและปัจจุบัน" (Siam, the land of the white elephant as it was and is) ใน ค.ศ. 1873 และในปี พ.ศ. 2525 วิมล พงศ์พิพัฒน์ บรูซ เวย์โนลด์ และสุคนธ์ พลภัทรพิจารณ์ ได้เรียบเรียงหนังสือ 2 ภาษาคือ อังกฤษ-ไทย ชื่อว่า "The Eagle and the Elephant; 150 year of Thai-American Relations พื้นความหลังไทย-อเมริกา 150 ปี" รวมไปถึงการประกาศใช้ธงช้างเผือกเป็นธงชาติสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ล่วงมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 จึงทรงเปลี่ยนมาใช้ธงไตรรงค์ นอกจากนี้ตราประจำจังหวัดต่าง ๆ ก็ยังมีรูปช้างเกี่ยวข้องอยู่มาก คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดตาก จังหวัดนครนายก จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสุรินทร์ ช้างเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความหมายถึงชาติ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยเฉพาะการ

ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของชีวิต เจ้าของแผ่นดินทั้งปวง สี่ที่แสดงถึงกษัตริย์ต้องมีความยิ่งใหญ่และเกรียงไกรด้วย คติความเชื่อเรื่อง “ช้างเผือก” แสดงให้เห็นเป็นเครื่องหมายถึงสถานภาพที่สูงส่งของกษัตริย์

ความเชื่อเกี่ยวกับ ช้างเผือก ปรากฏมาแต่ก่อนพุทธกาลแล้ว ดังนั้นความเชื่อ และตำราเกี่ยวกับช้างเผือกในประเทศไทย พม่า มอญ เขมร ลาว อาจมีมานานพอ ๆ กับระยะเวลาที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาแพร่มาถึงและจำเรียดูเรื่องในภูมิภาคแถบนี้ ตั้งแต่อดีตกาลช้างเผือกถือเป็นสัตว์มงคลแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ช้างเผือกในที่นี้ มิใช่ช้างที่เกิดลักษณะการสร้างเม็ดสีรงควัตถุ (Pigment) ของผิวหนังผิดปกติที่เรียกว่า Albino หากแต่เป็นช้างที่มีคุณลักษณะที่ดีต้องตามตำราคชศาสตร์ ช้างเผือกเป็นสิ่งที่หาได้ยาก จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทำให้บ้านเมืองรุ่งเรือง ช้างเผือกเป็นสิ่งหนึ่งในแก้ว 7 ประการ อันเป็นเครื่องหมายของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว

ช้างเผือกมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติไทย และมีศักดิ์เทียบเท่าเจ้าฟ้า ตามบันทึกของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เช่น จดหมายเหตุของ Jeremias Van Vliet ได้บันทึกเรื่องราวของการทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา แห่งกรุงหงสาวดี ที่ตำบลหนองสาหร่าย แขวงเมืองสุพรรณบุรี ในการรบครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงช้างพระที่นั่งคือ เจ้าพระยาไชยยานุภาพซึ่งกำลังตกมัน เข้าทำยุทธหัตถีและมีชัยต่อพระมหาอุปราชาในสมรภูมิตีเดียวกันนี้สมเด็จพระเอกาทศรถ พระอนุชาเข้าชนช้างกับมังจางะโร ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงของพระมหาอุปราชา ก็ทรงได้รับชัยชนะด้วย นอกจากนี้หลักฐานของ de Coutre ได้กล่าวถึงเรื่องราวของเจ้าพระยาไชยยานุภาพ พอสรุปใจความสำคัญได้ว่า พระนเรศวรทรงโปรดปราน (เจ้าพระยาไชยยานุภาพ) มากเป็นพิเศษ และให้เจ้าพนักงานปฏิบัติต่อช้างตัวนี้ด้วยความเคารพ โดยเฉพาะการดูแลช้างที่จะต้องมีคนมาคอยพัดวี บัดแมลง คอยทำความสะอาด และเวลากินอาหารก็จะจัดลงบนถาดทำด้วยทองคำแท้ ๆ ถึง 13 ใบ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ภายหลังจากเจ้าพระยาไชยยานุภาพล้มลง (สิ้นชีพ) เมื่อ พ.ศ. 2134 (ค.ศ. 1596) หลังศึกยุทธหัตถีเพียงแค่ 4 ปี สรุปความได้ว่า เมื่อช้างหลวง(เจ้าพระยาไชยยานุภาพ) ได้ล้มลง สมเด็จพระนเรศวร เศร้าโศกมาก โปรดสวมชุดขาวตลอดและทรงให้ขุนนางทั้งหลายปฏิบัติตามพระองค์ ทั้งนี้ได้โปรดให้จัดงานศพช้างหลวงตัวนี้อย่างมโหฬาร โปรดให้ผ่าศพช้างออกเป็นสองส่วน แล้วเก็บเอาเครื่องในเป็นต้นว่า ตับไตไส้พุงแล้วนำผ้าขาวมาห่อ เข้าพิธีเผาไฟแล้วหลังจากนั้นก็นำไปไว้ห่อซึ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อพระองค์จะได้กราบไว้ทุกวัน เป็นเวลา 7 วัน แล้วที่พระองค์โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่มีคุณวิเศษทำการสวดศพช้างหลวงตัวนี้ โดยมีขุนนางประชาชนมาร่วมพิธีนี้มาก พอ

ครบ 7 วัน ได้มีการสร้างพระเมรุ เเผศพข้างหลวงอย่างมหัศจรรย์ใหญ่โตสมพระเกียรติยศ เจ้าพระยา (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สถาบันแห่งชาติ, ม.ป.ป.) จากหลักฐานบันทึกดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญที่แนบแน่นระหว่างข้างกับสถาบันการปกครองของไทยตั้งแต่ออดีต

หลักฐานที่แสดงความสำคัญของข้างเผือกอย่างเป็นทางการปรากฏในพระราชบัญญัติรักษาข้างป่าพุทธศักราช 2464 มาตรา 4 ระบุว่า "ข้างสำคัญ" ให้พึงเข้าใจว่า เป็นข้างที่มีมงคลลักษณะ 7 ประการตามตำราพระคชศาสตร์ ประกอบด้วย ตาขาว เพดานปากขาว เล็บขาว ขนขาว ฟันหนังขาว (หรือสีคล้ายหม้อใหม่) ขนหางขาว อัณฑโกสขาว (หรือสีคล้ายหม้อใหม่) จากความหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นว่า "ข้างสำคัญ" คือข้างเผือกที่มีลักษณะครบถ้วน ตามความหมายของคนทั่วไป ซึ่งสังเกตจากลักษณะครบถ้วน ส่วนกรณีที่ข้างมีลักษณะมงคลอย่างหนึ่งอย่างใด (หรือหลายอย่างแต่ไม่ครบ) ใน 7 อย่าง ตามพระราชบัญญัติตามมาตรานี้ ให้เรียกว่า "ข้างประหลาด" หรือ "ข้างสีประหลาด" นอกจาก "ข้างสำคัญ" และ "ข้างประหลาด" แล้ว กฎหมายฉบับนี้ยังได้กล่าวถึง "ข้างเนียม" ไว้ด้วยโดยระบุลักษณะของข้างเนียมไว้ 3 ประการ คือ ฟันหนังดำงามมีลักษณะดังรูปปลีกกล้วย และเล็บดำ ซึ่งเป็นลักษณะของข้างที่แปลกประหลาดและหายากข้างทั้งสามประเภทเป็นข้างคู่บารมีของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ในมาตรา 12 ของกฎหมายฉบับดังกล่าวจึงกำหนดให้ผู้ที่ครอบครองข้างสำคัญ ข้างประหลาดและข้างเนียม ต้องนำข้างดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นข้างทรงต่อไปตามราชประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาล ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษ(ข้างแล้ว)

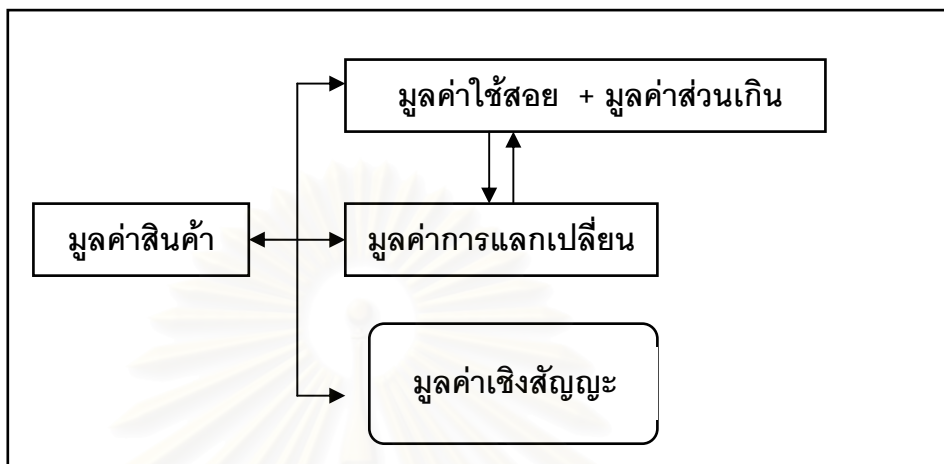
นอกจากข้างจะเป็นสัตว์ที่ใช้ในศึกสงครามและการปกครองแล้ว ประเทศไทยยังยกย่องนับถือข้างเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตามระบบความเชื่อที่รับมาจากอินเดียนับตั้งแต่เรื่อง "พระพิฆเนศวร" เทพแห่งความรู้และศิลปศาสตร์ ผู้มีเศียรเป็นข้าง จนถึงพระโพธิสัตว์ที่เคยเสวยพระชาติเป็นข้างในคัมภีร์พุทธศาสนาที่เรียกว่า "อนาคตวงศ์" เป็นคัมภีร์พรรณนาประวัติของพระพุทธเจ้าในอนาคต 10 พระองค์ ในอุเทศที่ 7 เรื่อง "พระเทวเทพพุทธเจ้า" เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนั้นอดีตชาติ พระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็น "พระยาข้างฉัททันต์" ในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า และในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้ามีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้างที่สำคัญ อาทิ พระเทวทัตเป็นญาติกับพระพุทธเจ้า แต่อีกฉากที่พระองค์มีผู้คนเคารพนับถือ จึงวางแผนฆ่าพระพุทธเจ้าด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งส่งนายพรานไปดักยิง หรือลี้ภัยก่อนหนีจากหน้าผาให้หล่นลงไปทับพระพุทธเจ้า แต่ก็ไม่สำเร็จ สุดท้ายจึงจำจางความขี้ขางให้หม่อมเหล่าข้างนาฟ้าศิริเพื่อไปทำร้ายพระองค์ แต่ด้วยพระเมตตาจิต ข้างจึงสงบ ไม่ทำร้ายพระพุทธเจ้า ส่วนพระเทวทัตก็ถูกแผ่นดินสูบลงไปนรกอเวจี (กาญจนา สุานวิเศษ, 2549) ตอนหนึ่งในพระประวัติของพระพุทธเจ้า คือ ตอนพระนางสิริมหามายาทรงสุบินถึง ซึ่งมี

ความหมายว่าจะผู้มีบุญญาธิการจุติมากำเนิดในครรภ์ของพระองค์ และตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาในป่าโดยลำพังพระองค์ ไม่มีพระภิกษุหรือใครอื่นตามเสด็จไปจำพรรษาอยู่ด้วยเลย ป่าที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาคั้งนี้เป็นป่าใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของช้างโทนเชือกหนึ่ง ชื่อว่า 'ปาลีไลยกะ' หรือ 'ปาลีไลยก์' ด้วยอำนาจพุทธบารมีและพระเมตตาของพระพุทธเจ้า ช้างชื่อปาลีไลยก์ก็ได้เข้ามาอุปฐากพระพุทธเจ้า เข้าขึ้นหาผลไม้ในป่ามาถวาย ตอนเย็นต้มน้ำร้อนถวายพระพุทธเจ้าด้วยวิธีกลิ้งก้อนหินที่เผาไฟให้ร้อนลงในแอ่งน้ำ (กิริติ, 2551) ช้างเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนาในสมัยหลังพระพุทธกาล ขณะที่ชาวอินเดียยังไม่มีรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าไว้เคารพบูชา จึงได้ใช้รูปช้างและดอกบัวที่ปรากฏในสุบินนิมิต (ตอนพระนางสิริมหามายาทรงสุบินถึงช้าง) นั้น นำมาเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ หรือพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้ว การกล่าวถึงช้างว่าเป็นสัตว์สำคัญเหนือสัตว์ทั้งปวง มีกำลังมาก มีความอดทนเป็นเลิศ มีความฉลาด และจดจำเก่ง ช้างเป็นสัตว์มงคล ที่มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์

มูลค่าเชิงสัญญาะที่เกิดจากสัญลักษณ์ที่ช้างได้ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของสถาบันหลักของไทยตั้งแต่อดีต ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ จากมูลค่าเชิงสัญญาะของช้างได้สร้างอัตลักษณ์ให้เกิดแกสินค้า ดังนั้นการช้างที่พ่นน้ำถูกสื่อให้เป็นเครื่องหมายของความอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อว่าเมื่อหญิงมีครรภ์ลอดท้องช้าง จะช่วยให้ทารกคลอดได้ง่ายและแข็งแรงตลอดจนสินค้าหรือบริการต่างๆของช้างในปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวล้วนมีรากฐานมาจากสื่อสัญลักษณ์ที่ช้างแสดงตั้งแต่ในอดีต ในด้านชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันมูลค่าเชิงสัญญาะของช้างก็สร้างความขัดแย้งระหว่างสัญลักษณ์ของช้างกับเหมาะสมของการใช้ช้างในฐานะปัจจัยการหรือเป็นฐานะเป็นแรงงาน

การวัดมูลค่าเชิงสัญญาะของช้างทำได้ยากกว่าการวัดมูลค่าการใช้สอย เพราะมูลค่าใช้สอยสามารถแปรสภาพเป็นมูลค่าแลกเปลี่ยน ซึ่งมีเงินตราเป็นหน่วยวัดมูลค่า(ราคา)ได้ หากถามว่าช้าง 1 ตัว มีราคาเท่าไร ย่อมตอบได้ง่ายกว่าให้แสดงมูลค่าเชิงสัญญาะของช้างว่ามีเท่าไร เพราะมูลค่าเชิงสัญญาะนั้นเกิดขึ้นจากอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อของสังคมไทยในช่วงเวลา ไม่สามารถประเมินวัดมูลค่าได้ชัดเจน แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มูลค่าเชิงสัญญาะของช้าง ณ ปัจจุบัน อาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต อย่างไรก็ตามมูลค่าเชิงสัญญาะของช้างในอดีตยังหลงเหลือ และสร้างประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน

แผนภาพที่ 4.2 แนวคิดเรื่องสินค้าเบื้องต้นของคาร์ล มาร์กซ์ และมูลค่าเชิงสัญญา

ที่มา : ผู้วิจัย

การวิเคราะห์มูลค่าของช่างที่เกิดขึ้นในการศึกษานี้ มิได้ครอบคลุมการวิเคราะห์มูลค่าเชิงสัญญาของช่าง พิจารณามูลค่าสินค้าและบริการจากช่างที่สามารถวัดมูลค่าแลกเปลี่ยนได้เท่านั้น สินค้าและบริการที่มาจากช่างมีมากมาย เพื่อสามารถวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน แบ่งสินค้าบริการและบริการตามลักษณะงานของช่าง ตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นถึงมูลค่าการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากสินค้าและบริการที่มาจากช่างและตัวช่างอย่างเห็นได้ชัดเจน สินค้าและบริการจากช่างได้ถูกแบ่งจากลักษณะการทำงานของช่าง โดยเฉพาะช่างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องถูกฝึกสำหรับงานหลากหลายรูปแบบ เพื่อการโดยสาร และการแสดงความสามารถต่างๆ อาทิ ช่างวาดภาพ เต็มจำ เก็บของ นวดคน เป็นต้น ส่วนช่างเร่ร่อนมีการบริการซื้ออาหารเลี้ยงช่าง ขายผลิตภัณฑ์จากช่าง ขนนางช่าง หรือ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ขณะที่การค้าช่างโดยตรงจะมีราคาสูงมาก นอกจากนี้ยังมีสินค้าและบริการอื่นๆของช่าง เช่น ช่างแห่นาค ช่างแสดงภาพยนตร์ การขายผลิตภัณฑ์ที่มาจากช่าง โดยราคาสินค้าและบริการดังกล่าวขึ้นอยู่กับ การตกลงของผู้ขายและผู้ซื้อช่างสามารถสร้างรายได้อย่างมหาศาล อย่างไรก็ตามรายได้ที่เกิดจากช่างและความรู้ช่างต้องถูกแบ่งสรรไปยังกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ กลุ่มบุคคลใดจะได้รับผลประโยชน์มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับอำนาจและสิทธิของความเป็นเจ้าของช่าง

ตารางที่ 4.1 รูปแบบสินค้าและบริการจากช้าง

ลักษณะการทำงาน	ลักษณะสินค้าและบริการ	ระดับราคา (มูลค่าแลกเปลี่ยน)	หมายเหตุ
ช้างในปางช้าง สวนช้าง	<ol style="list-style-type: none"> ช้างโดยสาร ช้างแสดง <ol style="list-style-type: none"> เตะฟุตบอล วาดภาพ นวดคน เดินรำ เป็นต้น การฝึกเป็นควาญช้าง ทำกระดาษจากมูลช้าง 	<p>600 บาท/30 นาที</p> <p>4000 บาท /คน/วัน</p>	ข้อมูลจากวังช้าง อยุธยา แล เพนียด * ราคาสำหรับ นักท่องเที่ยว ต่างประเทศ
ช้างเร่ร่อน	<p>ช้างเป็นจุดดึงดูดให้ความรู้สามารถ</p> <ol style="list-style-type: none"> ขายกล้วย อ้อย ขายเครื่องรางของขลัง ขายบริการจากช้าง เพื่อความเป็น สิริมงคล <ol style="list-style-type: none"> ช้างพ่นน้ำใส่ ลอดท้องช้าง นั่งบนหลังช้าง 	<p>ควาญได้เงินประมาณเดือน ละ 20,000 บาท ต่อคน</p>	ข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ ควาญช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง
การค้าช้าง	<ol style="list-style-type: none"> ช้าง <ol style="list-style-type: none"> 1.1 การซื้อขายช้างภายในประเทศ 1.2 การซื้อขายช้างในต่างประเทศ <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี - การส่งช้างชั่วคราว อวัยวะของช้าง <ol style="list-style-type: none"> 2.1 งาช้าง 2.2 ขนหางช้าง 	<p>500,000 บาท / เชือก</p> <p>200,000 บาท / คู่</p> <p>10,000 บาท / พวง</p>	ข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ ควาญช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง
การทำงานอื่นๆ	<ol style="list-style-type: none"> ช้างแสดงภาพยนตร์ ช้างแห่นาค ช้างร่วมงานช้างสุรินทร์ ช้าง ควาญในโครงการช้างคืนถิ่นฯ 	<p>2,000 บาท /เชือก/ครั้ง</p> <p>3,000 บาท /เชือก</p> <p>8,000 บาท / เชือก/เดือน</p>	ข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ ควาญช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง

ที่มา : งานภาคสนามของผู้วิจัย เดือนเมษายน พ.ศ.2551

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างข้างเลี้ยงและกลุ่มผลประโยชน์

หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ประชาชน ตลอดจนองค์กรต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้างไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ล้วนมีส่วนในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น พิจารณาภาคส่วนแรกคือ ภาครัฐ ว่ามีส่วนได้หรือส่วนเสียของข้างในระบบเศรษฐกิจ ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่บทบาทของภาครัฐมักเป็นไปในทางส่งเสริม และไม่ขัดขวางต่อการส่งข้างไปต่างประเทศ เพราะการส่งข้างไปยังต่างประเทศหลายครั้ง ภาครัฐมีส่วนร่วมโดยตรงต่อการทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนข้างกับรัฐบาลต่างประเทศ จุดประสงค์ของโครงการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นเพื่อสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศหรือเพื่อการศึกษาวิจัย เป็นต้น แม้ว่าการส่งข้างออกไปนั้นจะถูกคัดค้านจากกลุ่มนักอนุรักษ์ แต่ทำยที่สุดรัฐกลับผลักดันและสนับสนุนให้การส่งข้างออกนอกประเทศนั้นให้สำเร็จลุล่วง ด้วยข้อบังคับตามอนุสัญญาไซเตสได้ระบุให้ข้างเป็นสัตว์ป่าที่ห้ามค้า ยกเว้นเพื่อการศึกษาหรือวิจัย ภาครัฐมักทำหน้าที่คล้ายผู้ประสานงานหรือนายหน้าเพื่อเชื่อมต่อกับต่างประเทศ อาทิ การส่งข้างไปออสเตรเลีย 8 เชือก⁴ นอกจากนี้บทบาทและหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ กำหนดให้รัฐต้องควบคุมดูแล ภาคเอกชน และภาคประชาชนตามกรอบของกฎหมาย ขณะที่นโยบายส่วนใหญ่ที่ออกมามีลักษณะการกำหนดจากบนลงล่าง หรือการมอบหมายหน่วยงานปกครองกำหนดให้หน่วยงานใต้ปกครองปฏิบัติตาม ขาดความเชื่อมโยงการประสานกับส่วนที่เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ของรัฐเป็นเพียงผู้กำกับนโยบายมากกว่าพัฒนานโยบายที่เหมาะสม ประกอบกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีหลากหลาย อาทิ กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ กรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานราชการเหล่านี้ล้วนปฏิบัติหน้าที่ประมวลกฎหมาย กฎกระทรวงภายใน กำหนดอำนาจ บทบาทหน้าที่ได้อย่างชัดเจน การดำเนินการอื่นๆเกี่ยวกับข้างที่ไม่มีกฎกระทรวง หรือประกาศภายในรองรับย่อมเกิดขึ้นได้ยาก การปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับภาคเอกชน และภาคประชาชน เกิดขึ้นอย่างหลวมๆ นอกจากภาคส่วนใดจะมีอำนาจต่อรองเพียงพอที่จะเสนอแนวทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตน นโยบายและโครงการของรัฐที่เกี่ยวกับข้างที่สนองต่อความต้องการของตลาดสินค้าข้าง อาทิ โครงการมาตรฐานปางข้าง แค้มข้าง หรือสวนข้างของ กรมปศุสัตว์ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเกี่ยวกับประชาชนผู้เลี้ยงข้าง (ความผูกพัน) มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างมาก ช่วงฤดูตสาหกรรมป่าไม้เจริญเติบโต เหล่านายทุนล้วนแสวงหาข้างและความผูกพันเข้าสู่อุตสาหกรรมป่าไม้ ภายหลังจากอุตสาหกรรมป่าไม้เติบโตลดลง ทั้งข้างและความผูกพัน

⁴ รายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อ การใช้ประโยชน์จากข้าง ในบทที่ 3

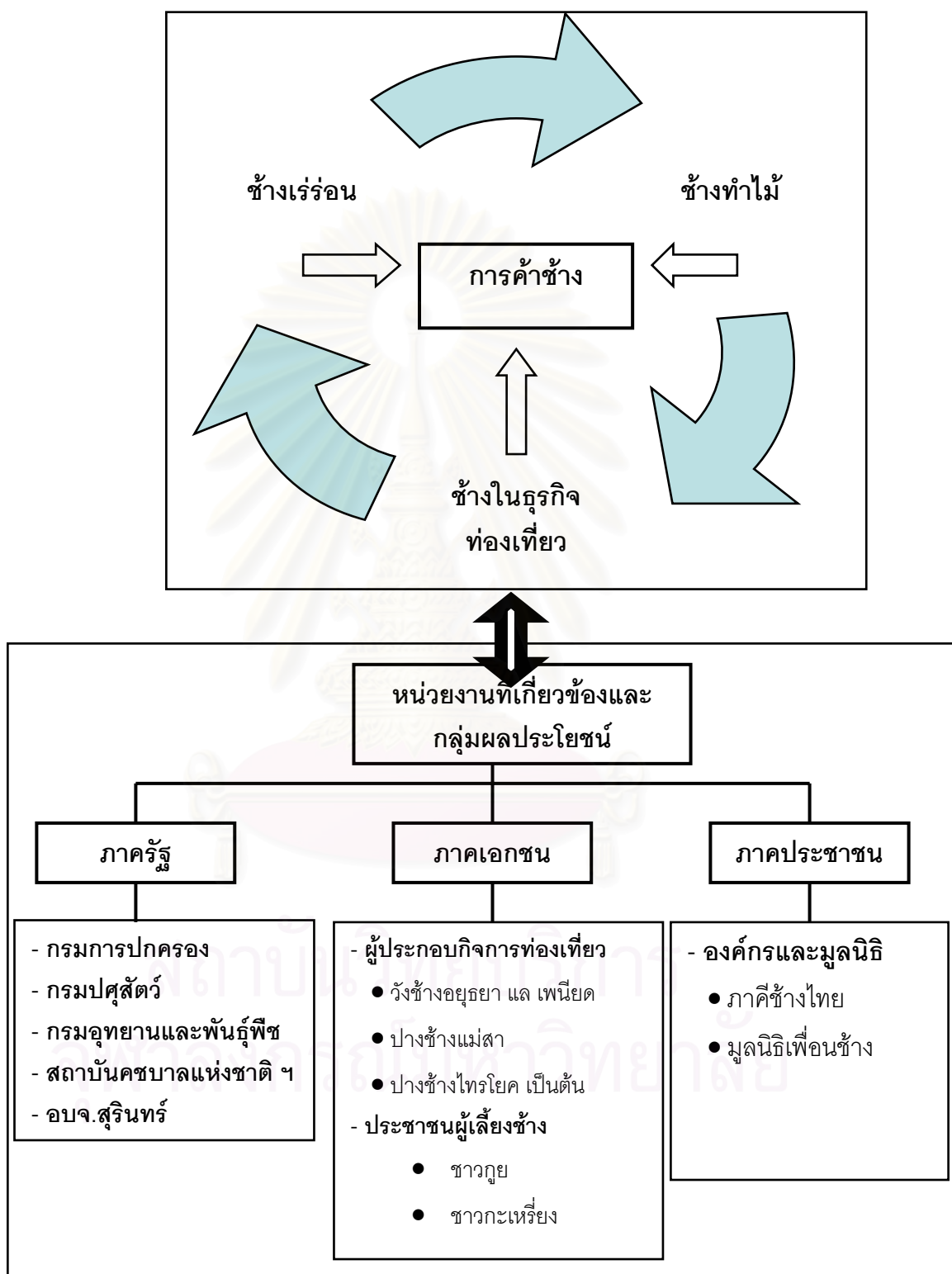
เดินเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ นายทุนหรือผู้ประกอบการรู้แหล่งของควาญและช่างเป็นอย่างดี ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานจากช่างทำไม้ ช่างเร่ร่อน ช่างในธุรกิจท่องเที่ยว และการค้าช่าง ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันภายใต้ระดับของค่าจ้างของงานในแต่ละประเภท

ส่วนองค์กรและมูลนิธิช่าง ส่วนใหญ่ดำเนินการในทิศทางของตน ส่วนใหญ่เป็นการแก้ไข ปัญหาเฉพาะอย่าง อาทิ โครงการโรงพยาบาลช่างของมูลนิธิเพื่อนช่าง ดูแลช่างเจ็บป่วย และช่างพิการ โครงการตรวจสุขภาพช่างของมูลนิธิช่างแห่งประเทศไทยร่วมกับคณะสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยต่างๆ โครงการดูแลช่างในภาคเหนือของกองทุนอนุรักษ์ช่างภาคเหนือ เป็นต้น การดำเนินงานของมูลนิธิต่างๆ มีการประสานงานร่วมกับภาครัฐ แต่ไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายหลักที่เกี่ยวข้องกับช่าง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและมูลนิธิกับประชาชนผู้ เลี้ยงช่างมีน้อยมาก ขาดการประสานงานและร่วมมือกันเพื่อต่อรองกับภาครัฐ ในการกำหนด แนวทาง นโยบายการพัฒนาเรื่องช่าง บางครั้งบทบาทและการดำเนินงานขององค์กรและมูลนิธิ ขัดแย้งกับแนวทางของผู้เลี้ยงช่าง เป็นเหตุให้การร่วมมือของทั้งสองฝ่ายเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะ แนวทางการอนุรักษ์ช่างเลี้ยงโดยผลักดันให้ห้ามการเร่ร่อน หรือการส่งช่างไปต่างประเทศของช่าง ขององค์กรและมูลนิธิ ขัดแย้งกับควาญช่างที่นำช่างเร่ร่อน หรือนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ

ความร่วมมือ การระดมความคิด การนำเสนอความต้องการของแต่ละกลุ่ม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการกำหนดกรอบกฎหมาย นโยบาย ยุทธศาสตร์แนวทางการ พัฒนาเกี่ยวกับช่างใหม่ ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกันในทุกหน่วยของสังคม อาจช่วยให้เกิด การเปลี่ยนแปลงจนนำมาสู่การผลประโยชน์ที่กระจายทั่วทั้งสังคม และอนุรักษ์ช่างอย่าง ยั่งยืนในอนาคต ความสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆแสดงให้เห็น ดังแผนภาพที่ 4.3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างช่างเลี้ยงและกลุ่มผลประโยชน์

ที่มา : ผู้วิจัย

4.3 ปัญหาของช่างในระบบทุนนิยมและการแก้ไขทางเศรษฐศาสตร์

เมื่อช้างกลายเป็นสินค้ามีมูลค่ามหาศาล มีความต้องการจากทั้งนายทุนไทยและนายทุนต่างชาติ ส่งผลให้ช้างมีราคาช้างสูงมากพอที่จะสร้างมูลค่ามากมายให้ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องช้างทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน คือ ระดับอุปทานที่ต่ำมาก เนื่องจากช้างมีจำนวนจำกัด วิธีแก้ไขปัญหตามกฎอุปสงค์และอุปทาน ต้องเพิ่มระดับอุปทานให้สูงขึ้น วิธีการแก้ไขที่เกิดขึ้นได้ยากมากหรือแทบเป็นไปไม่ได้เลย การเพิ่มจำนวนช้างเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ หมายถึง การเกิดใหม่ของลูกช้างเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ช้างเป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสภาพแวดล้อมและการเลี้ยงดูจากคน ต้องทำงานหาเงินเลี้ยงตนเองและความรู้ ทำให้ความสามารถในการสืบพันธุ์ต่ำลง อัตราการเกิดใหม่ของลูกช้างมีแนวโน้มลดลงทุกปี ลูกช้างที่เกิดใหม่ก็ต้องทำงานตั้งแต่วัยเด็ก การผลิตซ้ำของสายพันธุ์ช้างที่ประกอบด้วยยีนส์ด้อย ช้างรุ่นใหม่อาจมีสุขภาพไม่แข็งแรงเจ็บป่วยง่าย ระดับอุปทานที่ต่ำ สร้างปัญหาคลาสสิกของช้างคือการลักลอบนำช้างป่ามาเป็นช้างบ้าน แม้ว่าจะผิดกฎหมาย แต่ก็ป้องกันได้ยาก ดังสถิติช้างเลี้ยงในบทที่ 3 แสดงให้เห็นถึงจำนวนช้างเลี้ยงที่มีการเพิ่มขึ้นมากบ้างหรือน้อยบ้างอย่างไม่แน่นอนสำคัญ บางปีมีการสำรวจจำนวนช้างเลี้ยงมีเพียงประมาณ 2,000 เชือก ขณะที่ปีถัดมาเพิ่มมากขึ้นเป็น 3,000 เชือก อาจเกิดจากความบกพร่องจากการสำรวจจำนวนช้าง เนื่องจากช้างบ้านเป็นแรงงานที่มีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลาหรืออาจเกิดจากการนำช้างป่ามาสวมเป็นช้างบ้าน

เมื่อการเพิ่มอุปทานไม่ได้ ควรหันไปหาวิธีการลดระดับอุปสงค์ความต้องการช้างหรือไม่ การลดอุปสงค์ทำได้ยากเช่นกัน ภายใต้ระบบตลาดที่มีการแข่งขัน เมื่อช้างกลายเป็นสินค้าในตลาดที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์หายาก เป็นสินค้าที่มีมูลค่าแฝงทั้งทางประวัติศาสตร์และการเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ คุณสมบัติพิเศษเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยในช้างเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมในตลาดภายในประเทศและต่างประเทศอย่างท่วมท้น

4.3.1 การปรับสถานภาพช้างตามความเป็นจริง

นอกจากการยอมรับว่าช้างสินค้าและปัจจัยการผลิต ที่ถูกกำกับตามกฎหมาย ภายใต้พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 สิ่งที่ต้องเพิ่มเติมในการกำกับดูแลช้าง คือ การคุ้มครองช้างตามหลักของกฎหมายแรงงาน ที่จะสามารถควบคุมและดูแลเกี่ยวกับสุขภาพ คุณภาพชีวิต และการทำงานช้างได้ เพื่อป้องกันการทารุณกรรมช้าง ดังนั้นข้อเสนอหนึ่ง คือ ต้องทำการจดทะเบียนช้างตั้งแต่เกิด เพื่อสามารถทราบจำนวนช้างบ้านที่แน่นอน และป้องกันการสวมรอยจากช้างป่า นอกจากนี้รัฐควรเข้ามาเป็นหัวเรือใหญ่ในการจัดการเรื่องช้างให้เป็นระบบทั้งการสนับสนุน

การค้นคว้า วิจัยเพื่อสามารถผลิตลูกช้างเกิดใหม่ และพัฒนาสายพันธุ์ช้างอย่างจริงจัง และ รัฐต้อง ผสานความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ผู้ประกอบ ธุรกิจปางช้าง ผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับช้างอื่นๆ ผู้เลี้ยงช้างหรือควาญช้าง องค์กรและมูลนิธิที่ เกี่ยวข้อง เพื่อวางกรอบของกฎหมายเฉพาะเรื่องช้างอย่างชัดเจนและทันสมัย กำหนดข้อบังคับ ข้อห้ามตามกฎหมายที่เหมาะสม โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ เช่น หากมีการอนุญาตให้ ส่งออกช้างไปต่างประเทศ ควรกำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน ข้อตกลงระหว่างประเทศ ต้องคำนึงถึง ผลประโยชน์ชาติเป็นสำคัญ เป็นต้น นอกจากนี้ควรกำหนดให้มีการจดทะเบียนช้างตั้งแต่แรกเกิด กำหนดมาตรฐานในการดูแลช้าง กำหนดค่าแรงงานช้างและควาญให้เหมาะสม จัดระเบียบสถาน ประกอบการเกี่ยวกับช้างให้มีมาตรฐาน และประกาศสำคัญสร้างสำนึกการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป และเผยแพร่ความรู้เรื่องช้างในทุกมิติให้คนในสังคม เข้าใจ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาเรื่องช้างเป็นของทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันรักษาช้างให้คู่กับ สังคมไทยตลอดไป

4.4 สรุป

ช้างได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าอย่างเด่นชัดในช่วงการเติบโตของอุตสาหกรรมป่าไม้ เมื่อ การทำป่าไม้ถูกห้าม เนื่องจากจำนวนพื้นป่าลดลง และการตื่นตัวในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติของสังคม ทำให้ช้างต้องปรับตัวเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตาม นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ นอกจากนี้ช้างที่เคยอยู่ในอุตสาหกรรมป่าไม้ บางส่วนเลือกที่จะเร่ร่อนมากกว่าอีกทางหนึ่ง อุปสงค์ของความต้องการช้างเพื่อตอบสนองความ ต้องการ ทั้งความเชื่อ ความบันเทิง สามารถสร้างรายได้จากทั้งให้ความรู้ที่นำช้างการเร่ร่อนและ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำนวนมาก จนสามารถดึงดูดผู้ประกอบการรายใหม่ๆ เกิดขึ้น จำนวนช้างนั้นมีจำกัดหรือคงที่ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ราคาช้าง สินค้าหรือบริการที่มา จากช้างมีราคาสูงขึ้นด้วย ดังนั้นกลุ่มผลประโยชน์ต่างพยายามช่วงชิงผลประโยชน์ในวงจร เศรษฐกิจช้างในรูปแบบต่างๆ แม้ว่าช้างจะกลายเป็นสินค้าอย่างสมบูรณ์ และมีกฎหมายรองรับให้ สามารถแสดงสถานะเป็นสินค้าได้ แต่ช้างมีความพิเศษกว่าม้า ตรงที่ช้างมีมูลค่าแฝงที่เกิดจาก วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ไทย ฉะนั้นการยอมรับว่าให้ช้างไทยได้เป็นแรงงานอย่าง เป็นทางการ จึงต้องทำการเพิ่มเติมข้อกำหนด เพื่อที่จะสามารถกำกับ ดูแล และให้สวัสดิการใน ฐานะปัจจัยการผลิตได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 5

ชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง จังหวัดสุรินทร์

การอธิบายพัฒนาการช้างของสังคมไทย นอกจากแสดงถึงบทบาทของช้างแล้ว สามารถสะท้อนสถานภาพและแสดงการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นต่างๆของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้ ในยุคศักดินาช้างเป็นกำลังในการสร้างชาติบ้านเมืองและสัญลักษณ์แห่งอำนาจของชนชั้นปกครอง ต่อมาช้างถูกทำให้กลายเป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าบริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นบทบาทของผู้ประกอบการผลิต และเจ้าของปัจจัยการผลิตสินค้า (ช้าง) มีบทบาทเด่นชัดขึ้น เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่ไม่สามารถสร้างประโยชน์จากตัวของมันเอง มนุษย์เป็นผู้สร้างมูลค่าของช้าง มนุษย์ผู้มีความสามารถในการเลี้ยงดูและฝึกฝนช้าง สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น คือ “ความงามช้าง” โดยกลุ่มความงามช้างหรือผู้เลี้ยงช้างมีการปรับเปลี่ยนบทบาทเช่นเดียวกับช้างให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน

บทที่ 5 ต้องการอธิบายและแสดงให้เห็นถึงพลวัตของความงามช้างในมิติต่างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ สังคมและเศรษฐกิจ กำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะกรณีชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง จังหวัดสุรินทร์เท่านั้น การศึกษามีจุดประสงค์เพื่ออธิบายบทบาท หน้าที่ ปรัชญาการเลี้ยงดูทางเศรษฐกิจ สังคมของชาวกูย ตลอดจนกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม และความสำคัญของการเลี้ยงช้างที่เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือนจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

แบ่งการวิเคราะห์ในบทนี้ออกเป็น 6 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแรกจะอธิบายถึงความงามช้างในประเทศไทย ส่วนที่สอง บรรยายที่มาของชาวกูยในประวัติศาสตร์ ส่วนที่สาม แสดงข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์และบทบาทของผู้เลี้ยงช้างในปัจจุบัน ส่วนที่สี่ เป็นการศึกษาเรื่องราวของชาวกูย ณ หมู่บ้านตากกลางในอดีตกับประเพณีการคล้องช้าง และส่วนที่ห้า เป็นการอธิบายเกี่ยวกับชาวกูยในปัจจุบันและกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของการเลี้ยงช้างกับรายได้ผู้เลี้ยงช้าง และส่วนสุดท้าย คือ บทสรุป

5.1 ความงามช้างในประเทศไทย

ความงามช้าง คือ ผู้ที่มีความรู้และทักษะในการคล้องช้าง ดูแลช้าง และบังคับช้าง ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ความงามช้างในประเทศไทยมีกลุ่มใดบ้าง พิจารณาจากกลุ่มผู้เลี้ยงช้างที่เหลืออยู่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน พบว่าความงามช้างกระจายตัวอยู่ในภาคเหนือและภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มความเชื่อชาวกะเหรี่ยง และกลุ่มความเชื่อชาวภูย

กลุ่มแรกเป็นความเชื่อสายชาวกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่จัดได้ว่ามีหลายเผ่าพันธุ์ หลายภาษา มีการนับถือศาสนาที่ต่างกัน แต่กะเหรี่ยงดั้งเดิมจะนับถือผี เชื่อบ้างว่าไม่ป่าใหญ่ ภายหลังหันมานับถือพุทธ คริสต์ เป็นต้น เดิมชาวกะเหรี่ยงมีถิ่นฐานตั้งอยู่ที่ประเทศพม่า แต่หลังจากถูกรุกรานจากสงคราม จึงอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มย่อย คือ กะเหรี่ยงสะกอ¹ กะเหรี่ยงโปว์ กะเหรี่ยงบเว และกะเหรี่ยงปะโอหรือตองสุ²

ชาวกะเหรี่ยงมีความสามารถควบคุมและใช้งานจากช้างได้ตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะในช่วงที่มีอุตสาหกรรมป่าไม้ในประเทศไทย ดังคำบอกเล่าของ "ฟือ มูล บุญเบ็ง" ผู้เฒ่าชาวกะเหรี่ยงได้เล่าความเป็นมาของกะเหรี่ยงในประเทศไทย พื้นที่หลักที่กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) อาศัยอยู่ครั้งแรกคือ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยยึดอาชีพเกษตรกรรม ในการหาเลี้ยงชีพ ต่อมาในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลไทยได้เปิดโอกาสให้บริษัทต่างชาติประมูล โครงการทำป่าสัมปทาน ณ ตำบลแม่ยาว จังหวัดเชียงราย บริษัทเอกชนที่ชนะการประมูล จะได้กรรมสิทธิ์การทำธุรกิจขนส่งไม้ จากตำบล แม่ยาว ออกไปยังต่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นบริษัทจากประเทศฝรั่งเศส หรือที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกกันว่า บริษัท "ห้าง โบ เบ" ได้กรรมสิทธิ์ในการทำธุรกิจสัมปทานในครั้งนั้นไป "ฟือ มูล บุญเบ็ง" เล่าต่อว่าหลังจากที่ "ห้าง โบ เบ" เข้ามาทำธุรกิจในเมืองไทย ปัญหาแรกที่พบคือการสื่อสาร และการทำสัมปทานไม้ในสมัยนั้น จำเป็นต้องมีช้าง และความเชื่อช้างในการลากไม้ซุง หลังจากเสร็จสัมปทาน กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ส่วนหนึ่งได้ตั้งหลักปักฐานอยู่บ้านน้ำลาด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเห็นว่าเป็นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตร ได้ใช้ชีวิตมาจนกระทั่งสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงทำสงครามกะเหรี่ยงได้ร่วมมือกับทหารไทย โดยใช้ช้างเป็นพาหนะ ในการลำเลียง สิ่งของ เสบียง อาหาร ให้กับทหารไทยในการรบครั้งนั้น หลังสงครามมีชนพื้นเมืองย้ายถิ่นฐานกลับมามากขึ้น ทำให้ที่คับแคบแออัด และมีความขัดแย้งที่ทำมาหากิน (มูลนิธิกระจกเงา, ม.ป.ป.) แสดงให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงบริเวณภาคเหนือมีการใช้ช้างในอุตสาหกรรมป่าไม้และการใช้

¹ หรือที่เรียกนามตัวเองว่า ปากะญอ หมายถึงคน หรือมนุษย์นั่นเอง กะเหรี่ยงสะกอเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง โดยมีชนนารีเป็นผู้คิดค้นดัดแปลงมาจากตัวหนังสือพม่า ผสมภาษาโรมัน กลุ่มนี้หันมานับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่

² กะเหรี่ยงโปว์นั้นเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเคร่งครัดในประเพณี พบมากที่ อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ กะเหรี่ยงบเว พบที่ อำเภอ ขุนยวม แม่ฮ่องสอน และกะเหรี่ยงปะโอ หรือตองสุก็มีอยู่บ้าง แต่พบน้อยมากในประเทศไทย

ช่างในงานราชการของไทย นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานที่ระบุว่ามีการเข้ามาของชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษในแถบเมืองล้านนา เมื่อราว พ.ศ.2372 เพื่อเข้ามาซื้อช้าง วัว ควายจากหัวเมืองล้านนาจากราษฎร ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เพื่อนำไปใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ เนื่องจากเมืองพม่าประสบเหตุโรคระบาด (ศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2544 : 332)

กลุ่มที่สองเป็นความเชื่อซึ่งเชื่อสายกษัตริย์ ที่กระจุกอยู่มากในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และชัยภูมิ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนที่ปะทะหรือประสานกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมภายนอก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะชาวกูย ณ หมู่บ้านตากกลาง ดังแสดงแผนภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 กลุ่มผู้เลี้ยงช้างในประเทศไทย

ที่มา : ผู้วิจัย

5.2 ที่มาของชาวกูยผู้เลี้ยงช้างในประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ของชาวกูยมีมานานแต่อดีต และมีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งด้านคติ ความเชื่อ โครงสร้างทางสังคม การปกครองภายใน ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิต ดังนั้นการศึกษาเรื่องชาวกูยอย่างถ่องแท้ ควรทำการอธิบายเรื่องราวของชาวกูยตั้งแต่อดีต เพื่อสร้างความเข้าใจต่อแบบแผนของชีวิตของชาวกูย

5.2.1 ชาวกูยในประวัติศาสตร์

กลุ่มชาติพันธุ์ “กวย” “กูย” หรือ มีหลักฐานปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ฉบับ พ.ศ.1975 ตรากฎในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) (พ.ศ.1967-1991) มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า ประกาศห้ามยกลูกสาวให้แก่คนต่างชาติ ต่างศาสนา ได้แก่ ฝรั่งเศส

อังกฤษ กบิตัน วิลันดา กุลา ซวา มลาญู แวก กวย(กวย-ผู้เขียน) แกว และในมาตรา 24 ของกฎหมายปีเดียวกันนั้น ก็กล่าวถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยาม ว่ามีแขกพราหมณ์ ญวน (แกว) ฝรั่งเศส อังกฤษ จีน จาม วิลันดา ชาว มลาญู กวย ขอม พม่า รามัญ หลักฐานเหล่านี้เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Source) ที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏคำว่า “กวย” ในราชสำนักสยาม หลักฐานชั้นต้นลำดับต่อมาปรากฏในพงศาวดารเมืองละแวก (ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน) ได้กล่าวถึงพระเจ้าธรรมราชาผู้ครองนครธม (พ.ศ.1980-2017) ได้ทรงขอความช่วยเหลือกองทัพจาก **เจ้านายกวย** ที่ตั้งอยู่เมืองตบงขมุม (Thbong Khmum) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอยู่ทางใต้ของเมืองนครจำปาศักดิ์ ให้ส่งทหารไปช่วยพระองค์ปราบกบฏ เมื่อกองทัพทั้งสองปราบกบฏสำเร็จ ประมุขทั้งสองมีไมตรีต่อกันเป็นอย่างดี ในช่วงที่ชาวกวยเข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวกวยเคยมีการปกครองเป็นอิสระอยู่ทางตอนเหนือเขมร ในจังหวัดกัมปงธมติดกับดินแดนลาวตอนใต้ในปัจจุบัน (ไพฑูริย์ มีกุศล, 2542: 94-107)

ด้วยวิธีการดำเนินชีวิตเป็นอิสระและพึ่งพิงธรรมชาติ ชาวกวยมักอพยพเพื่อแสวงหาที่ดินอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก จึงอพยพขึ้นเหนือเข้าสู่เมืองอัตตะปือ แส่นปาง จำปาศักดิ์ และสารวัน ทางตอนใต้ของลาว และอพยพข้ามลำน้ำโขงเข้าสู่ภาคอีสาน (ทางด้านแก่งสะพือ อำเภอโขงเจียมในปัจจุบัน) หลังจากนั้นลูกหลานชาวกวยแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือน โดยชาวกวยอพยพเข้าสู่ประเทศไทยครั้งใหญ่ในสมัยปลายอยุธยา (พ.ศ.2245-2326) ชาวกวยที่อพยพมานี้คือ ชนชาติในลาวเรียกว่า “ข้า” (ชาวกวย จัดอยู่ในกลุ่มข้า) แต่ทางไทยเรียกว่า “เขมรป่าดง” พวกข้าหรือเขมรป่าดงได้ขยายเชื้อสายวงวาร์ สร้างบ้าน แปลงเมือง มีเจ้ากรมการเป็นชนชาติของเขาเอง(จิตร ภูมิศักดิ์ , 2524 อ้างถึงใน รักษาพล สกุลวัฒนา, 2538)

ชาวกวยถูกเรียกขานได้หลายแบบตามการออกเสียงที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะ กวย กวย (Kui) คนไทยเรียกชาวกวยว่า เขมรป่าดงและ ส่วย สำหรับที่มาของการเรียกว่า “ส่วย” เนื่องจากตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ดินแดนที่เป็นจังหวัดสุรินทร์ถือเป็นดินแดนชายขอบ ห่างไกลจากกรุงเทพฯ พื้นที่ที่เป็นป่าทึบเรียกประชาชนแถบนี้ว่า “เขมรป่าดง” ตามกฎหมายชายฉกรรจ์ต้องเก็บของป่าเป็นส่วยส่งให้ราชสำนักกรุงเทพฯ ประชาชนแถบนี้จึงถูกเรียกว่า “ส่วย” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2524 อ้างถึงใน รักษาพล สกุลวัฒนา, 2538) อาจเป็นไปได้ว่าการที่ชาวกวยถูกเรียกว่า “ส่วย” เกิดขึ้นเมื่อชาวกวยไม่มีสิ่งของเป็นส่วยให้กับทางราชการ จึงเอาตัวคนส่วย (กวย) ส่งแทนของ

ชาวกวยยังแยกออกเป็นหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันทั้งในแง่การดำเนินชีวิตและวัฒนธรรม จากหลักฐานการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กวย ของ ดูโฟเซ่ (Duffose) พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ.2477 แบ่งชาวกวยออกเป็น 5 กลุ่ม คือ กูยอนลัว(N'lur) กูยกระฮอล(Kraol) กูย(O) กูยนะตริระ และกูยดำเรย(Damrai)หรือกูยอะจิง ซึ่งกูยดำเรย(Damrai)หรือกูยอะจิงเป็นผู้เชี่ยวชาญในการคล้องช้างและฝึกฝนช้างเพื่อใช้งานต่างๆ หลักฐานการศึกษาก็ขึ้นหนึ่งของไซเดนฟาเดน

(Seidenfaden)ชาวเดนมาร์ก ซึ่งรัฐบาลไทยได้ว่าจ้างให้เป็นครูฝึกหัดตำรวจ ประจำมณฑลอีสาน ได้ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์กวยได้เขียนหนังสือเรื่อง "ชาวกวยในเขมร และสยาม (The Kui People of Cambodia and Siam)" พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ.2495 ได้กล่าวถึง การอพยพของชาวกวยมาจากทางตอนเหนือของอินเดีย มาทางตะวันออกเฉียงเข้าเขตพม่าและไทย ช่วงราว 1,200 ปีก่อน ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ชาวกวยได้เคลื่อนย้ายกระจายอยู่บริเวณตอนเหนือของเขมร ตอนใต้ของลาว และตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สอดคล้องกับบันทึกของมองสิเออร์ เลวี (M.Levy) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ที่สรุปได้ว่า ในอดีตชาวกวยตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือเมืองกัมปงธม เมื่อเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว จึงอพยพหนีภัยขึ้นไปทางเหนือและได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองของลาว โดยเฉพาะสมัยเจ้าสร้อยศรีพุทธางกูร และสมัยต่อมา เป็นเหตุให้ถูกเกณฑ์แรงงานและส่งส่วย จึงอพยพเข้ามาอยู่บริเวณเทือกเขาพนมดงเร็ก(เทือกเขาพนมดงรัก-ผู้เขียน) ทั้งในเขตที่เป็นดินแดนเขมรและในเขตที่เป็นภาคอีสานของไทย ในปัจจุบัน (ไพฑูริย์ มีกุล, 2542:106-107)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า ชาวกวยตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่บริเวณประเทศไทยในปัจจุบันมาเป็นเวลานาน และหนาแน่นในบริเวณอีสานใต้ โดยเฉพาะบริเวณจังหวัด**สุรินทร์** ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และประปรายในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา และมหาสารคาม จากข้อมูลการศึกษาทางกลุ่มชาติพันธุ์วิทยา ว่าด้วยชนเผ่าในประเทศไทย สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2436-2484) ทรงประมวลไว้ใน เอกสารประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติสยามและชาติพันธุ์วิทยา ว่าด้วยชนชาติต่าง และเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย พบว่ามีกลุ่มกวยจำนวน 120,000 คน ไม่นับรวมพวกลาวกวยและเขมรกวย ซึ่งมีจำนวนอีก 140,000 คน ต่อมาในปี พ.ศ.2536 ได้มีการสำรวจประชากรชาวกวยในอีสานใต้ พบว่าจำนวนประชากรกวย ที่ประมาณการได้มีทั้งสิ้นรวมทุกจังหวัด 273,570 คน ประกอบด้วยชาวกวยในจังหวัดอุบลราชธานี 6,916 คน จังหวัดศรีสะเกษ 105,852 คน จังหวัดสุรินทร์ 119,506 คน และจังหวัดบุรีรัมย์ 42,295 คน (ประวัติศาสตร์ชาวกวย, ม.ป.ป.) ผลของการสำรวจประชากรชาวกวยแสดงให้เห็นว่าจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนชาวกวยมากที่สุดในบริเวณอีสานใต้

5.2.2 ชาวกวย ณ เมืองสุรินทร์ในอดีต

ชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์มีบทบาทและพัฒนาการที่น่าสนใจ เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์ (เมืองสุรินทร์ในอดีต)มีเจ้าเมืองคนแรกเป็นชาวกวย กล่าวได้ว่าชาวกวยคือผู้สร้างเมืองสุรินทร์ ทว่าบทบาทของชาวกวยในปัจจุบันถูกลดทอนลงเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยที่ถูกละเลยว่าด้อยกว่า กลุ่มอื่นๆ อันประกอบด้วยเขมร และลาว ดังนั้นการศึกษาของทีมาที่ไปทางประวัติของชาวกวย อาจสามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทางสังคมส่งผลต่อชาวกวยผู้เลี้ยงช้างได้

หลักฐานสำคัญที่แสดงการตั้งเมืองสุรินทร์(จังหวัดสุรินทร์) คือ สมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 หรือ พระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) พระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้าย สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2301-2310) ใน พ.ศ.2302 ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ช้างเผือกแตกโรงหนีจากอยุธยาเข้าป่ามาทางเขตเมืองพิมาย กรมช้างได้มีการคุมไพร่พล ออกเที่ยวติดตามพระยาช้างเผือกมาทางแขวงเมืองพิมายและเลยไปจนถึงดงฝั่งแม่น้ำมูลใต้(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 4, 2507 อ้างถึงใน รักษาพล สกฤตวัฒนา,2538) บริเวณชุมชนชาวภูยกุ้ยบ้านกุศหวาย บ้านเมืองที่ บ้านโคกอัศจรรย์ และบ้านลำดวนมีหัวหน้าปกครอง คือ ตากะจะ เชียงสี เชียงปุม เชียงมะ และเชียงขัน ตามลำดับ หัวหน้าหมู่บ้านกุ้ยเหล่านี้ได้นำทางทหารที่ติดตามพระยาช้างเผือกจากกรุงศรีอยุธยาเดินทางเรื่อยจนเข้าเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ และจับพระยาช้างเผือกได้บริเวณทางทิศตะวันตกของเมืองจำปาศักดิ์

หัวหน้าชาวภูยกุ้ยได้อาสนำพระยาช้างเผือกไปถวายพระเจ้าเอกทัศ ณ กรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งเครื่องบรรณาการ คือ ใต้และหวายอย่างละ 3 มัด เนื้อทรายอย่างละ 4 ตัว เต่าและตะกวดอย่างละ 5 ตัว และได้รับการโปรดเกล้าฯพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวง" ดังนี้ ตากะจะ เป็นหลวงแก้วสุ เชียงขัน เป็นหลวงปราบ เชียงมะ เป็นหลวงเพชร เชียงปุม เป็นหลวงสุรินทร์ภักดี และเชียงสี เป็นหลวงศรีนครเตา ต่อมาผู้นำชาวภูยกุ้ยได้ทำราชการขึ้นอยู่กับเมืองพิมาย มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ นำช้าง, ม้า, แก่นสน, ยางสน, ปีกนก, นอแรด, งาช้าง, ขี้ผึ้ง สิ่งของดังกล่าวเรียกว่า "ส่วย" นำไปส่ง ณ กรุงศรีอยุธยา ต่อมาทรงโปรดยกบ้านให้เป็นเมือง แล้วเลื่อนบรรดาศักดิ์จากหลวงเป็น"พระ"ในเวลาต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯเลื่อนตำแหน่งให้หัวหน้าชาวภูยกุ้ย ดังนี้

1) หลวงสุวรรณ (ตากะจะ) เป็น"พระไกรภักดีศรีนครลำดวน" ตำแหน่งเจ้าเมือง ยกบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวนเป็น "เมืองขุขันธ์" (ปัจจุบัน คือ บ้านดวนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ)

2) หลวงเพชร(เชียงใหม่)เป็น"พระสังฆะบุรีศรีนครวัด" ตำแหน่งเจ้าเมือง ยกบ้านโคกอัศจรรย์เป็น "เมืองสังฆะ หรือเมืองสังขะ" (ปัจจุบัน คือ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์)

3) หลวงสุรินทร์ภักดี(เชียงปุม) เป็น"พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง" ตำแหน่งเจ้าเมือง ยกบ้านคูประทายสมันเป็น "เมืองสุรินทร์"

4) หลวงศรีนครเตา (เชียงสี หรือ ตาพอควน) เป็น"พระศรีนครเตา" ตำแหน่งเจ้าเมือง ยกบ้านกุศหวายเป็น"เมืองรัตนบุรี" (ปัจจุบัน คือ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์)

สมัยกรุงธนบุรี คือ พ.ศ. 2319 ทางเมืองจำปาศักดิ์ เกิดวิวาทกับพระวอ ซึ่งอยู่ที่ดอนมดแดง (จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน) เจ้ากรุงศรีรัตนาคคนहुตเวียงจันทร์ โปรดให้พระยาสุโข คุมกองทัพมาตีพระวอ และได้จับพระวอฆ่าเสีย ฝ่ายท้าวกำ(บุตรพระวอ)กับท้าวฝ่ายหน้า ท้าวคำผง และท้าวทิดพรหม หนีออกมาได้ จึงให้คนถือหนังสือไปกรุงธนบุรี ได้โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระยา

มหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพไปสมทบกับกำลังที่เกณฑ์จากเมืองสุรินทร์ เมืองขุขันธ์ และเมืองสังขะ ซึ่งเป็นผู้นำชาวภูยกุย ตามตีกองทัพของพระยาสุโข ผลิตสงครามครั้งนั้นกองทัพไทย ตีเมืองต่างๆในแถบ ลุ่มแม่น้ำโขงได้ทั้งหมด อาณาจักรเวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์ จึงตกเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่นั้นมา ในปีเดียวกันนี้ได้โปรดเกล้าฯเลื่อน ให้เจ้าเมืองสุรินทร์ เจ้าเมืองขุขันธ์ และเมืองสังขะ เป็นตำแหน่ง “พระยา” ดังนี้ พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (พ.ศ.2303-2337) พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน และพระยาสังขะบุรีศรีนครวัด ตามลำดับ

ผลจากการชนะสงครามดังที่กล่าว มีการกวาดต้อนชนชาวลาว และชาวเขมร เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนภูยกุย ประกอบกับเจ้านายอาณาจักรล้านช้างได้พาไพร่พลเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานหลายกลุ่ม ด้วยเขมรและลาวมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงกว่า เกิดการผสมผสานและดูกลมกลืนทางวัฒนธรรม ดังตัวอย่าง เจ้าเมืองสุรินทร์คนที่ 4 พระยาสุรินทร์ภักดีศรีประทายสมัน (สุน) (พ.ศ.2355-2394) มีศักดิ์เป็นหลานเจ้าเมืองสุรินทร์คนแรก ได้สมรสกับ “นางตามมาตโว” บุตรีเจ้าเมืองบรรพตเพชร ชาวกัมพูชาที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองสุรินทร์ เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2542: 566-568) ชาวภูยกุยเรียนรู้และผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ และเมืองขุขันธ์ ส่วนที่เมืองกุดหวาย (รัตนบุรี) อุบลราชธานี และศรีสะเกษได้มีการปรับเปลี่ยนไปทางวัฒนธรรมลาวไปแทบทั้งสิ้น ชาวภูยกุยที่ยอมรับวัฒนธรรมเขมรและพูดภาษาเขมร เรียกว่า “เขมรส่วย”(Khmer-Soai) เช่นเดียวกับชาวภูยกุยที่ยอมรับวัฒนธรรมลาวและพูดภาษาลาว เรียกว่า “ลาวส่วย”(Lao-Soai) ส่วนชาวภูยกุยที่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภาษาเดิมไว้ เรียกว่า “ภูยกุย หรือ กวยกุย”

ในช่วงรัชกาลที่ 1-3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2393) กลุ่มชาวภูยกุยเป็นสาขาหนึ่งของชาวข่ามีฐานะเป็นไพร่ข้าแผ่นดินสยามได้ถูกเกณฑ์แรงงาน และจัดได้ส่งส่วยให้แก่ทางราชการอยู่โดยตลอด ต้นสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ การเกณฑ์แรงงานภูยกุยในเขตอีสานใต้(เขมรป่าดง)เริ่มประสบความยุ่งยาก เพราะหนุ่มฉกรรจ์ชาวภูยกุย มักหลบหนีการเกณฑ์ บางครั้งถึงกับข่มขู่โจมตีทำร้ายเจ้าพนักงานแล้วหนีเข้าป่า และมีชาวภูยกุย (ข่า) ได้ก่อการกบฏขึ้น ดังเช่นกบฏเชียงแก้ว พ.ศ. 2334 ได้เกิดเหตุในแขวงเขตจำปาศักดิ์ และในเขตหัวเมืองต่างๆ ในอุบลราชธานี กบฏสาเกียดโง้ง พ.ศ.2363 เป็นกบฏของข่า ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลาวใต้ และบริเวณอีสานใต้ ทางกรุงเทพฯ ได้ให้เจ้าอนุวงศ์ผู้ครองเวียงจันทน์ยกทัพไปปราบ จับสาเกียดโง้งและชาวข่า(ภูยกุย)พร้อมทั้งครอบครัวจำนวน มากส่งมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้จงจำสาเกียดโง้งไว้

ตลอดชีวิต ส่วนครอบครัวข้าโปรดให้เป็นตะพุนหญ้าช้างหรือหาหญ้าให้ช้างกิน³ และได้ตั้งบ้านเรือนที่บางบอน ธนบุรี ข้า (กุย) เคยมีจำนวนถึง 300,000 คน ถูกลดจำนวนลงเหลือเพียงไม่กี่พัน

ด้วยรัฐไทยได้เข้าไปทำการจัดเก็บภาษีในบริเวณอีสานใต้ โดยมีการพัฒนาจัดเก็บภาษีเป็นควายซึ่งนอกเหนือจากภาษีของคนป่า เพื่อนำส่งไปยังกรุงเทพฯ เช่นปี พ.ศ.2402 ที่เมืองสุรินทร์ ให้จัดส่งควายจำนวน 61 ตัว เมืองรัตนบุรีจำนวน 163 ตัว และกองพระยาภักดีชุมพลเมืองสุรินทร์จำนวน 32 ตัว การจัดเก็บได้ทวีเพิ่มความรุนแรงขึ้นเมื่อชาวกุยไม่มีสิ่งของเป็นส่วยให้กับทางราชการ และพอดตกถึงปลายรัชกาลที่ 4 ก็เข้ารอบวิกฤตอีกครั้ง คือ ข้า(กุย) ไม่มีส่วยสิ่งของส่ง จึงเอาตัวคนส่วย (กุย) ส่งแทนของ ล่วงมาถึงรัชกาลที่ 5 ได้เกิดกบฏผีบุญขึ้นใน พ.ศ. 2444-2445 มีการต่อสู้ระหว่างฝ่ายกบฏ กับฝ่ายรัฐบาลระพีอ (อยู่ในอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบัน) หัวหน้าฝ่ายกบฏ คือ องค์ลูก น้องขององค์แก้ว หัวหน้าพวกข้า(กุย) ในลาวองค์มันมีชาวบ้านเข้าด้วยหลายพันคน เมื่อปะทะกับกองกำลังประมาณ 100 คนของกรมขุนสุรรพสิทธิประสงค์ผล ปรากฏว่าฝ่ายผู้มีบุญถูกกระสุนปืนใหญ่ตายนับร้อย ที่เหลือถูกจับหรือแตกหนีไป (ประวัติศาสตร์ชาวกุย, ม.ป.ป.)

พ.ศ.2440 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาค เรียกว่า “มณฑล” เป็นการเลียนแบบการปกครองของอังกฤษในพม่าและมาเลเซีย ข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองแทนเจ้าเมือง เมืองสุรินทร์อยู่ในเขตการปกครองของหัวเมืองลาวตะวันออก ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลลาวท้าวและมณฑลอีสานตามลำดับ มีการส่งข้าหลวงมากำกับราชการจากส่วนกลาง เรียกว่า “ข้าหลวงเทศาภิบาล” จน พ.ศ. 2451 หลวงประเสริฐสุรินทบาล เจ้าเมืองสุรินทร์คนที่ 10 ถึงแก่อนิจกรรมเป็นสิ้นสุดการปกครองเมืองสุรินทร์ของเชื้อสายพระยาสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) (องค์การบริการส่วนจังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.) ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการตราพระราชบัญญัติการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พุทธศักราช 2476 ขึ้น และนับจากนั้นจังหวัดก็ได้กลายเป็นเขตการปกครองย่อยของประเทศไทย โดยส่วนกลางได้แต่งตั้งพระครูศรีบุรีรักษ์ (สุมนานนท์) มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นคนแรกของจังหวัดสุรินทร์

³ เนื่องจากช้างหลวงมีเป็นร้อยเป็นพันตัว เพื่อสามารถหาหญ้าให้ช้างกินอย่างเพียงพอ จึงมีการตั้งกรมตะพุนขึ้น โดย ‘กรมตะพุน’ คือ คนหลวงที่ถูกเกณฑ์ให้เกี่ยวหญ้าเลี้ยงช้าง ถือเป็นงานหนัก ดังนั้นจึงให้เป็นการลงโทษอย่างหนึ่ง คือ เมื่อถอดออกจากราชการหรือลงโทษอย่างอื่น เช่น สักหน้า รับราชบาตร หรือเขียนตีแล้ว ก็เอาตัวไปเป็นไพร่หาหญ้าให้ช้าง หรือเป็นตะพุนหญ้าช้างนั่นเอง

ด้วยทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการฝึกช่างและควบคุมช่าง ทำให้ชาวไทยเชื้อสายกวยมีส่วนสร้างสรรค์และปกครองเมืองสุรินทร์ก่อนกลายเป็นจังหวัดสุรินทร์ ปัจจัยหลายประการที่ทำให้บทบาทของชาวกวยไม่ชัดเจนในการพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ ประการแรก คือ การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวเขมรและชาวลาวที่อพยพหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาในเมืองสุรินทร์ ด้วยเอกลักษณ์พิเศษของวัฒนธรรมและภาษาของชาวกวยที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ปรากฏในตัวอักษรกวย จึงเป็นการง่ายที่จะถูกผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมอื่น ประการที่สอง คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองที่รัฐไทยส่งข้าราชการเข้ามาปกครองแทนระบบเจ้าเมือง ส่งผลต่อบทบาทชาวกวยที่ถูกลดทอนลง เช่นเดียวความสำคัญของช่างในด้านการปกครอง ซึ่งช่างไม่มีความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงประเทศเข้าสู่ความทันสมัย ด้วยเหตุผลทั้ง 2 ประการนี้ ทำให้สถานภาพชาวกวยเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การปรับตัวของชาวกวยผู้เลี้ยงช่างในจังหวัดสุรินทร์

5.3 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์และบทบาทของผู้เลี้ยงช่างในปัจจุบัน

การวิเคราะห์พลวัตทางสังคมและบทบาทชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ จำเป็นต้องเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์ในด้านต่างๆ อาทิ ด้านการบริหารราชการ ด้านการเมืองและการปกครอง จำนวนประชากร ลักษณะพื้นที่ สภาพสังคมทั่วไป และสภาพเศรษฐกิจของจังหวัด เป็นต้น เพื่อความเข้าใจเบื้องต้นของสภาพสังคมและเศรษฐกิจของจังหวัด

5.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์เป็นราชการส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ 158 ตำบล และ 2,098 หมู่บ้าน ด้านการเมืองและการปกครอง จังหวัดสุรินทร์มีสมาชิกวุฒิสภาได้จำนวน 4 และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 9 คน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 173 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ (อบจ.) เทศบาลเมืองสุรินทร์ เทศบาลตำบลจำนวน 13 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 158 แห่ง

ลักษณะภูมิประเทศทางตอนใต้ของจังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ราบสูง มีภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูก มีป่าที่บดสลับป่าเบญจพรรณตามบริเวณแนวชายแดน (อำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอมดมดงรัก) ที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ถัดจากบริเวณภูเขาลงมา จะเป็นบริเวณที่ราบสูง ลุ่มๆ ดอนๆ ลาดเทมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดมาก (ด้านทิศเหนือของอำเภอปราสาทและอำเภอสังขะ) และจะค่อยๆ ลาดเทไปทางตอนกลางและตอน

เหนือของจังหวัด ทางตอนกลางของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม แต่มีพื้นที่บางส่วนเป็นที่ดอน สลับที่ลุ่มดอนลาดเช่นเดียวกัน (อำเภอเมืองสุรินทร์ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอลำดวน และกิ่งอำเภอศรีณรงค์) แต่ไม่มากเท่าทางตอนใต้ของจังหวัด ส่วนตอนเหนือของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ (อำเภอจอมพระ อำเภอสนม) และที่ราบลุ่ม (อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี และกิ่งอำเภอโนนนารายณ์) พื้นที่ทางตอนเหนือจะมีป่าโปร่งและทุ่งใหญ่อยู่เป็นบางตอน ซึ่งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลในเขตของ "ทุ่งกุลาร้องไห้" พื้นที่จะต่ำมากในเขตอำเภอท่าตูม และอำเภอชุมพลบุรี ทำให้มีน้ำท่วมในฤดูฝน

ภาพที่ 5.2 แผนที่จังหวัดสุรินทร์

ที่มา : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์มีประชากรในทั้งสิ้น 1,371,152 คน ประกอบด้วย ชาย 687,637 คน และหญิง 687,063 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2549) โดยประชากรร้อยละ 93 อาศัยอยู่ในเขตชนบท มีภาษาพูดพื้นเมืองที่แตกต่างกัน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่พูดภาษาเขมร ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบอำเภอเมือง ปราสาท กาบเชิง สังขะ บัวเชด จอมพระ ศีขรภูมิ ท่าตูม ชุมพลบุรี ลำดวน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่พูดภาษากูย อาศัยอยู่ในแถบอำเภอสำโรงทาบ ท่าตูม สนม จอมพระ ศีขรภูมิ รัตนบุรี และกระจายอยู่ตามอำเภออื่น ๆ อีกเล็กน้อย กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองอีสาน (ลาว) อาศัยอยู่แถบอำเภอสนม รัตนบุรี ท่าตูม ชุมพลบุรี และศีขรภูมิ

ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ที่สำคัญ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จังหวัด (Gross Province Product : GPP)⁴ ปี พ.ศ.2547 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรายงานว่า ผลิตภัณฑ์จังหวัดสุรินทร์มีมูลค่าประมาณ 33,734.7 ล้านบาท ประมาณร้อยละ 79.10 ของผลิตภัณฑ์จังหวัดสุรินทร์ทั้งหมด มาจากการผลิตภาคเกษตร โดยสาขาการขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือนมีมูลค่ามากที่สุด คือ ร้อยละ 27.73 ของผลิตภัณฑ์จังหวัดสุรินทร์ทั้งหมด ส่วนการผลิตในภาคเกษตร คิดเป็นร้อยละ 20.90 ของผลิตภัณฑ์จังหวัดสุรินทร์ทั้งหมด และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อคน (Per Capita GPP) 22,832 บาท ขณะที่รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน 8,094.57 บาท อยู่ในอันดับ 74 ของประเทศ

ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแม้ว่าสภาพอากาศ น้ำ และคุณภาพของดินจะไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกนัก โดยผลผลิตทางการเกษตรกรรมมีการทำนาข้าวเจ้า ทำสวน และเพาะปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ เช่น ปอแก้ว ข้าวไร่ อ้อยน้ำตาล และมันสำปะหลัง อาชีพที่มีความสำคัญรองลงมา คือ การเลี้ยงไหม และการบริการ เมื่อพิจารณาผลผลิตข้าวภายในจังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ.2544-2547 พบว่าผลผลิตข้าวรวมทั้งจังหวัดมีแนวโน้มต่ำลงทุกปี คือ 1,479 พันตัน 1,293 พันตัน และ 1,106 พันตัน ตามลำดับ⁵ เมื่อพิจารณาข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์เบื้องต้นพบว่า ประชากรประสบปัญหาเรื่องรายได้ ดังแสดงในระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนที่ต่ำ อาจกล่าวได้ว่าปัญหาความยากจน เป็นปัญหาสำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขจากภาครัฐเป็นอันดับแรก

นอกจากประชากรในจังหวัดสุรินทร์ประสบปัญหาความยากจนแล้ว การพัฒนาคนภายในจังหวัดยังประสบปัญหาอีกด้วย ดังปรากฏจากผลการศึกษาเรื่อง “รายงานการพัฒนาคคนของประเทศไทย ปี 2550” ของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ซึ่งทำการประเมินสถานภาพการพัฒนาคน อาศัยการวัดจากดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index : HAI) โดยมีการประเมิน 2 ครั้ง คือ ในพ.ศ.2546 และ พ.ศ.2549 ภายใต้อาชีพที่อยู่ที่อาศัยและสภาพแวดล้อม ชีวิตครอบครัวและชุมชน การคมนาคมสื่อสาร และการมีส่วนร่วม ดัชนีวัดด้านการพัฒนาคนโดยรวมพบว่าจังหวัดสุรินทร์ อยู่มีการพัฒนาคนในอันดับที่ 74

⁴ ตารางผลิตภัณฑ์จังหวัด (Gross Province Product : GPP) พ.ศ.2540-2549 ในภาคผนวก ค (1)

⁵ ตารางผลผลิตข้าวภายในจังหวัดสุรินทร์ ในภาคผนวก ภาคผนวก ค (2)

จาก 76 จังหวัด ในปี พ.ศ.2549⁶ และตัวชี้วัดเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์ในปี พ.ศ.2546 ที่น่าสนใจ ได้แก่ ดัชนีวัดด้านสุขภาพอยู่ในอันดับที่ 66 ดัชนีวัดด้านการศึกษาอยู่ในอันดับที่ 65 ดัชนีวัดด้านชีวิตการทำงานอยู่ในอันดับที่ 54 ดัชนีวัดด้านรายได้ที่อยู่ในอันดับที่ 76 ดัชนีวัดด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอยู่ในอันดับที่ 74 ดัชนีวัดด้านการมีส่วนร่วมอยู่ในอันดับที่ 53 (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550, 2550) ดัชนี 7 ใน 8 ด้าน จังหวัดสุรินทร์อยู่ในอันดับท้ายจากการประเมินทั้ง 76 จังหวัด แสดงให้เห็นศักยภาพของการพัฒนาคนภายในจังหวัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะดัชนีด้านรายได้ที่อยู่ในอันดับสุดท้าย สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเรื่องรายได้ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอันส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของชาวสุรินทร์โดยตรง ตรงกันข้ามกับดัชนีวัดชีวิตครอบครัวและชุมชน ซึ่งอยู่ในอันดับที่ 6 ของประเทศ

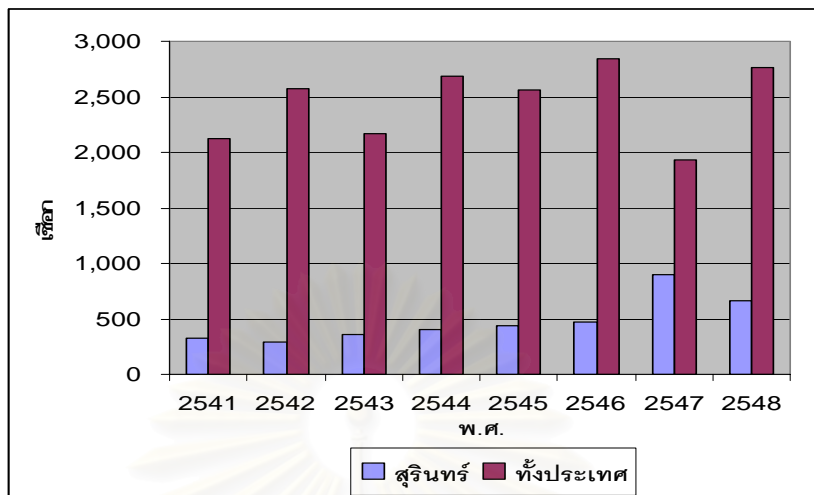
ที่มาของดัชนีชีวิตครอบครัวและชุมชนประกอบด้วย ตัวชี้วัดจำนวนเด็กกำพร้า เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ เด็กอายุ 15-17 ปีที่ทำงาน ครวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นม่าย หย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียว คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ และการจับกุมเกี่ยวกับยาเสพติด ดัชนีชีวิตครอบครัวและชุมชนของจังหวัดสุรินทร์ที่มีความก้าวหน้าเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ แสดงให้เห็นว่าประชากรในจังหวัดสุรินทร์มี ครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นหลักประกันทางสังคมที่มั่นคงความสำคัญของดัชนีดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความความเหนียวแน่นและความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว และกล่าวได้ว่าประชาชนยังคงให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน

5.3.2 บทบาทของผู้เลี้ยงช้างในปัจจุบัน

ประชากรสุรินทร์มีความสัมพันธ์คุ้นเคยกับช้างเป็นอย่างดี แม้ว่าชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่จะมีช้างควยที่มีโอกาสหรือทักษะในการเลี้ยงช้าง แต่การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนสุรินทร์กับช้างมีมานาน แสดงให้เห็นจากการนำช้างมาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด จนเป็นที่รู้จักว่าจังหวัดสุรินทร์เป็น”เมืองช้าง”

⁶ เนื่องจาก HAI ของปี 2549 มีหลายส่วนที่แตกต่างจากปี 2546 จึงไม่สามารถใช้ HAI ของทั้งสองปีเปรียบเทียบกันในรายละเอียดได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับดัชนีแต่ละด้านและสองในสามดัชนีชี้วัดยังคงเดิม จึงน่าจะสามารถเปรียบเทียบกันได้ในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 5.3 จำนวนช่างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับ
จำนวนช่างเลี้ยงทั่วประเทศ พ.ศ.2541-2548⁷

ที่มา : กลุ่มสารสนเทศและข้อมูลสถิติ ศูนย์สารสนเทศ กรมปศุสัตว์

จากรายงานสถิติปศุสัตว์ของกรมปศุสัตว์ แสดงให้เห็นว่าจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนช่างเลี้ยงมากที่สุดในประเทศไทย เมื่อนำจำนวนช่างเลี้ยงของจังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับช่างเลี้ยงทั่วประเทศ พบว่าจังหวัดสุรินทร์มีสัดส่วนช่างเลี้ยงเฉลี่ยร้อยละ 20 ของจำนวนช่างเลี้ยงทั่วประเทศ ดังแสดงในแผนภาพที่ 5.1

จากสถิติช่างเลี้ยงของกรมปศุสัตว์ แสดงจำนวนช่างบ้านในจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2541-2548 พบว่าตั้งแต่ พ.ศ.2541-2543 จังหวัดสุรินทร์มีช่างเลี้ยงประมาณ 300 เชือก คือ 327 เชือก (ร้อยละ 15 ของช่างเลี้ยงทั่วประเทศ) 294 เชือก (ร้อยละ 11) และ 359 เชือก (ร้อยละ 16) ตามลำดับ ต่อมาระหว่าง พ.ศ.2544-2546 จำนวนช่างเพิ่มขึ้นมากกว่า 400 เชือก ได้แก่ 405 เชือก (ร้อยละ 15) 438 เชือก (ร้อยละ 17) และ 477 เชือก (ร้อยละ 16) ตามลำดับ พ.ศ.2547 จำนวนช่างมีจำนวนสูงชันอย่างมากเป็น 901 เชือก (ร้อยละ 46) และจำนวนช่างลดลงในปีถัดมา เหลือเพียง 661 เชือก (ร้อยละ 23) พิจารณาจำนวนช่างเลี้ยงรายอำเภอเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ อำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอสังขะ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ กิ่งอำเภอพนมดงรัก อำเภอจอมพระ และอำเภอบัวเขต น่าสังเกตว่าใน พ.ศ.2547 จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนช่างมากถึง 901 เชือก เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2546 ถึง 424 เชือก หรือมีอัตราการเพิ่มเกือบร้อยละ 100 โดยเป็นการเพิ่มขึ้นของช่างเลี้ยงในอำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอสังขะ⁸

ช่างกว่า 500 เชือกตามการรายงานของปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์ถูกถือครองโดยชาวสุรินทร์ ซึ่งกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มนักธุรกิจหรือพ่อค้า นักการเมืองท้องถิ่นในตัวเมืองสุรินทร์ประมาณ ร้อยละ

⁷ ตารางจำนวนช่างเลี้ยงจังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับจำนวนช่างเลี้ยงทั่วประเทศ พ.ศ.2541-2548 ในภาคผนวก ค (3)

⁸ ตารางจำนวนช่างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์ รายอำเภอ พ.ศ.2541-2548 ในภาคผนวก ค (4)

40 ของจำนวนช้างเลี้ยงในสุรินทร์⁹ นอกนั้นเป็นการครอบครองช้างตั้งแต่ 5-18 ตัว กระจายตัวในอำเภอต่างๆที่กล่าวข้างต้น แต่กระจุกตัวส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม

ภาพรูปที่ 5.4 กิจกรรมในงานช้างและงานกาชาดจังหวัดสุรินทร์

ที่มา : ภาพงานช้างและงานกาชาดสุรินทร์ พ.ศ.2549 และ2550 โดยผู้วิจัย

ความสำคัญของช้างในด้านการท่องเที่ยวปรากฏขึ้นเมื่อมีการจัดงานประจำปีของจังหวัด คือ งานช้างและงานกาชาดสุรินทร์ อย่างเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.2503 ในสัปดาห์ที่ 2 ของเดือน พฤศจิกายนของทุกปี ในส่วนของการแสดงของช้างจัดขึ้น 3 รอบ คือ วันศุกร์ วันเสาร์และวันอาทิตย์ เวลาประมาณ 08.00-11.00 น. ประกอบด้วยการแสดงชุดต่างๆที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างช้างและชาวกูย ตลอดจนความสำคัญของช้างในสังคมไทย อาทิ การแสดงพิธีคล้องช้าง โบราณ การแสดงชุดวิถีชีวิตชาวกูย การแสดงความสามารถของช้าง การแสดงชุดช้างศึก เป็นต้น นอกจากนี้ส่วนราชการและเอกชนยังร่วมจัดกิจกรรมอื่นๆเกี่ยวกับช้าง เช่น การจัดขบวนพาเหรดช้าง การจัดงานโต๊ะจีนช้าง แรลลี่ช้าง การแสดงแสงสีเสียง เป็นต้น

⁹ รายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ค (5)

ประวัติความเป็นมาของการแสดงช้างเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ชุมนุมช้างอย่างไม่ได้ตั้งใจในปี พ.ศ.2498 เนื่องจากเกิดจากข่าวที่ว่าจะมีเฮลิคอปเตอร์มาลงที่บ้านตากกลาง ชาวบ้านจึงชักชวนกันไปดู ในสมัยนั้นพาหนะที่ใช้กันโดยทั่วไปของชาวกูยก็คือช้างซึ่งถูกฝึกมาเป็นอย่างดี แต่ละคนแต่ละครอบครัวก็พากันนั่งช้างมาดูเฮลิคอปเตอร์ พอไปถึงจุดที่เฮลิคอปเตอร์จอด ปรากฏว่าช้างที่ไปรวมกันนั้นนับได้กว่า 300 เชือก ทำเอาคนที่มากับเฮลิคอปเตอร์ตกใจและแปลกใจมากกว่า ชาวบ้านเสียอีกทำให้ผู้คนที่ทราบข่าวต่างพากัน สนใจกันเป็นจำนวนมาก และในปี พ.ศ.2503 อำเภอท่าตูม ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านช้างได้มีการเฉลิมฉลองที่ว่าการอำเภอใหม่ นายวินัย สุวรรณประกาศ ซึ่งเป็นนายอำเภอในขณะนั้นได้เชิญชวนให้ชาวกูยเลี้ยงช้างทั้งหลายให้นำช้างของตนมาจัดแสดงให้ประชาชนได้ดูได้ ต่อมาจึงมีการจัดงานแสดงช้างขึ้นในอำเภอเมือง สืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (จักรพงษ์ แจ่มจันทร์, 2549) นอกจากนี้เป็นการสร้างชื่อเสียงแก่จังหวัดแล้ว ในช่วงงานช้างยังสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 5.5 การชุมนุมช้างใน ณ บ้านตากกลาง พ.ศ.2498

ปัจจุบันชาวกูยจึงมีบทบาทสำคัญด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดสุรินทร์ ในฐานะเจ้าของช้างหรือผู้เลี้ยงช้างที่ต้องนำช้างเข้าร่วมงานประจำปี แต่สถานภาพดังกล่าวไม่สามารถสร้างประโยชน์แก่ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างอย่างเหมาะสม พิจารณาจากผลตอบแทนจากการเข้าร่วมกิจกรรมในงานช้าง โดยการสอบถามชาวกูยที่เข้าร่วมงานช้างของผู้เขียนนั้น ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างได้รับค่าตอบแทนจากการร่วมงานดังกล่าวจากหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบในการจัดงาน โดยให้รายได้แก่ช้างเชือกละ 3,000 บาท ตลอดการจัดงาน เพียงค่าจ้างรถบรรทุกช้างเข้ามาส่งในตัวอำเภอเมืองเพียงเดียวมากกว่าจำนวนค่าตอบแทนดังกล่าว เหตุผลสำคัญที่ชาวกูยยังคงให้ความสำคัญ

ร่วมมือกับจังหวัดสุรินทร์ในการเข้าร่วมงานช้าง เนื่องจากเห็นว่าหน้าที่ต้องช่วยเหลือกิจกรรมของจังหวัด และเป็นโอกาสที่พวกเขาจะได้พบปะญาติมิตรสหายที่กระจัดกระจายกันไปทำงานยังต่างถิ่น แต่ยังมีชาวกูยผู้เลี้ยงช้างบางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมงานช้างได้ เนื่องจากไม่สามารถลางานจากสถานประกอบการท่องเที่ยวบางแห่งได้

ทักษะความสามารถเรื่องช้างและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นของชาวกูย ได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าบริการ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว สร้างผลประโยชน์และชื่อเสียงแก่จังหวัดสุรินทร์เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปี พร้อมกับเป็นการกำหนดสถานภาพทางสังคมใหม่ให้แก่ชาวกูยในฐานะสินค้าและแรงงานผู้ผลิตสินค้าบริการ

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวกูยที่แตกต่างจากกลุ่มชาวสุรินทร์ที่พูดภาษาเขมรและลาว เป็นอุปสรรคหนึ่งที่ทำให้ประชากรในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งมิใช่ชาวกูย ขาดความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมกูย ส่งผลต่อความรู้สึกว่าชาวกูยมีลักษณะแปลกแยกและอ่อนด้อยกว่าตน ดังนั้นทัศนคติต่อชาวกูยจึงมักเป็นไปในทางลบ อาทิ ชาวกูยชอบกินสุรา ไม่รักษาความสะอาดของร่างกาย มีบุคลิกน่ากลัว เป็นต้น ทว่าจากการศึกษาและคลุกคลี ตลอดจนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของชาวกูยของผู้วิจัย พบว่าชาวกูยส่วนใหญ่มีความเป็นกันเอง ให้เกียรติแก่บุคคลอื่น มีความรับผิดชอบ รักอิสระและรักพวกพ้อง สำหรับการที่ชาวกูยชอบดื่มสุรานั้น หากมองอย่างเป็นกลางจะพบว่ามิใช่เฉพาะชาวกูยเท่านั้นดื่มสุรา แต่ประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ไม่ว่าเชื้อชาติใดล้วนดื่มสุรากันมาก จนมีคำกล่าวที่ว่า “มาสุรินทร์ต้องกินสุรา” สำหรับเรื่องความสะอาดของชาวกูย อธิบายได้จากการเลี้ยงช้างของชาวกูย เนื่องจากชาวกูยที่เป็นความรู้อาศัยต้องอาศัยร่วมและใกล้ชิดกับช้างของตนตลอดเวลา กลิ่นสาบช้างจึงมักติดตัวชาวกูยเช่นกัน และการที่ต้องนั่งบนคอช้าง ต้องปะทะกับแสงอาทิตย์หรือสายฝนยามที่ต้องการควบคุมช้าง ไม่มีความจำเป็นที่ต้องดูแลรูปลักษณ์ภายนอก เป็นต้น สำหรับชาวกูยแล้วความแตกต่างทางวัฒนธรรมภายในมิใช่อุปสรรคต่อการติดต่อกับบุคคลกลุ่มอื่น เนื่องจากชาวกูยมีการปรับตัวเพื่อปฏิสัมพันธ์กับคนสุรินทร์ที่พูดภาษาเขมรและลาว โดยชาวกูยสามารถพูดภาษาเขมรและลาวได้เป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าหาคนสุรินทร์ที่สามารถพูดภาษากูยได้โดยที่ไม่ใช่ชาวกูยนั้นมีน้อยมาก ดังนั้นการยอมรับในความเท่าเทียมกันทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่หลากหลายของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ล้วนจำเป็นอันสามารถก่อให้เกิดความรู้สึกที่ปราศจากการแบ่งแยก นำมาสู่การช่วยเหลือระหว่างกันอย่างยั่งยืน

5.4 ชาวภูย ญ หมู่บ้านตากกลางในอดีตกับประเพณีการคล้องช้าง

ชาวภูยผู้เลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์อาศัยอยู่ในอำเภอท่าตูม ชุมพลบุรี และอำเภอเมือง แต่ชุมชนชาวภูยที่เป็นที่รู้จักเนื่องจากมีจำนวนช้างมากและเป็นพื้นที่ที่หน่วยงานราชการเข้ามาพัฒนา มากกว่าแหล่งอื่นๆ คือ ชุมชนชาวภูยที่อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านตากกลาง หรือที่รู้จักกันว่าเป็น “หมู่บ้านช้าง” ชุมชนชาวภูยในหมู่บ้านตากกลางมีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เป็นของตนเอง ดังนั้นเพื่อสามารถอธิบายพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวภูยอย่างรอบด้าน และครอบคลุมทุกมิติ ภายในหัวข้อนี้ มุ่งแสดงให้เห็นที่มาทางประวัติศาสตร์ ระบบความเชื่อ โครงสร้างทางสังคมและการใช้ประโยชน์จากช้างของชาวภูยก่อนการยุติประเพณีการคล้องช้าง

5.4.1 ชาวภูย ญ หมู่บ้านตากกลางในอดีต

คำบอกเล่าของคุณตามาก สุขศรี ผู้เฒ่าชาวภูยวัย 87 ปี ได้เล่าที่มาของชาวภูยในประเทศไทยว่า มาจากตระปือแสนปาง และหมู่บ้านตากกลางนั้นสร้างขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยปี สาเหตุของการตั้งรกรากในบริเวณนี้ เนื่องจากภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงช้าง ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบ ริมฝั่งแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีไหลมาบรรจบกัน และบริเวณนี้ยังประกอบด้วยป่าทาม¹⁰ ซึ่งในฤดูแล้งสามารถนำช้างมาปล่อยเลี้ยง เพราะมีพืชพรรณจำนวนมากในการเป็นอาหารให้ทั้งคนและช้าง นับว่าหมู่บ้านตากกลางนั้น มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เหมาะในการเลี้ยงช้างและเคยอุดมสมบูรณ์ในอดีต ผนวกกับทางทิศใต้ของจังหวัดสุรินทร์มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทำให้ชาวภูยช้างสามารถคล้องช้างในป่าบริเวณดังกล่าวได้อย่างสะดวก

ลักษณะรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวภูยอาศัยอยู่ร่วมกันในระบบของการพึ่งพากันเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน ในภูมิปัญญาของชาวบ้านจะสอนลูกหลานให้เคารพธรรมชาติ ไป ลา มาไหว้ มีการแสดงออกในการเคารพช้าง เท่ากับการเคารพศาลปะกำ การเคารพศาลปะกำ ก็เท่ากับเคารพบรรพบุรุษ คนกับช้างเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัว มีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง ตามความอาวุโสหรืออายุของช้างและคน ถ้าช้างอายุมาก ก็เปรียบเสมือน ปู่ ยา ตายาย พ่อ แม่ ถ้าช้างอายุน้อย ก็เปรียบเสมือน พี่ น้อง ลูก หลาน หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตลง ผู้ที่อยู่ยอมเสียใจ จึงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามฐานะ (เชียงนาง , 2548) ความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับชาวภูยในอดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อและความเคารพกันระหว่างช้างกับชาวภูย

¹⁰ ทาม เป็นคำที่ชาวอีสานใช้เรียกพื้นที่รอยต่อระหว่างผืนน้ำกับผืนดิน ซึ่งน้ำจะท่วมพื้นที่ทามทุกปีเป็นเวลา 2 – 3 เดือน ทำให้มีการตกตะกอนอินทรีย์สารสะสมของแร่ธาตุ จึงเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง พืชพรรณเจริญเติบโตเร็ว และมีความหลากหลายทางชีวภาพ

ระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมชาวกูย เกิดขึ้นผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำ¹¹ (ปวงบาทสำหรับคล้องช้าง) ซึ่งถูกใช้เป็นโครงสร้างในการปกครองภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงระบบอาวุโสของคนในสายตระกูล การจัดวางระเบียบกฎเกณฑ์ การปกครอง ระเบียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยใช้ควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนด้วย โดยระบบความเชื่อดังกล่าวได้ถูกสืบทอดและต่อยอดด้วยพิธีกรรมบวงสรวงผีปะกำ (สมหมาย ชินนาค, 2539) และการดำรงอยู่ของระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมภายในของชาวดำรงอยู่บนประเพณีการคล้องช้างที่มีมาแต่โบราณกาล ทุกๆปีชาวกูยต้องออกคล้องช้างป่า ทั้งเพื่อนำมาใช้งานและขาย สถานะทางสังคม(ชนชั้น)ถูกแบ่งด้วยความสามารถในการคล้องช้าง ผู้ที่คล้องช้างได้มากก็จะมีสถานภาพสูง

จากความเชื่อช้างธรรมดา ชาวกูยเรียกว่า “มะช้าง” ต้องผ่านพิธีการเป็นหมอช้าง เรียกว่า “ปะชิ” เริ่มที่ต้นจากมะช้างเป็น “หมอจา” สามารถขี่คอช้างต่อเพื่อคล้องช้างได้ และเลื่อนขั้นเป็นหมอช้างระดับสูงขึ้น เมื่อสามารถคล้องช้างตามที่กำหนด หมอช้างระดับสูงสุด ภาษากูย เรียกว่า “กำลวงพืด” บุคคลที่ชาวกูยให้ความเคารพและบงาบาคัญมากมาย อาทิ ผู้บัญชาการในขบวนคล้องช้าง สามารถสั่งและกำหนดผู้ที่จะเข้าร่วมขบวนคล้องช้าง ประกอบพิธีกรรมต่างๆให้แก่หมอช้างใหม่ เช่น พิธีการปะชิ (การประกาศเลื่อนขั้น) ปะสะ(ปิดเป้าสิ่งอวมงคล) พิธีการเบิกไพร (ขออนุญาตสังคตศีลพิธีก่อนเข้าป่า) ที่สำคัญประการหนึ่งสามารถทำเชือกปะกำหรือหนังปะกำ¹² ซึ่งนอกจากเป็นอุปกรณ์คล้องช้างแล้ว เชือกปะกำยังถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวกูยเคารพบูชา เชื่อว่ามีผีปะกำสถิต สามารถอำนวยทุกข์สุขได้ ภายหลังเสร็จจากการคล้องช้าง หมอช้างใหญ่จะอัญเชิญเชือกปะกำไว้บนศาลบริเวณใกล้บ้านเพื่อเคารพบูชา ชายฉกรรจ์ชาวกูยจึงพยายามเลื่อนสถานะเป็นครุบาใหญ่ให้ได้ การแบ่งตำแหน่งต่างๆหมอช้างเรียงลำดับจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่ กำลวงพืด กำลวงแกด หมอสะดำ หมอสะเดียง หมอจา มะช้าง มีรายละเอียดของตำแหน่ง ดังนี้

5.4.1.1 กำลวงพืด หรือ ครุบาใหญ่

กำลวงพืด (พืด เป็นภาษาปะกำ แปลว่า ใหญ่) คือ หมอช้างชั้นสูงสุด ได้รับการยกย่องและทำพิธีกรรมแต่งตั้ง (พิธีกรรมปะชิญย) เป็นตัวแทนของผีปะกำ และหัวหน้าของชาวกูยอะจั้ง โดยมีความสามารถคล้องช้างป่ากลางแปลงขนาด 3-6 คอก นับรวมกันได้ตั้งแต่ 40 ตัว มีอำนาจสูงสุดสามารถปกครองหมอช้าง มะช้างทุกหมู่ทุกกอง เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างผีปะกำ

¹¹ ตามศัพท์ภาษาอีสาน คำว่า “ปะ” หมายถึง พบหรือปะ ส่วน “กำ” หมายถึง ข้อห้ามหรือชะล่า เมื่อรวมความหมายกันได้ใจความว่า เมื่อพบสิ่งใดแล้วจะควรหรือไม่ควร ให้นึกถึงข้อห้ามไว้ก่อน

¹² เชือกปะกำ ที่ต้องทำจากหนังควายตัวผู้ 2 ตัว หนังควายตัวเมีย 1 ตัว หลังจากแล่หลังควายเป็นเส้นยาว ตากให้แห้งแล้วนำมาพันรวมกัน

กับทवेशดำ (ข้างป่า) (สุภักดิ์ ตลับทอง, 2542: 4999) กำลวงพืดมีเครื่องหมาย คือ ชงัก(สร้อยคอ) อยู่ที่คอทำด้วยทองคำ นอกจากนี้กำลวงพืด ต้องทำหน้าที่ผลิตซ้ำหมอข้าง หรือสอนหมอข้างรุ่นต่อมาก่อนการออกไปคล้องข้างด้วย กำลวงพืด ต้องรอบรู้เรื่องการคล้องข้าง เช่น การทำพิธีกรรมต่างๆ การตามรอยข้างป่า พื้นที่ในป่า แหล่งหาหินของข้าง ทำเลที่ตั้งที่พักในป่า แหล่งอาหาร สมุนไพรรักษาคนและข้าง และภาษาที่ใช้สื่อสารในป่า ซึ่งจะไม่ใช้ภาษาคุยทั่วไป ต้องใช้ภาษาพิเศษที่เรียกว่า “ภาษาผี” เนื่องจากชาวภูยกุยไม่มีอักษรของตน จึงไม่มีการบันทึกภาษาผีไว้ ต้องอาศัยการจดจำจากการบอกเล่าปากต่อปากเท่านั้น ปัจจุบันมีครูบาใหญ่เพียง 1 คน คือ คุณตา มาก สุขศรี อายุ 89 ปี (พ.ศ.2551) อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านศาลา ตำบลกระโพ จังหวัดสุรินทร์ (มาก สุขศรี, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2549)¹³

5.4.1.2 กำลวง หรือ กำลวงแกด

กำลวงแกด (แกด เป็นภาษาปะก่า แปลว่า เล็ก) คือ หมอข้างลำดับรองจากกำลวงพืด มีความสามารถคล้องข้างป่ากลางแปลงขนาด 3-6 ศอก นับรวมกันได้ 15 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อกำลวงพืดไม่สามารถปฏิบัติงานได้หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด (สุภักดิ์ ตลับทอง, 2542: 4999)

5.4.1.3 หมอสะดำ

หมอสะดำ หรือ สะดำ (สะดำ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวามือ) คือ หมอข้างลำดับรองจากกำลวงแกด มีความสามารถคล้องข้างป่ากลางแปลงขนาด 3-6 ศอก นับรวมกันได้ 9 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อกำลวงไม่สามารถปฏิบัติงานได้ หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด หรือกำลวง (อ้างแล้ว) มีเครื่องหมายแสดงความเป็นหมอสะดำ คือ ข้าง มีชงัก(สร้อยคอ) อยู่ที่คอทำด้วยทองเหลือง สามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆที่สำคัญในการคล้องข้างและสามารถทำเชือกหนังปะก่าได้ ปัจจุบันหมอสะดำที่อาศัยอยู่บ้านตากกลาง คือ คุณตาหมีว ศาลางาม อายุ 80 ปี (พ.ศ.2551)

5.4.1.4 หมอสะเตียง

หมอสะเตียง หรือ สะเตียง (สะเตียง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ซ้ายมือ) คือ หมอข้างลำดับรองจากหมอสะดำ มีความสามารถคล้องข้างป่ากลางแปลงขนาด 3-6 ศอก นับรวมกันได้ 5 ตัวขึ้นไป ทำหน้าที่ปกครองหมอข้าง มะข้าง และปฏิบัติหน้าที่แทนเมื่อหมอสะดำไม่สามารถปฏิบัติงาน

¹³ รายละเอียดการสัมภาษณ์ ในภาคผนวกในภาคผนวก ค (6)

ได้ หรือได้รับมอบหมายงานจากกำลวงพืด กำลวง หรือหมอสะด้า (อ้างแล้ว) พิธีกรรมต่างๆที่ สำคัญในการคล้องช้างและสามารถทำเชือกหนังปะกำได้ ปัจจุบันหมอสะด้าที่อาศัยอยู่ ตำบลกระ โป เพียงประมาณ 4 ท่าน ส่วนใหญ่มีอายุประมาณ 70-80 ปี

5.4.1.5 หมอจา

หมอจา คือ หมอช้างใหม่ คล้องช้างป่ากลางแปลงขนาด 3-6 ศอก ได้ไม่ถึง 5 ตัวขึ้นไป ต้องผ่านพิธีกรรมประชิ หรือได้รับการประชิ เพื่อสามารถนั่งคอช้างต่อได้ (สุภักดิ์ ตลับทอง, 2542: 5000) หมอจา เป็นหมอช้างใหม่ที่ได้รับการประชิ เดิมเป็นมะช้าง หมอจาสามารถเข้าร่วมขบวน คล้องช้าง สามารถนั่งคอช้างต่อเพื่อคล้องช้างป่าเมื่อหมอช้างใหญ่อนุญาต

5.4.1.6 มะช้าง

มะช้าง (มะ เป็นภาษาปะกำ แปลว่า คนรับใช้) คือ เป็นหมอช้างลำดับต่ำสุด อาจเคย หรือไม่เคยไปกูปทเวะด้าเลยก็ได้ ไม่มีสิทธิ์นั่งคอช้างต่อ มีหน้าที่นั่งอยู่ท้ายช้างคอยช่วยเหลือหมอ ช้างในการกระตุ้นช้างต่อให้ไล่ช้างป็น และส่งอุปกรณการคล้องให้หมอช้าง (สุภักดิ์ ตลับทอง ,2542: 5000) มะช้าง ไม่สามารถแตะต้องเชือกปะกำได้ จึงไม่สามารถคล้องช้างได้ ต้องผ่านการ เป็นหมอจาก่อน

การเลื่อนชั้นของหมอช้างเป็นไปตามลำดับชั้น ยกเว้นในกรณีที่มีหมอช้างคล้องช้างงาเอก ได้ ช้างงาเอก คือ ช้างพิเศษมีลักษณะมีงาข้างเดียว หากหมอช้างคนใดคล้องช้างงาเอกขวา ต้อง เลื่อนชั้นเป็นครุบาใหญ่ทันที แต่ถ้าเป็นช้างงาเอกซ้ายได้เลื่อน 4-5 ชั้น เช่น จากหมอจาเป็นหมอสะ เดียง เป็นต้น หมอช้างที่คล้องได้ช้างงาเอกขวา ต้องแยกอุปกรณการคล้องช้างไว้ต่างหาก และ แยกออกจากกลุ่มเดิม มีการจัดลูกน้องให้ต่างหาก และไม่มีใครสามารถเลื่อนตำแหน่งให้ได้ นอกจากพระครูจะเป็นผู้ทำพิธีประชิให้ หากมีลูกชาย เวลาเกิดให้เอาไม้กระดานมารอง ลูกไม่ต้อง ประชิเป็นหมอจา แต่โตขึ้นให้ประชิเป็นหมอสะด้าได้เลย

การเลื่อนตำแหน่งของหมอช้างระดับต่างๆขึ้นอยู่กับความสามารถของหมอช้างแต่ละคน นอกจากสามารถส่วนบุคคลแล้ว การสั่งสอนของหมอช้างใหญ่นับว่าสำคัญมาก ความสัมพันธ์ ระหว่างเครือญาติมีผลต่อการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โอกาสการเข้าถึงความรู้อาจไม่เท่าเทียมกัน ประกอบกับขาดบันทึกโดยลายลักษณ์อักษร การเข้าถึงความรู้เรื่องต่างๆจึงถูกอยู่เฉพาะกลุ่มหมอ ช้างใหญ่เท่านั้น อาทิ แบบแผนการดำเนินชีวิตดั้งเดิม วัฒนธรรมประเพณี การประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อผีปะกำ ตลอดจนการทำหนังปะกำ (เชือกปะกำ) จึงมีโอกาสสูญสลายตามกาลเวลา

5.4.2 ประเพณีการคล้องช้าง

คุณตามาก สุขศรี ครูบาใหญ่คนสุดท้าย และคุณตาหมิว ศาลางาม หมอสะดำเล่าให้ฟังถึงเรื่องราวการคล้องช้างว่า แต่ละปีจะคล้องช้างก็ครั้งขึ้นอยู่กับความพร้อม ส่วนใหญ่ปีละ 2 ครั้ง เดือน 11-12 ประมาณ 1 ครั้ง และเดือน 5-6 อีกครั้ง บางครั้งอาจเข้าไปคล้องช้าง 3 ครั้งต่อปี ถ้ามีอุปสรรค คนฝึกช้างต่อหรือควาญอาสาฝึกช้างมากพอ ก่อนการเดินทางครูบาใหญ่ต้องฝึกหัดหมอสะดำ หมอสะเดียง หมอจา โดยวิธีฝึกใช้ ช้าง 3 ตัว/คน 6 คน สอนวิธีขึ้นช้าง เพื่อเวลาขึ้นช้างต่อในป่าจะได้คล้องตัว เป็นต้น หมอช้างใหม่ต้องจำและแอบบอกกัน ครูบาใหญ่จะพยายามสั่งสอนให้ดี ด้วยจะเสียชื่อเสียงหรือเสียศักดิ์ศรี เมื่อไปคล้องช้างในป่า แล้วคล้องไม่ได้เป็นที่อัปยศของผู้สอน ด้วยขบวนคล้องช้างจะประกอบด้วยหลายคนเช่นการเดินทางของขบวนคล้องช้างร่วมกันระหว่างหมู่บ้านกระโพและหมู่บ้านตากกลาง

ครูบาใหญ่ต้องวางแผนตระเตรียม และกำหนดจำนวนอุปกรณ์การคล้องช้าง ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นให้เพียงพอกับการใช้ชีวิตในป่า อาทิ ผู้ที่ต้องการร่วมขบวนคล้องช้าง ต้องเตรียมเสบียงมารวมกัน ประกอบด้วยข้าวสาร ถึง 40 ลิตร หรือประมาณ 1 กระสอบ และมีพริกแห้ง ยาสูบ กลี๋ย ยาสูบ หมาก พลุ ส่วนเนื้อสัตว์หาได้จากป่า เช่น หมู เก้ง กวาง (ล่าโดยใช้ปืน) โดยแบ่งสรรเท่าๆกัน ด้านอาหารของช้างนั้นมีมากมายในป่า เช่น หญ้าแฝก หญ้าคา หญ้าทิพย์

หลังจากตระเตรียมสิ่งต่างๆเรียบร้อยแล้ว ครูบาใหญ่จะอัญเชิญเชือกปะกำ เมื่อขบวนเดินทางถึงชายป่าครูบาใหญ่จะประกอบพิธีเบิกไพร(การเช่นป่า) หากเช่นถูกต้องจะพบรอยเท้าช้างเข้าไปในป่า แต่ถ้าเจอรอยเท้าช้างสวนมาทางตรงกันข้าม คาดว่าจะจับช้างได้ยาก ต้องถามผีป่าว่ายินยอมหรือไม่ การคล้องช้างมีข้อบังคับและข้อปฏิบัติมากมาย เช่น ครูบาใหญ่มีอำนาจเด็ดขาด หากหมอช้างใดไม่เชื่อฟังและปฏิบัติตามต้องถูกลงโทษ เมื่อพบช้างป่าห้ามพูดว่าจะเลือกจับช้างตัวไหน และไม่จับตัวไหนเด็ดขาด เนื่องจากถ้าพูดจะจับช้างตัวนั้นได้เพียงตัวเดียวหรืออาจจับช้างไม่ได้เลยตลอดชีวิต เวลาอยู่ในป่าจะไม่เรียกชื่อคน แต่จะเรียกคนโดยแทนด้วยชื่อช้าง¹⁴ การสื่อสารกันด้วยภาษาผีปะกำ¹⁵ หมอช้างใหญ่สามารถกินไข่ ตับ หัว หาง (สัตว์ที่บริโภค) ได้ แต่หมอช้างห้ามกิน เป็นต้น กฎเกณฑ์ ข้อห้ามที่ต้องปฏิบัติตามตลอดช่วงการคล้องช้างยังครอบคลุมบุคคลในครอบครัวของหมอช้างโดยเฉพาะภรรยา ปราภภักข์ห้ามมากเป็นพิเศษ เช่น ห้ามโกหก ห้ามพูดปด ห้ามตีผมตัดเล็บ ห้ามกวาดบ้าน เป็นต้น หากฝ่าฝืนข้อห้ามใดๆจะส่งผลต่อหมอช้างให้รับอันตรายได้

¹⁴ ตัวอย่าง เช่น หมอช้างชื่อมา มีช้างชื่อก้านกล้วย เวลาอยู่ในป่าให้เรียกว่าหมอช้างมาว่า “ก้านกล้วย”

¹⁵ ตัวอย่าง เช่น ให้เรียก “ช้างป่า” ว่า “เทวะดำ” เป็นต้น

วิธีการคล้องช้าง หมอช้างจะอยู่คอกช้างต่อ มะช้างจะอยู่ที่ท้ายช้างต่อ หมอช้างจะถือไม้ที่ผูกติดกับเชือกปะกำซึ่งวงไว้เป็นวงบาศก์ บังคับช้างต่อเข้าไปเทียบช้างป่า แล้วคล้องเชือกปะกำที่ขาช้างป่า เมื่อคล้องได้แล้วช้างป่าจะวิ่งไปโดยดึงเชือกปะกำไปด้วย ปลายเชือกปะกำอีกทางหนึ่งจะผูกติดไว้กับช้างต่อ และะบังคับให้ช้างต่อเทียบชิดช้างป่า จากนั้นมะช้าง จะลงจากช้างต่อ แกะเชือกปะกำที่มัดกับช้างต่อเปลี่ยนไปมัดกับต้นไม้แทน สาเหตุที่ทำให้จับช้างป่าได้ เพราะช้างป่าจะไม่ดุมาก เพราะไม่เคยได้ยินเสียงคนมาก่อนและคิดว่าช้างต่อเป็นพวกของตน ประกอบกับช้างต่อมักเป็นช้างที่มีรูปร่างใหญ่ ประปรายกว่าช้างป่า และหมอช้างมีความชำนาญในการเทียบช้างมาก ทำให้มะช้างมัดเชือกปะกำกับต้นไม้สะดวก

ขบวนช้างจะเดินทางกลับบ้านเมื่อได้ช้างครบกันทุกคนหรือข่าวสารหมด หลังจากครุบาใหญ่ประกอบพิธีปะชิ(เลื่อนชั้น)ให้แก่หมอช้างที่คล้องช้างได้ตามกำหนด และอัญเชิญเชือกปะกำไว้บนศาล ถือเป็นงานสิ้นสุดจากการคล้องช้าง ละเว้นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ข้อห้ามได้ (มาก สุขศรี, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2549) และ (หมีวิ ศาลางาม, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2549)¹⁶ โดยการคล้องช้างครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นใน พ.ศ.พ.ศ.2504 (สมหมาย ชินนาค,2539)

5.3.4 การใช้ประโยชน์จากช้างก่อนยุติประเพณีคล้องช้าง

การฝึกช้างป่าสมัยก่อน เนื่องจากมีทำเลเลี้ยงช้างกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ เจ้าของช้างจะพาเข้าเข้าจลุม ติเปราะ(ล่าม)ขาไว้ แล้วปล่อยให้หากินเอง เจ้าของช้างจะมาหาตอนเช้า ฝึกให้คุ้นเคยมักใช้เวลาไม่นานนัก ฝึกช้างไว้เพื่อให้สามารถควบคุม ปฏิบัติตามคำสั่งเองเบื้องต้น เช่น นั่ง เดิน เลี้ยวซ้ายขวา เพื่อใช้ช้างต่อตอนคล้องช้างเท่านั้น ต่อมาในช่วงที่มีอุตสาหกรรมป่าไม้ในประเทศไทย เกิดรายได้จากการขายช้าง โดยมีพ่อค้ามารับซื้อช้างถึงหมู่บ้าน เป็นพ่อค้าทางภาคเหนือจากจังหวัดอุตรดิตถ์ ลำปาง ลำพูน และซื้อครวละมากๆ บางครั้งซื้อช้างทั้งหมดที่คล้องได้เกือบทั้งหมด มักเลือกซื้อช้างลักษณะดี ราคาขายช้างเชือกละ 200-300 บาท ขายเสร็จโอนพิมพ์มือให้พ่อค้า จากนั้นพ่อค้าจะพาช้างไปโดยการตีสายโซ่ใส่ขาช้าง และเดินทางกลับไปบ้านจากการสำรวจข้อมูลราคาการซื้อขายช้างที่มาจากการคล้องช้างตั้งแต่ ปี พ.ศ.2460-2500 ที่มีการบินทักไว้ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านตากกลาง มีอัตราการเพิ่มขึ้นของราคาช้างสูงขึ้นทุกปี พบว่า ในปี พ.ศ.2460 ราคาซื้อขายช้าง 1-2 ชั่งต่อเชือก ต่อมา พ.ศ.2470 ราคาซื้อขายเพิ่มขึ้นเป็น 100 บาทต่อเชือก 10 ปีต่อมา ราคาซื้อขายเพิ่มเป็น 1,000 บาทต่อเชือก และช่วงท้ายของประเพณีคล้องช้าง พ.ศ.2500 ราคาช้างเพิ่มขึ้นเป็น 10,000 บาทต่อเชือก (ทองใบ ศรีสมบัติ, 2535 อ้างถึงใน รัชพล สกฤตวัฒนา,2538) ใกล้เคียงกับการบอกเล่าของคุณตามาก สุขศรี ที่กล่าวว่า ประมาณ

¹⁶ รายละเอียดการสัมภาษณ์ ในภาคผนวก ค (6)

พ.ศ.2489-90 ตนเป็นคนแรกในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ที่ขายช้าง 1 เชือก ได้ราคาสูงถึง 10,700 บาท เพราะช้างเชือกนั้นเชื่อง มีลักษณะดี ผิวเหลือง ทำงานและปฏิบัติตามคำสั่งได้ดี(มาก สุขศรี, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2549)

ประเพณีการคล้องช้างนอกจากเป็นโครงสร้างทางสังคมแล้ว ยังเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชาวกูยอีกด้วย การขายช้างคือรายได้หลักของชาวกูยในช่วงที่มีการคล้องช้าง เป็นการให้แก่พ่อค้าในอุตสาหกรรมป่าไม้ สืบเนื่องจากผลของการเติบโตของอุตสาหกรรมป่าไม้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2453¹⁷ เรื่อยมา สร้างโอกาสในการสะสมทุน (เงิน)แก่ชาวกูยด้วยโดยเฉพาะชาวกูยที่เป็นหม้อช้าง ซึ่งเป็นเจ้าของช้างมากกว่าควาญช้างทั่วไป สภาพเศรษฐกิจของชาวกูยจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก(อุตสาหกรรมป่าไม้)เป็นสำคัญ จนกระทั่งรัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบกทั่วประเทศลงวันที่ 17 มกราคม 2532 ผลดังกล่าวของเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการขาดแหล่งรายได้ของชาวกูย และมีผลให้ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างต้องปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากช้างเมื่อปราศจากทั้งประเพณีคล้องช้างและอุตสาหกรรมป่าไม้

5.5 ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านตากกลางและกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง

รัฐบาลไทยได้มีการจัดระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 โดยหมู่บ้านตากกลางเป็นหมู่บ้านหนึ่งภายใต้สังกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ¹⁸ การพัฒนาและจัดการทรัพยากรภายในหมู่บ้านอยู่ภายใต้การบริหารของหน่วยงานดังกล่าว การปกครองจากหน่วยงานราชการ การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ ล้วนส่งผลกระทบต่อพลวัตทางสังคมของชาวกูย

จุดประสงค์ของหัวข้อนี้ เพื่อแสดงให้เห็นสภาพการปรับตัวในการดำเนินชีวิต และปัญหาของชาวกูยในหมู่บ้านตากกลาง โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก มุ่งอธิบายข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านตากกลางในปัจจุบัน ส่วนที่สอง เป็นการรายงานกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง และในส่วนสุดท้าย บทสรุป

¹⁷ นับจากตั้งแต่ปีกรมพระนครบาลถูกยุบลง

¹⁸ องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540

5.5.1 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านตากกลาง

หมู่บ้านข้างตากกลาง หรือ หมู่บ้านข้างจังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่ ม.ที่ 9 และ 13 บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม อยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ไปทางทิศเหนือ ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 214 (สุรินทร์-ร้อยเอ็ด) ก่อนถึงอำเภอท่าตูม จะมีทางแยกซ้ายตรงหลักกิโลเมตรที่ 36 เข้าปากทางบ้านกระโพ ตรงเข้าไปตามถนนลาดยางอีกประมาณ 22 กิโลเมตร ก็จะถึงหมู่บ้านตากกลาง

หมู่บ้านตากกลางมีประชากรอาศัยอยู่ 915 คน 274 ครัวเรือน ผู้ใหญ่บ้าน คือ นางณัฐสุดา จงใจงาม (องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ, 2549)¹⁹ ส่วนใหญ่ทำอาชีพทำนา และมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดประกอบอาชีพเลี้ยงช้าง ผลผลิตข้าวค่อนข้างต่ำในแต่ละปี เนื่องจากสภาพภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ลุ่มและที่ดอนสลับกันไป สภาพพื้นที่ดินเป็นดินร่วนปนทราย มักประสบปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ มีสภาพอากาศที่แปรเปลี่ยนไม่แน่นอนตามฤดูกาล และปัญหาน้ำท่วมโดยเฉพาะพื้นที่การเกษตรที่ติดกับบริเวณที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลมาบรรจบกันเรียกว่า “วังทะเล” ซึ่งมีสถานที่สำคัญของชาวบ้าน คือ ศาลปู่ตา ณ วังทะเล นอกจากนี้พื้นที่ทำนา สภาพในหมู่บ้านยังมีป่าละเมาะสลับกับป่าโปร่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าภูดินและป่าดงสายทอ และมีการปลูกยูคาลิปตัสอย่างแพร่หลาย ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีรายได้จากการท่องเที่ยว อาทิ การค้าขายผลิตภัณฑ์จากงาช้างหรือหางช้าง การจำหน่ายของที่ระลึก การให้บริการโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว (ซึ่งจะกล่าวเพิ่มเติมในหัวข้อต่อไป) และการเข้าร่วมใน “โครงการช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด” เป็นต้น

งบประมาณและแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านมาจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง โดยเฉพาะการจัดตั้งศูนย์ศึกษา มีจุดประสงค์หลักในการแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อนและพัฒนาหมู่บ้านตากกลางเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นหมู่บ้านช้างเลี้ยงที่ใหญ่ที่สุดในโลก ภายใต้การจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ การดำเนินงานตาม “โครงการช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด” เริ่มต้นด้วยการรับสมัครช้างเข้าร่วมโครงการตามความสมัครใจ และมีผู้ดำเนินการประสานงานตามโครงการฯ หรือเจ้าหน้าที่ ณ ศูนย์ศึกษาเป็นชาวกูย ทำให้มีการประสานงานร่วมกับความรู้อ้างได้เป็นอย่างดี ผลการดำเนินโครงการปีแรก พ.ศ.2549 การดำเนินโครงการในส่วนของการปลูกอาหารช้าง การขุดบ่อน้ำ ระบบสาธารณสุขโรคพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ยังล่าช้ากว่าแผนงานที่วางไว้ เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมกิจกรรมการแสดงช้างวันละ 2 รอบ เวลา 10.00 น. และ 14.00 น. มีจำนวนน้อยมาก บางวันไม่มีนักท่องเที่ยว ไม่มีการเก็บค่าเข้า

¹⁹ ข้อมูล ณ วันที่ 1 เดือน เมษายน พ.ศ. 2549

ชมการแสดงช้าง แต่มีการตั้งตู้บริจาคค่าอาหารช้างแทน ส่วนกิจกรรมอื่นๆเช่นนั่งช้างรอบศูนย์คชศึกษาในอัตราผู้ใหญ่ 200 บาท เด็ก 100 บาท หรือสามารถรับบริการแบบเหมาราคาตามแต่จะตกลงกับควาญช้างหรือเจ้าหน้าที่ เมื่อเริ่มต้นของโครงการมีช้างเข้าร่วม 181 เชือก แต่ควาญช้างบางส่วนมีภาระค่าใช้จ่ายเกินกว่าเงินเดือนที่ได้รับ จึงออกจากโครงการคงเหลือช้างในโครงการประมาณ 90 เชือก (สิรินาถ เกิดเหมาะ, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2549) และลดลงเหลือ 64 เชือกในปัจจุบัน ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน 2551

ภายในหมู่บ้านตากกลางมีสถานที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ สถานีอนามัยบ้านตากกลาง 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดแจ้งสว่างตากกลาง 1 แห่ง วัดแจ้งสว่างบ้านตากกลาง และโรงเรียนบ้านตากกลาง สำหรับสาธารณูปโภคพื้นฐานพบว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีห้องน้ำและไฟฟ้าใช้ได้ทุกครัวเรือน มีระบบน้ำประปาในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นน้ำบาดาลมีความเป็นด่างค่อนข้างสูง นอกจากนี้ใช้อุปโภคชาวบ้านบางส่วนยังคงบริโภคน้ำประปาด้วย เมื่อฝนทิ้งช่วง และขาดแคลนน้ำฝนสำหรับบริโภค

ภาพที่ 5.6 ป้ายหมู่บ้านตากกลางและถนนเข้าสู่หมู่บ้าน

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย (1 เมษายน 2551)

สำหรับการคมนาคมขนส่งระหว่างหมู่บ้านและภายในหมู่บ้าน และติดต่อไปยังอำเภอท่าตูม หรือสัญจรในทางเข้าสู่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ใช้เส้นทางถนนลาดยางสายหนองตาด - เมืองสิงห์ ทางหลวงชนบท (รพช. เดิม หมายเลข 214) ด้วยรถโดยสารขนาด 8 ล้อ โดยบริษัทศรีโพธิ์ทอง (องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ, 2549)²⁰ ซึ่งรถโดยสารจำนวน 10 คัน ไปกลับรวมวันละประมาณ 10 เที่ยว เที่ยวแรกออกไปยังอำเภอเมืองใน เวลา 06.00 น. และเที่ยวสุดท้ายกลับมายังหมู่บ้านตากกลางใน เวลา 19.00 น. เนื่องจากการขนส่งด้วยระบบดังกล่าวประสบปัญหาขาดทุน

²⁰ ข้อมูล ณ วันที่ 1 เดือน เมษายน พ.ศ. 2549

เนื่องจากราคาน้ำมันแพงและจำนวนผู้โดยสารน้อย จึงปรับลดจำนวนรถโดยสารเหลือเพียงไม่กี่คัน โดยค่าโดยสารจากหมู่บ้านตากกลางถึงสถานีขนส่งสุรินทร์ 45 บาทต่อคน²¹

สภาพบ้านเรือนของประชากรในหมู่บ้านตากกลางมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สูงกว่าประชากรในชนบททั่วไป บ้านเรือนจำนวนไม่น้อยที่มีขนาดใหญ่ ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น ดีวีดี โทรศัพท์มือถือ จักรยานยนต์ รถบรรทุก เป็นต้น การติดต่อสื่อสาร และการคมนาคมที่สะดวก ทำให้การเดินทางไปทำงานยังต่างถิ่นของช่างและความช่างสะดวกยิ่งขึ้นบ่อยครั้งที่จะพบภาพช่างและความจนรถบรรทุก 10 ล้อ ไปทำงานทั้งชั่วคราวหรือทำงานประจำ อาทิ การว่าจ้างไปงานแห่นาคในงานบวชยังพื้นที่ต่างๆ หรือการเดินทางไปทำงานยังปางช้าง

ตอนเย็นของทุกวันพฤหัสบดี เป็นเวลาที่ชาวภูยในหมู่บ้านตากกลางและหมู่บ้านใกล้เคียงมักมาจับจ่ายซื้อของอุปโภคและบริโภคในตลาดนัดที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “ตลาดนัดคลองถม” อยู่บริเวณลานกว้างของหมู่บ้านจินดา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ติดกับบ้านตากกลาง บรรยากาศการค้าขายเป็นไปอย่างคึกคัก ชาวบ้านมากกว่า 500 คน หลังไหลเข้ามาจับจ่ายช่างของ เช่น อาหาร ผัก ผลไม้ ขนมหวาน เสื้อผ้า เสื้อผ้ามือสอง ผงซักฟอก เป็นต้น และตอนเย็นวันอาทิตย์มีตลาดนัดที่บ้านตากกลาง บริเวณใกล้ศูนย์ศึกษา แต่บรรยากาศไม่คึกคักเท่าตลาดนัดบ้านจินดา

ข้อมูลเบื้องต้นต่างๆ แสดงให้เห็นว่าสภาพสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านตากกลางมีรูปแบบการพัฒนาตามการบริหารของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วไป แต่การมีช่างมากในหมู่บ้าน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างการท่องเที่ยว จนสามารถสร้างรายได้แก่ชาวภูยที่มีช่าง ทำให้แนวทางการพัฒนาของหมู่บ้านมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ นอกจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่ผู้ที่มีช่างแล้ว ประชาชนอื่นๆ ในหมู่บ้านตากกลางได้รับผลประโยชน์ได้ด้วย โดยเฉพาะการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แกะสลักงาช้างและขนหางช้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงาช้างที่รับมาจากอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นแหล่งค้างาช้างที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และมีการติดต่อซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวตั้งแต่ช่วงที่มีการพาช้างไปเร่ร่อนในตอน ณ กรุงเทพฯ ปัจจุบันรูปแบบของสินค้าจากงาช้างมีความประณีตและมีรูปแบบที่ทันสมัยกว่าช่วงที่มีการเร่ครั้งแรกๆ และราคาก็สูงมากขึ้น อาทิ สร้อยเม็ดกลม(คล้ายสร้อยมุก) ราคา 2,500 บาท กำไลข้อมือเส้นศูนย์กลาง 10 มิลลิเมตร ไม่มีการแกะสลักราคาวงละ 1,200 บาท แหวนงาช้างเกลี้ยง ราคาวงละ 200-300 บาท แหวนที่ถักจากขนหางช้าง วงละ 100 บาท เป็นต้น อุปสงค์สินค้าดังกล่าวอยู่ในระดับดี เนื่องจากเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลกระโพ ซึ่งมีการออกร้านโชว์ทั้งในระดับจังหวัด และประเทศ ดังนั้นทั้งช่างและขนหางช้างล้วนเป็นรายได้แก่เจ้าของช่าง มีการขายให้แก่พ่อค้าที่ขายผลิตภัณฑ์จากช้าง โดยราคาของขนหางช้าง จะเป็นราคาเหมา ส่วนใหญ่เป็นการจองล่วงหน้า

²¹ ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน 2551

เนื่องจากต้องการให้ได้ขนหางที่ยาวพอที่จะถักได้ ขนหางข้างทั้งหางจะถูกเหมาในราคาประมาณ 10,000 บาท บางครั้งเกิดปัญหาการลักตัดขนหางข้างไปขาย เมื่อเจ้าของข้างหรือคนผู้เลี้ยงข้างผลอ เนื่องจากข้างที่อยู่ประจำในหมู่บ้านมีน้อย ดังนั้นงานที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์ต่างๆจะเป็นงานของข้างที่อื่นๆ ไม่ใช่ข้างข้างในหมู่บ้าน เพราะการตัดข้างในแต่ละครั้ง ต้องมีพิธีตามแบบวัฒนธรรมของชาวกูย ผนวกกับงานที่มีความยาวมากๆมักถูกจับจองจากลูกค้าไว้แล้ว ส่วนใหญ่จะขายงาทั้ง 2 ข้างพร้อมกัน ราคาข้างขึ้นอยู่กับความยาวและความสวย ซึ่งมีราคาอย่างต่ำคู่ละ 200,000 บาท อย่างไรก็ตามก็ตามการซื้อขายผลิตภัณฑ์งาข้างและขนหางข้าง ต้องเลือกอย่างระมัดระวัง เพราะงาข้างกับกระดูกข้างมีลักษณะคล้ายกันมาก การหาความแตกต่างของทั้งสองนั้นยากมาก ข้อสังเกตหนึ่งในการพิสูจน์ว่าเป็นงาข้างจริงหรือปลอม ให้ดูดูคลายและสีของงาข้าง โดยงาข้างที่มีสีค่อนข้างเหลืองและมีลาย ส่วนใหญ่จะเป็นงาของจริง

ข้างยังสามารถทำรายได้มากมายหลายวิธี นอกจากข้างจะเป็นแรงงานและปัจจัยการผลิตสินค้าบริการที่สำคัญ ข้างทั้งตัวก็มีราคาหลายแสน งาข้างสามารถขายในราคาหลายแสนเช่นกัน ขนหางข้างและกระดูกข้างล้วนขายได้ กล่าวได้ว่าข้างเป็นสัตว์เศรษฐกิจและสินค้าอย่างแท้จริง

ภาพที่ 5.7 ผลิตภัณฑ์งาข้างและขนหางข้าง

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย (1 เมษายน 2551)

5.5.2 กรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงข้าง ณ หมู่บ้านตากกลาง

การสำรวจกลุ่มตัวอย่างด้วยสอบถามแบบสอบถาม เพื่อหาภาพรวมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวกูยข้าง โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนแรกสอบถามข้อมูลทั่วไปในชีวิต เช่น อายุ เพศ จำนวนสมาชิกในครอบครัว และสถานภาพการสมรส ส่วนที่สอง เป็นการสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ประกอบด้วย อาชีพ แหล่งที่มาของรายได้ ระดับรายได้

แหล่งที่มาของรายจ่าย ระดับรายจ่าย แหล่งที่มาของหนี้สิน ระดับหนี้สิน เหตุผลในก่อนหนี้สิน และระดับเงินออม ในส่วนที่สาม เป็นการสอบถามข้อมูลทางสังคมและเศรษฐกิจเกี่ยวกับช่าง ได้แก่ ลักษณะการเป็นเจ้าของช่าง เพศและอายุของช่าง ที่มาของช่าง แหล่งที่มาของทักษะการเลี้ยงช่าง รูปแบบการใช้ประโยชน์จากช่าง ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงช่าง และปัญหาที่ประสบจากการเลี้ยงช่าง

กลุ่มตัวอย่างชาวภูยกู้เลี้ยงช่าง ณ หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จากผู้เลี้ยงช่างทั้งหมด 54 ครอบครัว ซึ่งมีช่างทั้งหมด 77 เชือก โดยทำการสุ่มตัวอย่างมาศึกษา 39 ครอบครัว ปรากฏว่าเป็นครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้านในช่วงเดือนเมษายน 2551 ที่ทำการสำรวจ (ระหว่างวันที่ 1-6 เมษายน 2551) เนื่องจากเวลาและทรัพยากรจำกัด เป้าหมายของการสำรวจนี้เพียงเพื่อดูบทบาทของการเลี้ยงช่างและสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการเลี้ยงช่างเป็นสำคัญ ข้อมูลจากการสำรวจดังนี้

5.5.2.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง²²

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจมีทั้งสิ้น 39 ราย อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง เป็นเพศชายจำนวน 36 คน (ร้อยละ 92.31) และเพศหญิงจำนวน 3 คน (ร้อยละ 7.69) อายุเฉลี่ยของชาวภูยกู้ในกลุ่มตัวอย่าง คือ 44 ปี ชาวภูยกู้ในกลุ่มตัวอย่างที่อายุมากที่สุด คือ 80 ปี เกิดในปี พ.ศ.2470 ขณะที่ผู้มีผู้น้อยที่สุด คือ 20 ปี เกิดในปี พ.ศ.2530 (ดูตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	36	92.31
หญิง	3	7.69
รวม	39	100.00
อายุ		
18 - 20 ปี	1	2.56
21 - 30 ปี	8	20.51
31 - 40 ปี	15	38.46
41 - 50 ปี	3	7.69
51 - 60 ปี	5	12.82
61 - 70 ปี	3	7.69
71 - 80 ปี	4	10.26

²² รายละเอียดข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ง (1)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

ข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
รวม	39	100
การศึกษา		
ไม่ได้เรียน	2	5.13
ป.1-3	4	10.26
ป.1-6	29	74.36
ม.1-3	2	5.13
ม.4-6	1	2.56
ปวช.	1	2.56
รวม	39	100.00

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

ด้านการศึกษาพบว่า ชาวภูยกที่ไม่ได้เรียนหนังสือจำนวน 2 คน ซึ่งมีอายุ 80 ปี และ 66 ปี สาเหตุของการไม่ได้เรียนหนังสือ เนื่องจากต้องการเป็นหมอช้างจึงไม่เข้าโรงเรียน แต่ไปฝึกเลี้ยงช้างแทนประกอบกับพ่อแม่ไม่สนับสนุนให้เรียน โดย 1 ใน 2 ท่านนี้ ปัจจุบันเป็นหมอช้าง ชาวภูยกในกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นมี จำนวน 4 คน ขณะที่มีผู้จบการศึกษาระดับชั้น ป.4-6 มากที่สุดจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 74.36 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยผู้ที่จบศึกษาระดับนี้ที่มีอายุมากที่สุด คือ 80 ปี และอายุน้อยที่สุด คือ 27 ปี ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมตอนต้นมีจำนวนเพียง 2 คน อายุ 27 ปี และ 24 ปี ส่วนการศึกษาในระดับมัธยมปลายมีเพียง 1 คนเท่านั้น ซึ่งมีอายุ 23 ปี และการศึกษาระดับปวช. เป็นการศึกษาขั้นสูงสุดในกลุ่มตัวอย่าง

ผู้สำเร็จการศึกษาระดับระดับปวช.²³ มีอายุ 20 ปี และเพิ่งเริ่มหัดเลี้ยงช้างไม่ถึง 2 ปี จาก การสอบถามเพิ่มเติมพบว่า เดิมผู้ตอบแบบสอบถามคนนี้มี ความตั้งใจที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่เนื่องจากครอบครัวเป็นเจ้าของช้างมากกว่า 1 เชือก ทำให้ขาดคนช่วยเลี้ยงช้าง ด้วยเป็น ลูกชายคนโตบิดาจึงขอร้องให้ช่วยเลี้ยงช้าง เมื่อวิเคราะห์ระดับการศึกษาและอายุของผู้ตอบ

²³ ปวช. คือ การศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าศึกษาต่อ เป็นเวลา 3 ปี เพื่อให้มีความรู้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพตามความถนัด โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภทวิชา ได้แก่ ประเภทวิชาเกษตรกรรม ประเภทวิชาคหกรรม ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม ประเภทวิชาพาณิชยกรรมและบริหารธุรกิจ และ ประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม

แบบสอบถามสามารถสรุปได้ว่า ความถี่ซึ่งที่มีอายุมากกว่า 30 ขึ้นไป จะสำเร็จการศึกษาในระดับ ป.4-ป.6 หรือต่ำกว่า แสดงให้เห็นว่าชาวภูฏานต้องใช้เวลาในการฝึกหัดเลี้ยงช้างและควบคุมช้างมากกว่าการเรียนในชั้นเรียน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่ว่า การเลี้ยงช้าง ควบคุม และฝึกฝนช้างจำเป็นต้องอาศัยการอยู่ร่วมกับช้างเกือบตลอดเวลา ทำให้เสียโอกาสในการศึกษาต่อ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง สามารถแสดงให้เห็นรูปแบบและสภาพชีวิตครอบครัวได้ดังตารางที่ 5.2 พบว่า จำนวนสมาชิกต่อครัวเรือน 2 คน เป็นจำนวนสมาชิกต่อครัวเรือนที่น้อยที่สุด ซึ่งมีครัวเรือนที่มีสมาชิกดังกล่าว จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่อาศัยอยู่เพียงสามีกับภรรยา เนื่องจากบุตรหลานได้แยกย้ายไปทำงานและตั้งบ้านเรือนยังต่างถิ่น ครัวเรือนมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีจำนวนสมาชิกอาศัยอยู่ร่วมกันมาก ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 – 5 คน ตามด้วยสมาชิก 6-9 คน จนกระทั่งสูงสุดมีสมาชิกในครัวเรือนมากถึง 9 คน สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 4 คน

ตารางที่ 5.2 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

ข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
สมาชิกในครัวเรือนที่ด้วยกัน		
2 คน	5	12.82
3 - 5 คน	22	56.41
6 – 9 คน	12	30.76
รวม	39	100.00
เฉลี่ยสมาชิกต่อครัวเรือน	4.64	
สถานภาพสมรส		
สมรส	34	87.18
โสด	5	12.82
รวม	39	100.00
จำนวนบุตร		
ไม่มีบุตร	5	14.71
1 - 3 คน	15	44.12
4 - 6 คน	14	41.18
รวม	34	100.00
เฉลี่ยจำนวนบุตรของผู้สมรสแล้ว	2.76	

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจ อยู่ในสถานภาพโสดจำนวน 5 คน ที่เหลือสมรสแล้ว 34 คน ซึ่งไม่มีบุตร จำนวน 5 คน และมีบุตรแล้ว จำนวน 29 คน จำนวนบุตรของกลุ่มตัวอย่างที่สมรสแล้ว สูงสุด คือ 6 คน มีจำนวน 1 คน ผู้มีบุตร 5 คน มีจำนวนมากที่สุด คือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 23.53 ของกลุ่มตัวอย่างที่สมรสแล้ว

จากข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างแสดงสภาพของชาวกูยที่มีการเลี้ยงช้าง มีอายุตั้งแต่ 21-80 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย พ่อแม่ พี่ น้อง ลูกหลาน มักอาศัยร่วมชายคาเดียวกัน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 4 คน ประมาณร้อยละ 78 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดสมรสแล้ว และมีบุตรเฉลี่ย 2 คนในกลุ่มตัวอย่างที่สมรสแล้ว

5.5.2.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอาชีพช้างของกลุ่มตัวอย่าง²⁴

หมู่บ้านตากกลางได้ชื่อเป็น "หมู่บ้านช้าง" เนื่องมาจากการมีช้างมากมาแต่โบราณ แต่ปัจจุบันช้างในหมู่บ้านได้ลดจำนวนลงอย่างมาก ตามรายงานขององค์กรบริหารส่วนตำบลกะโพ ใน พ.ศ.2549 รายงานจำนวนช้างในตำบลกะโพทั้งสิ้น 250 เชือก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านตากกลาง ที่เหลืออยู่กระจายกันไปหมู่บ้านใกล้เคียง อาทิ หมู่บ้านกระเจา หมู่บ้านกระโพ หมู่บ้านจินดา หมู่บ้านศาลา และหมู่บ้านตาทิตย์ เป็นต้น การเลี้ยงช้างของชาวกูยนำมาซึ่งรายได้แก่เพิ่มขึ้น ชาวกูยจำนวนไม่น้อยจึงยังมีการเลี้ยงช้างอยู่ ดังนั้นนอกจากเปรียบช้างเป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมแล้ว ช้างยังเป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกด้วย ช้างมีราคาสูงมาก เพราะจำนวนช้างบ้านในประเทศไทยนั้นมีจำกัด ประกอบกับมีช้างสามารถสร้างรายได้ จากเดิมหมู่บ้านตากกลางเป็นตลาดที่มีผู้ซื้อเดินทางมาซื้อช้างไปใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้สมัยที่มีประเพณีคล้องช้าง ประชากรในหมู่บ้านจึงขายช้างเป็นหลัก แต่เมื่อมีการห้ามการคล้องช้าง ประชากรในหมู่บ้านจึงเป็นทั้งผู้ซื้อและขาย ส่วนหนึ่งเพื่อนำมาฝึกฝนทักษะด้านการแสดง ก่อนออกไปหารายได้ อาทิ การเร่ขายกล้วย อ้อย หรือการทำงานในปางช้าง และยังขายช้างเมื่อมีคนมาติดต่อซื้อ ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์แบบซื้อมาขายไปจึงเกิดขึ้น

ชาวบ้านในตากกลางไม่มีโอกาสและความสามารถเข้าถึงช้างอย่างทัดเทียมกันทุกคน แสดงให้เห็นจากการสำรวจความเป็นเจ้าของช้างของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ชาวกูยที่มีช้างเป็นของตนเอง จำนวนทั้งสิ้น 28 ราย คน คิดเป็นร้อยละ 71.79 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และไม่มีช้างเป็น

²⁴ รายละเอียดข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับช้างของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ง (2)

ของตนเอง จำนวน 11 ราย คน คิดเป็นร้อยละ 28.21 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด การใช้ช่างเพื่อหา รายได้มีรูปแบบหลากหลายมาก ดังจะอธิบายโดยย่อในส่วนต่อไปนี้

กลุ่มที่มีช่างเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่มีช่างเป็นของตนเองเพียงคนละ 1 เชือก มีจำนวน 17 คน โดยส่วนใหญ่จะเข้าร่วมโครงการช่างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด คิดเป็นร้อยละ 43.59 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีเงินเดือนประจำแก่ช่าง 4,000 บาทต่อเชือก และเงินเดือนประจำ สำหรับความช่างคนละ 4,000 บาท ส่วนใหญ่ผู้ที่มีช่าง 1 เชือก จะเลี้ยงดูช่างด้วยตนเอง ยกเว้น จำนวน 2 คน ที่ไม่ได้เลี้ยงช่างเอง คนแรกเป็นสตรี เดิมสามีเป็นผู้เลี้ยงช่างให้ แต่ต่อมาสามี เสียชีวิตลง จึงต้องให้ญาติช่วยเลี้ยงช่างแทน และแบ่งรายได้ที่เกิดจากช่างออกเป็น 3 ส่วน ให้แก่ เจ้าของช่าง ความช่าง และช่าง ซึ่งความช่างผู้ดูแลช่างจะรับรายได้ในส่วน of ช่าง เพื่อเป็น ค่าอาหารช่าง และที่เหลืออีก 1 คน คือ ความช่างที่มีช่าง 1 เชือก แต่ไม่ได้เลี้ยงช่างของตนเองให้ ญาติพาช่างของตนไปทำงาน ณ เกาะช่าง เพื่อเป็นช่างโดยสาร์รับจ้างพานักท่องเที่ยวชมป่า แบ่ง รายได้ออกเป็น 2 ส่วน ให้แก่ เจ้าของช่าง และความช่าง ส่วนค่าอาหารของช่างผู้ประกอบการ สถานสวนช่างเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้เข้าร่วมโครงการช่างคืนถิ่นฯ ยังสามารถรับงานนอกศูนย์ศึกษา ได้ เช่น การแห่นาค การแสดงภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งมีข้อตกลงต้องแบ่งค่าตอบแทนแก่ศูนย์ศ ศึกษาคั้งหนึ่ง

สำหรับชาวภูยที่เป็นเจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก จำนวน 12 คน คน คิดเป็นร้อยละ 28.21 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวนช่างสูงสุดที่ครอบครองเป็นเจ้าของ คือ 7 เชือก จำนวน 1 คน เป็นหมอช่างวัย 80 ปี ปัจจุบันมิได้เลี้ยงช่างเอง แต่ให้ลูกและหลานนำช่างไปทำงานยังสวนช่างใน จังหวัดพัทธา โดยจะได้รับส่วนแบ่งรายได้ของช่างทั้ง 7 เชือกจากลูกและหลาน เชือกละ 7,500 บาทต่อเดือน ส่วนผู้ที่มีเป็นเจ้าของช่างมากกว่า 2 เชือกขึ้นไป มักให้ญาติพี่น้องช่วยเลี้ยงช่างให้ ตน โดยแบ่งรายได้ที่มาจากช่างออกเป็น 3 ส่วน อย่างไรก็ตามการเลี้ยงช่างให้กันระหว่างกลุ่มเครือ ญาติเป็นไปในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกัน มากกว่าลักษณะเป็นการว่าจ้าง เนื่องจากผู้เป็นเจ้าของ ช่างและผู้เลี้ยงช่างจะร่วมกันซื้ออาหารให้ช่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีช่างเป็นของตนเอง จำนวน 8 ใน 11 ราย เลี้ยงช่างให้กับนักการเมือง ท้องถิ่นในพื้นที่ มีการแบ่งรายได้ระหว่างกัน ประมาณร้อยละ 70 ของรายได้ที่เกิดขึ้นตกเป็นของผู้ เลี้ยง เพราะต้องรับผิดชอบหาอาหารให้ช่างด้วย แต่บางครั้งเจ้าของช่างจะเหมาสับปะรดมาให้ ช่างของตนกินเดือนละ 1-2 ครั้งเอง ส่วนผู้ที่ไม่มีช่างของตนเองอีก 3 ราย เลี้ยงช่างให้กับญาติ ดัง ตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 ข้อมูลการเป็นเจ้าของช้างของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มีช้างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช้างให้ผู้อื่น หรือญาติ	11	28.20
เจ้าของช้าง 1 เชือก และเลี้ยงช้างเอง	15	38.46
เจ้าของช้าง 1 เชือก และให้ญาติช่วยเลี้ยง	1	2.56
เจ้าของช้าง 1 เชือก และไม่ได้เลี้ยงช้างของตนเอง แต่เลี้ยงช้างให้ผู้อื่น	1	2.56
เจ้าของช้างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช้างเอง	1	2.56
เจ้าของช้างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช้างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	8	20.51
เจ้าของช้างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช้างเองและที่เหลือผู้อื่นเช่าเลี้ยง	1	2.56
เจ้าของช้างมากกว่า 1 เชือก ไม่ได้เลี้ยงช้างเอง แต่แบ่งให้ญาติเลี้ยง	1	2.56
รวม	39	100.00

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

ช้างในกลุ่มตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งที่เป็นเจ้าของเองและเลี้ยงให้ผู้อื่น มีจำนวนทั้งสิ้น 57 เชือก เป็นช้างตัวผู้ 21 เชือก (ร้อยละ 36.84 ของช้างในกลุ่มตัวอย่าง) และช้างตัวเมีย (ร้อยละ 63.16) อายุเฉลี่ยของช้าง คือ 18 ปี ช้างทั้ง 57 เชือกมีที่มาต่างกันแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกช้างที่เป็นมรดกตกทอดกันมาหรือเป็นช้างลูกครอก(ช้างที่เกิดจากช้างบ้าน) จำนวน 20 เชือก (ร้อยละ 35.09) กลุ่มที่สองเป็นช้างที่ชาวภูยกู้ซื้อมาจากแหล่งต่างๆ จำนวน 26 เชือก (ร้อยละ 45.61) กลุ่มที่สามเป็นช้างของผู้อื่น จำนวน 11 เชือก (ร้อยละ 19.30)

ชาวภูยกู้ซื้อมาจากแหล่งต่างๆ จำนวน 26 เชือก ส่วนใหญ่ซื้อมาจากจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย อาทิ จังหวัดแพร่ ตาก เชียงราย เพชรบูรณ์ ลำปาง และบางส่วนมาจากแหล่งอื่นๆ เช่น ประจวบคีรีขันธ์ ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ นอกจากการซื้อช้างจากแหล่งค้าช้างโดยตรงแล้ว ชาวภูยกู้จำนวนไม่น้อยที่ซื้อช้างมาจากบุคคลในหมู่บ้านหรือญาติพี่น้องอีกต่อหนึ่ง ราคาช้างที่ซื้อมาเฉลี่ยเชือกละ 313,913 บาท โดยช้างราคาสูงที่สุด คือ 650,000 บาท เป็นช้างเพศเมียอายุ 20 ปี ซื้อต่อมาจากเพื่อนบ้าน สำหรับช้างที่ถูกซื้อมาล่าสุด เป็นช้างเพศผู้ อายุ 31 ปี ซื้อมาในราคาประมาณ 500,000 บาท ในช่วงต้น ปี พ.ศ.2551 ธรรมเนียมปฏิบัติที่ทราบกันดีของหมู่บ้านนี้ ผู้ที่ต้องการซื้อหรือขายช้างต้องใช้เวลาเงินสดเท่านั้น เป็นข้อจำกัดสำหรับผู้ที่ต้องการซื้อช้างจำเป็นต้องมีกำลังทรัพย์ที่มากพอ

ตารางที่ 5.4 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับช้างของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูล	จำนวนช้าง (เชือก)	ร้อยละ
เพศของช้าง		
เพศผู้	21	36.84
เพศเมีย	36	63.16
รวม	57	100.00
อายุเฉลี่ยของช้าง *	18	
แหล่งที่มาของช้าง		
มรดก	20	35.09
ซื้อมา	26	45.61
ช้างของผู้อื่น	11	19.30
รวม	57	100.00
ราคาเฉลี่ยของช้างที่ซื้อมา **	313,913.04	

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

หมายเหตุ * อายุเฉลี่ยจากช้าง คำนวณจากช้าง จำนวน 47 เชือก

** ราคาเฉลี่ยของช้างที่ซื้อมา คำนวณจากช้าง จำนวน 23 เชือก

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับช้างของกลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันชาวภูมยมีโอกาสที่จะครอบครองช้างได้น้อยกว่าอดีต เพราะช้างมีราคาและมูลค่าสูง การได้มาซึ่งช้างส่วนใหญ่เกิดจากการซื้อ ดังนั้นชาวภูมยจำนวนไม่น้อยที่ขาดโอกาสและการเข้าถึงช้าง เนื่องจากขาดทุนทรัพย์เพียงพอที่จะซื้อช้างได้ แต่ชาวภูมยยังคงมีทักษะการเลี้ยงช้างเป็นทุนรอนส่วนตัว จึงเลี้ยงช้างให้แก่ผู้อื่นและปราศจากโอกาสการมีช้างของตน

5.5.2.3 ข้อมูลรายได้และต้นทุนการเลี้ยงช้างของกลุ่มตัวอย่าง

ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมทางสังคม เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าการดำรงชีวิตท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเช่นปัจจุบัน การมีทุนทรัพย์และสินทรัพย์ที่เพียงพอ สามารถสร้างโอกาสและการเข้าถึงทรัพยากร ตลอดจนครอบครองปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดได้ สภาพของชุมชนในชนบทไทยไม่อาจทวนกระแสการพัฒนาแบบชุมชนเมือง รวมทั้งหมู่บ้านตากกลางมีพลวัตที่ตอบสนองต่อระบบตลาดอย่างชัดเจน การที่ชาวภูมยมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องของช้าง เป็นข้อได้เปรียบที่สามารถนำทักษะความสามารถดังกล่าว

สร้างรายได้ในการดำรงชีวิต ดังนั้นการสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการเลี้ยงช้าง เพื่อพิสูจน์ว่าการเลี้ยงช้างหรือครอบครองช้างสามารถก่อให้เกิดรายได้ที่มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีช้างหรือไม่

การคำนวณหารายได้ รายได้สุทธิ คือ รายได้รวมเมื่อหักต้นทุนการผลิต ดังนั้นรายได้แต่ละประเภทของการผลิตสินค้าของควาญช้างในที่นี้ มาจากการผลิตสินค้าและบริการ 2 ประเภท คือ การเพาะปลูกข้าว และการผลิตสินค้าหรือบริการที่เกิดจากช้าง ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของควาญช้าง ประกอบด้วย ที่ดิน แรงงาน และทุน ซึ่งช้างถือเป็นปัจจัยการผลิตหนึ่งในส่วนของทุน

ผลของการสำรวจด้านรายได้รวมปีที่แล้ว (พ.ศ.2550)ของกลุ่มตัวอย่างมาจาก รายได้จาก การเลี้ยงหรือเป็นเจ้าของช้าง รายได้จากการทำงาน และรายได้จากแหล่งอื่นๆ เช่น เงินโอนจากลูก เงินเดือนจากการทำงานประจำ และการขายผลิตภัณฑ์ช้าง เมื่อนำรายได้ในแต่ละประเภทมาเฉลี่ยต่อเดือน พบว่า รายได้สุทธิรวมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนผู้ตอบแบบสอบถาม คือ 8,295.66 บาท (ร้อยละ 100) ประกอบด้วย รายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้าง 3,823.34 บาท (ร้อยละ 46.09) และรายได้สุทธิจากการทำงาน 3,292.83 บาท (ร้อยละ 39.69) และรายได้สุทธิจากแหล่งอื่นๆ 1,179.49 บาท (ร้อยละ 14.22) จะเห็นได้ว่ารายได้สุทธิเฉลี่ยจากการเลี้ยงช้างสูงสุด คือ เกือบครึ่งหนึ่งของรายได้สุทธิทั้งหมด และมากกว่าการทำงาน ดังตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.5 ข้อมูลรายได้ ต้นทุน และรายได้สุทธิ

	รายได้	ต้นทุน	รายได้สุทธิ
การเลี้ยงช้าง	15,963.68 (71.08)	12,140.34 (85.71)	3,823.34 (46.09)
การทำงาน	5,316.63 (23.67)	2,023.80 (14.29)	3,292.83 (39.69)
รายได้อื่นๆ	1,179.49 (5.25)		1,179.49 (14.22)
รวม	21,331.25 (100)	14,164.14 (100)	8,295.66 (100)

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

หมายเหตุ : ตัวเลขใน () คือ ร้อยละ

1) รายได้และต้นทุนการเลี้ยงช้าง²⁵

การเลี้ยงช้างสามารถทำรายได้ให้แก่ความอยู่ดีของช้างกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด แต่ต้นทุนการเลี้ยงช้างเป็นส่วนการผลิตที่มากที่สุดเช่นกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ รายได้จากการเลี้ยงช้างมาจากการนำช้างมาทำงานในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดจากช้างในปี พ.ศ.2550 ประกอบด้วยเงินเดือนของช้างที่เข้าร่วมโครงการช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาบ้านเกิด ครอบคลุมช้างที่เข้าร่วมโครงการ 43 เชือก ที่เหลือเป็นรายได้ที่เกิดจากการทำงานในปางช้างหรือสวนช้าง รายได้จากการนำช้างไปเร่ร่อน รายได้จากการเข้าร่วมงานช้างจังหวัดสุรินทร์ และรายได้จากการทำงานอื่นๆ เช่น ค่าจ้างในงานบวชนาค และค่าตัวการถ่ายทำภาพยนตร์ เป็นต้น พบว่า รายได้รวมจากช้างเฉลี่ยต่อเดือน คือ 15,963.68 บาท

ต้นทุนการเลี้ยงช้างรวมต่อเดือน คำนวณมาจากต้นทุน 3 ประเภท คือ ค่าอาหารช้าง เงินกู้ซื้อช้าง และค่าเช่าช้างหรือค่าจ้างเลี้ยงช้าง ณ พ.ศ.2550 พบว่า ต้นทุนการเลี้ยงช้างเฉลี่ยต่อเดือน คือ 12,140.34 บาท มาจากค่าอาหารช้างเฉลี่ยเดือนละ 4,282.05 บาท เงินกู้ซื้อช้างเฉลี่ยเดือนละ 3,397.44 บาท และค่าเช่าช้างเฉลี่ยเดือนละ 4,460.85 บาท

รายได้สุทธิที่เกิดจากช้างเฉลี่ยเดือนละ 3,823.34 บาท คิดเป็นร้อยละ 46.09 ของรายได้สุทธิทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า การเลี้ยงช้างสามารถสร้างรายได้มากกว่าการทำการผลิตประเภทอื่นๆ แต่ต้นทุนของการเลี้ยงช้างก็สูงมากเช่นกัน โดยเฉพาะต้นทุนในส่วนค่าเช่าช้างที่สูงกว่าต้นทุนการเลี้ยงช้างประเภทอื่นๆ โดยผู้ที่รับภาระของต้นทุนการเลี้ยงช้างนั้นขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของและจำนวนช้างที่ครอบครอง เป็นปัจจัยกำหนดจำนวนรายได้ที่ได้รับของความอยู่ดีของช้าง

ตารางที่ 5.6 รายได้จากการเลี้ยงช้างแบ่งตามจำนวนความเป็นเจ้าของช้าง

จำนวนช้าง	จำนวนตัวอย่าง	รายได้รวม	ต้นทุน	รายได้สุทธิเฉลี่ย	รายได้สุทธิเฉลี่ย/ช้าง 1 เชือก
0	11	9,083.33	4,997.47	4,085.86	4,085.86
1	18	10,361.11	4,666.67	5,694.44	5,694.44
2	7	21,476.19	31,468.40	-9,992.20	-4,996.10
3	2	28,041.67	16,555.55	11,486.11	3,828.70
7	1	105,750.00	57,000.00	48,750.00	6,964.29
รวม	39.00	598,583.33	449,362.08	149,221.26	3,823.34

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

²⁵ รายละเอียดข้อมูลรายได้ ต้นทุน และรายได้สุทธิการเลี้ยงช้าง ของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ง (3)

จากตารางที่ 5.6 ความรู้ข้างที่ไม่มีข้างเป็นของตัวเอง แต่เลี้ยงข้างให้ญาติ นักธุรกิจในตัวเมืองสุรินทร์ และนักการเมืองในท้องถิ่น โดยความ 1 คน จะเลี้ยงข้างเพียง 1 เชือก ส่วนใหญ่เป็นข้างตัวผู้ที่มีงา รายได้ต่อเดือนจากการเลี้ยงข้างของกลุ่มนี้เฉลี่ยคนละ 9,083.33 บาท ต้นทุนการเลี้ยงข้างคนละ 4,997.47 บาท ดังนั้น รายได้สุทธิของความข้างกลุ่มนี้เฉลี่ยเดือนละ 4,085.86 บาท ที่มาของรายได้ คือ การเข้าร่วมโครงการข้างคืนถิ่นฯ และการแห่หน้าคในจังหวัดสุรินทร์หรือจังหวัดใกล้เคียง ส่วนต้นทุนในการเลี้ยงข้าง คือ ค่าอาหารข้าง และค่าเช่าข้าง ข้างในกลุ่มนี้ไม่สามารถนำข้างไปไร่ หรือการทำงานในปางข้างได้ เนื่องจากเจ้าของข้างไม่อนุญาต หนึ่งในข้างกลุ่มนี้เลี้ยงข้างให้แก่ผู้อื่น(เจ้าของข้าง)มานานถึง 20 ปี แม้ว่าต้องการมีข้างตัวเอง แต่ไม่อยากจะหนีในการกู้ยืมเงิน จึงเลือกเลี้ยงข้างให้ผู้อื่นแทน นอกจากนี้พบว่าความในกลุ่มนี้เคยเดินทางไปแสดงโชว์ยังประเทศต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น หลายครั้ง เป็นการติดต่อผ่านนักการเมืองผู้เป็นเจ้าของข้าง ส่วนความข้างที่เลี้ยงข้างของนักธุรกิจในเมืองสุรินทร์นั้น ก่อนมีโครงการข้างคืนถิ่นฯ (พ.ศ.2549) ความข้างสามารถนำข้างเร่ในจังหวัดต่างๆได้ แต่ต้องแบ่งรายได้แก่เจ้าของข้าง 1 ใน 3 ส่วนของรายได้ที่เกิดขึ้น เนื่องจากนักธุรกิจกลุ่มดังกล่าวยังเป็นเจ้าของข้างมากกว่า 100 เชือก โดยดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้างในหลายรูปแบบ อาทิ สอนข้าง ให้เช่าข้าง และการค้าข้าง เดิมดำเนินธุรกิจการค้าไม้ก่อนเปลี่ยนมาทำธุรกิจเกี่ยวกับข้าง ต้นทุนการเลี้ยงข้างของความข้างกลุ่มนี้เกิดจากค่าเช่าข้าง และอาหารข้างเป็นหลัก อย่างไรก็ตามค่าอาหารข้างที่เกิดขึ้นเจ้าของข้างอาจมีการช่วยเหลือบ้างจากเจ้าของข้าง

ความข้างที่เป็นเจ้าของ 1 เชือก มีจำนวน 18 ราย ส่วนใหญ่จะเลี้ยงข้างเอง นอกจากนี้เจ้าของข้างที่เป็นสตรี ที่ให้ญาติเป็นผู้เลี้ยงข้างแทน ข้าง 7 ใน 18 เชือก เป็นข้างที่มาจากความเป็นมรดก รายได้ต่อเดือนจากการเลี้ยงข้างคนละ 10,361.11 บาท ต่อเดือน ต้นทุนการเลี้ยงข้างคนละ 4,666.67บาท ดังนั้นรายได้สุทธิของความข้างกลุ่มนี้เฉลี่ยเดือนละ 5,694.44 บาท ที่มาของรายได้ คือ การเข้าร่วมโครงการข้างคืนถิ่นฯ และการแห่หน้าคในจังหวัดสุรินทร์หรือจังหวัดใกล้เคียง ส่วนต้นทุนในการเลี้ยงข้าง คือ ค่าอาหารข้าง ข้างในกลุ่มนี้เคยเร่ และการทำงานในปางข้าง ได้รับรายได้มากกว่าการเข้าร่วมโครงการข้างคืนถิ่นฯ สาเหตุที่เข้าร่วมโครงการเนื่องจากต้องการอยู่ใกล้บ้าน มีอายุมาก ไม่อยากโดนดูถูก และลูกๆโตหมดแล้ว เป็นต้น อย่างไรก็ตามข้างที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวเมื่อออกจากโครงการแล้ว จะไม่สามารถกลับไปเข้าร่วมโครงการได้อีก

ความข้างที่เป็นเจ้าของข้าง 2 เชือก จำนวน 7 ราย ส่วนใหญ่จะเลี้ยงข้างเอง 1 เชือกและแบ่งให้ญาติช่วยเลี้ยง 1 เชือก และมีความ 1 ราย ที่เลี้ยงข้างเองทั้ง 2 เชือก เนื่องจากเป็นแม่ข้างและลูกอายุ 1 ปี และความข้างที่เป็นเจ้าของ 2 เชือก จำนวน 3 ราย มีข้างจากมรดก 1 เชือกก่อนซื้อเพิ่ม รายได้ต่อเดือนจากการเลี้ยงข้างคนละ 21,476.19 บาท ต่อเดือน ต้นทุนการเลี้ยง

ข้างคนละ 31,468.40 บาท สาเหตุของต้นทุนที่สูงมาจากการซื้อข้าง ณ ปี พ.ศ.2550 จำนวน 3 เชือก ในราคา 400,000 540,000 และ 650,000 บาท เงินที่ใช้ซื้อข้างนั้นมาจากการกู้ยืมจากญาติและบุคคลในหมู่บ้าน จึงต้องเสียค่าดอกเบี้ยในการกู้เงินมาซื้อข้างต่อเดือนสูง อย่างไรก็ตาม ความรู้ข้างกลุ่มนี้เห็นว่า การซื้อข้างนั้น จะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าในระยะยาว

ความรู้ข้างที่มีข้าง 3 เชือก จำนวน 2 ราย รายแรกเลี้ยงข้างเอง 1 เชือกและแบ่งให้ญาติช่วยเลี้ยง รายที่สองเลี้ยงข้างเอง 1 เชือก แบ่งให้ญาติช่วยเลี้ยง 1 เชือก และให้ผู้อื่นเช่า 1 เชือก รายได้ต่อเดือนจากการเลี้ยงข้างของความรู้ข้างกลุ่มนี้ค่อนข้างสูง รายได้ต่อเดือนคนละ 28,041.67 บาท ต่อเดือน ต้นทุนการเลี้ยงข้างคนละ 16,555.55 บาท เนื่องจากข้างทั้ง 3 ตัวของความรู้ข้างรายหนึ่งเป็นข้างลูกครอกทั้งหมด ทำให้ต้นทุนจากการซื้อข้าง มาจากจากความรู้ข้างเพียงรายเดียว ซึ่งซื้อข้าง ก่อนปี พ.ศ.2543 จำนวน 3 เชือก ในราคา 30,000 150,000 และ 350,000 บาท เป็นข้างที่ให้ผู้อื่นเช่านำไปเป็นข้างเร่ 1 เชือก และทำงานในสวนข้าง 2 เชือก การทำงานหลายรูปแบบของข้างกลุ่มนี้สร้างรายได้ให้เกิดแก่เจ้าของ โดยเจ้าของข้าง 3 เชือกมีรายได้สุทธิเดือนละ 11,486.11 บาท โดยข้างแต่ละเชือกสร้างรายได้สุทธิ 3,828.70 บาท

ความรู้ข้างที่เป็นเจ้าของข้างมากที่สุด 7 เชือกมีเพียง 1 คน เป็นข้างมรดก 3 เชือก และซื้อมา 4 เชือก ความรู้ข้างท่านนี้ไม่ได้เลี้ยงข้าง แต่ให้ลูกและหลานนำข้างไปทำงานเป็นข้างโดยสารและข้างแสดง ณ สวนข้างพัทธา มีเงินเดือนประจำประมาณ 20,000 บาท ทุกเดือนลูกและหลานจะส่งเงินมาให้แก่เจ้าของข้างเดือนละ 7,500 บาทต่อข้าง 1 เชือก ดังนั้นเจ้าของข้างรายนี้มีรายได้เดือนละ 105,750.00 บาท ส่วนต้นทุนที่เกิดขึ้น คือ ค่าจ้างเลี้ยงข้าง(เสมือนค่าเช่า) ประมาณเดือนละ 57,000.00 บาท ดังนั้นข้างแต่ละเชือกจะสร้างรายได้สุทธิ 6,964.29 บาท ทำให้เจ้าของข้างได้รับรายได้สุทธิจากข้าง 7 เชือกเดือนละ 48,750.00 บาท เนื่องจากลูกและหลานแต่ละคนยังมีรายได้จากข้างที่ไม่ได้ส่งให้พ่ออีก ซึ่งรายได้สุทธิน่าจะสูงกว่านี้

รายได้จากการเลี้ยงข้างที่ได้จากการสำรวจนี้ อาจต่ำกว่าความเป็นจริง โดยเฉพาะในกรณีเจ้าของข้างที่ให้ลูกหลาน ญาติ หรือผู้อื่นนำข้างไปเลี้ยงและทำงาน การสำรวจสอบถามเฉพาะรายได้ที่ถูกส่งมาให้ แต่ส่วนที่ผู้เลี้ยงข้างได้รับยังมีอีก ดังนั้นวิธีการคำนวณหารายได้ในส่วนที่ผู้เลี้ยงได้รับจึงกำหนดจากการแบ่งครึ่งรายได้ตามกรณีอื่นๆ นอกจากนี้รายได้ยังอาจเกิดขึ้นจากข้างตก ลูก ขายงาหรือขนหางข้าง ซึ่งมีมูลค่าสูง และในกรณีที่ทำงานในสวนข้างหรือปางข้าง เงินเดือนที่ได้รับเป็นเพียงส่วนน้อยของมูลค่าบริการที่ข้างได้ให้แก่เจ้าของปาง

2) รายได้และต้นทุนการทำนา

การทำนาเป็นการผลิตสำคัญของความอยู่ดีของชาวนา 38 คน ทำการเพาะปลูกข้าว รายได้จากการทำนาเกิดขึ้นจากผลผลิตในการทำนา ในปี พ.ศ. 2550 รายได้สุทธิจากการทำนาของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยเดือนละ 3,292.83 บาท บางครัวเรือนขายข้าวที่เหลือเก็บจากการบริโภค ส่วนครัวเรือนที่ไม่ได้ขายข้าวถือว่าข้าวที่ใช้ในการบริโภคเป็นรายได้ด้วยเช่นกัน แม้ว่าจะไม่เป็นรายได้ที่เป็นตัวเงินก็ตาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการคำนวณมูลค่าจากการทำนาในแต่ละครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บไว้กินเองเมื่อปีที่แล้ว โดยนำข้อมูลจำนวนไร่ของนาของกลุ่มตัวอย่างคูณกับผลผลิตข้าวนาปีต่อไร่ ปีการเพาะปลูก 2550/51 อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 355 กิโลกรัม (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550) และนำมาหามูลค่าโดยนำไปคูณกับราคาข้าวกิโลกรัมละ 9.1 บาท ซึ่งเป็นราคาเฉลี่ยของราคาข้าวเปลือก ณ หน้าโรงสี ณ 31 สิงหาคม 2550 ต้นละ 8,900 – 9,300 บาท (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์, 2550) เหตุผลที่เลือกราคา ณ เวลาดังกล่าว เนื่องจากการทำนาในจังหวัดสุรินทร์เริ่มในเดือนประมาณเดือนเมษายน จนเสร็จสิ้นในเดือนสิงหาคม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการขายข้าวเมื่อปีที่แล้ว มีจำนวน 13 คน และกลุ่มนี้การทำนาตั้งแต่ 25 ไร่ขึ้นไป มูลค่าและรายได้จากการทำนาเฉลี่ยเดือนละ 5,316.63 บาท²⁶

ต้นทุนการทำนา พ.ศ.2550 เฉลี่ยเดือนละ 2,023.80 บาท ของประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มาจาก 4 ขั้นตอนหลัก คือ การไถ การหว่านเมล็ด การหว่านปุ๋ย การเก็บเกี่ยว ค่าแรงจากค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการไถจากรถไถไร่ละ 220 บาท ค่าจ้างคนหว่านวันละ 150 บาท ค่ารถเกี่ยวข้าวไร่ละ 600 บาท ค่าจ้างคนเกี่ยวข้าววันละ 200 บาท และราคาปุ๋ยมีหลายราคาตามคุณภาพของปุ๋ยตั้งแต่ 400-750 บาท พบว่า ประชากรที่ไร่นาน้อยกว่า 10 ไร่ จะทำการหว่านเมล็ดข้าว หว่านปุ๋ย และเกี่ยวข้าวเอง ทำให้ต้นทุนการทำนาค่อนข้างต่ำกว่าการทำนาซึ่งจ้างแรงงานประมาณร้อยละ 70 ของกลุ่มตัวอย่าง ทำนาโดยการจ้างผู้อื่นทำนาทุกขั้นตอน และค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการทำนามาที่สุด คือ ค่าปุ๋ย กลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลว่าต้องใส่ปุ๋ยข้าวจึงจะขึ้นและได้ผลผลิตดี ปริมาณปุ๋ยที่ใส่ประมาณอย่างน้อย 1 กระสอบต่อ 2 ไร่

3) รายได้อื่นๆ

ผู้ที่มีรายได้จากแหล่งอื่นๆ จำนวน 14 คน ได้รับรายได้มาจากการได้รับเงินเดือนจากการเป็นพนักงานของศูนย์ศึกษา(ซึ่งเป็นรายได้คนละส่วนจากการเข้าร่วมข้างคีนถิ่นฯ) รายได้ที่มา

²⁶ รายละเอียดการคำนวณรายได้จากการทำนาของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ง (4)

จากการให้ของบุตรหลานสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้มีผู้ประกอบการโรงสีข้าว และมีผู้ทำการค้า โดยเฉพาะการขายสินค้า ที่ทำมาจากงาช้าง กระดุกช้าง หรือขนหางช้าง รายได้ในส่วนนี้ไม่ได้นำต้นทุนที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาร่วม ทำให้รายได้สุทธิในส่วนนี้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 1,179.49 บาท

ผลของการสำรวจด้านรายได้และต้นทุนของกลุ่มตัวอย่าง แสดงให้เห็นประชากรของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้สุทธิรวมเดือนละ 8,295.66 บาท ผลรวมของรายได้ส่วนนี้ รายได้จากการเลี้ยงช้าง 3,823.34 บาท (ร้อยละ 46.09) รายได้จากการทำนา 3,292.83 บาท (ร้อยละ 39.69) และ รายได้อื่นๆ 1,179.49 บาท (ร้อยละ 14.22) ผลของรายได้สุทธิดังกล่าวมาจากรายได้หักด้วยต้นทุนการเลี้ยงช้างและการเพาะปลูก แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงช้างเป็นรายได้หลักของกลุ่มตัวอย่าง เช่นเดียวกับต้นทุนการเลี้ยงช้างที่เป็นต้นทุนที่สูงที่สุดของความทุกข์ด้วยเช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ.2547 เท่ากับ 8,094.57 บาท ก็พบว่าโดยเฉลี่ยผู้เลี้ยงช้างชาวกุยสามารถมีรายได้สูงกว่าประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์

5.5.2.4 หนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง²⁷

ความทุกข์จำนวน 28 คน มีรายได้สุทธิในแต่ละเดือนไม่เกิน 12,000 บาท ที่เหลือ 11 ราย ส่วน เป็นผู้ที่มียาได้มากกว่า 12,000 บาท รายได้สุทธิเป็นรายได้ที่ความทุกข์จะนำไปใช้จ่ายในรายการต่างๆ เช่น การใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ดอกเบี้ยเงินกู้จากทำนา ดอกเบี้ยเงินกู้จากการซื้อช้าง และดอกเบี้ยเงินกู้ที่ใช้ซื้อยานพาหนะ รายจ่ายรวมโดยเฉลี่ยที่ความทุกข์ใช้จ่ายเดือนละ 6,567.95 บาท มาจากการใช้จ่ายในครัวเรือนเดือนละ 4,517.95 บาท (ร้อยละ 68.79) ที่เหลือเป็นการจ่ายดอกเบี้ยในรายการต่างๆ พบว่า ความทุกข์จำนวน 32 คน มีค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนไม่เกิน 8,000 บาท ค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนตั้งแต่ 8,001 - 12,000 บาท จำนวน 4 คน และความทุกข์ที่มีรายจ่ายรวมมากกว่า 12,000 บาท จำนวน 3 คน เมื่อเปรียบเทียบรายได้สุทธิกับค่าใช้จ่ายรวมของความทุกข์ พบว่า มีผู้ที่มีรายได้มากกว่ารายจ่าย จำนวน 29 คน ส่วนอีก 10 คน มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ดังแสดงในตารางที่ 5.7

²⁷ รายละเอียดหนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ง (5)

ตารางที่ 5.7 รายได้สุทธิ ค่าใช้จ่ายรวมของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รายได้สุทธิ		
น้อยกว่า - 3,000 บาท	5	12.82
3,001 - 8,000 บาท	12	30.77
8,001 - 12,000 บาท	11	28.21
12,001 – มากกว่า 16,000	11	28.21
รวม	39	100
ค่าใช้จ่าย		
น้อยกว่า - 3,000 บาท	6	15.38
3,001 - 8,000 บาท	26	66.67
8,001 - 12,000 บาท	4	10.26
12,001 – มากกว่า 16,000	1	12.82
รวม	39	100
รายได้มากกว่ารายจ่าย	29	74.36
รายได้น้อยกว่ารายจ่าย	10	25.64

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

เมื่อรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ทำให้ความทุกข์ต้องกู้เงินเพื่อนำมาใช้ ตรงกันข้ามกับรายได้ที่มากกว่ารายจ่าย จะนำไปสู่การออมหรือการลงทุนในอนาคต ดังนั้นการสำรวจหนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่างนี้ ทำให้ทราบสภาพเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1) หนี้สิน

ภาวะการเป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ที่ไม่มีหนี้สินมีจำนวน 10 คน (ร้อยละ 25.64 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด) ที่เหลือมีหนี้สิน จำนวน 29 คน (ร้อยละ 74.36) ประกอบด้วย ผู้มีหนี้สินน้อยกว่า 5,000 บาท จำนวน 3 คน (ร้อยละ 7.69) ผู้มีหนี้สินน้อยกว่า 30,000 บาท จำนวน 10 คน (ร้อยละ 25.64) ผู้มีหนี้สินระหว่าง 30,001 - 80,000 บาท มีจำนวน 9 คน (ร้อยละ 23.08) ผู้มีหนี้สินตั้งแต่ 80,001- 300,000 บาท จำนวน 4 คน (ร้อยละ 10.25) และผู้ที่มีหนี้สินมากกว่า 300,000 บาท จำนวน 3 คน (ร้อยละ 7.69) จุดประสงค์ของการกู้เงินเพื่อนำมาใช้จ่าย เช่น การ

ช่วยงานบุญของบุคคลที่รู้จัก ค่าใช้จ่ายในการทำนา การสร้างบ้าน และการศึกษา โดยผู้กู้เงินด้วยจุดประสงค์ดังกล่าวเป็นการกู้เงินจำนวนไม่มากนัก จำนวนเงินน้อยกว่า 5,000 -150,000 บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี สำหรับผู้กู้เงินเพื่อซื้อช้าง มีจำนวน 5 คน กู้เงินตั้งแต่ 50,001-มากกว่า 300,000 บาท มีแหล่งเงินกู้หลายแห่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ญาติ (อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน) และบุคคลอื่นในหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน) นอกจากนี้เป็นหนี้ที่เกิดจากการซื้อรถกระบะและรถยนต์ จำนวน 2 คน ดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 หนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
ช่วงของหนี้สิน		
0	10	25.64
น้อยกว่า 30,000 บาท	10	25.64
30,001 - 80,000 บาท	9	23.08
80,001 - 300,000 บาท	4	10.25
มากกว่า 300,000	3	7.69
รวม	39	100.00
ช่วงของเงินออม		
0	21	53.85
น้อยกว่า 30,000 บาท	13	33.34
30,001 - 80,000 บาท	3	7.69
80,001-150,000	2	5.13
รวม	39	100.00

ที่มา : การสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย (1-6 เมษายน 2551).

2) การออม

การสำรวจการออมหรือเงินเก็บของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ที่ไม่มีเงินออม มีจำนวน 21 คน (ร้อยละ 53.85 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด) และผู้ที่มีเงินออม จำนวน 19 คน (ร้อยละ 46.15) ประกอบด้วย ผู้มีเงินอมน้อยกว่า 30,000 บาท มีจำนวนมากที่สุด คือ 13 คน (ร้อยละ 33.34) ผู้มีเงินออมตั้งแต่ 30,001-150,000 บาท จำนวน 3 คน (ร้อยละ 12.82) ผู้มีหนี้สินตั้งแต่ 80,001-

150,000 บาท จำนวน 2 คน (ร้อยละ 5.13) จุดประสงค์หลักของการออม คือ เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้การทํานานในฤดูเพาะปลูกปีถัดไป

ผลการสำรวจสภาพหนี้สินและการออมของกลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ประมาณร้อยละ 75 ของกลุ่มตัวอย่างหรือจำนวน 29 คน เป็นหนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นการกู้เงินเพื่อทํานาและใช้จ่ายส่วนตัว ซึ่งเป็นการกู้เงินจำนวนตั้งแต่ 30,001-50,000 บาท ส่วนผู้ที่กู้เงินไปซื้อช้างมีจำนวน 5 ราย จะกู้เงิน ตั้งแต่ 50,001-มากกว่า 300,000 บาท และกลุ่มตัวอย่างจำนวน 19 คน ที่มีเงินออมส่วนใหญ่มีเงินออมจำนวนตั้งแต่ 10,001-30,000 บาท แสดงให้เห็นว่าชาวภูมยมีการลงทุนซื้อช้าง แม้ว่าจะเป็หนี้มากก็ตาม เนื่องจากการมีช้างหรือเป็นเจ้าของช้างจะสร้างโอกาสในการทํารายได้แก่ครัวเรือนเพิ่มขึ้น

5.5.2.5 ปัญหาในการเลี้ยงช้าง

ปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 39 ราย เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อาทิ รายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ต้นทุนการเลี้ยงช้างที่สูง นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากการโครงการพัฒนารัฐที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของความถุช้าง และการขาดแคลนพื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นแหล่งอาหารช้าง เป็นปัญหาเรื้อรังที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

1) รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย

แม้ว่าการเลี้ยงช้างหรือเป็นเจ้าของช้างจะนำมาซึ่งรายได้จำนวนไม่น้อย ดังค่าเฉลี่ยรายได้ที่มาจากช้างต่อเดือน 15,963.68 นอกจากนี้จำนวนช้างจะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนรายได้ คือ เมื่อมีช้างจำนวนมากรายได้ก็จะมากขึ้นเช่นกัน เช่น ผู้ที่มีช้าง 1 เชือก มีรายได้สุทธิต่อเดือนจากการเลี้ยงช้าง 5,694.44 บาท ขณะที่ผู้ที่มีช้าง 7 เชือก มีรายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้างรวม 105,750.00 บาทต่อเดือน ดังนั้นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การขาดทุนทรัพย์ที่เพียงพอที่จะซื้อช้างได้ เนื่องจากช้างบ้านมีราคาแพงมาก แสดงให้เห็นจากในราคาการซื้อช้างในกลุ่มตัวอย่างที่สูงที่สุด ราคา 650,000 บาท เป็นช้างตัวเมีย อายุ 20 ปี ราคาของช้างจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อาทิ ความสมบูรณ์แข็งแรงของช้าง เพศของช้าง อายุ และลักษณะพิเศษของช้าง ซึ่งช้างเพศเมียจะมีราคาสูงกว่าช้างตัวผู้ ช้างเล็กราคาสูงกว่าช้างโต ช้างพลาย

ราคาสูงกว่าข้างสืด²⁸ เป็นต้น การกู้เงินเพื่อซื้อข้าง ไม่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งเงินทุนในระบบ ดังนั้นผู้ที่ต้องการซื้อข้างจำเป็นต้องกู้เงินนอกระบบแทน

นอกจากนี้รูปแบบการทำงานของข้างยังเป็นตัวกำหนดรายได้ด้วย จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 36 ราย ได้เข้าร่วมโครงการข้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาบ้านเกิด ณ ศูนย์ศึกษา โครงการดังกล่าวเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2549 มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อแก้ปัญหาข้างเร่ร่อน ให้ค่าตอบแทนแก่ผู้ควาญผู้เข้าร่วมโครงการเดือนละ 4,000 บาท และข้างเข้าร่วมโครงการเดือนละ 4,000 บาท ก่อนการเข้าร่วมโครงการควาญข้างแทบทุกคนเคยทำงานนอกพื้นที่ทั้งการทำงานในสวนหรือปางข้าง หรือการเร่ขายกล้วยหรืออ้อย และมีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 8,000 บาท กลุ่มตัวอย่างเคยทำงานเป็นข้างโดยสารและข้างแสดงในสวนหรือปางข้างตามจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ พัทยา หัวหิน เชียงใหม่ อยุธยา ภูเก็ต เป็นต้น โดยได้รับเงินเดือนประมาณ 10,000 ต่อเดือน ไม่รวมค่าทิปจากนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มีอาหารข้างให้ส่วนการพาข้างไปเร่ร่อน กลุ่มตัวอย่างกล่าวว่า เป็นวิธีการทำงานที่ได้รายได้มากที่สุดเมื่อเทียบกับการทำงานอื่นๆ โดยจะมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 20,000 บาทและเสียค่าใช้จ่ายค่าอาหารน้อยเนื่องจากมีคนซื้ออาหารให้ข้าง อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้สูงอายุให้ความเห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เมื่อ 20-30 ปีที่แล้ว (พ.ศ.2520-2530) การพาข้างไปหารายได้ทั้งในปางข้างหรือการเร่ร่อนมีน้อย และจำนวนรายได้สมัยก่อนมากกว่าตอนนี้ ประกอบกับผู้คนนิยมซื้อของจากควาญข้างและไม่มีตำรวจจับ ทำให้การพาไปเร่สร้างรายได้ได้ดี เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ที่เคยได้รับ และต้นทุนค่าอาหารที่ต้องจ่าย กลุ่มตัวอย่างจึงมีความต้องการระดับค่าตอบแทนจากโครงการข้างคืนถิ่นที่เพิ่มขึ้น ประมาณเดือนละ 15,000 บาท

รูปแบบการทำงานของข้างในปัจจุบัน เช่น ข้างในโครงการข้างคืนถิ่น ข้างโดยสารและข้างแสดงในสวนข้างล้วนเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังนั้นรายได้ที่นอกเหนือจากเงินเดือนประจำ เช่น ค่าทิปจากนักท่องเที่ยว การบริจาคเงินเพื่อซื้ออาหารข้างจากนักท่องเที่ยวจึงไม่แน่นอน ส่วนข้างที่เร่ สามารถทำงานได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากระบบการขนส่งข้างทางถนนสะดวกข้างสามารถเดินทางไปได้ทั่วประเทศ ยกเว้นช่วงเดือนพฤษภาคมมีบวชนาคงานประจำตำบลกระทู และเดือนพฤศจิกายน ซึ่งมีการจัดงานข้างจังหวัดสุรินทร์ ข้างที่ทำงานยังต่างถิ่นจึงถือโอกาสกลับภูมิลำเนา

²⁸ ข้างตัวผู้ไม่มีงา

2) ต้นทุนการเลี้ยงช้างสูง

เนื่องจากความทุกข์ไม่สามารถหาแหล่งอาหารตามธรรมชาติในหมู่บ้านให้ช้างบริโภคได้ ดังนั้นความทุกข์จะต้องซื้ออาหารให้ช้างกินตามฐานะและสภาพเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน ต้นทุนค่าอาหารช้างมาจากการซื้ออาหารเลี้ยงช้าง ผู้เลี้ยงช้างจำเป็นต้องจ่ายเงินเพื่อเลี้ยงช้างเฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 4,000 บาท ซื้ออาหารให้ช้างกิน อาทิ หญ้า กกล้วย อ้อย หรือสับปะรด แม้ว่าจะมีการปลูกพืชเหล่านี้ในพื้นที่ของความทุกข์ช้างบ้างประมาณ 1-2 ไร่ แต่ก็ไม่เพียงพอและทันกับการบริโภคของช้าง นอกเหนือจากสาเหตุการอาหารช้างตามธรรมชาติขาดแคลนแล้ว สภาพพื้นที่และอากาศก็ไม่เอื้อต่อการปลูกพืชอาหารช้าง ประกอบกับราคาอาหารช้างที่สูงขึ้นตามราคาการขนส่งที่มาจากราคาน้ำมัน ส่งผลโดยตรงกับการซื้ออาหารให้ช้าง โดยเฉพาะการสั่งซื้อหัวสับปะรดให้ช้างที่กลุ่มตัวอย่างเคยร่วมกันสั่งซื้อหัวสับปะรดใส่รถบรรทุก 10 ล้อ จากชลบุรีมาส่งในหมู่บ้านตากกลางด้วยราคาเหมาประมาณ 20,000-30,000 บาท และความทุกข์แต่ละคนจะซื้อต่อกันราคา 500-600 หัว ในราคา 2,000 บาท ปัจจุบันจำนวนสับปะรดลดลงเหลือ 400 หัว ในราคา 2,000 บาท (ราคา ณ เดือนเมษายน 2551) ซึ่งจะให้ช้างกินควบคู่กับหญ้าตลอด 2 อาทิตย์ ขณะราคาอ้อยก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน เพราะไร่อ้อยที่ปลูกกันมากในหมู่บ้านตากกลาง และหมู่บ้านใกล้เคียง จะถูกสั่งจองจากโรงงานน้ำตาลเรียบร้อยแล้ว ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า การจ้างปลูก ผู้รับซื้ออ้อยคนกลางหรือโรงงานน้ำตาลให้ค่าจ้างการปลูกอ้อยประมาณไร่ละ 1 พันบาท พร้อมสัญญาการซื้อผลผลิตอ้อย ดังนั้นราคาอ้อยจึงค่อนข้างสูง จากการพูดคุยกับพ่อค้าที่นำอ้อยมาขายแก่ความทุกข์ช้างในหมู่บ้านตากกลางทุกวัน กล่าวว่า “ชาวบ้านไม่สามารถซื้ออ้อยจากบริเวณนี้ให้ช้างได้ เนื่องจากโรงงานน้ำตาลได้จองหมดแล้ว อ้อยที่เอามาขายให้ความทุกข์ทุกวัน ตนต้องไปรับมาจากอำเภอจอมพระ โดยขายให้ในราคาตัวเองพอสำหรับค่าน้ำมัน ได้กำไรบ้างเล็กน้อย สนนราคากำละ 20 บาท 7 กำ 100 บาท” (1 กำ มีอ้อยประมาณ 4 ต้น ดังนั้นราคาอ้อยต้นละ 4 บาท) ส่วนกล้วยราคาส่งคือหวีละ 5 บาท (ราคา ณ เดือนเมษายน 2551) สาเหตุที่ต้องให้กินอ้อย กล้วย หรือสับปะรดนั้น เนื่องจากช้างจะได้รับพลังงานและอิมมากกว่าพืชอาหารชนิดอื่น อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าช้างในหมู่บ้านมักเสียชีวิต(ช้างล้ม)ค่อนข้างบ่อย สาเหตุหนึ่งมาจากการได้รับยาฆ่าแมลงที่สะสมอยู่ในผลไม้ ช้างมีอาการท้องเสียและเสียชีวิตในที่สุด

ต้นทุนการเลี้ยงช้างอื่นๆ อาทิ การตกดูของช้างในปัจจุบันถือเป็นค่าใช้จ่ายสูง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของความทุกข์ช้างในหมู่บ้านตากกลาง เมื่อเจ้าของช้างมีช้างเพศเมียวัยเจริญพันธุ์ และ

ต้องการให้ช้างท้อง แต่ตนเองไม่มีช้างตัวผู้หรืออาจต้องการได้พ่อพันธุ์ช้างที่ลักษณะดี²⁹ เจ้าของช้างเพศเมียต้องติดต่อกับเจ้าของช้างพ่อพันธุ์ที่ต้องการ เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว จะทำการผสมพันธุ์ช้างทั้งคู่ ปัจจุบันการผสมพันธุ์ช้างมิได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเช่นจากการปล่อยช้างที่อยู่ในช่วงผสมพันธุ์ให้อยู่ด้วยกัน แต่มีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และการกระทำของมนุษย์เข้าช่วย ความรู้ช้างจะเลือกช่วงเวลาในตัวผู้มีการติดสัด แล้วนำตัวเมียมาผูกใกล้ๆ เพื่อเร่งให้มีการผสมพันธุ์ที่ปราศจากการขัดขืนของช้างตัวเมีย นอกจากนี้มีการใช้ยาเพื่อให้ช้างมีความพร้อมที่จะผสมพันธุ์ หรือการผสมเทียม กระบวนการทั้งหมดความรู้ช้างเรียกว่า “การทับ” หลังจากทับแล้ว เจ้าของช้างเพศเมียต้องจ่ายค่าสินน้ำใจแก่ช้างตัวผู้หรือเจ้าของช้างเชือกนั้น ประมาณ 5,000 บาท หรือตามแต่เห็นสมควร เมื่อช้างตัวเมียตั้งท้อง(ทับติด) จนคลอดลูกช้างออกมา ลูกช้างเชือกนั้นจะตกเป็นของเจ้าของช้างตัวเมีย และเจ้าของตัวเมียต้องให้สินน้ำใจแก่เจ้าของช้างตัวผู้ ส่วนใหญ่จะให้เงินสดประมาณ 30,000 บาท หรือทองคำหนัก 1 บาท ส่วนต้นทุนช้างด้านยารักษาโรคมีน้อยลง เนื่องจากมีการสนับสนุนยารักษาโรคและวิตามินให้ช้าง จากสถาบันวิจัยช้างจังหวัดสุรินทร์ และโรงพยาบาลช้างเคลื่อนที่ ซึ่งนายสัตวแพทย์ลงกรณ์ มหรรณพ จะเข้ามาตรวจสุขภาพช้างในหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน

3) ช้างเร่ร่อน...ปฏิกริยาของสังคมต่อคนเลี้ยงช้าง

ต้นทุนค่าอาหารช้างเป็นภาระสำหรับความรูช้างที่แบกรับภาระในการซื้ออาหารเพื่อเลี้ยงช้างในปัจจุบัน ส่งผลให้ต้นทุนหลักในการเลี้ยงช้างสูงขึ้น ประกอบกับขาดแหล่งอาหารช้างตามธรรมชาติภายในพื้นที่ ทำให้ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างต้องมีการจัดการปัญหาค่าอาหารช้าง ด้วยวิธีการพาช้างเร่ร่อน การพาช้างไปเร่ร่อนหรือการพาช้างไปเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้ความรู้ พร้อมๆกับขจัดปัญหาเรื่องอาหารช้างได้เป็นอย่างดี จากการสอบถามความรูช้างที่เคยพาช้างไปเร่ร่อน ต่างยืนยันตรงกันว่า การพาช้างเร่ร่อนเป็นประโยชน์ต่อตัวช้าง เนื่องจากช้างจะได้รับอาหารในปริมาณมากและดีกว่าช้างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เรียกได้ว่าช้างได้กินอิ่มและกินดีกว่า อาหารของช้างเร่ร่อนหาได้ง่ายตามริมทางที่รกร้างว่างเปล่า หญ้าที่ขึ้นสูงปกคลุมที่เล่านั้นเรียกว่า “หญ้าขน” เป็นอาหารชั้นดีของช้าง นอกจากนี้เมื่อพบพืชอาหารช้างอื่นๆ ความรูจะเก็บไว้เพื่อเป็นอาหารช้าง สำหรับกล้วย อ้อย แตงกวา ซึ่งความรูช้างแบ่งใส่ถุงเพื่อจำหน่ายให้แก่คนซื้อ ทำให้ช้างได้กินอิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง จากมุมมองของความรูช้างการนำช้างมาเร่ร่อนเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับหาเลี้ยงทั้งความรูและช้าง ช้างกินอิ่ม ความรูและครอบครัวได้รับรายได้ในการดำรงชีวิต ขณะที่คนซื้ออาหารให้ช้างหรือ

²⁹ ช้างลักษณะดี หมายถึง ช้างที่มีรูปร่างสมส่วน มีขนาดตัวใหญ่ มีงายาว รวมทั้งมีลักษณะที่ตามตำราศาสตร์ระบุว่า เป็นมงคล

ได้ลอบท่องข้างต่างก็ได้บุญ ประโยชน์ที่เกิดกับทุกฝ่ายแสดงให้เห็นว่าการพาข้างไปเร่ร่อนตั้งอยู่ตามหลักเหตุและผลของการดำรงชีวิตของข้างและความญาติได้ขีดจำกัดที่ประสบ แต่ความข้างต้องเผชิญปฏิกริยาเชิงลบจากชาวเมือง

การพาข้างไปเร่ร่อนได้ถูกนิยามความหมายใหม่จากคนในสังคม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้ทำการเลี้ยงข้าง หรืออาจเป็นบุคคลไม่ประสบกับปัญหาเรื่องต้นทุนการเลี้ยงข้าง การพาข้างมาเร่ร่อนถูกมองว่าเป็นการทรมาณสัตว์ ลดเกียรติ ลดศักดิ์ศรีจากสัญลักษณ์ของชาติกลายมาเป็นเพียงขอทาน มุมมองความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ชุคความคิดเหล่านี้ได้ถูกผลิตขึ้นในสังคม และตอกย้ำความหมายเชิงลบของการกระทำดังกล่าว ปฏิกริยาของคนในสังคมล้วนเกิดจากการสื่อสาร ตามแรงกระตุ้นของความหมายเชิงลบ บ่อยครั้งที่ความข้างเร่ร่อนได้รับการปฏิบัติไม่ดี และรุนแรงจากบุคคลที่เชื่อและรู้สึกกับการสื่อสาร การด่าทอ ดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม บางครั้งถึงขั้นการทำร้ายร่างกายความข้าง นอกจากบุคคลทั่วไปจะปฏิบัติไม่ดีต่อความข้างแล้ว การนิยามความผิดของการพาข้างเร่ร่อนไปก้าวไปสู่การเป็นกระแสดังคม ทำให้รัฐต้องแสดงบทบาทตามกระแสดังคม โดยการนำข้อกฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือห้ามข้างเร่ร่อนเข้ากรุงเทพฯ การกระทำของรัฐเช่นนี้ได้ตอกย้ำให้สังคมมองว่าการพาข้างมาเร่ร่อนเป็นการกระทำผิด สิ่งทั้งรัฐและบุคคลทั่วไปทำกับความข้าง คือ การโยนบาปให้พวกเขา ผลักพวกเขาให้เป็นเพียงเงามืด เพื่อรักษาไว้ซึ่งสัญลักษณ์อันสูงส่งของข้าง และข้างไม่ควรต้องมาเดินตากแดดตามท้องถนนเพื่อหาเลี้ยงความ แต่สิ่งที่คนทั่วไปไม่รู้หรือไม่รู้คือ ในปรากฏการณ์ระบบทุนนิยม ข้างต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงตัวของมันเองด้วย ความข้างเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับข้าง ข้างจะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหารน้ำที่ความหาให้ ข้างจะไม่ใช่โรคภัยและเป็นอันตรายเมื่อความอาบน้ำให้พวกมัน ตามหมอให้ยารักษาโรค และดูแลสังเกตพวกมัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภาระสำคัญ ก่อให้เกิดต้นทุนในการดำรงชีวิตของความข้างด้วย ดังนั้นไม่มีความก็ไม่มีข้างฉันใด ไม่มีข้างก็ไม่มีความข้าง ความสัมพันธ์ของข้างกับความไม่อาจตีความหมายใดๆว่า ใครหาเลี้ยงใคร แต่ควรมองให้ลึกซึ้งเห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย เพื่อดำรงอยู่ชีวิตได้ทั้งความและข้าง

ผลกระทบและปฏิกริยาตอบโต้ของความข้างภายใต้แรงกดดันของกระแสดังคมมีมากมาย เมื่อทักษะความสามารถของการเลี้ยงข้างของความไม่ได้รับการยอมรับที่เท่าเทียมเช่นอาชีพใช้แรงงานอื่นๆ การพาข้างเร่ร่อนถูกมองว่าเป็นปัญหาระดับชาติ และถูกกล่าวหาว่าเป็นการกระทำผิดทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ความข้างจึงถูกสังคมผลักให้เป็นกลุ่มที่แปลกแยก (Alienation) แตกต่างจากคนทั่วไป ความข้างย่อมรู้สึกที่ไม่ได้รับการยอมรับที่เท่าเทียมจากสังคม ความรู้สึกต่ำต้อย ต้อยค่า และสูญเสียความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตปรากฏขึ้น ความทุกข์ของความข้างเหล่านี้ ไม่ได้รับเหลียวแลและแก้ไขจากสังคม การดื่มสุราเข้ามาเป็นทางออกหนึ่งของการดับความทุกข์ของความข้าง แม้ว่าความข้างชาวภูยจะมีการดื่มสุราตามวาระโอกาสในงานรื่นเริง

งานบุญ หรือช่วงประเพณีต่างๆ เป็นเพียงการดื่มที่ไม่มีจุดประสงค์อื่นนอกจากการพบปะสังสรรค์ กลุ่มญาติสนิท มิตรสหายตามปกติ ผิดกับการดื่มสุรารายอย่างหนักเพื่อให้ลืมความทุกข์ หรือ”เมาหัวราน้ำ” การติดเหล้าเป็นต้นต่อก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ อาทิ การแบ่งส่วนของรายได้ไปซื้อสุรามาบริโภค ปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ทรุดโทรมของครอบครัว ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โอกาสเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายจากเลี้ยงช้าง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้อย่างไร ขึ้นอยู่กับคนในสังคมที่ต้องให้โอกาสและทำความเข้าใจเรื่องราวของช้างและความยากในมุมมองใหม่ๆ เพื่อให้ความยากของช้างชาวกูยจะได้รับการยอมรับให้เท่าเทียมเช่นคนทั่วไปในสังคม และกลับมาภาคภูมิใจในทักษะความรู้เรื่องช้างของตนอย่างเต็มที่

4) ขาดโอกาสในการเป็นเจ้าของช้าง

การสำรวจข้อมูลของความยากของช้างชาวกูย 39 ราย สามารถแสดงให้เห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจระหว่างช้างกับความยากได้อย่างชัดเจน การเลี้ยงช้างสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้เลี้ยง แต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต้องถูกกระจายไปตามบริบทกรรมสิทธิ์ในตัวช้าง เจ้าของช้างไม่จำเป็นต้องเลี้ยงช้างเองก็สามารถมีสิทธิได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากช้างของตน ผู้ที่มีช้างมากส่วนใหญ่ไม่ได้เลี้ยงช้างเองหรือเป็นบุคคลที่ไม่มีทักษะในการเลี้ยงช้าง แต่สิ่งที่เจ้าของช้างเหล่านี้มีมากกว่าความยากที่ปราศจากช้างของตน คือ เจ้าของช้างเหล่านี้มีทุน มีโอกาสเข้าถึง และมีอำนาจในการต่อรอง กำหนดผลประโยชน์ในระบบเศรษฐกิจช้าง แม้ว่าการสำรวจจะสามารถแสดงความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจได้ระหว่างความยากกับช้างได้ แต่ความยากของชาวกูยในหมู่บ้านตากกลางมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นๆ เชื่อมโยงกันทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และระดับโลก แต่การปฏิสัมพันธ์ที่นำมาซึ่งผลประโยชน์ต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการด้วยเช่นกัน คือ จำนวนช้างที่ครอบครอง อำนาจในการต่อรอง การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง สายสัมพันธ์กับบุคคลในภาครัฐและเอกชน ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของโอกาสที่ความยากจะได้รับในแต่ละกลุ่ม ได้แก่ สมมติว่ารัฐบาลได้ประกาศว่ามีความตกลงระหว่างประเทศที่ต้องจัดส่งช้างไปยังต่างประเทศชั่วคราว เพื่อโชว์การแสดงในฐานะทูตเผยแพร่วัฒนธรรมไทย เจ้าของช้างและความยากจะได้รับค่าตอบแทนจำนวนหนึ่ง จำนวนช้างที่ต้องการ คือ 10 เชือก ความสามารถและโอกาสของความยากและช้างที่จะได้รับเลือกไม่เท่าเทียมกัน เจ้าของช้างที่มีโอกาสและอำนาจในการต่อรองเพื่อให้ได้รับเลือกก่อน ย่อมเป็นกลุ่มการเมืองท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้เป็นเจ้าของช้าง โอกาสสำหรับผู้เลี้ยงช้างรายย่อยจึงน้อยกว่าหรือแทบไม่ได้รับเลย เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่านอกจากความยากของช้างจะประสบกับปัญหากดดันจากสังคมภายนอกหมู่บ้านแล้ว การเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และแหล่งรายได้จากช้างยังมีความแตกต่างกันภายในระดับ

หมู่บ้าน และระดับจังหวัดอีกด้วย ผลกระทบโดยตรงต่อผู้เลี้ยงช้างรายย่อยที่เป็นเจ้าของช้าง 1-2 เชือกหรือไม่มีช้างของตัวเอง คือ ความยากลำบากไม่โอกาสเข้าถึงความเป็นเจ้าของช้างได้ เนื่องจากราคาช้างถูกกำหนดจากกลุ่มบุคคลที่มีช้างจำนวนมาก เมื่อความยากต้องการซื้อช้างมาเลี้ยงเพิ่ม ต้องจ่ายค่าช้างในราคาที่สูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อขาดอำนาจการต่อรองกับกลุ่มที่มีทุนที่เข้มแข็งกว่า มีอำนาจแลพอทธิพลที่มากกว่า ความยากรายย่อยเหล่านี้ไม่มีทางเลือกอื่นๆ นอกจากปรับตัวและยอมรับในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น

5.5.2.6 สรุปข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ บ้านตากกลางพบว่า ความยากมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 21,331.25 บาท ในจำนวนนี้เป็นสัดส่วนของรายได้จากการเลี้ยงช้างร้อยละ 71.08 รองลงมาเป็นรายได้จากการทำนาในปีที่แล้วร้อยละ 23.67 ที่เหลือร้อยละ 5.25 เป็นรายได้จากแหล่งอื่น เมื่อนำรายได้ดังกล่าวมาหักต้นทุนการผลิตออก มีรายได้สุทธิรวมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนผู้ตอบแบบสอบถาม คือ 8,295.66 บาท (ร้อยละ 100) ประกอบด้วย รายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้าง 3,823.34 บาท (ร้อยละ 46.09) และรายได้สุทธิจากการทำนา 3,292.83 บาท (ร้อยละ 39.69) และรายได้สุทธิจากแหล่งอื่นๆ 1,179.49 บาท (ร้อยละ 14.22) เมื่อนำรายได้สุทธิที่ได้เปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายของกลุ่มตัวอย่างพบว่าผู้ที่มีรายได้มากกว่ารายจ่าย จำนวน 29 คน ส่วนอีก 10 คนมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงประสบปัญหาเรื่องรายได้ทำให้ต้องมีการกู้เงิน จึงมีผู้ที่มีหนี้สินทั้งสิ้นจำนวน 29 คน ในจำนวนนี้ผู้ที่มีหนี้สินมาก คือ ผู้ที่กู้เงินมาเพื่อซื้อช้าง ส่วนผู้ที่ไม่ใช่หนี้เป็นผู้ที่มีช้างเป็นของตัวเองเพียงเจ้าของช้าง 1 เชือก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นช้างที่มาจากมรดกและเป็นผู้ที่มีนาตั้งแต่ 10 ไร่ขึ้นไป ผู้ที่มีเงินออมมีจำนวน 19 คน ส่วนใหญ่มีเงินออมจำนวนตั้งแต่ 10,001-30,000 บาท และจุดประสงค์ของการออม เพื่อเก็บเงินออมไว้เป็นค่าใช้จ่ายการทำนาในฤดูเพาะปลูกปีถัดไป นอกจากนี้ความยากช้างแทบทุกคนต้องประสบปัญหาการเลี้ยงช้างในปัจจุบันมากมาย อาทิ รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ต้นทุนการเลี้ยงช้างสูง ปฏิกริยาเชิงลบที่สังคมมีต่อคนเลี้ยงช้าง และความยากขาดโอกาสในการเป็นเจ้าของช้างอย่างเท่าเทียม

ข้อสรุปด้านรายได้จากการสำรวจแบบสอบถามสอดคล้องกับจากการศึกษาของสิริมา เจริญภัทรภัสส์ (2542) ซึ่งทำการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามทั้งสิ้น 58 ราย ในด้านรายได้ของคนเลี้ยงช้างพบว่า คนเลี้ยงช้างมีอาชีพหลัก คือ ทำนา แต่มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการเลี้ยงช้าง และหากมีช้างมากก็จะมีรายได้สูงขึ้นด้วย

5.6 สรุป

กลุ่มความขัดแย้งชาวขุยกุญ เป็นหนึ่งในสองของกลุ่มความขัดแย้งที่ยังเหลือในปัจจุบัน โดยชาวขุยกุญมีที่มาจากประวัติศาสตร์ยาวนาน ชาวขุยกุญเคยเป็นชนชาติอิสระ อยู่ทางตอนเหนือเขมร ในจังหวัดกัมปงมติดกับดินแดนลาวตอนใต้ในปัจจุบัน และชาวขุยกุญได้เข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา อยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-21 (ไพฑูริย์ มีกุล, 2542: 94-107) ด้วยเหตุผลทางการเมืองทำให้ชาวขุยกุญได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย จนกระทั่งหัวหน้าหมู่บ้านขุยกุญได้ติดตามและจับพระยาช้างเผือกที่แตกโรงหนีมากลับคืนสู่กรุงศรีอยุธยา จนได้รับพระราชบรรดาศักดิ์ และปกครองเมืองสุรินทร์(จังหวัดสุรินทร์) ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พ.ศ.2302) จึงปกครองในระบบเจ้าเมือง จนกระทั่งมีการเปลี่ยนการปกครองเป็นระบบเทศาภิบาล และต่อมากมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้จังหวัดสุรินทร์เป็นราชการส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534

จังหวัดสุรินทร์มีกลุ่มชนที่ภาษาพูดพื้นเมืองที่แตกต่างกัน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกที่พูดภาษาเขมร กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองอีสาน(ลาว) และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่พูดภาษาขุยกุญ ในกลุ่มนี้มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีเฉพาะของตน อันประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวกับช้าง โดยเฉพาะในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ หรือที่รู้จักกันว่า “หมู่บ้านช้าง”

หมู่บ้านตากกลางกำเนิดขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยปี สาเหตุของการตั้งรกรากในบริเวณนี้ เนื่องจากในอดีตภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงช้าง ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบ ริมฝั่งแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ไหลมาบรรจบกัน และบริเวณนี้ยังประกอบด้วยป่าทาม ผืนรกกับทางทิศใต้ของจังหวัดสุรินทร์มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทำให้ชาวขุยกุญสามารถคล้องช้างในป่าบริเวณดังกล่าวได้อย่างสะดวก ก่อนการยุติการคล้องช้างของชาวขุยกุญ ในปี พ.ศ.2504 รายได้จากการขายช้างเป็นรายได้หลักของชาวขุยกุญ โดยช้างป่าที่จับได้ จะถูกขายให้พ่อค้า เพื่อไปใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้

ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2503 ได้มีการจัดงานช้างขึ้นอย่างเป็นทางการในจังหวัดสุรินทร์ ช้างของชาวขุยกุญมีชื่อเสียงระดับประเทศ ทำให้ชาวขุยกุญได้เล็งเห็นโอกาสในการสร้างรายได้ จึงเริ่มนำช้างมาทำงาน โดยการเร่งและฝึกช้างเพื่อแสดงโชว์ เมื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเจริญเติบโตขึ้น ชาวขุยกุญมีช่องทางในการทำงานในสวนช้างหรือปางช้าง แต่เมื่อเปรียบเทียบรายได้จากการเร่งและการทำงานในสวนช้างหรือปางช้างแล้ว ชาวขุยกุญจึงเลือกที่จะเร่งขายกล้วย อ้อยมากกว่า โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ

เมื่อกระแสสังคมเห็นว่าการนำช้างมาเร่งร้อนเป็นเรื่องราวของการทารุณสัตว์ และกรุงเทพมหานครได้ออกกฎหมายห้ามช้างเข้ามาในกรุงเทพฯ ทำให้มีความพยายามของหน่วยงานราชการในจังหวัดสุรินทร์ที่ต้องการดึงช้างและความกตัญญูกลับมา จึงเกิดโครงการช้างคืนถิ่น เพื่อ

พัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เพื่อแก้ไขปัญหาช้างสุรินทร์ที่ไป
เร่ร่อนโดยเฉพาะ แต่การแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อนต้องเริ่มต้นเข้าใจสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ
ของชาวกูย ณ หมู่บ้านตากกลาง

ผลจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ บ้านตากกลาง พบว่า รายได้
จากการเลี้ยงช้างเป็นรายได้หลักของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนรายได้รองคือการทำนา และรายได้ที่มาจาก
แหล่งอื่นๆ มีสัดส่วนร้อยละ 46.09 ของรายได้สุทธิทั้งหมด ส่วนรายได้สุทธิรองคือการทำนา
คิดเป็นร้อยละ 39.69 และ รายได้อื่นๆ ร้อยละ 14.22 ผลของรายได้สุทธิดังกล่าวมาจากรายได้หัก
ด้วยต้นทุนการเลี้ยงช้างและการเพาะปลูก แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงช้างเป็นรายได้หลักของกลุ่ม
ตัวอย่าง เช่นเดียวกับต้นทุนการเลี้ยงช้างที่เป็นต้นทุนที่สูงที่สุดของความทุกข์ด้วยเช่นกัน ต้นทุน
การเลี้ยงช้างคิดเป็นร้อยละ 85.71 จากต้นทุนการผลิตทั้งหมด อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับ
รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ.2547 เท่ากับ 8,094.57 บาท ก็
พบว่าผู้เลี้ยงช้างชาวกูยสามารถมีรายได้สูงกว่าประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์

ผลจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ บ้านตากกลางพบว่า รายได้
จากการเลี้ยงช้างเป็นรายได้หลักของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนรายได้รองคือการทำนา และรายได้ที่มาจาก
แหล่งอื่นๆ ส่วนค่าใช้จ่ายหลักเกิดขึ้นจากการใช้จ่ายในครัวเรือนของความทุกข์ รongลงมาเป็น
ค่าใช้จ่ายจากการเลี้ยงช้าง และค่าใช้จ่ายจากการทำนา ความทุกข์หนี้สินมาก เกิดจากการกู้ยืมเงิน
เพื่อซื้อช้าง และปัญหาที่ผู้ตอบแบบสอบถามต้องประสบมี 2 ประเด็นหลัก คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับ
การเลี้ยงช้าง และปัญหาการขาดโอกาสที่จะมีช้างเป็นของตัวเอง ปัญหาทั้งสองต้องอาศัยความ
ร่วมมืออย่างจริงจังจากทั้งหน่วยงานราชการ อาทิ การวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณในการแก้ไข
ปัญหาต่างๆในพื้นที่อย่างเป็นระบบและโปร่งใส การดำเนินโครงการต่างๆเกี่ยวกับช้างต้องทำ
อย่างจริงจังและจริงใจ เช่น การวางระบบน้ำเพื่อการปลูกพืชอาหารช้าง การปลูกป่าเพื่อเป็นพื้นที่
สาธารณะให้ช้างได้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง ปลูกจิตสำนึกให้ทั้งความทุกข์และบุคคลที่ไม่ใช่
ความทุกข์เคารพกติกาที่ตั้งขึ้น นอกจากนี้ต้องสร้างโอกาสในการมีช้างให้แก่ความทุกข์ที่ไม่มีช้าง
เป็นของตัวเองให้มากขึ้น ทั้งในรูปแบบของกองทุนหรือแหล่งเงินกู้ในระบบ

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

สุรินทร์เป็นจังหวัดยากจน มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำติดอันดับที่ 74 ของประเทศ จากทั้งหมด 76 จังหวัด ใน พ.ศ.2547 ช้างและชาวกูยผู้เลี้ยงช้างรายเล็กเป็นหนึ่งในกลุ่มบุคคลชายขอบที่ประสบปัญหาเรื่องปากท้อง สืบเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าในท้องถิ่นถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงเพียงหนึ่งช่วงอายุคน

การศึกษาปัญหาและการจัดการความยากจนของชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง ณ จังหวัดสุรินทร์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยกำหนดไว้มี 2 ประการ คือ การศึกษาพัฒนาการและกระบวนการค้าช้างในอดีตจนถึงกระบวนการทำให้ช้างกลายเป็นสินค้าของระบบทุนนิยม เพื่อแสดงให้เห็นว่าช้างได้กลายเป็นสินค้าและปัจจัยการผลิตในปัจจุบัน จุดประสงค์ประการที่สอง เป็นการศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวกูยผู้เลี้ยงช้างในมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อแสดงให้เห็นพลวัตทางสังคมของชาวกูยที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการหาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการเลี้ยงช้าง โดยทำการศึกษาภายใต้แนวคิดการทำให้กลายเป็นสินค้าและวัฒนธรรมชุมชน แบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นการศึกษาในระดับมหภาค เน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างช้างกับคนไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังรายละเอียดบทที่ 3 พัฒนาการช้างในสังคมไทย และบทที่ 4 การทำช้างให้กลายเป็นสินค้า ส่วนที่สอง ทำศึกษาในระดับจุลภาค ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับความอยู่ดีของชาวกูย ในส่วนนี้อาศัยข้อมูลการวิเคราะห์จากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง ที่อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ สรุปผลการศึกษาดังนี้

6.1.1 จากกระบวนการค้าช้างในอดีตถึงการทำให้ช้างกลายเป็นสินค้าในปัจจุบัน

ช้างกับคนไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน รูปแบบการใช้ประโยชน์จากช้างมักเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของการปกครองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งแบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 5 ช่วง ได้แก่ โบราณกาลก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ.1781) สมัยสุโขทัย (พ.ศ.1781 - พ.ศ.1981) สมัยอยุธยา (พ.ศ.1983 - พ.ศ.

2310) ตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2310 - พ.ศ.2475) และภายหลังจากเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ.2475 พบว่า ก่อนสมัยสุโขทัยและในสมัยสุโขทัยอาศัยแรงงานช่างในการสร้างบ้านแปงเมืองเป็นหลัก จนกระทั่งในสมัยอยุธยา จึงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของช่างในเชิงเศรษฐกิจอย่างชัดเจน โดยเฉพาะค้าช่างระหว่างราชสำนักอยุธยากับพ่อค้าชาวต่างประเทศ การค้าช่างรุ่งเรืองมากในช่วงราชวงศ์ปราสาททอง (พ.ศ.2172 -2231) กษัตริย์ทรงต่อเรือสำเภาเพื่อส่งช่างไปขายต่างประเทศโดยเฉพาะบริเวณชมพูทวีป ผู้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากค้าช่างนี้ คือ กษัตริย์และขุนนางระดับสูง หน่วยงานที่เข้ามาดูแลการค้าและผลประโยชน์จากการค้าช่างเรียกว่า “พระคลังสินค้า” และตามกฎหมายในช่วงนี้ได้กำหนดให้ช่างเป็นหนึ่งในสินค้าต้องห้ามหรือเป็นของหลวง หมายถึง ห้ามมิให้ประชาชนค้ากับพ่อค้าชาวต่างประเทศโดยเสรี การค้าช่างเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา จนกระทั่งมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมโลก อุปสงค์ช่างจากต่างประเทศลดลง เนื่องจากไม่มีความต้องการใช้ช่างในทางสงคราม

ตอนปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ช่างกลับมามีบทบาททางเศรษฐกิจอีกครั้ง เมื่อช่างเป็นแรงงานสำคัญในอุตสาหกรรมป่าไม้ นอกจากรัฐจะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการให้บริษัทเอกชนต่างชาติเข้ามาเช่าสัมปทานในอุตสาหกรรมนี้แล้ว รัฐยังเข้ามาจัดการและบริหารผลประโยชน์ในอุตสาหกรรมป่าไม้โดยตรง ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นในอุปสงค์การใช้ช่าง รัฐจำเป็นต้องสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมป่าไม้ ด้วยการยุบกรมพระศขบาล เพื่อปลดปล่อยให้ช่างหลวงสามารถทำงานได้ ช่างหลวงกลับกลายเป็นช่างบ้าน สามารถซื้อขายเพื่อใช้ทำงานโดยเสรีขึ้น ช่างจึงกลายเป็นสินค้าอย่างชัดเจน กำลังแรงงานของช่างและความรู้เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่สร้างความเจริญเติบโตแก่อุตสาหกรรมป่าไม้มานานนับร้อยปี และเป็นช่วงเวลา que รัฐได้ออกพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482ขึ้น กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้ช่างเป็นสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะ เช่น ม้า และลา ถือเป็นสินทรัพย์ของเจ้าของ สามารถซื้อ ขาย โอน เปลี่ยน หรือให้แก่บุคคลอื่นได้ ตลอดช่วงอุตสาหกรรมป่าไม้เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทย ประเทศอาณานิคมต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เข้ามาแสวงหาประโยชน์ และเข้ามาจัดตั้งบริษัท ประมูลสัมปทานการทำไม้จากรัฐอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างบริษัทจากต่างประเทศที่เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ บริษัท บอมเบย์ เบอร์มา จำกัด, บริษัทบอร์เนียว จำกัด, บริษัทสยามฟอร์เรสต์ จำกัด (ปัจจุบัน คือ บริษัทแองโกลไทย จำกัด), บริษัท หลุยส์ ที เลียว โนเวนส์ จำกัด และบริษัทอีสท์เอเชียติก จำกัด เป็นต้น (อำนาจ สรชาติ, 2549) ส่งโดยตรงต่ออุปสงค์ช่างในประเทศ มีการกว้านซื้อช่างทั้งในประเทศและนอกประเทศ(ใกล้เคียง) เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมดังกล่าว จนกระทั่งทางรัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบกทั่วประเทศ พ.ศ. 2532 ความรู้และ

ช่างในอุตสาหกรรมป่าไม้จำนวนมาก จำเป็นต้องปรับตัวเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแทน ทักษะความสามารถช่างต้องถูกฝึกฝนใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จากเคย ลากซุงเปลี่ยนแปลงเป็นการแสดงโชว์ ความสามารถบวกความน่ารัก และเสน่ห์ของช่างเหล่านี้ ถูก สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบต่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ บทบาทของช่างจึงผันแปรเป็นดาวเด่นด้านการท่องเที่ยวแทนในปัจจุบัน ประกอบกับได้รับการรับรองทางกฎหมาย ให้เป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจ หรือปัจจัยการผลิตหนึ่งของเจ้าของช่าง

มูลค่าของช่างแตกต่างจากสินค้าอื่นๆ เพราะนอกจากช่างจะมีมูลค่าที่เกิดจากการใช้สอย และช่างยังมีมูลค่าแฝงทางสังคมอยู่ทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ การเมือง และการปกครอง เพราะช่างเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของชนชั้นปกครองในสมัยศักดินา และยังคงมีการผลิตซ้ำความเชื่อดังกล่าวอยู่เสมอ เรียกว่า “มูลค่าเชิงสัญลักษณ์” (Sign Value) ขณะผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการที่มาจากช่าง ผู้บริโภคไม่เพียงบริโภคมูลค่าการใช้สอยที่เกิดขึ้นเท่านั้น ในขณะเดียวกันพวกเขาได้บริโภคมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ด้วย มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ที่มาจากช่างเกิดขึ้นจากสัญลักษณ์ที่ช่างสื่อออกมา ช่างคือสัญลักษณ์ของชาติ ศาสนา และระบบการปกครองของไทย มูลค่าเชิงสัญลักษณ์ทำให้ช่างไทยมีเอกลักษณ์โดดเด่น สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ ช่างจึงกลายมาเป็นสินค้าในปัจจุบัน ความเป็นสินค้าของช่างในเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มุ่งทำกำไรจากสินค้าและมีหลักการในการใช้ช่าง เพื่อเป้าหมายสร้างผลตอบแทนสูงสุด จึงขัดแย้งกับความรู้สึกรัก ความเชื่อในสังคม และสัญลักษณ์ของช่างในสังคมไทย

ช่างในสังคมไทยถูกใช้ทำงานมานาน และมีรูปแบบการทำงานที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของแต่ละช่วงเวลา ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้ช่างได้กลายเป็นทั้งสินค้า แรงงาน และปัจจัยการผลิต นำมาซึ่งรายได้แก่เจ้าของช่างและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ผลประโยชน์จากช่างเกิดขึ้นมากมาย พร้อมกับปัญหาของช่างก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน หากแบ่งปัญหาของช่างเป็น 2 ระดับ คือ ปัญหาของผู้เลี้ยงช่าง และปัญหาเรื่องช่างในสังคม ขณะที่ปัญหาของผู้เลี้ยงช่างเกี่ยวข้องกับปากท้องของคนและช่างเป็นหลัก แต่สังคมมองในมุมมองของการอนุรักษ์และความเชื่อในสื่อสัญลักษณ์ที่ช่างแสดง ดังนั้นปัญหาช่างที่สังคมมองเห็น ได้แก่ ปัญหาการทารุณช่าง การใช้ช่างทำงานหนัก ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การมองปัญหาของ 2 ส่วนนี้ จึงเป็นการมองในมุมมองที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

การแบ่งแยกช่างบ้านกับช่างป่าอย่างชัดเจนเกิดขึ้นครั้งแรก จากการตราพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่าฉบับแรกเกิดขึ้นใน พ.ศ.2503 กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายเน้นการ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าที่มีอยู่ในประเทศฉบับแรก สาระสำคัญ คือ การกำหนดสถานภาพสัตว์ป่า เพื่อควบคุมการค้า การครอบครอง การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์สัตว์ป่าได้ จนกระทั่งมีการตรา

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ขึ้น พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายแม่บทว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์สัตว์ป่า และจัดช้างป่าเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ที่มีข้อกำหนดทางกฎหมายที่สำคัญเกี่ยวกับสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง คือ ห้ามผู้ใดครอบครอง และผู้ลักลอบล่า หรือค้าสัตว์ป่าสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง มีความผิดตามกระบวนกฎหมาย ยกเว้นเพื่อประโยชน์ในการสำรวจ การศึกษาและวิจัยทางวิชาการ การคุ้มครองสัตว์ป่า การเพาะพันธุ์ หรือเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะ ซึ่งกระทำโดยราชการ และโดยได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า แม้ว่ากฎหมายจะระบุห้ามครอบครอง ห้ามล่า และห้ามเพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง อย่างไรก็ตามปัญหาการลักลอบล่าและค้าสัตว์ป่ายังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง ตราบที่ยังมีอุปสงค์ความต้องการช้างอยู่

รายได้ที่มาจากช้างหรือบริการจากช้าง ทำให้เกิดอุปสงค์ความต้องการช้างในธุรกิจท่องเที่ยวและสวนสัตว์ทั้งในและนอกประเทศ สำหรับการค้าช้างในประเทศมีทั้งการซื้อขายถ่ายโอนระหว่างช้างในกลุ่มต่างๆ เช่น ช้างที่เคยทำไม้ ช้างโดยสารในปางช้าง ช้างแสดง ช้างเร่ร่อน ส่วนการค้าช้างระหว่างประเทศเกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการทำข้อมูลตกลงระหว่างระหว่างรัฐต่อรัฐ เหตุผลที่อ้างถึงส่วนใหญ่คือเพื่อความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามกรณีส่งช้างไปยังต่างประเทศหลายครั้ง เกิดขึ้นโดยการปราศจากการตรวจสอบว่าเป็นช้างบ้านหรือช้างป่าเช่น การส่งช้างไปออสเตรเลียจำนวน 8 เชือก ข้อกฎหมายที่หละหลวมเป็นช่องว่างสำคัญในการแปลงช้างป่าเป็นช้างบ้าน โดยเฉพาะการนำลูกช้างป่ามาสวมเป็นช้างบ้าน ปัญหาเรื่องช้างเป็นปัญหาเรื้อรัง ที่มีการวิเคราะห์ ชัดแย้งกันอยู่อย่างต่อเนื่องในสังคมไทย บนวิถีการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่ขัดต่อการพัฒนาแบบทุนนิยม

สิ่งที่มักถูกหลงลืมเสมอเมื่อนึกถึงช้าง คือ ความทุกข์ ความสำคัญของความทุกข์มิได้มีเพียงการเป็นผู้ควบคุมและบังคับช้างเท่านั้น แต่ความทุกข์ยังเป็นปัจจัยการผลิตที่ก่อให้เกิดมูลค่าในสินค้าหรือบริการจากช้างด้วย เพราะช้างโดยตัวเองไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าหรือบริการได้อย่างเต็มที่ ต้องอาศัยทักษะบวกความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของความทุกข์ กล่าวได้ว่าช้างกลายเป็นสินค้าที่ตอบสนองต่อระบบได้ด้วยการอาศัยแรงงานของความทุกข์ในการสร้างสินค้าและบริการต่างๆที่โยงกับช้าง

สินค้าหรือบริการที่เกิดจากช้างสามารถแบ่งได้ตามรูปแบบการทำงานของช้าง ช้างและความทุกข์ที่ทำงานในสวนช้าง หรือปางช้างทำการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ได้แก่ ช้างโดยสาร ช้าง

วาดภาพ ช้างเดินรำ ช้างนวดคน ช้างเตะฟุตบอล เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการล้นแข่งขันสร้างความหลากหลายและมูลค่าให้สินค้าและบริการเพิ่มเติม อาทิ โปรแกรมการฝึกเป็นควาญช้าง การอยู่ร่วมกับช้าง การนำมูลช้างมาทำเป็นกระดาษ เป็นต้น ส่วนช้างเร่ร่อนเป็นผลผลิตจากความต้องการแสวงหารายได้และลดต้นทุนการเลี้ยงช้างของควาญช้าง ผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เช่น การขายกล้วย อ้อย การขายเครื่องรางของขลังที่มาจากช้าง และบริการจากช้างอื่นๆ การล่อท้องช้าง นั่งบนหลังช้าง ช้างพ่นน้ำใส่ เป็นต้น นอกจากนี้การค้าช้างและอวัยวะของช้างเป็นสินค้าโดยตรง มีการซื้อขายช้างในตลาดตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนกระทั่งถึงระดับโลก นอกเหนือจากช้างและควาญที่ทำงานอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและช้างเร่ร่อนแล้ว สินค้าและบริการที่เกิดจากช้างตามวาระโอกาส เช่น ช้างแสดงภาพยนตร์ ช้างแห่นาค ช้างร่วมงานช้างสุรินทร์ ช้างและควาญในโครงการช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด

ทักษะความสามารถของควาญช้างสร้างสินค้าและบริการจากช้างในสังคมไทย กล่าวได้ว่าช้างได้กลายเป็นสินค้าในตลาดอย่างสมบูรณ์ ช้างเป็นสินทรัพย์ ปัจจัยการผลิต และแรงงานที่ผลิตสินค้าและบริการ มูลค่าของสินค้าและบริการต่างๆ ประกอบด้วยมูลค่าในการใช้สอย และมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ของช้าง พัฒนาการของผู้เลี้ยงช้างในสังคมไทย สามารถช่วยสะท้อนภาพสถานการณ์ของช้างและควาญช้างในสังคมไทย ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมในช่วงต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ช้างและควาญต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่รอดในสังคมได้

6.1.2 ชาวภูยกุญผู้เลี้ยงช้าง

กลุ่มควาญช้าง 1 ใน 2 กลุ่มที่ยังเหลือในประเทศไทย ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน คือ กลุ่มควาญช้างชาวภูยกุญ ซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ หลักฐานสำคัญที่แสดงการตั้งเมืองสุรินทร์(จังหวัดสุรินทร์) คือ สมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 หรือ พระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) พระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้าย สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2301-2310) ใน พ.ศ.2302 ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ช้างเผือกแตกโรงหนีจากอยุธยาเข้าป่ามาทางเขตเมืองพิมาย กรมช้างได้มีการคุมไพร่พล ออกเที่ยวติดตามพระยาช้างเผือกมาทางแขวงเมืองพิมาย และเลยไปจนถึงดงฝั่งแม่น้ำมูลใต้(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 4, 2507 อ้างถึงใน รัชพล สกวลวัฒนา ,2538) กลุ่มหัวหน้าชาวภูยกุญได้ช่วยจับช้างเผือกและนำส่งแก่กรุงศรีอยุธยา ทำให้ผู้นำชาวภูยกุญได้รับการโปรดเกล้าฯพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวง ต่อมาผู้นำชาวภูยกุญได้ทำราชการขึ้นอยู่กับเมืองพิมาย มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ นำช้าง, ม้า, แก่นสน, ยางสน, ปีกนก, นอแรด, งาช้าง, ขี้ผึ้ง สิ่งของ

ดังกล่าวเรียกว่า “ส่วย” นำไปส่ง ณ กรุงศรีอยุธยา ต่อมาทรงโปรดยกบ้านให้เป็นเมือง แล้วเลื่อนบรรดาศักดิ์จากหลวงเป็น “พระ” และ “พระยา” โดยตำแหน่งเจ้าเมืองสุรินทร์คนแรก (บ้านคูประทายสมัน) คือ พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (พ.ศ.2303-2337) เจ้านายเชื้อสายชาวกูย ได้ปกครองเมืองสุรินทร์ จนกระทั่ง พ.ศ. 2451 หลวงประเสริฐสุรินทบาล (เจ้าเมืองคนที่ 10) ถึงแก่อนิจกรรมเป็นสิ้นสุดการปกครองเมืองสุรินทร์ของเชื้อสายพระยาสุรินทรภักดี (เชียงใหม่) (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, 2549) ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการตราพระราชบัญญัติการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พุทธศักราช 2476 ขึ้น และนับจากนั้นจังหวัดก็ได้กลายเป็นเขตการปกครองย่อยของประเทศไทย โดยส่วนกลางได้แต่งตั้งพระกรุศรีบุรีรักษ์ (สุมนานนท์) มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นคนแรกของจังหวัดสุรินทร์

ความข้างชาวกูยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิต ระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมชาวกูย เกิดขึ้นผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำ¹ (บ่วงบาศสำหรับคล้องช้าง) ซึ่งถูกใช้เป็นโครงสร้างในการปกครองภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงระบบอาวุโสของคนในสายตระกูล การจัดวางระเบียบกฎเกณฑ์ การปกครอง ระเบียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยใช้ควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนด้วย โดยระบบความเชื่อดังกล่าวได้ถูกสืบทอดและต่อยอดด้วยพิธีกรรมบวงสรวงผีปะกำ (สมหมาย ชินนาค, 2539) และการดำรงอยู่ของระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมภายในของชาวดำรงอยู่บนประเพณีการคล้องช้างที่มีมาแต่โบราณกาล ทุกๆปีชาวกูยต้องออกคล้องช้างป่า ทั้งเพื่อนำมาใช้งานและขาย สถานะทางสังคม(ชนชั้น)ถูกแบ่งด้วยความสามารถในการคล้องช้าง ผู้ที่คล้องช้างได้มากก็จะมีสถานภาพสูง

ภายหลังการยุติการคล้องช้างอย่างเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.2504 เปรียบได้กับการสูญเสียเสาค้ำของระบบโครงสร้างทางสังคมภายในของชาวกูย รูปแบบสังคมเดิมในยุคที่มีการคล้องช้าง จำนวนช้างที่ครอบครองบ่งบอกสถานภาพและการยอมรับทางสังคมภายใน ซึ่งกำหนดโดยตำแหน่งหมอช้างต่างๆ ช้างเป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ามากกว่าการเป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบันสังคมชาวกูยยังคงให้การยอมรับผู้ที่ครอบครองช้างจำนวนมากว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ แต่เงื่อนไขของการเป็นเจ้าของช้างได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยม คุณค่าช้างมาจากการเป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจมากกว่าสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม หัวใจของระบบโครงสร้างของสังคมภายในได้เปลี่ยนไป การเป็นเจ้าของช้างหมายถึงการมีรายได้

¹ ตามศัพท์ภาษาอีสาน คำว่า “ปะ” หมายถึง พบหรือปะ ส่วน “กำ” หมายถึง ช้อห้ามหรือชะล่า เมื่อรวมความหมายกันได้ใจความว่า เมื่อพบสิ่งใดแล้วจะควรหรือไม่ควร ให้นึกถึงช้อห้ามไว้ก่อน

เพิ่มขึ้น การมีช่างมากก็เท่ากับโอกาสที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น ในทางเดียวกันชาวกูยก็รู้จักวิธีหารายได้จากการใช้ที่ทักษะ ความรู้ และความสามารถเกี่ยวกับช่างเพื่อสร้างรายได้

ปัจจุบันรูปแบบการใช้ช่างเพื่อสร้างรายได้ของชาวกูยมีหลายรูปแบบ อาทิ การพาช่างไปเร่ร้อน การทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิ วังช่างอยุธยา แล เหนียด แค่มป์ช่างหัวหิน สวนช่างพญา เป็นต้น หรือเจ้าของกิจการเอง คือ ปางช่างไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี การช่างไปแสดงโชว์ที่ต่างประเทศ นอกจากนี้ชาวกูยยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้ช่างได้มากขึ้น เช่น การขายผลิตภัณฑ์จากงาช้าง ขนหางช้าง และกระดูกช้าง กล่าวได้ว่ารายได้จากช่างเป็นเสาคอกของวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวกูย เพราะหากวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ความรู้ช่างชาวกูยคงไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แม้ว่ามิติทางเศรษฐกิจจะเข้ามากำหนดบทบาทการใช้ช่างของชาวกูยชัดเจน แต่มิติทางวัฒนธรรมของชาวกูยยังคงดำรงอยู่ในชุมชน ผลการศึกษาเรื่อง “รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550” ของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ซึ่งทำการประเมินสถานภาพการพัฒนาคนอาศัยการวัดจากดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index : HAI) พบว่าดัชนีชีวิตครอบครัวและชุมชน จังหวัดสุรินทร์อยู่ในอันดับที่ 6 ของประเทศ แสดงให้เห็นว่าประชาชนในจังหวัดมีสภาพครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นหลักประกันทางสังคมที่มั่นคง ความสำคัญของดัชนีดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความความเหนียวแน่นและความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว และกล่าวได้ว่าประชาชนยังคงให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างช่างและชาวกูยยังคงดำเนินอยู่ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ผลจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างชาวกูยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน ณ บ้านตากกลาง เพื่อหาความสัมพันธ์เกี่ยวกับรายได้ของชาวกูยและช่าง พบว่า รายได้จากการเล่นช้างเป็นรายได้หลักของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนรายได้รองคือการทำนา และรายได้ที่มาจากแหล่งอื่นๆ รายได้สุทธิรวมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนผู้ตอบแบบสอบถามประมาณ 8,295 บาท (ร้อยละ 100) ประกอบด้วยรายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้าง 3,823 บาท (ร้อยละ 46) และรายได้สุทธิจากการทำนา 3,292 บาท (ร้อยละ 40) และรายได้สุทธิจากแหล่งอื่นๆ 1,179 บาท (ร้อยละ 14) ผลของรายได้สุทธิดังกล่าวมาจากรายได้หักด้วยต้นทุนการเลี้ยงช้างและการเพาะปลูก ต้นทุนการเลี้ยงช้างที่เป็นต้นทุนที่สูงที่สุดของความรู้อาหารช้างด้วยกัน ต้นทุนการเลี้ยงช้างคิดเป็นร้อยละ 86 จากต้นทุนการผลิตทั้งหมด ต้นทุนส่วนใหญ่เกิดจากค่าอาหารช้าง อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ.2547 เท่ากับ 8,094บาท ก็พบว่าผู้เลี้ยงช้างชาวกูยสามารถมีรายได้สูงกว่าประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์ แต่ความรู้อาหารช้างต้องประสบปัญหาการ

เลี้ยงช้างในปัจจุบัน อาทิ รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ต้นทุนการเลี้ยงช้างสูง ปฏิกริยาเชิงลบที่สังคมมีต่อคนเลี้ยงช้าง และความทุกข์ขาดโอกาสในการเป็นเจ้าของช้างอย่างเท่าเทียม

ต้นทุนค่าอาหารช้างเป็นภาระสำหรับความทุกข์ที่แบกรับภาระในการซื้ออาหารเพื่อเลี้ยงช้างในปัจจุบัน ส่งผลให้ต้นทุนหลักในการเลี้ยงช้างสูงขึ้น ประกอบกับขาดแหล่งอาหารช้างตามธรรมชาติภายในพื้นที่ ทำให้ชาวกูยผู้เลี้ยงช้างต้องมีวิธีการจัดการปัญหาค่าอาหารช้าง ด้วยวิธีการพาช้างเร่ร่อน การพาช้างไปเร่ร่อนหรือการพาช้างไปเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้ความทุกข์พร้อมกับขจัดปัญหาเรื่องอาหารช้างได้เป็นอย่างดี จากมุมมองของความทุกข์ซึ่งการนำช้างมาเร่ร่อนเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับหาเลี้ยงทั้งความทุกข์และช้าง ช้างกินอิ่ม ความทุกข์และครอบครัวได้รับรายได้ในการดำรงชีวิต ขณะที่คนซื้ออาหารให้ช้างหรือได้ลดท้องช้างต่างก็ได้บุญ ประโยชน์ที่เกิดกับทุกฝ่ายแสดงให้เห็นว่าการพาช้างไปเร่ร่อนตั้งอยู่ตามหลักเหตุและผลของการดำรงชีวิตของช้างและความทุกข์ภายใต้ขีดจำกัดที่ต้องเผชิญ

การพาช้างไปเร่ร่อนได้ถูกนิยามความหมายใหม่จากคนในสังคม มุมมอง ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติ ชุดความคิดเชิงลบต่อความทุกข์ซึ่งได้ถูกผลิตขึ้นในสังคม และตอกย้ำความหมายเชิงลบจากสังคมและหน่วยงานภาครัฐ การพาช้างมาเร่ร่อนถูกแปลความหมายว่าเป็นความผิดทางสังคมและกฎหมาย สิ่งทั้งรัฐและบุคคลทั่วไปทำกับความทุกข์ คือ การตีตราบาปว่าความทุกข์เป็นผู้ที่กระทำความผิด แต่สิ่งที่คนทั่วไปไม่รู้หรือไม่รับรู้ รูปแบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย เพื่อดำรงอยู่ชีวิตได้ของทั้งความทุกข์และช้างในสังคมปัจจุบัน กระแสและทัศนคติของสังคมส่งผลกระทบต่อความรู้สึก สถานภาพของความทุกข์ ความทุกข์จึงถูกสังคมผลักให้เป็นกลุ่มที่แปลกแยก (Alienation) แตกต่างจากคนทั่วไป ความทุกข์ยอมรู้สึกที่ไม่ได้รับการยอมรับที่เท่าเทียมจากสังคม ความรู้สึกต่ำต้อย ต้อยค่า และสูญเสียความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตปรากฏขึ้น ความทุกข์ของความทุกข์เหล่านี้ ไม่ได้รับเหลียวแลและแก้ไขจากสังคม นำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ อาทิ ปัญหาการติดเหล้าของ ความทุกข์ ปัญหาความรุนแรงที่คนทั่วไปกระทำต่อความทุกข์ ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของความทุกข์ เป็นต้น ดังนั้นการสร้างการเข้าใจเรื่องราวระหว่างช้างกับชาวกูยแก่สาธารณชน ให้ข้อมูลเรื่องราวชาวกูยบนข้อมูลและเหตุผลที่รอบด้าน นำมาสู่ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้งในระดับชุมชน จังหวัด และประเทศ ครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ในสังคม ย่อมเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องช้างและความยากจนทั้งในด้านรายได้ และสถานภาพทางสังคมได้

นอกจากนี้ชาวกูยควรเรียนรู้ที่จะปรับทัศนคติและความเชื่อในวัฒนธรรมของตน โดยให้ความเคารพช้างในฐานะสมาชิกในครอบครัว ที่ต้องพึ่งพาและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มากกว่าการมองช้างเป็นปัจจัยที่สร้างรายได้แก่ครัวเรือนเท่านั้น การนำช้างไปหารายได้ไม่ว่ารูปแบบใด ควรตั้งอยู่บนความเหมาะสม ไม่ควรนำช้างไปทำงานมากจนเป็นอันตรายต่อช้าง และไม่ควรถือเลี้ยงช้าง

โดยไม่ให้ทำงานเลย เพราะข้างจะกลายเป็นภาระของเจ้าของ หัวใจของวัฒนธรรมการเลี้ยงข้างของชาวกูย หมายถึง การอยู่ร่วมกันของข้างและคน โดยไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน

ข้างและชาวกูยจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ต้องประกอบด้วยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การมีพื้นที่ป่าชุมชนสาธารณะให้ชาวกูยและข้างได้อาศัยพึ่งพิงในการดำรงชีวิต การตระหนักถึงความสำคัญ การปลูกและรักษาของป่า มาจากการส่งเสริมอย่างจริงจังของภาครัฐ เพราะนอกจากชาวกูยและข้างที่จะได้รับประโยชน์จากป่าโดยตรงแล้ว ต้องทำให้ชาวบ้านที่ไม่ได้เลี้ยงข้างได้เห็นประโยชน์จากป่าด้วย วิธีชีวิตดั้งเดิมของชนบทที่ให้ความเคารพกับธรรมชาติ เป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างคน ข้าง และธรรมชาติอย่างยั่งยืน

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.2.1 เนื่องจากข้างเลี้ยงในประเทศไทยอยู่ภายใต้การกำกับทางกฎหมายที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 หน่วยงานรับผิดชอบ คือ กรมการปกครอง ซึ่งกำหนดให้ข้างเป็นหนึ่งในสัตว์พาหนะประเภทเดียวกับม้า และลา ซึ่งข้อบังคับต้องจดทะเบียนตัวรูปพรรณเมื่ออายุ 8 ปีขึ้นไป นอกจากนี้เป็นช่องว่างทางกฎหมายที่เอื้อต่อการลักลอบนำข้างป่ามาสวมเป็นข้างบ้านแล้ว อาจมีผลต่อการวางแผนทางการพัฒนาข้างทั้งประเทศ เพราะปราศจากข้อมูลข้างบ้านที่แน่นอน ดังนั้นประเทศไทยควรมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้างโดยเฉพาะ ประกอบด้วย การระบุบทบาท หน้าที่ของหน่วยงานรับผิดชอบต่างๆอย่างชัดเจน เพื่อการกำกับดูแลข้างในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม จุดประสงค์หลักเพื่อไม่ให้มีการนำข้างป่า ซึ่งเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองมาสวมเป็นข้างบ้าน และเพื่อให้ข้างบ้านที่มีอยู่รับการดูแลด้านสวัสดิภาพ ทั้งนี้แม้ว่าพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะจะยอมรับข้างในฐานะเป็นสินทรัพย์ทางกฎหมาย แต่ประเทศยังขาดกฎหมายรองรับสถานะภาพการเป็นแรงงานของข้างและควาญข้าง การระดมความคิดเห็นและประสานงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการสร้างกฎระเบียบที่กำกับ ดูแล และ ตลอดจนบังคับให้มีสวัสดิการเกี่ยวกับข้าง โดยพิจารณาให้มีกฎหมายแรงงานรองรับข้างอย่างเป็นรูปธรรม การใช้งานข้างจะตั้งอยู่บนสวัสดิภาพของข้าง การยอมรับข้างและควาญในฐานะแรงงาน ย่อมเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย

6.6.2 ปัญหาที่สำคัญที่สุดของผู้เลี้ยงข้าง คือ ต้นทุนค่าอาหารข้างนั้นสูงมาก ควาญข้างไม่สามารถหาแหล่งอาหารตามธรรมชาติสาธารณะ เพื่อให้ข้างบริโภคได้ ดังนั้นการตระหนักและความร่วมมือของคนในชุมชนควรมีจัดการสร้างแหล่งอาหารข้างตามธรรมชาติอย่างจริงจัง และผสานความร่วมมือและสร้างความเข้าใจให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของป่าและแหล่ง

อาหารข้างตามธรรมชาติ พร้อมทั้งกำหนดบทบาทของทางกฎหมายและทางสังคมแก่ผู้ที่รุกล้ำพื้นที่สาธารณะ

6.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

6.3.1 ผู้ศึกษาได้เชื่อมโยงภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างชาวภูยกับหน่วยงานราชการ และกลุ่มประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หน่วยงานราชการ ผู้ประกอบธุรกิจข้าง และองค์กรมูลนิธิต่างๆ ควรมีการศึกษารายละเอียดและข้อคิดเห็นของภาคส่วนดังกล่าว เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้างกับภาคส่วนต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในการศึกษาครั้งต่อไป

6.3.2 ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ และพูดคุยกับความทุกข์ข้างชาวภูยกี่ฟ้างไปไร่ แต่ไม่มีโอกาสร่วมกิจกรรมดังกล่าว การศึกษาเพิ่มเติมครั้งต่อไป ควรเพิ่มเติมและร่วมเดินทางในการพาข้างไปไร่ เพื่อการอธิบายและวิเคราะห์ปัญหาของความทุกข์ข้างและข้างได้ชัดเจนขึ้น

6.3.3 การศึกษาเรื่องข้างเลี้ยง ควรศึกษาควบคู่กับการวิเคราะห์ความทุกข์ร่วมด้วยเสมอ เนื่องจากทั้งข้างและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกันอย่างแนบแน่น การวิเคราะห์แยกส่วนอาจไม่สามารถแสดงพลวัตของทั้งสองได้อย่างรอบด้าน

6.3.4 ควรมีการศึกษาข้างเลี้ยงและความยุติธรรมทางเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากในขณะนี้ การเลี้ยงข้างถือเป็นธุรกิจอย่างหนึ่งแล้ว อาศัยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่หลากหลายขึ้น อาทิ การใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ ในการการคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจข้างในตลาดทั้งหมด เพื่อการประเมินผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับข้างที่เกิดขึ้นในทุกกลุ่มประโยชน์ในการศึกษาครั้งต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา สุวานิเศษ. การผจญภัยของพระพุทธเจ้า ตอน ปราบช้างตกมัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Happy Kids, 2549.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ. วิถีชุมชน คู่มือการเรียนรู้ที่ทำงานชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2545.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550. กรุงเทพฯ: คีน พับบลิชซิง (ประเทศไทย) จำกัด, 2550.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ช้างเป็นสินค้า ค้าช้าง ในสมัยอยุธยา. วารสารศิลปวัฒนธรรม 3 (1 มกราคม 2547).

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิง, 2541.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิง, 2544.

ปราโมทย์ เครือทอง. ช้าง! ช้าง! ช้าง! พบซากโคตรช้าง 15 ล้านปี กลางแดนย่าโม ลุ่มน้ำมูล เมืองโคราช . วารสารศิลปวัฒนธรรม 10 (1 สิงหาคม 2546).

ปิยะมาศ เม็ดไธสง. แนวทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวกูย จ.สุรินทร์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ไพฑูริย์ มีกุล. ชาวกูย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 1 (2542): 94-107.

ฝ่ายคำ. โครงการทดลองนำช้างไปใช้ในการลาดตระเวนป่าเพื่อการอนุรักษ์. วารสาร Ecotourism Network 73 (สิงหาคม 2545): 10.

ธวัช ปุณโณทก. ประวัติการก่อตั้งเมืองสุรินทร์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 3 (2542): 566-568.

- ธวัชชัย วงศ์ธนาสุนทร. แบบแผนการผลิตงานหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง : กรณีศึกษาหมู่บ้านไทย
ลื้อใน จ.น่าน. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- มณีมัย ทองอยู่. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,
2546.
- รวีวรรณ บุญศิริธรรมชัย . การเมืองเรื่องช้าง : ศึกษากรณีหมู่บ้านตากกลาง ตำบล กะโพ อำเภอกำ
ตuum จ.สุรินทร์. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- รักษพล สกฤตวัฒนา. คนเลี้ยงช้างชาวไทยกวยจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา
มหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
- รววิทย์ เจริญเลิศ. เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการเคลื่อนย้ายกำลังคน หน่วยที่ 8. เอกสารการ
สอนชุดวิชา เศรษฐศาสตร์กำลังคน พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2541.
- วรางคณา นิพนธ์สุขกิจ. หนังกวาง ไม้ฝาง ช้าง ของป่า การค้าอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ 22-23.
(ม.ป.ท.), 2550.
- วิทยากร เชียงกูล. อธิบายศัพท์สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, 2550.
- สมหมาย ชินนาค . ผีปะกา : คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย(ส่วย)เลี้ยงช้าง จังหวัด
สุรินทร์. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สิริมา เจริญภัทรภัสซ์. ปัญหาการเลี้ยงช้างบ้านและการจัดการความยากจนของคนเลี้ยงช้างชาว
กวย จ. สุรินทร์. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. ไทยช้าง, มุลนิธิธนาคารกรุงเทพ, 2530.
- สุภักดิ์ ตลับทอง. หมอช้าง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 13 (2542): 4999-5000.
- ศิริพร ยอดกมล. ช้างในสังคมไทย, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับที่ 2 (2540): 107-108.
- อังคณา สาธานนท์. แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อทางเลือกในการพัฒนา, วิทยานิพนธ์
เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อารีย์ ทองแก้ว. ข้าง. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
สุรินทร์, 2535.

เออร์เนส, เมนเดล. เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น. แปลและเรียบเรียงโดย กนกศักดิ์ แก้วเทพ.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2528.

ภาษาอังกฤษ

Komatra Chuengsatiansup. Living on the Edge : Marginality and Contestation in the Kui
Communities of Northeast Thailand. Doctor of Philosophy, Department of
Anthropology Harvard University, 1998.

เอกสารออนไลน์

ก.ปั้นมณี. ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง นื่องเคยเห็นข้างหรือเปล่า ภาค2 [Online]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:
<http://www.oknation.net/blog/aodphoto/page2> [10 มีนาคม 2551]

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิชาการเกษตร. อนุสัญญาไซเตส[Online]. กรมวิชาการเกษตร,
(ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: http://www.doa.go.th/learning/jan-fer_46/cites.html
[10 มกราคม 2551]

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
อนุสัญญาไซเตส[Online]. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, (ม.ป.ป.).
แหล่งที่มา: http://www.dnp.go.th/cites/convention/system_1.htm [10 มกราคม
2551]

กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง. สถิติการจดทะเบียนนิติกรรม[Online]. กรมการปกครอง,
(ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:
http://www.dopa.go.th/web_pages/m03093000/services_files/modules49_4.xls
[10 มกราคม 2551]

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
เรื่องที่ 5 การพัฒนาการเกษตรในชนบท[Online]. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่

12, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://saranukrome.egat.co.th/BOOK12/chapter5/t12-5-11.html> [12 มกราคม 2551]

จักรพงษ์ เจือจันทร์. ความเป็นมาของงานช่าง[Online]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: http://www.kradandum.com/chang/round_01.htm [10 มีนาคม 2551]

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ช่างกับสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ไทย-ศรีลังกา [Online]. แหล่งที่มา: กรุงเทพมหานครออนไลน์
http://www.bangkokbiznews.com/2007/08/30/MW06_0607_news.php?newsid=91784 [10 มีนาคม 2551]

รัฐสภา. การปกครองสมัยสุโขทัย[Online]. เว็บไซต์รัฐสภาเพื่อนเยาวชน, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: http://www.parliamentjunior.in.th/teen/knowledge/politics_sukkhohai1.asp [13 มีนาคม 2549]

วิภา ดาวมณี, กตัญญู ดิเรกภูมิกุล และจรรยา ไสภณศิริ. เรียบเรียง . แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ (ฉบับภาษาทันสมัย)[Online]. Marxists Internet Archive (Thai), (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://www.marxists.org/thai/archive/marx-engels/1848/communist-manifesto/intro.htm> [15 มีนาคม 2549]

มูลนิธิพระคชาบาล. เกี่ยวกับมูลนิธิพระคชาบาล[Online]. มูลนิธิพระคชาบาล, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://www.changdee.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=373986> [10 มกราคม 2551]

มูลนิธิกระจกเงา. กะเหรี่ยง[Online]. พิพิธภัณฑ์ชาวเขาออนไลน์, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://www.hilltribe.org/thai/othertribes> [13 มีนาคม 2549]

แกะรอย"ขบวนการ" ค้าช้างข้ามชาติ 4 ปี 100 ตัว พัน 200 ล้านบาท [Online]. มติชนออนไลน์, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: www.matichon.co.th [20 มีนาคม 2549]

ประวัติชนชาวภูเขา[Online]. โรงเรียนแตลศิริวิทยา, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://www.taelsiri.ac> [3 กันยายน 2549]

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. แผนแม่บทพัฒนาหมู่บ้านช้างที่ใหญ่ที่สุดในโลก พ.ศ.2549-2553. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: www.surinpao.org

[10 มกราคม 2550]

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สถาบันคชบาลแห่งชาติ. ประวัติความเป็นมาของสถาบัน[Online]. สถาบันคชบาลแห่งชาติ, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:

<http://www.thailandelevator.org/about01.php3> [10 มกราคม 2551]

อำนาจ สรชาติ. วิวัฒนาการป่าไม้[Online]. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:

<http://www.fio.co.th/article/aumnuay/fio01.html> [22 มีนาคม 2551]

Elephant Database. Elephant country-Thailand[online]. (n.d.). Available from:

<http://www.elephant.se/country-Thailand.php> [2008, March 7]

Marxists Internet Archive. Commodification[online]. (n.d.). Available from:

<http://www.marxists.org/glossary/terms/c/o.htm> [2006, March 15]

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก (1) พระราชบัญญัติตามข้าง รศ.127

พระราชบัญญัติตามข้าง

รัตนโกสินทรศก 127

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่า พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะและกฎข้อบังคับต่าง ๆ อันได้ตั้งไว้เพื่อระงับการลักข้างนั้น ยังไม่พอที่จะป้องกันการลักข้างทางหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตบางมณฑลได้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ควรจะเพิ่มเติมอำนาจเจ้าพนักงานในส่วนนี้ให้มากขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1

นามพระราชบัญญัติและอำนาจเจ้าพนักงาน

มาตรา 1 ให้เรียกพระราชบัญญัตินี้ว่า พระราชบัญญัติตามข้างรัตนโกสินทรศก 127

มาตรา 2 จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ในมณฑลใด เมืองใด จะได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาให้ทราบทั่วกัน และเมื่อได้ประกาศเช่นนั้นแล้ว ให้ถือว่าบรรดาข้อความซึ่งขัดกับพระราชบัญญัตินี้ ในกฎหมายและกฎข้อบังคับต่าง ๆ อันยังใช้อยู่เป็นอันยกเลิกมิให้ใช้ในมณฑลหรือเมืองนั้นสืบไป

มาตรา 3 บางคำที่ใช้ในพระราชบัญญัตินี้ นอกจากบรรดาซึ่งมีเนื้อความประกอบหมายไว้ให้เป็นอย่างอื่น ให้ถือว่าคำเหล่านั้นหมายความว่าต่อไปนี้ คือ

คำว่า ผู้ว่าราชการเมือง นั้น ให้หมายความตลอดถึงเจ้าสนามหลวงและข้าหลวงจังหวัด

คำว่า เจ้าพนักงานปกครองท้องที่ นั้น ให้หมายความตลอดถึงนายอำเภอและกำนัน

คำว่า กฎเสนาบดี นั้น ให้หมายความว่า บรรดากฎและข้อบังคับในทางบัญชาให้การดำเนินโดยบริบูรณ์ตามพระราชบัญญัตินี้ อันเป็นกฎและข้อบังคับซึ่งเสนาบดีเจ้ากระทรวงได้ตั้งขึ้นโดยได้รับพระบรมราชานุญาต และได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นสำคัญ

หมวดที่ 2

ว่าด้วยการจดทะเบียนข้าง

มาตรา 4 เมื่อได้ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ในมณฑลใด ให้ผู้ที่มีข้างนำข้างมาจดทะเบียนหลวงให้สิ้นเชิง ภายในเวลาสามเดือน นับแต่วันที่ประกาศนั้น ให้เจ้าของข้างนำข้างไปจดทะเบียน ณ ที่ว่าการเมืองอันตั้งอยู่ใกล้ ถ้าไม่ไปเองจะมอบอำนาจให้คนอื่นไปแทนก็ได้

ในการนี้ให้ถือว่า ผู้ว่าราชการเมือง มีตำแหน่งเป็นเจ้าพนักงานทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ อนึ่งในที่ว่า การเมืองนั้น ให้เปิดประกาศบอกชื่อตำบลต่าง ๆ ที่ใช้เป็นที่ยื่นจดทะเบียนข้าง และบอกอาณาเขตซึ่งอยู่ในบังคับของเจ้าพนักงานทะเบียนและอาณาเขตอำเภอต่าง ๆ ที่ขึ้นแก่เจ้าพนักงานทะเบียนนั้นด้วย

มาตรา 5 เมื่อจดทะเบียนข้างใด ให้เจ้าพนักงานออกตัวพิมพ์รูปพรรณเป็นฉบับคู่ให้แก่เจ้าของข้าง ตัวที่ออกให้ไปนั้นให้เจ้าของข้างรักษาไว้ฉบับหนึ่ง อีกฉบับหนึ่งซึ่งเป็นคู่กันนั้นให้มอบไว้กับคนที่รักษาข้าง ในตัวพิมพ์รูปพรรณทุกฉบับต้องจดชื่อข้างและชื่อเจ้าของข้าง และตำหนิรูปพรรณ ตามซึ่งเจ้าพนักงานทะเบียนจะเห็นควรให้จดไว้เพื่อการสอบสวน

เมื่อได้จดทะเบียนดังนี้แล้ว เจ้าพนักงานทะเบียนต้องรักษาใบคู่เทียบตัวพิมพ์รูปพรรณนั้นไว้ให้มั่นคง และต้องรีบแจ้งความการที่ได้จดทะเบียนนั้นไปยังนายอำเภอซึ่งอยู่ได้บังคับให้ทราบทั่วกัน และฝ่ายนายอำเภอก็ต้องมีบัญชีสำหรับจดชื่อข้างที่เจ้าพนักงานทะเบียนแจ้งมาให้ทราบนั้นด้วยทุกราย

มาตรา 6 ให้เรียกค่าธรรมเนียมจดทะเบียนข้างตัวละ 20 บาท ถ้าและข้างตัวใดได้จดทะเบียนมาแล้ว ตามลักษณะกฎหมายและข้อบังคับอย่างหนึ่งอย่างใด ก่อนที่ลงมือใช้พระราชบัญญัตินี้ก็ให้เรียกค่าธรรมเนียมแต่ 5 บาท

มาตรา 7 เมื่อพ้นกำหนดเวลา 3 เดือน ดังว่ามาในมาตรา 4 นั้นไปแล้ว ถ้าปรากฏว่าไม่มีตัวพิมพ์รูปพรรณ อย่างที่ใช้ตามพระราชบัญญัตินี้สำหรับข้างใด ก็ให้ยึดข้างนั้นไว้จนกว่าเจ้าของข้างนั้นได้มาจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 8 ถ้าเจ้าของข้างใดมิได้นำข้างมาจดทะเบียนก็ดี หรือว่าผู้ซ้บข้างนั้นมิได้มีตัวพิมพ์รูปพรรณอย่างที่ใช้ตามพระราชบัญญัตินี้สำหรับข้างก็ดี ให้ถือว่าผู้เป็นเจ้าของข้างหรือผู้ซ้บข้างนั้นมีความผิด ต้องระวางโทษ ถ้าเป็นเจ้าของข้างปรับไม่เกินกว่า 100 บาท ถ้าเป็นผู้ซ้บข้างปรับไม่เกินกว่า 50 บาท

หมวดที่ 3

ว่าด้วยการเปลี่ยนเจ้าของข้าง

มาตรา 9 ถ้าผู้ใดจะขายข้างหรือจำนำข้าง ผู้ขาย ผู้ซื้อ หรือ จำนำ ผู้รับจำนำและพยานต้องไปพร้อมกัน ณ ที่ว่าการอำเภอ และต้องพาข้างที่จะขาย หรือจำนำนั้นไปด้วย แล้วให้นายอำเภอจดหมายการซื้อขายหรือจำนำนั้นลงในตัวพิมพ์รูปพรรณเป็นหลักฐาน ถ้ามีทำกันเช่นนี้ ห้ามมิให้ถือว่าการที่ซื้อขายหรือจำนำข้างนั้นชอบด้วยกฎหมาย

อนึ่ง ถ้าผู้ใดจะยกข้างของตัวเองให้แก่ผู้อื่นเป็นการให้ปัน หรือผู้ใดจะไถ่ข้างซึ่งได้จำนำไว้ตามพระราชบัญญัตินี้ ก็ต้องกระทำตามวิธีอย่างเดียวกันกับการซื้อขายหรือจำนำข้างเช่นว่ามาในมาตรานี้

มาตรา 10 ถ้าผู้ใดได้ซ้บมาไว้เป็นทรัพย์สินมรดก ผู้นั้นต้องนำพยานและข้างนั้นไปต่อหน้านายอำเภอ และนายอำเภอต้องจดหมายการเปลี่ยนเจ้าของข้างโดยฐานมรดกนั้นลงในตัวพิมพ์รูปพรรณของข้างนั้นเป็นสำคัญ

มาตรา 11 ในการเปลี่ยนเจ้าของข้างโดยเหตุต่าง ๆ หรือในการจำนำหรือไถ่ข้าง ดังว่ามาในมาตรา 9 และมาตรา 10 นั้น ให้เรียกค่าธรรมเนียมรายตัวข้าง ถ้าเป็นการเปลี่ยนเจ้าของให้เรียกตัวละ 20 บาท ถ้าเป็นการจำนำหรือไถ่ข้างให้เรียกตัวละ 10 บาท ถ้าเป็นข้างพ้งมีลูกต่ำกว่า 3 ขวบติดมาด้วย ก็ให้จดรูปพรรณและทำจำนำลูกข้างนั้นไว้ด้วย โดยไม่ต้องเรียกค่าธรรมเนียมเพิ่มเติม

มาตรา 12 เมื่อจะจัดการเปลี่ยนเจ้าของข้างหรือจำนำข้างนั้น ให้นายอำเภอซักถามผู้ซื้อ ผู้ขาย หรือผู้จำนำ ผู้รับจำนำทั้งสองฝ่าย และตรวจดูข้างนั้นให้เป็นที่แน่แก่ใจเสียก่อนว่า การที่เปลี่ยนเจ้าของ หรือทำจำนำนั้นไม่เป็นการผิดต่อกฎหมาย จึงทำจดหมายการซื้อขายหรือจำนำนั้นให้ได้ และเมื่อได้ทำแล้ว ให้นายอำเภอ

จดหมายรายงานการนั้นไว้เป็นหลักฐาน และให้คัดสำเนาส่งไปยังเจ้าพนักงานทะเบียน ซึ่งตนอยู่ได้บังคับนั้นให้ทราบไว้ด้วย

มาตรา 13 ถ้ามีการขายช้างหรือเปลี่ยนเจ้าของช้าง หรือจำหน่ายช้างด้วยประการใด ๆ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าทั้งผู้ขายและผู้ซื้อหรือผู้จำหน่ายผู้รับจำหน่าย ต่างกันมีความผิดต้องระวางโทษานุโทษเป็นสามสถานคือ สถานหนึ่งให้ปรับไม่เกินกว่า 250 บาท สถานหนึ่งให้จำคุกไม่เกินกว่าปีหนึ่ง สถานหนึ่งให้ลงโทษทั้งจำทั้งปรับเช่นว่ามาแล้วด้วยกัน

หมวดที่ 4

ว่าด้วยการพาช้างข้ามเขตแดน

มาตรา 14 ถ้าผู้ใดจะพาช้างออกไปนอกพระราชอาณาเขตต้องได้รับใบอนุญาต ซึ่งมีจดหมายบอกตำหนิรูปพรรณช้างนั้นโดยชัดเจน จากเจ้าพนักงานทะเบียนเสียก่อนจึงจะพาออกไปได้

มาตรา 15 ถ้าผู้ใดจะพาช้างเข้ามาในพระราชอาณาเขตก็ต่อได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานในหน้าที่ของประเทศที่ตนจะพาช้างมานั้นเสียก่อน จึงจะพาช้างนั้นข้ามเขตแดนเข้ามาได้

มาตรา 16 จะออกใบอนุญาตให้ผู้ใดพาช้างออกไปนอกพระราชอาณาเขตนั้น เจ้าพนักงานทะเบียนต้องตรวจดูช้าง และซักถามพยานให้เป็นที่แน่แก่ใจเสียก่อนว่า การที่จะพาช้างออกไปนั้นเป็นการทำโดยทางสุจริต จึงออกใบอนุญาตให้ไปได้

ค่าธรรมเนียมออกใบอนุญาตเช่นนี้ ให้เรียกฉบับละ 10 บาท

มาตรา 17 ถ้าผู้ใดที่จะพาช้างข้ามเขตแดน ไม่มีใบอนุญาตเช่นว่าไว้ในมาตรา 14 และ 15 เจ้าพนักงานจะยึดช้างนั้นไว้กว่าจะได้ความปรากฏว่าผู้ใดเป็นเจ้าของช้าง หรือมิฉะนั้นจะห้ามมิให้พาช้างนั้นข้ามเขตแดนก็ได้

หมวดที่ 5

ว่าด้วยการติดตามช้างที่พลัดหรือที่ถูกลักไป

มาตรา 18 เมื่อเกิดการลักช้างหรือช้างหายไปในช่วงใด นายอำเภอหรือกำนันจะเรียกให้ชาวบ้าน ออกช่วยติดตามเอาช้างนั้นคืนชาวบ้านแขวงนั้นต้องช่วยทุกครั้ง

มาตรา 19 เมื่อนายอำเภอหรือกำนันอำเภอใดแขวงใดทราบว่าเกิดการลักช้างหรือมีช้างหายไป ให้ นายอำเภอหรือกำนันนั้นรีบไปตรวจวัดรอยช้างนั้นทั้งสี่รอยเท้า และสืบสวนให้ได้รับความโดยละเอียดที่จะสืบได้ว่า ช้างนั้นมีตำหนิรูปพรรณอย่างไร แล้วให้เร่งออกติดตามโดยสะกดตามรอยเท้าช้างนั้น และจะเห็นสมควรเรียกให้ชาวบ้านคนใด ๆ ในแขวงนั้นไปช่วยกันติดตามช้างนั้นด้วยก็ได้

มาตรา 20 ให้บังคับความญช้างหรือคนที่เป็นผู้รักษาช้างอยู่ในเวลาที่ว่าช้างถูกลักไปหรือหายไปนั้น ให้ไปด้วยกับกรมการอำเภอหรือกำนันผู้เป็นเจ้าของช้างที่จะออกติดตามช้าง จนกว่าจะได้ช้างนั้นคืน หรือจนกว่ารอยช้างนั้นจะไปหมดหายลงในที่ไหน ๆ

มาตรา 21 เมื่อนายอำเภอหรือกำนัน ผู้เป็นเจ้าพนักงานติดตามช้างนั้นได้ตามรอยช้างล่องเลยเข้าไปในแขวงอื่น ก็ให้มอบตำหนิรูปพรรณพร้อมทั้งขนาดรอยเท้าช้างนั้น ให้แก่เจ้าพนักงานผู้ปกครองแขวงนั้นไว้และให้เจ้าพนักงานแขวงนั้นกระทำการติดตามช้างนั้นต่อไปเช่นเดียวกัน และโดยมีอำนาจอย่างเดียวกันกับที่เจ้า

พนักงานแขวงเดิมได้กระทำการติดตามข้างมาแล้ว

มาตรา 22 ถ้าเจ้าพนักงานคนใด หรือผู้หนึ่งผู้ใดขัดขืนไม่กระทำการตามมาตรา 18,19,20 และ 21 ผู้นั้นมีความผิดต่อพระราชบัญญัติโทษเป็นสามสถาน คือสถานหนึ่งให้ปรับไม่เกินกว่า 250 บาท สถานหนึ่งให้จำคุกไม่เกินกว่า 3 เดือน สถานหนึ่งให้ลงโทษทั้งจำทั้งปรับเช่นว่ามาแล้วด้วย

เงินค่าปรับนั้นศาลจะเห็นสมควรส่งเป็นพินัยหลวง หรือจะให้เป็นสินไหมทั้งหมดหรือแต่ส่วนหนึ่งส่วนใดแก่เจ้าของข้างก็ได้ แต่มิให้ถือว่าความในมาตรานี้เป็นอันลบล้างความชอบธรรมของเจ้าของข้างที่จะร้องขอค่าสินไหม ตามความในมาตรา 23 ด้วยอีกใดหนึ่ง เป็นแต่ถ้าเจ้าของข้างจะได้รับสินไหมตามมาตรา 23 นั้นเท่าใด ต้องคิดหักสินไหมที่ได้รับตามมาตรา 23 แล้วนั้นออกเสียก่อน

มาตรา 23 ถ้ารอยข้างใดที่ถูกลักนั้นไปหมดลงในแขวงใดและจะติดตามต่อไปมิได้ ให้ถือว่าบรรดาเจ้าพนักงานและชาวบ้านในแขวงนั้นอยู่ในความรับผิดชอบที่จะต้องส่งตัวผู้ร้ายมาให้พิจารณาลงโทษตามกฎหมาย และจับข้างที่ถูกลักไปนั้นส่งคืนมาด้วย ถ้าจับผู้ร้ายและข้างนั้นส่งมาไม่ได้ก็ให้บังคับให้คนเหล่านั้นเสียค่าสินไหมให้แก่เจ้าของข้างที่ถูกลักไปนั้น จงเต็มตามราคาข้าง แต่การปรับให้เสียค่าสินไหมที่ว่าเป็นใช้ได้แต่เฉพาะในส่วนข้างซึ่งมีตัวพิมพ์รูปพรรณตามลักษณะพระราชบัญญัตินี้ และเฉพาะตามจำนวนที่ว่าไว้ในตัวนั้น ความมาตรา 23 นี้โดยปกติมิให้ใช้ ต่อเมื่อใดข้าหลวงซึ่งสำเร็จราชการมณฑลเห็นว่ามิเหตุสมควรใช้ความในมาตรานี้ในเมืองใดหรืออำเภอใด ๆ จึงให้ประกาศใช้ชั่วคราวไม่เกินคราวละ ๖ เดือน

มาตรา 24 เมื่อได้ข้างซึ่งถูกลักไป หรือที่หายไปนั้นคืนมาโดยที่ได้สะกดรอยติดตามกิติ หรือโดยอย่างไรใด ๆ กิติ ถ้าปรากฏว่าการที่พบข้างนั้นมิได้เป็นการสมรู้กันกับผู้ลักหรือซ่อนข้างนั้น ก็ให้ถือว่าผู้ที่พบข้างนั้นควรได้รับรางวัล 200 บาทจากเจ้าของข้าง

หมวดที่ 6

ว่าด้วยการบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 25 ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีอำนาจตั้งกฎข้อบังคับตามครั้งคราวที่เห็นสมควรแก่การเพื่อบังคับบัญชาให้การเป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ซึ่งทุกประการ และบรรดากฎข้อบังคับอันจะตั้งขึ้นนั้น เมื่อได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ถือว่าเป็นส่วนแห่งพระราชบัญญัตินี้ ตั้งแต่วันที่ประกาศนั้นไป

มาตรา 26 ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ถืออำนาจบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัตินี้ ในอาณาเขตอันอยู่ในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย

ประกาศมา ณ วันที่ 12 เดือนมกราคม รัตนโกสินทรศก 127 เป็นวันที่ 14672 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ประกาศใช้พระราชบัญญัติตามข้าง รัตนโกสินทรศก 130

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ตามความในพระราชบัญญัติตามข้าง รัตนโกสินทรศก 127 มาตรา 2 มีว่าพระราชบัญญัตินี้จะโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ในหัวเมืองมณฑลใด เมื่อใด จะโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นสำคัญ

บัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัติตามข้าง รัตนโกสินทรศก 127 เฉพาะหมวด 4 ซึ่งว่าด้วยการพาข้างข้ามเขตแดนในมณฑลพายัพ มีเมืองเชียงใหม่ 1 เมืองเชียงาย 1 เมืองแม่ฮ่องสอน 1 มณฑลนครสวรรค์ มีเมืองตาก 1 เมืองกำแพงเพชร 1 เมืองอุทัยธานี 1 มณฑลราชบุรี 1 มีเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี 1 เมืองเพชรบุรี 1 เมือง ปราณบุรี 1 มณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลภูเก็ต และมณฑลปัตตานี ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก 131 เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ 23 มิถุนายน รัตนโกสินทรศก 131 เป็นวันที่ 591 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ภาคผนวก ก (2) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติ
สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
พ.ศ. ๒๕๓๕

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕
เป็นปีที่ ๔๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕"

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิก

(๑) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓

(๒) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๒๘ ลงวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

"สัตว์ป่า" หมายความว่า สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีกแมลงหรือแมง ซึ่งโดยสภาพธรรมชาติย่อมเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในป่าหรือน้ำ และให้หมายความรวมถึงไข่ของสัตว์ป่าเหล่านั้นทุกชนิดด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึงสัตว์พาหนะที่ได้จดทะเบียนทำตัวรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะแล้ว และสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะดังกล่าว

"สัตว์ป่าสงวน" หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และตามที่กำหนดโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

"สัตว์ป่าคุ้มครอง" หมายความว่า สัตว์ป่าตามที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง

"ล่า" หมายความว่า เก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายด้วยประการอื่นใดแก่สัตว์ป่าที่ไม่มีเจ้าของและอยู่เป็นอิสระ และหมายความรวมถึงการไล่ การต้อน การเรียก หรือการล่อเพื่อการกระทำได้ดังกล่าวด้วย

"ซากของสัตว์ป่า" หมายความว่า ร่างกายหรือส่วนของร่างของสัตว์ป่าที่ตายแล้วหรือเนื้อของสัตว์ป่า ไม่ว่าจะได้ปิ้งย่าง รุมตากแห้ง หมักหรือทำอย่างอื่นเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และไม่ว่าจะชำแหละ แยกออก หรืออยู่ในร่างของสัตว์ป่านั้นและหมายความรวมถึง เขา หนัง กระดุก ฟัน งา ขน นอขน เกล็ด เล็บ กระดอง เปลือก หรือส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ป่าที่แยกออกจากร่างของสัตว์ป่า ไม่ว่าจะยังมีชีวิตหรือตายแล้ว

"เพาะพันธุ์" หมายความว่า ขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่นำมาเลี้ยงไว้โดยวิธีผสมพันธุ์สัตว์ป่า และหมายความรวมถึงขยายพันธุ์สัตว์ป่าโดยวิธีผสมเทียมหรือการย้ายฝากตัวอ่อนด้วย

"ค้า" หมายความว่า ซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน จำหน่าย จ่าย แจกหรือโอนกรรมสิทธิ์ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในทางการค้า และหมายความรวมถึงมีหรือแสดงไว้เพื่อขายด้วย

"นำเข้า" หมายความว่า นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร

"ส่งออก" หมายความว่า นำหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร

"นำผ่าน" หมายความว่า นำหรือส่งผ่านราชอาณาจักร

"ด่านตรวจสัตว์ป่า" หมายความว่า ด่านตรวจสัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่า

"สวนสัตว์สาธารณะ" หมายความว่า สถานที่หรือบริเวณซึ่งรวบรวมสัตว์ป่าไว้เพื่อประโยชน์แก่การพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา การค้นคว้าหรือวิจัยของประชาชน และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่า

"พนักงานเจ้าหน้าที่" หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติราชการตามพระราชบัญญัตินี้

"อธิบดี" หมายความว่า อธิบดีกรมป่าไม้หรืออธิบดีกรมประมงเฉพาะที่เกี่ยวกับสัตว์น้ำ

"คณะกรรมการ" หมายความว่า คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ที่กบออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ ลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมและกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

บททั่วไป

มาตรา ๖ การกำหนดให้สัตว์ป่าชนิดใดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองให้กระทำโดยกฎกระทรวงและโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

กฎกระทรวงที่ออกตามวรรคหนึ่งจะใช้บังคับตั้งแต่วันใด ให้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงนั้น แต่จะกำหนดให้ใช้บังคับก่อนหกสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษามิได้

มาตรา ๗ ผู้ใดล่าสัตว์ป่าโดยฝ่าฝืนต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ด้วยความจำเป็นและภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ

(๑) เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากอันตราย หรือเพื่อสงวนหรือรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น

(๒) การล่านั้นได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ และ

(๓) ในกรณีที่สัตว์ที่ถูกล่าเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองมิได้นำสัตว์ป่าที่ถูกล่าหรือซากของสัตว์ป่าที่ถูกล่านั้นเคลื่อนที่ และได้แจ้งเหตุที่ได้ล่าสัตว์ป่าไปแล้วนั้นให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบโดยไม่ชักช้า

ให้สัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าที่ถูกล่าตามวรรคหนึ่งตกเป็นของแผ่นดินและให้กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี นำไปดำเนินการตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๘ การพิจารณาคำขออนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ ผู้มีอำนาจอนุญาตจะต้องดำเนินการพิจารณาและแจ้งผลการพิจารณาคำขอให้ผู้อื่นคำขอทราบภายในหกสิบวันนับแต่วันได้รับคำขออนุญาต และถ้ามิได้แจ้งผลการพิจารณาคำขอให้ผู้อื่นคำขอทราบภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้ถือว่าผู้มีอำนาจอนุญาตมีคำสั่งอนุญาตตามคำขอและต้องออกใบอนุญาตให้แก่ผู้อื่นคำขอนั้น เว้นแต่พระราชบัญญัตินี้จะได้กำหนดอายุใบอนุญาตไว้เป็นอย่างอื่นใบอนุญาตหรือใบรับรองที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้

ให้ใช้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต ถ้าผู้รับใบอนุญาตประสงค์จะขอต่ออายุใบอนุญาตให้ยื่นคำขอเสียก่อนใบอนุญาตสิ้นอายุ เมื่อได้ยื่นคำขอต่ออายุใบอนุญาตแล้วจะประกอบกิจการต่อไปก็ได้จนกว่าผู้มีอำนาจอนุญาตจะสั่งไม่ต่ออายุใบอนุญาตให้

การต่ออายุใบอนุญาต การโอนใบอนุญาตหรือใบรับรอง การออกใบแทนใบอนุญาตหรือใบรับรองตามพระราชบัญญัตินี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมวด ๒

คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ

มาตรา ๙ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ" ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงมหาดไทยปลัดกระทรวง การต่างประเทศ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมปศุสัตว์ อธิบดีกรมศุลกากร อธิบดีกรมการค้า ต่างประเทศเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกไม่น้อยกว่าห้าคนแต่ไม่เกินสิบเจ็ดคนซึ่งคณะรัฐมนตรี แต่งตั้ง และให้อธิบดีกรมป่าไม้เป็นกรรมการและเลขานุการ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง ให้แต่งตั้งจากผู้แทนของสมาคมหรือมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่าไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับแต่งตั้ง

มาตรา ๑๐ กรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีก ได้

มาตรา ๑๑ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๐ กรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) คณะรัฐมนตรีให้ออก
- (๔) ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ หรือ
- (๕) ถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ในกรณีที่กรรมการพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ คณะรัฐมนตรีอาจแต่งตั้งผู้อื่นเป็นกรรมการแทนได้ และให้ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งอยู่ใน ตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งตนแทน

ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมการเพิ่มขึ้นในระหว่างที่กรรมการซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่ง ให้ผู้ซึ่งได้รับ แต่งตั้งให้เป็นกรรมการเพิ่มขึ้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งแต่งตั้งไว้แล้ว

มาตรา ๑๒ การประชุมคณะกรรมการ ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้คณะกรรมการเลือก กรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุม ให้ถือเสียงข้างมาก

กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่ง เป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๑๓ การประชุมคณะกรรมการต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ ประชุม

มาตรา ๑๔ คณะกรรมการจะตั้งอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติกรอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย ก็ได้

มาตรา ๑๕ คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) ให้ความเห็นชอบในการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตามมาตรา ๓๓ การกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าและการกำหนด ชนิดหรือประเภทของสัตว์ป่าที่จะห้ามล่าในเขตนั้นตามมาตรา ๔๒
- (๒) ควบคุมให้การเป็นไปตามมาตรา ๓๕
- (๓) กำหนดกิจการอันพึงกระทำเพื่อประโยชน์ในการบำรุงรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า
- (๔) ให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับการออกพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวงและระเบียบ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้
- (๕) กำหนดหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบ และติดตามการปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้
- (๖) ปฏิบัติการอื่นใดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการ

หมวด ๓

การล่า การเพาะพันธุ์ การครอบครอง และการค้าซึ่งสัตว์ป่า
ซากของสัตว์ป่าและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า

มาตรา ๑๖ ห้ามมิให้ผู้ใดล่า หรือพยายามล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่เป็นการกระทำโดยทางราชการที่ได้รับยกเว้นตามมาตรา ๒๖

มาตรา ๑๗ ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ มีอำนาจกำหนดชนิดของสัตว์ป่าคุ้มครองให้เป็นสัตว์ป่าชนิดที่เพาะพันธุ์ได้ โดยกำหนดเป็นกฎกระทรวง

มาตรา ๑๘ ห้ามมิให้ผู้ใดเพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองเว้นแต่

- (๑) เป็นการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ โดยได้รับใบอนุญาตให้เพาะพันธุ์จากอธิบดี
- (๒) เป็นการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองของผู้รับใบอนุญาตจัดตั้ง และดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ ซึ่งได้รับอนุญาตจากอธิบดีให้เพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองเพื่อประโยชน์แก่กิจการสวนสัตว์สาธารณะของตน

การขออนุญาตและการอนุญาตให้เพาะพันธุ์สัตว์ตามวรรคหนึ่ง และการได้มาซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองเพื่อการเพาะพันธุ์ของผู้รับใบอนุญาตตาม (๑) ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และผู้รับใบอนุญาตจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต

ใบอนุญาตตาม (๑) และ (๒) ให้สิ้นอายุลงเมื่อผู้รับใบอนุญาตได้แจ้งการเลิกการดำเนินการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าที่ได้รับอนุญาตต่ออธิบดีตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๙ ห้ามมิให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่จะเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว และโดยต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต

การขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ความในวรรคหนึ่งและวรรคสอง มิให้ใช้บังคับแก่

(๑) การครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองของผู้รับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๘ (๑) ที่มีไว้เพื่อการเพาะพันธุ์หรือได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว

(๒) การครอบครองสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะของผู้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ และได้จัดแสดงไว้ในสวนสัตว์สาธารณะที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้น

มาตรา ๒๐ ห้ามมิให้ผู้ใดค้าสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่เป็นการค้าสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ซากของสัตว์ป่าดังกล่าว หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าวทั้งนี้ โดยได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

การขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๒๑ ห้ามมิให้ผู้ใดเก็บ ทำอันตราย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งรังของสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง

ความในวรรคหนึ่ง มิให้ใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งได้รับอนุญาตเก็บรังนกที่แอนตามกฎหมายว่าด้วยอาหารรังนกที่แอนและผู้ที่อยู่อาศัยอำนาจของผู้รับอนุญาตดังกล่าวแต่ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๒ ห้ามมิให้ผู้ใดยิงสัตว์ป่าในเวลาระหว่างพระอาทิตย์ตกและพระอาทิตย์ขึ้น

หมวด ๔

การนำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และด่านตรวจสัตว์ป่า

มาตรา ๒๓ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ ห้ามมิให้ผู้ใดนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดี

การนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่เป็นการนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๘ (๑) หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์และโดยได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

การขออนุญาตและการอนุญาตตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดใน

กฎกระทรวง

มาตรา ๒๔ การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าชนิดที่ต้องมีใบอนุญาต หรือใบรับรองให้นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านตามความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่าต้องได้รับใบอนุญาตหรือใบรับรองจากอธิบดี

การขอรับใบอนุญาตหรือใบรับรอง และการออกใบอนุญาตหรือใบรับรองให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๒๕ การนำสัตว์ป่าคุ้มครองหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเคลื่อนที่เพื่อการค้าของผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๒๐ ต้องได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

การขอรับใบอนุญาตและการออกใบอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๒๖ บทบัญญัติมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๘ มาตรา ๑๙ มาตรา ๒๑ และมาตรา ๒๓ มิให้ใช้บังคับแก่การกระทำเพื่อประโยชน์ในการสำรวจ การศึกษาและวิจัยทางวิชาการ การคุ้มครองสัตว์ป่า การเพาะพันธุ์ หรือเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะ ซึ่งกระทำโดยราชการ และโดยได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

ในกรณีที่การกระทำตามวรรคหนึ่ง เป็นการกระทำเพื่อกิจการเพาะพันธุ์ของผู้รับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๘ หรือเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะของผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ การเรียกเก็บและการชำระค่าใช้จ่าย ค่าบริการ หรือค่าตอบแทนและราคาสัตว์ป่า ให้เป็นไปตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๒๗ ให้รัฐมนตรีมีอำนาจตั้งด่านตรวจสัตว์ป่าและกำหนดเขตของด่านโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๒๘ ผู้ใดนำสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวเคลื่อนที่ผ่านด่านตรวจสัตว์ป่า ต้องแจ้งเป็นหนังสือตามแบบที่อธิบดีกำหนดต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจสัตว์ป่า โดยแสดงใบอนุญาตให้นำเคลื่อนที่เพื่อการค้าให้นำเข้า ให้ส่งออกหรือนำผ่าน แล้วแต่กรณี เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบและอนุญาตเป็นหนังสือแล้วจึงให้นำเคลื่อนที่ต่อไปได้

หมวด ๕

สวนสัตว์สาธารณะ

มาตรา ๒๙ ผู้ใดประสงค์จะจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะต้องได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

ใบอนุญาตตามวรรคหนึ่ง ให้สิ้นอายุลงเมื่อผู้รับใบอนุญาตแจ้งการเลิกการดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๓๒ การขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในการดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะ ผู้รับใบอนุญาตต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต

มาตรา ๓๐ เมื่อได้รับใบอนุญาตแล้ว ก่อนเปิดดำเนินการ ผู้รับใบอนุญาตต้องแจ้งรายการเกี่ยวกับชนิดและจำนวนสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครองหรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่มีไว้ในครอบครอง พร้อมทั้งแสดงหลักฐานการได้มาต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อตรวจสอบและจดแจ้งไว้ในทะเบียน

ผู้รับใบอนุญาตต้องจัดให้สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่อยู่ในความครอบครองของตน อยู่หรือแสดงไว้ภายในบริเวณสวนสัตว์สาธารณะที่จัดตั้งขึ้น และต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่โดยไม่ชักช้าทุกครั้งที่มีสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่อยู่ในครอบครองเพิ่มจำนวนขึ้นหรือลดจำนวนลง

การแจ้งตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้เป็นไปตามวิธีการและระยะเวลาที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๑ ในกรณีนี้ที่ปรากฏว่า บริเวณที่ตั้งของสวนสัตว์สาธารณะหรือสถานที่เลี้ยงสัตว์มีสภาพขัดต่อหลักเกณฑ์ เงื่อนไข หรือข้อกำหนดที่กำหนดในกฎกระทรวงออกตามมาตรา ๒๙ หรือเกิดมีสภาพอันอาจเป็นอันตรายแก่ประชาชนที่เข้าไปในสวนสัตว์สาธารณะหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายหรือความทุกข์ทรมานแก่สัตว์ป่าที่อยู่ในสวนสัตว์สาธารณะ ให้อธิบดีมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการปรับปรุงแก้ไขสภาพเช่นว่านั้นให้หมดไปได้

ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตไม่ดำเนินการตามคำสั่งให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนดในคำสั่ง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าปรับปรุงแก้ไขโดยเรียกค่าใช้จ่ายจากผู้รับใบอนุญาต

มาตรา ๓๒ ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ ประสงค์จะเลิกดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะ ต้องแจ้งเป็นหนังสือให้อธิบดีทราบล่วงหน้า และให้ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการจำหน่ายสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครองหรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่มีอยู่ในครอบครองให้แก่ผู้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ รายอื่นหรือจำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวให้แก่ผู้รับใบอนุญาต เพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๔ (๑) ให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งการบอกเลิกไปยังอธิบดี

เมื่อสิ้นกำหนดเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบวันตามวรรคหนึ่ง ยังมีสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เหลืออยู่เท่าใด ให้สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน โดยผู้รับใบอนุญาตต้องส่งมอบ สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวให้แก่กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการต่อไป ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวด ๖

บริเวณและสถานที่ห้ามล่าสัตว์ป่า

มาตรา ๓๓ เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัยเพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่า ก็ให้กระทำได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวด้วย บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า "เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า"

ที่ดินที่กำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้น ต้องเป็นที่ดินที่มีอยู่ในกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง

มาตรา ๓๔ การขยายหรือการเพิกถอนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ให้กระทำได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และในกรณีที่มิใช่เป็นการเพิกถอนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งหมด ให้มีแผนที่แสดงเขตที่เปลี่ยนแปลงไปแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวด้วย

มาตรา ๓๕ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีหลักเขตและป้าย หรือเครื่องหมายอื่นแสดงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไว้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

มาตรา ๓๖ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือมิใช่ หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า เว้นแต่จะกระทำเพื่อการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการและได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๓๗ นอกจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานอื่นใดซึ่งต้องเข้าไปปฏิบัติการตามหน้าที่ ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ผู้ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๘ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดยึดถือหรือครอบครองที่ดินหรือปลูก หรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือตัดโค่น แผ้วถางเผา หรือทำลายต้นไม้หรือพืชนานาชนิด หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์หรือปล่อยสัตว์หรือสัตว์ป่า หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วยหนอง บึง ท่วมทัน เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองดูแล รักษาหรือบำรุงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อการเพาะพันธุ์ การศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้การศึกษาหรือการพักผ่อนหรืออำนวยความสะดวก หรือให้ความรู้แก่ประชาชน ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๓๙ การจัดการกับไม้หรือพืชนานาชนิดที่พนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตัด โค่น หรือแผ้วถาง ตามมาตรา ๓๘ วรรคสอง ให้เป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๔๐ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งประจำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนมาตรา ๓๘ วรรคหนึ่ง ออกจากเขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือดเว้นการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๓๔ วรรคหนึ่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

มาตรา ๔๑ ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือมิใช่ หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่าในบริเวณวัดหรือในบริเวณสถานที่ที่จัดไว้เพื่อประชาชนใช้เป็นที่พักหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

มาตรา ๔๒ บริเวณสถานที่ที่ใช้ในราชการหรือใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันแห่งใด รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจะกำหนดให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดก็ได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อได้มีประกาศของรัฐมนตรีกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้

(๑) ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้น

(๒) เก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่าซึ่งห้ามมิให้ล่า

(๓) ยึดถือครอบครองที่ดิน หรือตัด โค่น แผ้วถาง เผา ทำลายต้นไม้หรือพฤษชาติอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมทันเหือดแห้ง เป็นพิษหรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี หรือเมื่ออธิบดีได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตห้ามล่าแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ

ในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานอื่นใดมีความจำเป็นต้องปฏิบัติการตามกฎหมาย หรือปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานนั้นต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวด ๗

พนักงานเจ้าหน้าที่

มาตรา ๔๓ เมื่อปรากฏว่าผู้รับใบอนุญาตผู้ใด ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวง ข้อกำหนด หรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาตหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งตามพระราชบัญญัตินี้ อธิบดีมีอำนาจสั่งพักใช้ใบอนุญาตที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ได้ไม่เกินเก้าสิบวัน หรือถ้ารัฐมนตรีเห็นสมควรโดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจะสั่งเพิกถอนใบอนุญาตนั้นเสียก็ได้

ในกรณีที่เพิกถอนใบอนุญาต ถ้าผู้รับใบอนุญาตที่ถูกเพิกถอนใบอนุญาตมีสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวไว้ในครอบครองให้ผู้ถูกเพิกถอนใบอนุญาตจำหน่ายสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่มีไว้ในครอบครองภายในสามสิบวันนับแต่วันทราบคำสั่งเพิกถอนใบอนุญาต ถ้าพ้นกำหนดนั้นแล้วยังมิได้จำหน่ายหรือจำหน่ายไปบางส่วน ให้สัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าที่ยังมิได้จำหน่ายหรือเหลือจำหน่ายนั้นตกเป็นของแผ่นดินและให้กรมป่าไม้หรือกรมประมงแล้วแต่กรณี นำไปดำเนินการตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๔๔ ในกรณีที่บุคคลใดประสงค์จะให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัตินี้ นอกเวลาราชการหรือนอกสถานที่ทำการโดยปกติไม่ว่าในหรือนอกประเทศ ให้ยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่และจะต้องเสียค่าเบี้ยเลี้ยงให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ไปปฏิบัติงานเท่าอัตราของทางราชการ และต้องจ่ายค่าพาหนะเดินทางให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เท่าที่จำเป็นและใช้จ่ายจริง

การยื่นคำขอและการจ่ายเบี้ยเลี้ยงและค่าพาหนะเดินทางให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๕ ในการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา ๔๖ ถ้าเห็นเป็นการสมควรให้ประชาชนชำระค่าบริการหรือค่าตอบแทนเนื่องในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการหรือให้ความสะดวกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า อธิบดีมีอำนาจกำหนดอัตราและวางระเบียบเกี่ยวกับการเก็บค่าบริการหรือค่าตอบแทนดังกล่าวได้ ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

เงินที่เก็บได้ตามวรรคหนึ่ง และเงินที่มีผู้บริจาคเพื่อบำรุงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีอากรใด ๆ และให้ใช้จ่ายในการบำรุงรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวด ๘
บทกำหนดโทษ

มาตรา ๔๗ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๙ มาตรา ๒๐ วรรคหนึ่งหรือมาตรา ๒๓ วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๘ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๘ มาตรา ๒๓ วรรคสอง หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๒๙ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๙ ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา ๑๙ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๐ ผู้ใดทำการค้าสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ดังกล่าวโดยมิได้รับอนุญาตตามมาตรา ๒๐ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๑ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๒๑ มาตรา ๒๒ มาตรา ๔๑ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๒ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๒๕ หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท

มาตรา ๕๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๓๖ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๔ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๓๘ หรือมาตรา ๔๒ วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา ๓๘ ถ้าปรากฏว่าผู้นั้นได้ยึดถือ ครอบครองทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ตนได้กระทำความผิด ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิด คนงาน ผู้รับจ้างผู้แทน และบริวารของผู้กระทำความผิดออกไปจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นได้

การจัดการกับไม้หรือพฤษชาติอื่นที่ผู้กระทำความผิดตามมาตรา ๓๘ วรรคหนึ่ง ได้ตัด โคน หรือแผ้วถางลงไว้ ให้เป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ แต่ระเบียบดังกล่าวจะกำหนดให้จำหน่ายให้บุคคลอื่นใดที่มีส่วนราชการมิได้

มาตรา ๕๕ ผู้ใดช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซัก รับจำนำ หรือรับไว้ โดยประการใดซึ่งสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าอันได้มาโดยการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๖ ผู้ใดกระทำให้หลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่น ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ได้จัดให้มีตามพระราชบัญญัตินี้เคลื่อนที่ ลบเลือน เสียหาย หรือใช้ประโยชน์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๕๗ บรรดาอาวุธ เครื่องมือ เครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใด ๆ ที่บุคคลได้มาหรือได้ใช้ในการกระทำความผิดหรือมีไว้ในเนื่องในการกระทำความผิดตามมาตรา ๑๖ มาตรา ๓๖ มาตรา ๓๘ มาตรา ๔๑ มาตรา ๔๒ วรรคสอง ให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมิผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือไม่

มาตรา ๕๘ บรรดาสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวนซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว หรือรังของสัตว์ป่าที่บุคคลได้มาหรือมีไว้เนื่องจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ศาลสั่งริบเสียทั้งสิ้น

บรรดาสิ่งทีศาลสั่งริบ ให้ตกเป็นของแผ่นดิน และให้กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี นำไปดำเนินการตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา ๕๙ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดนั้นมิได้มีส่วนรู้เห็นหรือยินยอมด้วย

มาตรา ๖๐ บรรดาความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ที่มีโทษปรับสถานเดียว ให้อธิบดีหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งอธิบดี

มอบหมายโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา มีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ และเมื่อผู้ต้องหาได้ชำระค่าปรับตามจำนวนที่เปรียบเทียบภายในสามสิบวันแล้ว ให้ถือว่าคดีเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๖๑ เมื่อได้มีกฎกระทรวงตามมาตรา ๖ วรรคหนึ่ง ใช้บังคับการดำเนินการแก่สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดเพิ่มเติมขึ้น หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลใดก่อนวันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ ให้เป็นไปดังนี้

(๑) ให้ผู้มีสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดเพิ่มเติมขึ้นอยู่ในความครอบครองก่อนวันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ แจ้งชนิดและจำนวนสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบแล้ว หากผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นไม่ประสงค์จะเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปให้จำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นให้แก่ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งและดำเนินการสงวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา ๒๙ หรือจำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ให้แก่ผู้รับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๘ ให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และเมื่อสิ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ยังมีสัตว์ป่าคุ้มครองเหลืออยู่เท่าใดให้สัตว์ป่าคุ้มครองนั้นตกเป็นของแผ่นดินและให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองส่งมอบสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นให้แก่กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการ ทั้งนี้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ในกรณีที่สัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ เจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งประสงค์จะเพาะพันธุ์สัตว์นั้น ต้องยื่นคำขอรับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๑๘ ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และเมื่อได้ยื่นคำขอแล้วให้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้

หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น ประสงค์จะเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไป ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสภาพการเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองของผู้ผู้นั้นว่าอยู่ในสภาพอันสมควรและปลอดภัยแก่สัตว์นั้นเพียงใดหากเห็นว่าสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นได้รับการเลี้ยงดูด้วยความเอาใจใส่ในสภาพอันสมควรและปลอดภัยให้อธิบดีอนุญาตให้ผู้ผู้นั้นครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ โดยออกใบอนุญาตครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราวให้ไว้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครอง ใบอนุญาตดังกล่าวให้มีอายุเพียงเท่าอายุของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น ผู้รับใบอนุญาตดังกล่าวต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดว่าด้วยการเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ และเมื่อสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นเพิ่มจำนวนขึ้นโดยการสืบพันธุ์หรือตาย ผู้รับใบอนุญาตต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบ

(๒) สำหรับซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ให้ผู้ครอบครองหรือเจ้าของแจ้งชนิดและจำนวนของซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในกำหนดเวลาเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับเพื่อแจ้งไว้ในทะเบียน และให้ผู้ผู้นั้นครอบครองซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ ในกรณีที่เป็นซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่มีไว้เพื่อการค้า เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้แจ้งชนิดและจำนวนของซากสัตว์ป่านั้นไว้แล้ว ให้ผู้ครอบครองซากของสัตว์ป่าเพื่อค่านั้นดำเนินการจำหน่ายซากของสัตว์ป่านั้นให้เสร็จสิ้นภายในสามปี

แบบและวิธีการแจ้งตาม (๑) และ (๒) และการออกใบอนุญาตให้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราว และใบรับรองการครอบครองซากสัตว์ป่าคุ้มครองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๖๒ ให้ถือว่าสัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ ๑ และสัตว์ป่าคุ้มครอง ประเภทที่ ๒ ที่กำหนดขึ้นตามกฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๖๓ ให้บรรดาบริเวณที่ดินที่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอยู่แล้วตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับเป็นเขตเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัตินี้แล้วแต่กรณี

มาตรา ๖๔ บรรดากฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศที่ออกตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ และยังใช้บังคับอยู่ก่อน หรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเพียงเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๖๕ ให้การอนุญาตให้ล่าสัตว์ป่าสงวน ใบอนุญาตล่าสัตว์ป่าคุ้มครองทุกประเภท ใบอนุญาตให้ค้าสัตว์ป่าคุ้มครอง

หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองและใบอนุญาตให้มีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้ออกให้แก่บุคคลใดไว้แล้วก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เป็นอันสิ้นอายุนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๖๖ ผู้ใดมีสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองอยู่ในความครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอยู่ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับถ้าได้นำสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าว มามอบให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ และให้สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดินและเมื่อได้จดทะเบียนและจำนวนของสัตว์ป่าที่รับมอบไว้แล้ว อธิบดีอาจมอบสัตว์ป่าดังกล่าวให้อยู่ในความดูแลของผู้นั้นต่อไปได้ตามที่เห็นสมควรทั้งนี้โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและความปลอดภัยของสัตว์นั้นเป็นสำคัญ

ผู้ใดมีซากสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองอยู่ในความครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอยู่ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ผู้นั้นแจ้งชนิดและจำนวนซากของสัตว์ป่าดังกล่าวต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้จดทะเบียนการไว้แล้ว ก็ให้ผู้นั้นครอบครองซากของสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองต่อไปได้ แต่จะจำหน่าย จ่าย โอนให้แก่ผู้อื่นมิได้ เว้นแต่โดยการตกทอดทางมรดก

มาตรา ๖๗ ให้ผู้มีสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองอยู่ในความครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายอยู่ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ แจ้งรายการเกี่ยวกับชนิดและจำนวนของสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับแจ้งไว้แล้ว ให้ปฏิบัติต่อไปดังนี้

(๑) สำหรับสัตว์ป่าสงวน ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองจำหน่ายสัตว์ป่าสงวนให้แก่ผู้จัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะที่ได้ยื่นคำขออนุญาตไว้แล้วตามมาตรา ๖๙ ให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และเมื่อสิ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้วยังมีสัตว์ป่าสงวนเหลืออยู่ในความครอบครองอีกเท่าใด ให้สัตว์ป่าสงวนนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองส่งมอบสัตว์ป่าสงวนนั้นให้แก่กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการ ทั้งนี้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

(๒) สำหรับสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองให้นำมาตรา ๖๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๓) สำหรับซากของสัตว์ป่าสงวน ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองครอบครองซากของสัตว์ป่าสงวนนั้นต่อไปได้ แต่จะจำหน่าย จ่าย โอนให้แก่ผู้อื่นมิได้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี หรือโดยการตกทอดทางมรดก

(๔) สำหรับสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของผู้รับใบอนุญาตให้ค้าซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อผู้รับใบอนุญาตดังกล่าวได้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นผู้ค้าสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๖๘ ให้ผู้นั้นค้าสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ซึ่งได้มาจากการเพาะพันธุ์ต่อไปได้ สำหรับสัตว์ป่าคุ้มครองอันมิใช่เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ที่มีไว้ในความครอบครองเพื่อค้าให้ผู้รับใบอนุญาตจำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวให้เสร็จสิ้นภายในสองปีนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เมื่อสิ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้ว มีสัตว์ป่าคุ้มครองอันมิใช่สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์เหลืออยู่เท่าใดให้ตกเป็นของแผ่นดิน และให้ส่งมอบแก่กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณีเพื่อนำไปดำเนินการทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

(๕) สำหรับซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของผู้รับใบอนุญาตให้ค้าซึ่งซากของสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้สำรวจและจดทะเบียนและจำนวนซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ผู้รับใบอนุญาตดังกล่าวมีอยู่ในความครอบครองไว้แล้วให้อธิบดีออกใบอนุญาตค้าซึ่งซากของสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราวให้แก่ผู้นั้น ผู้รับใบอนุญาตค้าซึ่งซากของสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราวดังกล่าว จะต้องจำหน่ายซากของสัตว์ป่าที่มีอยู่ในความครอบครองให้เสร็จสิ้นภายในสามปีนับแต่วันที่ได้รับใบอนุญาตให้ค้าซึ่งซากของสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราว และต้องจัดทำรายงานเกี่ยวกับชนิดและจำนวนซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ขายไปในแต่ละเดือนเสนอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด และเมื่อสิ้นระยะเวลาดังกล่าวมีซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเหลืออยู่เท่าใดให้ตกเป็นของแผ่นดิน และให้ส่งมอบแก่กรมป่าไม้หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการทั้งนี้ เว้นแต่เป็นซากของ

สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา ๑๗ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์และผู้ันได้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นผู้ค้าซึ่งซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ตามมาตรา ๒๔ ไว้แล้ว

แบบและวิธีการแจ้งตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๒๘ ผู้ใดดำเนินกิจการเพาะพันธุ์ ดำเนินกิจการค้าสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์อยู่ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และเมื่อได้ยื่นคำขอแล้ว ให้ดำเนินกิจการต่อไปได้จนกว่าอธิบดีจะมีคำสั่งไม่อนุญาต

ในกรณีที่มีคำสั่งไม่อนุญาตคำขอตามวรรคหนึ่ง ให้นำทบทวนคดีในมาตรา ๔๓ วรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๒๙ ผู้ใดจัดตั้งและดำเนินกิจการสวนสัตว์สาธารณะอยู่ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เมื่อได้รับคำขออนุญาตแล้วและพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบแล้วเห็นว่า บริเวณและสถานที่ประกอบกิจการเป็นไปโดยถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๓๐ วรรคสอง และวรรคสาม และมาตรา ๓๑ และได้จัดแจ้งรายการเกี่ยวกับชนิดและจำนวนของสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวไว้แล้วให้อธิบดีออกใบอนุญาตจัดตั้งและดำเนินกิจการสวนสัตว์สาธารณะให้แก่ผู้นั้น

มาตรา ๓๐ คำขออนุญาตใด ๆ ที่ได้ยื่นไว้ก่อนหรือในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และยังคงอยู่ในระหว่างการพิจารณาของอธิบดีให้ถือว่าคำขอนั้นสิ้นสุดลงเว้นแต่เป็นคำขออนุญาตดำเนินกิจการอันอาจอนุญาตได้ตามพระราชบัญญัตินี้ให้อธิบดีพิจารณา คำขออนุญาตนั้นต่อไป

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อานันท์ ปันยารชุน

นายกรัฐมนตรี

(ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๑๕ ฉบับพิเศษ หน้า ๑ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕)

อัตราค่าธรรมเนียม

๑. ใบอนุญาตให้เพาะพันธุ์ ฉบับละ ๑,๐๐๐ บาท
๒. ใบอนุญาตให้มีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครอง ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของสัตว์ป่า คุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ฉบับละ ๕๐๐ บาท
๓. ใบอนุญาตให้ค้าสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ฉบับละ ๑,๐๐๐ บาท
๔. ใบอนุญาตให้ค้าซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของ สัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ฉบับละ ๑,๐๐๐ บาท
๕. ใบอนุญาตให้นำเข้า หรือให้ส่งออกซึ่งสัตว์ป่า คุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของ สัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ฉบับละ ๕๐๐ บาท
๖. ใบอนุญาตให้นำเข้า ให้ส่งออก ซึ่งสัตว์ป่าหรือ ซากของสัตว์ป่า ฉบับละ ๕๐๐ บาท
๗. ใบอนุญาตให้นำผ่านซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่า คุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่า คุ้มครอง ฉบับละ ๕๐๐ บาท
๘. ใบอนุญาตให้นำสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของ สัตว์ป่าคุ้มครองเคลื่อนที่เพื่อการค้า ฉบับละ ๑๐๐ บาท
๙. ใบรับรองให้นำเข้า ให้ส่งออก หรือให้นำผ่าน ซึ่งสัตว์ป่า หรือซากของสัตว์ป่า ฉบับละ ๕๐๐ บาท
๑๐. ใบอนุญาตให้จัดตั้งและดำเนินกิจการสวนสัตว์ สาธารณะ ฉบับละ ๑๐,๐๐๐ บาท
๑๑. ใบแทนใบอนุญาตหรือใบรับรอง ฉบับละ ๑๐๐ บาท
๑๒. การต่ออายุใบอนุญาต ครั้งละ ๕๐๐ บาท

บัญชีสัตว์ป่าสงวน

๑. นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร *Pseudochelidon sirintarae*
๒. แรด *Rhinoceros sondaicus*
๓. กระซู่ *Didermocerus sumatraensis*
๔. กูปรีหรือโคไพร *Bos sauveli*
๕. ควายป่า *Bubalus bubalis*
๖. ละองหรือละมั่ง *Cervus eldi*
๗. สมันหรือเนื้อสมัน *Cervus schomburgki*
๘. เลียงผาหรือเขียงหรือกูร่าหรือโคร่า *Capricornis sumatraensis*
๙. กวางผา *Naemorhedus griseus*
๑๐. นกแต้วแล้วท้องดำ *Pitta gurneyi*
๑๑. นกกระเรียน *Grus antigone*
๑๒. แมวลายหินอ่อน *Pardofelis marmorata*
๑๓. ส้มเสี้ยว *Tapirus indicus*
๑๔. เก้งหม้อ *Muntiacus feai*
๑๕. พะยูนหรือหมู่น้ำ *Dugong dugon*

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ คือ เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน มาตรการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในกฎหมายดังกล่าวไม่สามารถทำให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลสมดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ประกอบกับจำเป็นต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไป และเนื่องจากปัจจุบันได้มีความตกลงระหว่างประเทศในการที่จะร่วมมือกันเพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก ดังนั้น เพื่อปรับปรุงให้มาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศ สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

บัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครอง 2546

127. ช้าง (*Elephas maximus*)

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ภาคผนวก ก (3) พระราชบัญญัติ สัตว์พาหนะ พุทธศักราช 2482

พระราชบัญญัติ สัตว์พาหนะ พุทธศักราช 2482

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2480) อาทิตย์ ทิพอาภา พล.อ. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ตราไว้ ณ วันที่ 27 ตุลาคม พุทธศักราช 2482 เป็นปีที่ 6 ในรัชกาลปัจจุบัน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

"สัตว์พาหนะ" หมายความว่า ช้าง ม้า โค กระบือ ล่อ ลา ซึ่ง ได้ทำหรือต้องทำตัวรูปพรรณตามพระราชบัญญัตินี้

"ตำหนิรูปพรรณ" หมายความว่า ลักษณะสัณฐานโดยเฉพาะของ สัตว์พาหนะแต่ละตัวซึ่งเป็นอยู่เอง หรือซึ่งทำให้มีขึ้น ใช้เป็นเครื่องหมาย

"ตัวรูปพรรณ" หมายความว่า เอกสารแสดงตำหนิรูปพรรณสัตว์พาหนะ

หมวด 1 การจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณ

มาตรา 8 เมื่อสัตว์พาหนะดังต่อไปนี้ คือ

- (1) ช้างมีอายุย่างเข้าปีที่แปด
- (2) สัตว์อื่นนอกจากโคตัวเมียมีอายุย่างเข้าปีที่หก
- (3) สัตว์ใดได้ใช้ขับขี่ลากเข็นหรือใช้งานแล้ว
- (4) สัตว์ใดที่มีอายุย่างเข้าปีที่สี่ เมื่อจะนำออกนอกราชอาณาจักร
- (5) โคตัวเมียมีอายุย่างเข้าปีที่หก เมื่อจะทำการโอนกรรมสิทธิ์ เว้นแต่ ในกรณีรับมรดก ให้เจ้าของหรือ

ตัวแทนพร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านหรือพยาน ในกรณีที่ไม่มี ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านไปด้วยไม่ได้ นำสัตว์นั้นไปขอจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณ จากนายทะเบียนท้องที่ที่สัตว์นั้นอยู่ภายในกำหนดดังต่อไปนี้ เว้นแต่ไม่สามารถ ที่จะนำไปได้

หมวด 2 การโอนกรรมสิทธิ์และการจำนอง

มาตรา 14 การโอนกรรมสิทธิ์สัตว์พาหนะ ให้ผู้โอนและผู้รับโอนทั้งสองฝ่าย หรือตัวแทนนำสัตว์พาหนะและตัวรูปพรรณไปยังนายทะเบียนเพื่อจดทะเบียน การโอนกรรมสิทธิ์ เมื่อนายทะเบียนตรวจสอบเป็นการถูกต้องและได้ชำระ ค่าธรรมเนียมแล้ว ให้จดทะเบียนและสลักหลังตัวรูปพรรณโอนกรรมสิทธิ์ให้ ถ้าเป็นสัตว์ต่างท้องที่ให้นายทะเบียนรับสัตว์นั้นขึ้นทะเบียนเสียก่อน

ในกรณีที่เจ้าพนักงานยึดสัตว์พาหนะขายทอดตลาดเพื่อชำระหนี้ภาษีอากร กิติ หรือนายทะเบียนขายทอดตลาดสัตว์พาหนะตามความใน **มาตรา 25** กิติ หรือ การเปลี่ยนเจ้าของสัตว์พาหนะในกรณีใด ๆ ซึ่งยังมีได้ทำการโอนกรรมสิทธิ์ แก่กันต่อนายทะเบียน เมื่อนายทะเบียนได้ประกาศให้เจ้าของผู้มีนามรายสุดท้าย ในตัวรูปพรรณมาทำการโอนภายในกำหนดสามสิบวันแล้ว ไม่มาภายในเวลาที่กำหนดไว้ในประกาศกิติ ให้นายทะเบียนมีอำนาจโอนกรรมสิทธิ์สัตว์พาหนะได้ แม้ผู้รับโอนหรือตัวแทนมาแต่ฝ่ายเดียว

มาตรา 15 ผู้ใดได้รับสัตว์พาหนะเป็นมรดก ให้ผู้นั้นหรือตัวแทนนำ พยานพร้อมด้วยตัวรูปพรรณไปแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่มีทะเบียนสัตว์นั้น เมื่อ นายทะเบียนสอบสวนแล้วให้ประกาศมรดกมีกำหนดสามสิบ

วัน ถ้าไม่มีผู้คัดค้าน ภายในเวลาที่กำหนดไว้ในประกาศ ให้นายทะเบียนเรียกค่าธรรมเนียมแล้ว แก่ทะเบียนและตัวรูปพรรณสำหรับสัตว์นั้นให้แก่ผู้รับมรดก

ถ้ามีผู้คัดค้านภายในกำหนด ให้นายทะเบียนสั่งให้ผู้เห็นว่าไม่มีสิทธิ ดีกว่าไปฟ้องศาลภายในกำหนดไม่เกินหกสิบวัน ถ้าไม่ฟ้องภายในกำหนด ให้นายทะเบียนเรียกค่าธรรมเนียมแล้วแก่ทะเบียนและตัวรูปพรรณให้แก่ผู้ควรรับ มรดก

มาตรา 16 การจำหน่ายสัตว์พาหนะ ให้ผู้จำหน่ายและผู้รับจำหน่าย ทั้งสองฝ่ายหรือตัวแทนนำตัวรูปพรรณประจำตัวสัตว์ที่จะจำหน่ายไปยังนายทะเบียน ที่อยู่ที่มีทะเบียนสัตว์นั้นเพื่อทำการจำหน่าย เมื่อนายทะเบียนตรวจสอบเป็น การถูกต้องและได้รับชำระค่าธรรมเนียมแล้ว ให้จัดทะเบียนและสลักหลัง การจำหน่ายให้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

สถิติที่เกี่ยวข้องกับช้าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข (1) สถิติข้างเคียงเปรียบเทียบระหว่างกรมการปกครองและกรมปศุสัตว์

พ.ศ.	กรมการปกครอง	กรมปศุสัตว์
2532	4,584	3,243
2533	4,300	3,145
2534	4,426	2,938
2535	4,161	2,954
2536	3,834	2,669
2537	3,545	2,502
2538	3,194	2,692
2539	676	3,514
2540	2,640	2,180
2541	2,746	2,118
2542	2,746	2,568
2543	1,058	2,172
2544	1,529	2,681
2545	1,007	2,563
2546	700	2,839
2547	386	1,930
2548	305	2,764
2549	1,208	1,473

ที่มา : กรมการปกครอง

กรมปศุสัตว์

หมายเหตุ : 1. สถิติข้างเคียงรายปีของกรมการปกครอง มาจากผลรวมข้างที่มี ตัว
ทะเบียนและข้างที่ยังไม่ได้ทำตัวทะเบียน

2. พ.ศ.2539 เป็นสถิติเฉพาะข้างที่ยังไม่ได้ทำตัวทะเบียน

ภาคผนวก ข (2) หนังสือราชการ
เรื่องการจัดเก็บข้อมูล(สัตว์พาหนะ)ด้วยระบบคอมพิวเตอร์

ด่วนมาก

ที่ มท 0309.3/ว 14331

กรมการปกครอง

ถนนรัชฎางค์ กทม. 10200

๘ กันยายน 2549

เรื่อง การจัดเก็บข้อมูลทะเบียนด้วยระบบคอมพิวเตอร์

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัด ทุกจังหวัด และปลัดกรุงเทพมหานคร

ด้วยกรมการปกครองจะดำเนินการจัดเก็บข้อมูลทะเบียนด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงาน สามารถรวบรวม วิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ และสามารถให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงขอให้จังหวัด และกรุงเทพมหานครแจ้งอำเภอ/กิ่งอำเภอ และสำนักงานเขตทุกแห่ง จัดส่งสำเนาทะเบียนรถจดทะเบียนรถจดทะเบียน ๔ ให้กรมการปกครอง ภายในวันที่ 25 กันยายน 2549 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทะเบียนพินัยกรรม ได้แก่

- 1.1 แบบ พ.ก.1 หรือคำร้องขอทำพินัยกรรม ขอคัดทนายาทโดยธรรมมิให้รับมรดก หรือถอนการคัดทนายาทโดยธรรมมิให้รับมรดก หรือการละมรดก
- 1.2 แบบ พ.ก.7 หรือใบรับพินัยกรรม
- 1.3 แบบ พ.ก.8 หรือใบรับหนังสือคัดหรือถอนการคัดทนายาทโดยธรรมมิให้รับมรดก หรือละมรดก

2. ทะเบียนนิติกรรม ได้แก่ หนังสือสัญญา (ป.ศ.34)

3. ทะเบียนสัตว์พาหนะ ได้แก่

- 3.1 แบบ ส.ท.1 หรือ คิวเดินหุ้งช้าง
- 3.2 แบบ ส.ท.2 หรือคิวเดินหุ้งม้า (ล้อ ล่า)
- 3.3 แบบ ส.ท.5 หรือทะเบียนและคั่นขี้ตัวรูปพรรณช้าง
- 3.4 แบบ ส.ท.6 หรือทะเบียนและคั่นขี้ตัวรูปพรรณม้า (ล้อ ล่า)
- 3.5 แบบ ส.ท.10 หรือใบแทนทะเบียนและคั่นขี้ตัวรูปพรรณช้าง
- 3.6 แบบ ส.ท.11 หรือใบแทนทะเบียนและคั่นขี้ตัวรูปพรรณม้า (ล้อ ล่า)

/ 3.7 แบบ ส.ท.14....

ภาคผนวก ข (3) ตารางแสดงจำนวนช้างบ้านในประเทศจำแนกเป็นรายจังหวัด ปี 2546-2548

ลำดับ	จังหวัด	พ.ศ.2546	พ.ศ.2547	พ.ศ.2548
1	กรุงเทพมหานคร	13	-	10
2	ปทุมธานี	10	10	10
3	พระนครศรีอยุธยา	50	-	50
4	ลพบุรี	2	-	8
5	สระบุรี	3	-	3
6	สุพรรณบุรี	3	9	-
7	อ่างทอง	-	-	1
8	ชลบุรี	281	-	326
9	ตราด	10	-	22
10	สมุทรปราการ	11	11	11
11	สระแก้ว	-	-	6
12	ชัยภูมิ	4	7	10
13	นครราชสีมา	5	1	-
14	บุรีรัมย์	166	108	107
15	ศรีสะเกษ	-	2	-
16	สุรินทร์	477	901	661
17	อุบลราชธานี	-	4	2
18	ขอนแก่น	6	-	-
19	สกลนคร	-	13	4
20	หนองคาย	-	90	-
21	อุดรธานี	1	-	-
22	เขียงราย	43	47	43
23	เขียงใหม่	461	123	388
24	น่าน	17	1	17
25	พะเยา	15	-	11
26	แพร่	41	14	28
27	แม่ฮ่องสอน	149	94	105

28	ลำปาง	174	107	78
29	กำแพงเพชร	-	1	-
30	ตาก	116	138	173
31	นครสวรรค์	2	-	1
32	พิษณุโลก	1	2	1
33	สุโขทัย	53	-	32
34	อุตรดิตถ์	8	2	4
35	อุทัยธานี	3	-	-
36	กาญจนบุรี	97	44	105
37	นครปฐม	30	-	35
38	ประจวบคีรีขันธ์	1	1	37
39	เพชรบุรี	1	-	1
40	ราชบุรี	-	-	4
41	กระบี่	3	1	16
42	ชุมพร	9	5	5
43	นครศรีธรรมราช	73	30	79
44	พังงา	102	45	12
45	ภูเก็ต	168	-	186
46	ระนอง	40	15	18
47	สุราษฎร์ธานี	61	47	65
48	ตรัง	42	22	43
49	นราธิวาส	26	9	8
50	ปัตตานี	6	5	1
51	พัทลุง	21	8	7
52	ยะลา	20	3	15
53	สงขลา	10	10	14
54	สตูล	4	-	1
	รวม	2,839	1,930	2,764

ที่มา : รวมรวบข้อมูลโดย กลุ่มสารสนเทศและข้อมูลสถิติ ศูนย์สารสนเทศ กรมปศุสัตว์

ภาคผนวก ข (4) ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว
รายชื่อผู้ประกอบการปางช้าง แค้มป์ช้าง และสวนช้าง จำนวน 54 ราย

ที่	ชื่อปาง(แค้มป์)ช้าง	ที่อยู่	ผู้ประกอบการ
1	ปางช้างแม่สา	101 หมู่ 9 ต.แม่แรม อ.แมริม จ.เชียงใหม่	นางอัญชลี กัลมาพิจิตร
2	JUNGLE RAFT	บ้านแม่ตะมาน หมู่ 2 ต.กืดช้าง จ.เชียงใหม่	นายภพพล หมีนไธสง
3	บริษัท คชรัตน์ จำกัด	116/2 หมู่ 9 ต.อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	นายอุดมศักดิ์ วาณิชยมงคล
4	ปางช้างแม่แตง	99 หมู่ 2 ต.กืดช้าง อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	นายปานทอง สอดศรี
5	ศูนย์ฝึกช้างเชียงใหม่	108/1 หมู่ 9 ต.อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	นายสุมนชาติ ยาวีราช
6	ปางช้างป่าคา	130 หมู่ 7 ต.กืดช้าง อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	นายมานะ คอโมแส
7	ปางช้างแม่แตง	30/2 หมู่ 1 ต.กืดช้าง อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	นายประสิทธิ์ อิน
8	ปางช้างอำเภอแม่วาง	158 หมู่ 9 ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	นายบุญปั้น บุญธรรม
9	ปางช้างอำเภอแม่วาง	89 หมู่ 11 ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	นายสมาน ชัยชื่น
10	ปางช้างอำเภอแม่วาง	65 หมู่ 9 ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่	
11	ปางช้างท่าแพแม่ตะมาน	535 ริมใต้ อ.แมริม จ.เชียงใหม่ 50180	นายกังษกร โยมสินธ์
12	สวนนงนุช	34/1 หมู่ 7 ต.นาจอมเทียน อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี	น.ส.โสดาวรรณ บุรณศิริ
13	หมู่บ้านช้างพัทยา	48/120 หมู่ 7 ต.หนองปรือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี	นายไพรัตน์ ไชยคำ
14	สวนช้างพัทยา	กม. 149 หมู่ 11 ต.หนองปรือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี	นางปัญจมาพร บัวจันทร์ นายสุธรรม พัฒนน้ำรอบ
15	แค้มป์ช้าง	60/40 หมู่ 1 ถ.สุขุมวิท ต.นาจอมเทียน อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี	นางปทุมมา ไชยเกียรติมานนท์
16	สวนเสือศรีราชา	341 หมู่ 3 ต.หนองขาม อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี	นายศุภกมล ไฉมมงคล
17	บริษัท อาณาจักรช้าง จำกัด	8/2 หมู่ 1 ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี	นายอุเทน ยิ่งประกาศกร
18	สวนช้างไทไท	46/3 ต.นาจอมเทียน อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี	นายตุ้ย ศาลางาม
19	สวนช้างไทยทอง	231/3 หมู่ 12 ถ.เทพประสิทธิ์ ต.หนองปรือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี	นายจตุรงค์ ผลาไชย
20	คชหัตถ์ไชว	159/151 หมู่ 5 ถ.พญาเหนือ ต.นาเกลือ อ.เมืองพัทยา จ.ชลบุรี	นายแมน อินทร์พิทักษ์ นายสมัชชา ทวีมา
21	อุทยานหินล้านปี	อ.บางละมุง จ.ชลบุรี	นายนที ประถม
22	บริษัท สยามซาฟารีเบ็ทเธอร์ทัวร์ จำกัด	45 หมู่ 10 ถ.เจ้าฟ้า ต.ฉลอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายธนวันต์ ปะจันทุตร
23	บริษัท สวนสัตว์ภูเก็ต	23/2 หมู่ 3 ต.ฉลอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายสิทธิพันธ์ ต้นทวีวงศ์
24	บริษัท ไอสแลนด์ซาฟารี จำกัด	77 หมู่ 6 ต.ฉลอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต 82130	นายโชคชัย เสริฐประสิทธิ์
25	บ้านช้างซาฟารี	61/1 หมู่ 4 ถ.เจ้าฟ้าตะวันตก อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายสมบุญรณ คงษ์หาญ
26	ปางช้างกินรี	82/2 ถ.ปฎัก ต.ราไวย์ อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายไพเชษฐ ชุมโพธิ์
27	ซาฟารี อีเลฟเฟ่น คลับ	หมู่ 4 ต.ป่าตอง อ.กระทุ้ง จ.ภูเก็ต	นายถาวร หล้าใหม่
28	วังช้างทรัพย์ไพวัลย์	79 หมู่ 2 ต.แก่งโสภา อ.วังทอง จ.พิษณุโลก	นายบุญชาติ พาณิชย์

29	PAI ELEPHANT CAMP TOURS	5/3 หมู่ 4 ถ.รังสิยานนท์ ต.เวียงใต้ อ.ปายจ.แม่ฮ่องสอน	น.ส.พัชรีพร ฤาชา
30	Amazing Bukit Safary	หมู่ 6 ต.ฉลอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายเสน่ห์ กลีบบัวขาว
31	Southern E-co Nature Tour	1/23 หมู่ 4 ต.ราไวย์ อ.เมือง จ.ภูเก็ต	นายบุญช่วย อารี
32	สวนช้างกะหลิม	304 หมู่ 5 ต.ป่าตอง อ.กระทุ่ม จ.ภูเก็ต	นางปิยพัชร ทองขาว
33	อีเลฟเฟ่น ซาฟารี เทรคกิ้ง	ต.ป่าตอง อ.กระทุ่ม จ.ภูเก็ต	นายปราโมทย์ ช่วยรัมย์
34	พีเอสเฮ้าท์ เอน คันทรี รีสอร์ท	21/2 หมู่ 1 ต.หนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี	นายไพบุลย์ เย็นใจ
35	หมู่บ้านช้างไทยโยค	30/2 หมู่ 3 ต.ลุ่มสุ่ม อ.ไทยโยค จ.กาญจนบุรี	นายวินัย แสนดี
36	แคมป์ช้างทวีชัย	14/1 หมู่ 6 ต.ช่องสะเดา อ.เมือง จ.กาญจนบุรี	นายทวี หลงสกุล
37	แคมป์ช้างวังโพ	หมู่ 3 ต.ลุ่มสุ่ม อ.ไทยโยค จ.กาญจนบุรี	นางนิตรา ศิริมา
38	สมนึกแคมป์วังกระแจะ	59 หมู่ 6 ต.วังกระแจะ อ.ไทยโยค จ.กาญจนบุรี	นางศุภลักษณ์ เฟื่องแจ่ม
39	แคมป์ช้างน้ำตกหน้าเมืองการท่องเที่ยว	46/10 หมู่ 3 ต.บ่อผุด อ.สมุย จ.สุราษฎร์ธานี	นายคงศักดิ์ จันทร์พวง
40	หนองทะเล	21/1 ถ.กระบี่ อ.เมือง จ.กระบี่	นางหนูเรียม คงแก้ว
41	หมู่บ้านช้างหัวหิน	หลังวัดเขาอติสุดโต ม.เขาน้อย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์	นายประกอบ ชำนาญกิจ
42	แคมป์ช้างแก้ว	หมู่ 3 ต.ท่าเสา อ.ไทยโยค จ.กาญจนบุรี	นางกัญจวรรณ ต้นประเสริฐ
43	บ.ฟาร์มจระเข้และสวนสัตว์อุทัยรัชต์ จำกัด	888 หมู่ 7 ต.ท้ายบ้าน อ.เมือง จ.สมุทรปราการ	น.ส.กิ่งแก้ว ทิมเที่ยง
44	สวนสามพราน	21 หมู่ 2 ต.ยา อ.เมือง จ.นครปฐม	นางสมจิตต์ ยุกวอร์ด
45	ไอส์แลนด์ซาฟารี (สมุย)	2/3 หมู่ 6 ต.บ่อผุด อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี	นายชนะ เรืองรัตน์
46	SAEVIEW SAFARI	อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์	นายวัชรินทร์ อินทรโอสถ
47	วังช้างอยุธยา	74/1 หมู่ 3 ต.สวนพริก อ.เมือง จ.อยุธยา	นายสมพาสณ์ มีพันธ์ุ
48	PUTHONG ELEPHANT VILLAGE(แคมป์ช้าง พุทอง)	กม. 102 ถ.กาญจนบุรี-ทองผาภูมิ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี	นางวรรณาก เสือสกุล
49	บริษัท หน้าเมืองซาฟารี ปาร์ค จำกัด	13/2 หมู่ 2 ต.หน้าเมือง อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี	นายอรุณพร เรืองศรี
50	บ้านสะหรั่งร่วมมิตรทัวร์	462/1 หมู่ 2 ต.แม่ยาง อ.เมือง จ.เชียงราย	นายอัสสะ แซ่หว่า
51	แคมป์ช้างหัวหิน	ค่ายธนระพี อ.ปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์	นายไพโรจน์ รัยยางค์
52	เกาะช้าง	14 ซอย 6 ถ.ท้ายบ้าน ต.ปากน้ำ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ	นายพิทยา หอมไกรลาด
53	บริษัท พังงา เอ็ดเวนเจอร์ ดิสคัฟเวอรีทัวร์ จำกัด	18/3 ต.กะทู้ อ.กะทู้ จ.ภูเก็ต	นายชัยพร พัชรรัตน์
54	บริษัท ภูเก็ต ซีแลนด์ จำกัด	19/2 หมู่ 2 ต.สองแพรก อ.สองแพรก จ.พังงา	นายทินกร สันโลหะ

ที่มา : กลุ่มบำบัดโรคสัตว์ สำนักควบคุมป้องกัน และบำบัดโรคสัตว์ (ข้อมูล ณ วันที่ 24 กรกฎาคม 2546)

ภาคผนวก ข (5) จำนวนช้างไทยที่กระจายอยู่ในทั่วโลก 75 เชือก

Elephants born in Thailand without specified birth location

elephants with records of Thailand as birth or capture country.

No.	Name	Sex	Origin	Birth	Age	Capture	Present location	Death date
1	Sandrine	F	wild	1969	39		Givskud Zoo (Løveparken)	
2	Rhanee	F	wild	1970-00-00	38	1986	Wroclaw Zoo	
3	Dulary	F	wild	1963	45		Hohenwald Elephant Sanctuary (Carol Buckley)	
4	Num-Oi	F	unknown	2001	7		Melbourne Zoo	
5	Dokkoon	F	unknown	1993	15		Melbourne Zoo	
6	Kulab	F	unknown	2000	8		Melbourne Zoo	
7	Judy	F	wild	1957	51		Neunkirchen Zoo	
8	Jumbo	F	wild	1971-04-00	37		Ostrava Zoo	
9	Bua	F	unknown	1997	11		Kolmarden Zoo (Kolmardens djurpark)	
10	Sanoi (Saanoi)	F	unknown	1996	12		Kolmarden Zoo (Kolmardens djurpark)	
11	Ache	M	wild	1998	10		Tokyo Ueno Zoo	
12	Utai	F	wild	1997	11		Tokyo Ueno Zoo	
13	Ellie	F		1971	37		St. Louis Zoo	
14	Chai (Cheye)	F	wild		?		Seattle Woodland Park Zoo	1980
15	+ Betty	F	wild	1969	38		Murray Hill (ARC)	2007-02-09
16	Dutchess	F	wild	1962	46		George Carden Circus	
17	Indu	F	wild	1965	43		Phoenix Zoo	
18	Claudy (Claudia)	F	wild	1963-06-00	45		Circus Knie	
19	Sunisa	F	unknown	1987	21		Jerusalem Zoo	
20	Piyanut	F	unknown	1989	19		Jerusalem Zoo	

ภาคผนวก ข (5) (ต่อ)								
21	+ Ruby	F	unknown	1973	25		Phoenix Zoo	1998-11-06
22	Zitta	F	wild	1969	39		Budapest Zoo	
23	Mai-Thai	F	wild	1973	35		Cincinnati Zoo	
24	Oraphon	F	unknown	1985	23		Jerusalem Zoo	
25	Kwunjai (Tamar)	F	unknown	1987	21		Jerusalem Zoo	
26	Rasha	F	wild	1971	37		Fort Worth Zoo	
27	+ Lulu	F	wild	1966	40	1966	Belfast Zoo	2006-09-01
28	Patience	F	wild	1976	32		Springfield Dickerson Park Zoo	
29	+ Toni	F		1965	41		Washington Zoo (National Zoological Park)	2006-01-25
30	Tanya	F	unknown	1964	44		Unknown	
31	Vance	M	wild	1971	37	1972	Bowmanville Zoo	
32	+ Lene (Lena)	F	wild	1950- 00-00	51	1956	Belfast Zoo	2001-04-22
33	Pang Pha	F		1987- 03-01	21		Berlin Zoo	
34	Kitty (Mookee)	F	wild	1962	46		African Lion Safari, Rockton	
35	Shaunzi	F	wild	1970	38		Fresno Chaffee Zool Gardens	
36	Maxie	M	wild	1969	39		Zuerich Zoo	
37	+ Noi (Helene)	F	wild	1964	22		Rostock Zoo	1986
38	Thai (Thailand)	M	wild	1965	43	1967	Houston Zoo	
39	+ Carol	F	wild	1967	40		San Diego Wild Animal Park	2007-06-19
40	Minnie (Mignon)	F	wild	1969	39	1969	R.W. Commerford and Sons Traveling Petting Zoo (Robert Commerford)	
41	Dondi	F	unknown	1974	34		Phil Schacht	

ภาคผนวก ข (5) (ต่อ)								
42	+ Tamba	F	wild	1970	23		Portland Oregon Zoo	1993-04-28
43	+ Yasmine	F	wild	1973	32	1974	Sigean Zoo (Réserve Africaine de Sigean)	2005-03-00
44	unknown	M	unknown		?		Unknown	
45	Kashin	F	wild	1966	42		Auckland Zoo	
46	+ Bons Ree	F	unknown	1948	59		Givskud Zoo (Løveparken)	2007-07-13
47	+ Lampoon	M	wild	1961	11		Givskud Zoo (Løveparken)	1972-12-06
48	Karen	F	wild	1969	39		Ringling Brothers and Barnum and Bailey Circus	
49	+ Annabelle (Annie)	F	wild	1964	33		Alaska Zoo	1997-12-14
50	+ Kimi	F	wild	1964	14		Oakland Zoo (Knowland Park)	1978-01-18
51	+ Siam	M	wild	1945	52		Paris Zoo	1997-09-29
52	+ Shenka	M	wild	1959	49		Circus Alberti (Stefan Frank)	2008
53	+ Kiri	F	wild	1962	45		Nuremberg Zoo (Tiergarten Nürnberg)	2007-08-07
54	Rabbi	F	wild	1960	48		Tashkent Zoo	
55	+ Babbette	F	wild		?		Oakland Zoo (Knowland Park)	1964-01-29
56	Chieng Mai (Plai Sak)	M	wild	1959	49		Copenhagen Zoo (Zoologisk Have)	
57	+ Pet	F	wild	1955- 00-00	51	1959	Portland Oregon Zoo	2006-08-02
58	+ Belle	F	wild	1952- 00-00	45		Portland Oregon Zoo	1997-04-22
59	+ Clara	F	wild	1953	54		St. Louis Zoo	2007-03-14
60	+ Supan	F	wild	1947	19		Copenhagen Zoo (Zoologisk Have)	1966-10-21

ภาคผนวก ข (5) (ต่อ)								
61	+ Ruth	F	unknown	1948	46		Detroit Zoo	1994-02-17
62	+ Birka	F	wild	1934	57		Hamburg Zoo (Carl Hagenbecks Tierpark)	1991
63	Yasso	F	wild		?		Buck Zoo (Frank Buck Zoo), Gainesville	
64	+ Tusko (Ned)	M	wild	1890	43		Seattle Woodland Park Zoo	1933-06-10
65	+ K	F	wild	1923-10-09	41		Copenhagen Zoo (Zoologisk Have)	1964-11-26
66	+ Chang	M	wild	1872	46		Copenhagen Zoo (Zoologisk Have)	1918-12-22
67	+ Eng	F	wild	1872	21		Copenhagen Zoo (Zoologisk Have)	1893-05-25
68	Chek Mek	F	wild		?		Kuala Gandah Elephant Conservation Education Centre	
69	Mickey	F	wild	1978	30		Ichihara Elephant Kingdom (Ichihara Zounokuni)	
70	Queenie	F	wild	1952	56		Wild Adventures	
71	Mek Bunga	F	wild		?		Kuala Gandah Elephant Conservation Education Centre	
72	Ministar	F	wild	1968	40		Ichihara Elephant Kingdom (Ichihara Zounokuni)	
73	Sri	F		1980	28		St. Louis Zoo	
74	Randy	F	wild	1980	28		Ichihara Elephant Kingdom (Ichihara Zounokuni)	
75	Sandy	F	wild	1986	22		Ichihara Elephant Kingdom (Ichihara Zounokuni)	

ที่มา : Elephant Database.country-Thailand[online]. Available from:

<http://www.elephant.se/country.php> [2008 March 7]

ภาคผนวก ข (6) ข่าวเรื่องช้าง

กทม.พบช้างน้อยเข้ากรุงมากกว่าช้างใหญ่

Source - ไอ.เอ็น.เอ็น. (Th)

Thursday, April 26, 2007 20:53

กรุงเทพฯ--26 เม.ย.--ไอ.เอ็น.เอ็น

โฆษก กทม. เผย ผลการควบคุมช้างเร่ร่อนปีนี้ พบว่า มีช้างหลบหนีเข้าเมืองน้อยกว่ามปีที่ผ่านมา ขณะที่เขตวัฒนาและคลองเตยเป็นพื้นที่พบช้างมากที่สุด

นายชนินทร์ รุ่งแสง โฆษก กทม.เปิดเผยว่า หลังกรุงเทพมหานครเข้มงวดดำเนินการควบคุมช้างเร่ร่อนไม่ให้เข้ามาในพื้นที่กรุงเทพมหานครส่งผลให้ช้างเร่ร่อนในพื้นที่ลดจำนวนลงซึ่งตั้งแต่ต้นปีที่ผ่านมาสามารถจับได้ 13 เชือกและส่งคืนกลับบ้านช้างแล้ว และปัญหาที่พบความช้างได้ลักลอบนำช้างเล็กเข้ามาแทนช้างใหญ่เนื่องจากหลบเลี่ยงเจ้าหน้าที่ได้มากกว่า

ขณะเดียวกัน กรุงเทพมหานครยังได้รับแจ้งเหตุช้างเร่ร่อนตั้งแต่ต้นปีที่ผ่านมา จำนวน 105 ครั้ง ในพื้นที่ 25 เขต และเขตที่ได้รับแจ้งเหตุมากที่สุดเขตวัฒนา และ เขตคลองเตย --จบ--

แกะรอย"ขบวนการ" ค้าช้างข้ามชาติ 4 ปี 100 ตัว พัน 200 ล้าน

Source - เว็บไซต์มติชน (Th)

Tuesday, March 20, 2007 09:10

รายงาน

เพียงชั่วเดือนเดียวของเดือนมีนาคมที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ของรัฐหน่วยต่างๆ สามารถจับกุมขบวนการนำช้างทั้งเข้าและออกผ่านชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านได้ถึง 13 เชือก โดยเมื่อวันที่ 4 มีนาคม นายดุสิตสิทธิ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าแจ้งความมีการลักลอบนำลูกช้างป่าวัย 4 เดือนเศษ จากชายแดนฝั่งพม่าเข้ามายังฝั่งไทย มาพักอยู่ที่ปางช้างบริเวณหลังวัดอิติสุคโต ในเขตเทศบาลเมืองหัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์

วันที่ 10 มีนาคม หน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพรานที่ 36 ร่วมกับสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน จับกุมขบวนการลักลอบนำช้างป่า 2 ตัว จากประเทศพม่า โดยใช้เรือบรรทุกข้ามลำน้ำสาละวินเข้าไทย ด้าน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน ผู้ต้องหาทั้ง 5 คน มีทั้งชาวไทยและพม่ายอมรับสารภาพเพียงว่า ซื้อจากฝั่งพม่าในราคา 520,000 บาท เพื่อนำไปส่งขายให้นายทุนฝั่งไทยราคา 560,000 บาท

วันที่ 11 มีนาคม เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ ประจำด่านกักกันสัตว์สุโขทัย-ลก จ.นราธิวาส จับกุมช้าง 10 เชือก พร้อมคณะควาญช้างที่มี ร.ต.ต.เรืองศักดิ์ แดงเกษม เป็นหัวหน้าคณะ

ต่อมาศาลพิพากษาในความผิดฐานไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 34 พ.ร.บ.โรคระบาดสัตว์ พ.ศ.2499 เป็นเงิน 500 บาท และให้ปล่อยช้างของกลาง

ในกรณีจับกุมช้างที่ จ.นราธิวาส นั้นเป็นปมปริศนาว่า เป็นขบวนการค้าช้างข้ามชาติหรือไม่?

เนื่องจากว่า ร.ต.ต.เรืองศักดิ์ และนายลายทองเหรียญ มีพันธ์ุ เจ้าของวังช้าง จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งอ้างตัวเป็นเจ้าของช้าง 7 ใน 10 เชือก อ้างได้รับหนังสือชักชวนจากมาเลเซียให้ไปแสดงโชว์ช้างในงานเฉลิมฉลองการก่อตั้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มาเลเซีย ครบรอบ 200 ปี ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ที่จะขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม

ร.ต.ต.เรืองศักดิ์นำหลักฐานหนังสือจากสถานีตำรวจดงขุน รัฐตรังگانู ประเทศมาเลเซียไปถึงสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ขออนุญาตให้ช้างไทย 10 เชือก ที่บริษัทซาฟารี โช่ว เอ็นเตอร์เทนเมนต์ เมืองดงขุน รัฐตรังگانู เชื้อเชิญให้ไปแสดงช้างที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ในวันดังกล่าว

หนังสือฉบับดังกล่าวลงวันที่ 15 มกราคม 2550 ลงนามโดยดาห์ลัน บิน โมหะหมัด นอร์ เจ้าหน้าที่ของสถานีตำรวจดงขุน

ต่อมาวันที่ 6 มีนาคม นายนิรันดร์ บุญจิต รองกงสุลใหญ่ ปฏิบัติราชการแทน กงสุลใหญ่ ณ เมืองโกตาบารู ทำหนังสือไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปิดด่าน เพื่อขออำนวยความสะดวกให้คณะช้างไทยข้ามฝั่งไปมาเลเซีย

นายนิรันดร์อ้างเหตุผลการขออำนวยความสะดวกว่า เพื่อให้ชาวมาเลเซียได้ทราบและชื่นชมความสามารถ และแสนรู้ของช้างในการแสดงต่างๆ และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างไทยและมาเลเซีย

แต่ช้างทั้ง 10 เชือก ไปไม่ถึงฝั่งมาเลเซีย เนื่องจากถูกจับกุมระหว่างผ่านด่านกักสัตว์สุโงโก-ลก

ต่อมามีการตรวจสอบหลักฐานต่างๆ ที่แนบเพื่อขออนุญาตนำช้างไทยออกไปมาเลเซียพบว่า หลักฐานบางชิ้นผิดปกติกว้างคือ หนังสือรับรองไม่ใคร่ชัดของช้างทั้ง 10 เชือก ที่อ้างว่า น.ส.ภัทร เชื้อพลายเวช ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ จ.สุรินทร์ เป็นผู้ลงนามนั้น ปรากฏว่า น.ส.ภัทรไม่เคยเซ็นรับรองให้

เมื่อตรวจสอบไปยังสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดชัยภูมิ ไม่พบว่าทางสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดชัยภูมิเคยขอให้ น.ส.ภัทรตรวจสอบไม่ใคร่ชัดของช้างทั้ง 10 เชือก ดังที่มีการกล่าวอ้างแต่อย่างใด

นี่จึงเป็นปมดึกดำบรรพ์ว่า ช้างทั้งหมดนี้ไปโชว์ที่มาเลเซียหรือแอบแฝงเพื่อส่งช้างไปยังต่างประเทศ?

อย่างไรก็ตาม ขบวนการค้าช้างข้ามชาติเกิดขึ้นมานานแล้ว ทั้งนี้ เป็นคำยืนยันของนายดลสิทธิ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านสัตว์ป่าว่า นายทุนค้าช้างใช้ช่องโหว่ของกฎหมายลักลอบนำช้างจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศไทย และแปลงโฉมให้เป็นช้างไทยเพื่อส่งออกไปยังต่างประเทศ

นายดลสิทธิ์ระบุว่า ช้างเอเชียรวมถึงช้างไทยเป็นที่หมายปองของชาวต่างประเทศมาก เนื่องจากเป็นสัตว์ฉลาดแสนรู้ ฝึกง่าย อดทน

ในช่วงตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา นายดลสิทธิ์ประเมินว่า กลุ่มค้าช้างข้ามชาติ ลักลอบส่งช้างด้วยกรรมวิธีต่างๆ ไปยังต่างประเทศไม่น้อยกว่า 100 เชือก ประเมินมูลค่าไม่น้อยกว่า 200 ล้านบาท

ผู้เชี่ยวชาญในวงการค้าช้างเปิดเผยว่า ปัจจุบันการดำเนินธุรกิจค้าช้างข้ามชาติในประเทศไทย มีนายทุนระดับใหญ่ที่ครอบครองช้างเป็นจำนวนมาก ไม่ต่ำกว่า 100 เชือก นั้นอยู่ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย นายทุนกลุ่มนี้จะเชื่อมโยงกับกลุ่มคนเลี้ยงช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ทำหน้าที่เข้าไปติดต่อกับนายหน้าและล่าช้างในฝั่งประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำลูกช้างหรือบางครั้งได้แม่ช้างมาขึ้นทะเบียนในพื้นที่ประเทศไทย มีทั้งในพื้นที่และเชื่อมโยงไปยังจุดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ

เมื่อประมาณเดือนมิถุนายน 2549 ที่ผ่านมามีการนำช้างไปออสเตรเลีย 8 เชือก และอีก 6 เชือก ส่งไปยังประเทศเยอรมนี

ส่วนขบวนการค้าช้างป่าด้านตะวันตกของประเทศไทยจะเกิดขึ้นตั้งแต่บ้านน้ำเพียงดิน จ.แม่ฮ่องสอน ยาวตลอดแนวรอยต่อระหว่างไทย-พม่า ไปจนถึงจังหวัดระนอง โดยจะซื้อ-ขายตามแนวตะเข็บชายแดน เพราะเป็นแหล่งที่สามารถนำช้างป่าออกมาขายได้ โดยจะพบว่า จ.กาญจนบุรี เป็นแหล่งค้าช้างใหญ่ที่สุด

มีชาวขบวนการค้าช้างที่โด่งดังคือ ช้างพลายทองผาภูมิที่ถูกกลุ่มขบวนการล่าช้างใช้ลวดสะลิงดัก ซึ่งช้างตัวดังกล่าวได้กระชากจนสะลิงขาดและทำให้ขาเป็นแผล โดยระหว่างช้างหลบหนีขบวนการล่าช้างพยายามติดตามช้างตัวนี้เพื่อจับไปขายให้ได้ จนในที่สุดช้างพลายทองผาภูมิสามารถเดินออกมาจากป่าบริเวณชายแดนไทย-พม่าได้ และรอดพ้นจากขบวนการค้าช้างข้ามชาติได้ในที่สุด แต่ต้องมาตายในเวลาต่อมา

ในฝั่งพม่า ชาวพม่าจะทราบถึงความต้องการช้างป่าของนักธุรกิจค้าช้างฝั่งไทย ซึ่งมีมากขึ้นทุกขณะ โดยชาวพม่าจะมีวิธีการคือ จะจับช้างป่าและนำมาผูกไถ่ต้นไม้ของบ้านตัวเอง จากนั้นนักธุรกิจฝั่งไทยก็จะไปตามบ้านนั้นๆ และซื้อกลับเข้ามาในราคาตัวละ 30,000-50,000 บาทเท่านั้น พร้อมกับนำไม้โครชิบและตุ้รูปพรรณ ซึ่งถูกทำขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐไปฝังในตัวช้างป่า แล้วนำกลับเข้ามาในประเทศไทย โดยขบวนการทำเหมือนว่าถูกต้องตามกฎหมาย

การซื้อ-ขายช้างป่าซึ่งเป็นช้างเล็กในเมืองไทยมีราคาอยู่ที่ 500,000 บาทขึ้นไป แต่หากส่งขายไปยังต่างประเทศจะมีราคาราว 1-2 ล้านบาท เป็นอย่างต่ำ และเมื่อไปถึงยุโรปจะมีราคาสูงราว 10 ล้านบาทต่อเชือก นอกจากนี้พบว่า ปางช้างต่างๆ รวมทั้งแคมป์ช้างจะแจ้งว่านำช้างไปต่างประเทศเพื่อการแสดงและทำกิจกรรมต่างๆ โดยวางเงินประกันให้กับหน่วยงานของรัฐ ตัวละประมาณ 1 ล้านบาท ดูเหมือนรัฐจะเอาจริงเอาจังกับการป้องกันการค้าช้าง เพราะหากช้างตายเจ้าของจะถูกยึดเงินประกันทั้งหมด

แต่นั้นกลับเป็นช่องโหว่ เนื่องจากไม่มีใครเคยไปตรวจสอบว่าช้างเชือกดังกล่าวตายจริงหรือไม่

ตามตลาดมืดในต่างประเทศจะให้ราคาช้างที่สูง ทำให้เจ้าของปางช้างยินยอมที่จะถูกยึดเงินประกัน เพราะหากเทียบกับผลประโยชน์ที่จะได้รับแล้ว "เกินคุ้ม"

ขบวนการค้าช้างเกิดจากแคมป์ช้างเป็นหลัก บางแคมป์ตั้งอยู่ขอบชายป่าไม่มีแหล่งท่องเที่ยวใดๆ นั่นเป็นอีกหนึ่งในขบวนการ "ฟอกช้าง" จากช้างป่ามาสู่ช้างบ้านนั่นเอง

ภาคผนวก ค

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดสุรินทร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค (1) ตารางผลิตภัณฑ์จังหวัดสุรินทร์ (Gross Province Product : GPP) พ.ศ.2540-2549

สาขาการผลิต	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548 *	2549 *
	(1997)	(1998)	(1999)	(2000)	(2001)	(2002)	(2003)	(2004)	(2005)	(2006)
ภาคเกษตร	5,953	6,184	5,492	5,228	5,043	5,461	6,612	7,050	7,758	8,508
ภาคนอกเกษตร	22,637	22,861	19,907	21,446	22,085	23,119	24,277	26,684	28,318	30,293
การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	440	296	359	381	341	400	437	535	611	647
การผลิตอุตสาหกรรม	1,957	2,271	2,012	2,252	2,437	2,330	2,565	2,533	2,688	2,780
การไฟฟ้า ก๊าซ และการ ประปา	368	460	410	397	430	440	465	512	558	645
การก่อสร้าง	1,469	964	902	932	697	1,024	1,041	1,348	1,213	1,302
การขายส่ง การขายปลีก การ ซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ใน ครัวเรือน	9,190	9,035	6,571	7,927	7,833	8,189	8,780	9,354	9,389	10,123
โรงแรมและภัตตาคาร	278	192	243	245	289	274	270	285	344	395
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคม	1,064	1,011	1,031	1,055	1,192	1,211	1,142	1,184	1,434	1,616
ตัวกลางทางการเงิน	1,226	1,478	890	805	748	796	840	1,010	1,253	1,387
บริการด้านอาหาริมทรัพย์ การให้เช่า และบริการทาง ธุรกิจ	1,346	1,405	1,459	1,470	1,471	1,509	1,517	1,556	1,607	1,622
การบริหารราชการแผ่นดินและ การป้องกันประเทศรวมทั้งการ ประกันสังคมภาคบังคับ	1,454	1,555	1,729	1,849	1,924	2,228	2,225	2521.9	2,530	2,559
การศึกษา	2,764	3,056	3,073	2,855	3,305	3,239	3,575	4,224	4,788	5,101
การบริการด้านสุขภาพและ งานสังคมสงเคราะห์	886	963	1,067	1,132	1,243	1,287	1,220	1,355	1,659	1,860
การให้บริการชุมชน สังคม และบริการส่วนบุคคลอื่น ๆ	171	148	136	121	148	164	170	234	211	221
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	25	26	26	27	28	29	31	33	34	35
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด	28,590	29,044	25,399	26,675	27,128	28,580	30,889	33,735	36,076	38,801
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อ คน (บาท)	21,581	21,734	18,841	19,672	19,590	20,200	21,364	22,832	23,900	25,573
ประชากร (1,000 คน)	1,325	1,336	1,348	1,356	1,385	1,415	1,446	1,478	1,509	1,517

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ สถิติ พ.ศ.2548-2449 เป็นตัวเลขประมาณการ

ภาคผนวก ค (2) เนื้อที่การปลูกและผลผลิตข้าว

ข้าว	ปีการเพาะปลูก					
	2544/45	2545/46	2546/47	2547/48	2548/49	2549/50
เนื้อที่ปลูกข้าวรวม (พันไร่)	3,102	3,116	2,986	2,675	2,682	2,616
ผลผลิตข้าวรวม (พันตัน)	1,479	1,293	1,106	9,08 6	9,834	9,568
ผลผลิตข้าวนาปี เฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	477	415	370	344	389	355
ผลผลิตข้าวนาปรัง เฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	467	519	550			

ที่มา : 1) สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ (ข้อมูล ปีการเพาะปลูก 2544/45 2545/46 และ 2546/47)

2) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ข้อมูล ปีการเพาะปลูก 2547/48 2548/49 และ 2549/50)

ภาคผนวก ค (3) จำนวนช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับ
จำนวนช้างเลี้ยงทั่วประเทศพ.ศ.2541-2548

พ.ศ	สุรินทร์	ทั่วประเทศ	คิดเป็นร้อยละ
2541	327	2118	15.44
2542	294	2568	11.45
2543	359	2172	16.53
2544	405	2681	15.11
2545	438	2563	17.09
2546	477	2839	16.80
2547	901	1930	46.68
2548	661	2764	23.91

ที่มา : ฝ่ายประมวลผลและสถิติ กองแผนงาน กรมปศุสัตว์

ตารางหมวด ก (4) สถิติช้างเลี้ยงในจังหวัดสุรินทร์ รายอำเภอ

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
เมืองสุรินทร์	25	-	-	-	3		134	
กาบเชิง	-	-	-	-	-			
จอมพระ	2	2	-	-	1		7	
ชุมพลบุรี	67	46	48	86	48		247	
ท่าตูม	206	210	264	262	326		397	
บัวเชด	-	-	-	-	-		4	
ปราสาท	-	-	-	-	-			
รัตนบุรี	-	-	-	-	-			
ลำดวน	-	-	-	-	-			
ศีร์ษะภูมิ	-	-	-	-	-			
สนม	-	-	-	-	-			
สังขะ	11	24	33	27	29		74	
สำโรงทาบ	-	-	-	-	-			
กิ่งอำเภอศรีณรงค์	-	-	-	-	-			
กิ่งอำเภอพนมดงรัก	2	-	-	-	-		11	
กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์	14	12	14	30	31		27	
กิ่งอำเภอโนนนารายณ์	-	-	-	-	-			
รวมยอด	327	294	359	405	438	477	901	661

ที่มา : ปศุสัตว์จังหวัดสุรินทร์

หมายเหตุ : พ.ศ.2546 และพ.ศ.2548 ไม่พบสถิติรายอำเภอ

ภาคผนวก ค (5) รายชื่อเจ้าของช้างที่มีช้างในครอบครอง ตั้งแต่ 5 เชือกขึ้นไป

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่ (เจ้าของช้าง)	ทะเบียนช้าง	ช้างในครอบครอง	คิดเป็น
1	นางพัชรา ดุภิจดิเกษม	67-71 ถ.ปัทมานนถ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	อ.เมืองสุรินทร์	76 เชือก	15.48%
2	นายสุริยะ ร่วมพัฒนา	91 หมู่ที่ 1 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	18 เชือก	3.67%
3	นายสินชัย ธนสมุทร	136/3 ถ.จิตรบำรุง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	อ.เมืองสุรินทร์	16 เชือก	3.26%
4	นายสมโรจน์ ดุภิจดิเกษม	ถ.ปัทมานนถ์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	12 เชือก	2.44%
5	นายมาก ศรีสุข	20 หมู่ที่ 7 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	12 เชือก	2.44%
6	นายประกิต กลางพัฒนา	30 หมู่ที่ 9 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	9 เชือก	1.83%
7	นายวัน เรียงเงิน	หมู่ที่ 4 ต.เขวาสินรินทร์ กิ่ง อ.เขวาส จ.สุรินทร์	กิ่ง อ.เขวาส	8 เชือก	1.63%
8	นายบุญมา จงใจงาม	39 หมู่ที่ 11 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	7 เชือก	1.43%
9	นายเป่า จงใจงาม	13 หมู่ที่ 3 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	7 เชือก	1.43%
10	นายดา จงใจงาม (เสียชีวิตแล้วในปี 2548)	50 หมู่ที่ 13 ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์	อ.ท่าตูม	7 เชือก	1.43%

ที่มา: องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ (เผยแพร่)
หมายเหตุ สันนิษฐานว่าเป็นสถิติในปี พ.ศ.2543 (ผู้เขียน)

ภาคผนวก ค (6) สรุปการสัมภาษณ์หมอช้าง

วัน เดือน ปี	12 มิถุนายน 2549	เวลา	14.00 – 16.00 น.
สถานที่	บ้านเลขที่ 1 หมู่ 11 บ้านศาลา ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์		
ผู้ให้ข้อมูล	คุณมาก สุขศรี (อายุ 87 ปี)		
ตำแหน่ง	ครูบาใหญ่ (หมอช้างใหญ่)		
เรื่อง	วิถีชีวิตความเป็นอยู่หมอช้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน		

การเป็นหมอช้าง

- ครั้งแรกเป็นมะช้าง(ความรูปร่าง)ก่อน ไปจับช้างตั้งแต่รุ่นหนุ่มนั่งอยู่ท้ายช้าง ครั้งแรกที่เข้าป่าจับช้างได้เลย เนื่องจากหมอช้างที่อยู่คอช้างอายุมากจึงให้มานั่งที่คอช้างแทน ทำให้มีโอกาสคล้องช้างได้ แต่ยังไม่ได้ตำแหน่งหมอช้างทันที ต้องกลับจากคล้องช้างแล้ว เข้าพิธีปะชิเป็นหมอช้าง หลังจากนั้นก็ไปคล้องช้างอยู่หลายครั้ง คล้องได้เที่ยวละตัว ไป 2 เที่ยว ได้ 2 ตัว ครั้งที่ 3 ที่ไปคล้องได้ช้างอีก 1 ตัว จึงได้เลื่อนเป็นหมอสะเดียง

- ภายหลังจากเป็นหมอสะเดียงแล้ว ได้ไปเกณฑ์ทหารอยู่ 4-5 ปี ได้ไปร่วมรบที่เชียงตุงในปี พ.ศ. 2584 ออกจากทหารประมาณ พ.ศ.2488 วิถีเกณฑ์ทหารคือ ไปขึ้นทะเบียนและคัดเลือกที่อำเภอ(เดินเท้าจาก อ.ท่าตูม ไป อ.เมืองสุรินทร์ ประมาณ 1 วัน 1 คืน) หากได้รับเลือกต้องฝึก และเรียนรู้วิชาทหาร

- หลังออกจากทหาร เข้าป่า(บริเวณประเทศกัมพูชา)คล้องช้างเรื่อยๆจนได้เลื่อนเป็นหมอสะดำ จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ายึดครองกัมพูชา ตอนเข้าไปคล้องช้างถูกทหารฝรั่งเศสจับกุมตัว ต้องปล่อยช้างป่าและช้างต่อทิ้ง (เมื่อถูกปล่อยตัวแล้ว จึงเป่าแสลงเกลหรือเขาควยเป่าสัตว์ เรียกช้างต่อกลับมาหา) แต่ก็ยังคงกลับเข้าไปคล้องช้างบริเวณนี้เรื่อยๆ

- เลิกคล้องช้างเนื่องจากประเทศกัมพูชาปิดพรมแดน และทางประเทศกัมพูชาเองก็สงวนช้างของตนเองไว้เช่นกัน

ประวัติหมู่บ้าน

- ไม่ทราบว่าหมู่บ้านมีมาตั้งแต่เมื่อไร แต่รุ่นพ่อเล่าว่า พวกกูย มาจากตระปือแสนปาง ตั้งแต่เกิดมาก็เห็นช้างแล้ว

- แต่ก่อนบริเวณนี้เป็นที่ราบสูง (ดูจากวัดกระโพที่อยู่บนเนินสูงได้) ต่อมามีการถมดินให้เตี้ยลงเพื่อสร้างบ้านเรือน

วิถีปฏิบัติเมื่อไปคล้องช้าง

- ช้างตัวหนึ่งต้องมีคน 2 คน และอุปกรณ์การคล้องครบชุดจึงสามารถไปคล้องได้
- เวลานอน ต้องให้หมอสะดำนอนก่อน ที่พักมี 3 ตอน คือ ที่พักหมอสะดำ หมอสะเดียง และ หมอจ่า และต้องมีการตั้งกองไฟ(กระปิวคิง)ไว้ตลอด โดยกองไฟดังกล่าวห้ามข้ามและห้ามตั้งอยู่คนละทางเด็ดขาด และเวลาตื่นนอนต้องมีน้ำอุ่นล้างหน้าให้หมอสะดำทุกเช้า จนกระทั่งถึงบ้าน จึงละการปฏิบัติ

- อุปกรณ์คล้องช้างสามารถสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น หรือทำขึ้นใหม่ โดยหมอช้างใหญ่ (หมอสะดำ หมอสะเตียง) เท่านั้น อุปกรณ์สำคัญ คือ เชือกปะกำ ที่ต้องทำจากหนังควายตัวผู้ 2 ตัว หนังควายตัวเมีย 1 ตัว
- หมอช้างใหญ่สามารถกินไข่ ดับ หัว หาง (สัตว์ที่บริโภค) ได้ แต่มะข้างห้ามแตะ
- เวลาอยู่ในป่าจะไม่เรียกชื่อคน แต่จะเรียกชื่อโดยแทนด้วยชื่อช้าง
- เมื่อคล้องช้างได้ผู้ที่มีสิทธิ์ประชันขัน คือ เจ้าของช้างต่อและมะข้าง ประจำช้าง
- วิธีแยกหรือสังเกตความแตกต่างของหมอช้างชั้นต่างๆ คือ หมอช้าง มีขงัก(สร้อยคอ) อยู่ที่คอ โดยของหมอสะดำทำด้วยทองเหลือง ส่วนหมอสะเตียงทำด้วยเหล็ก มะข้างนั้นมีตะขอกือและไม้งับ(ไม้ตีท้ายช้าง)
- ผู้ที่ต้องการร่วมขบวนคล้องช้าง ต้องเตรียมเสบียงมารวมกัน ประกอบด้วยข้าวสาร ถึง 40 ลิตร หรือประมาณ 1 กระสอบ สุดแล้วแต่ครุบาใหญ่สั่ง ระยะเวลาอยู่ในป่าประมาณ 3 เดือน สื่อสารกันด้วยภาษาผีหรือภาษาป่า ถ่ายทอดโดยการจดจำจากรุ่นสู่รุ่น แต่ละปีจะคล้องช้างก็ครั้งขึ้นอยู่กับความพร้อม ส่วนใหญ่ปีละ 2 ครั้ง เดือน 11-12 ประมาณ 1 ครั้ง และเดือน 5-6 อีกครั้ง บางครั้งอาจเข้าไปคล้องช้าง 3 ครั้งต่อปี ถ้ามีอุปกรณ์ คนฝึกช้างหรือความรู้อาสาฝึกช้างมากพอ
- ผู้นำทางเป็นครุบาใหญ่ หรือครุบารอง มีอำนาจเด็ดขาด อาทิ เมื่อทำพิธีเบิกไพรเสร็จ เห็นช้างหรือรอยช้าง ครุบาใหญ่พาขบวนช้างเดินย้อน ต้องเดินตาม หากเดินตัดแถวต้องถูกลงโทษ เดินตามกันไป ถ้าเสร็จแล้วจะใช้ผ้าขาวม้าโบกให้สัญญาณเพื่อมารวมกัน
- ในป่า อาหารช้างและอาหารของคน และสมุนไพร อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย แตกต่างจากอาหารที่บ้าน หากช้างบาดเจ็บ เล็บลอก เอาสมุนไพรตำแล้วสอดเท้าช้าง หากคนไม่สบาย อาศัยตำสมุนไพรในปากกิน หมอช้างสมัยก่อนจะรู้จักสมุนไพรที่ใช้กับช้างและคนมากมาย
- ปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการคล้องช้างประการหนึ่ง คือ การเช่นป่า (พิธีเบิกไพร) ของครุบาใหญ่ หากเช่นถูกต้องจะพบรอยเท้าช้างเข้าไปในป่า แต่ถ้าเจอรอยเท้าช้างสวนมาทางตรงกันข้าม คาดว่าจะจับช้างได้ยาก ต้องถามผีป่าว่ายินยอมหรือไม่ เมื่อพบช้างป่าห้ามพูดว่าจะเลือกจับช้างตัวไหน และตัวไหนไม่จับเด็ดขาด เนื่องจากถ้าพูดจะจับช้างตัวนั้นได้เพียงตัวเดียวหรืออาจจับช้างไม่ได้เลยตลอดชีวิต
- วิธีการคล้องช้าง หมอช้างจะอยู่คอกช้างต่อ มะข้างจะอยู่ท้ายช้างต่อ หมอช้างจะถือไม้ที่ผูกติดกับเชือกปะกำซึ่งวงไว้เป็นบ่วงบาศก์ บังคับช้างต่อเข้าไปเทียบช้างป่า แล้วคล้องเชือกปะกำที่ขาช้างป่า เมื่อคล้องได้แล้วช้างป่าจะวิ่งไปโดยดึงเชือกปะกำไปด้วย ปลายเชือกปะกำอีกทางหนึ่งจะผูกติดไว้กับช้างต่อ และบังคับให้ช้างต่อเทียบชิดช้างป่า จากนั้นมะข้าง จะลงจากช้างต่อ แกะเชือกปะกำที่มัดกับช้างต่อไปมัดกับต้นไม้แทนสาเหตุที่ทำให้จับช้างป่าได้ เพราะช้างป่าจะไม่ดูมากเพราะไม่เคยได้ยินเสียงคนมาก่อนและคิดว่าช้างต่อเป็นพวกของตน ประกอบกับช้างต่อมักเป็นช้างที่มีรูปร่างใหญ่ ประปรีย์กว่าช้างป่า และหมอช้างมีความชำนาญในการเทียบช้างมาก ทำให้มะข้างมัดเชือกปะกำกับต้นไม้สะดวก

การฝึกช่าง

- การฝึกช่างป่าสมัยก่อน เนื่องจากมีทำเลเลี้ยงช้างกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ เจ้าของช้างจะพาเข้าเข้าจลึง ตีเปราะ(ล่าม)ไว้ แล้วปล่อยให้หากินเอง เจ้าของช้างจะมาหาตอนเช้า ฝึกให้คุ้นเคย ซึ่งใช้เวลาไม่นานนัก ฝึกไว้เพื่อเป็นช่างต่อเท่านั้น

- การฝึกช่างในปัจจุบัน จะผูกช้างไว้ เจ้าของช้างจะหาอาหารให้กินและต้องอยู่กับช้างตลอดเวลา เพื่อทำความคุ้นเคยและฝึกเพื่อการแสดงโชว์เป็นส่วนใหญ่

การใช้ประโยชน์จากช่าง

- เมื่อหมอช้างไม่ได้คล้องช้าง ก็จะอยู่บ้านเฉยๆ บางครั้งก็จะทำนา แต่ส่วนใหญ่จะมีรายได้จากการขายช้าง โดยมีพ่อค้ามารับซื้อช้างถึงหมู่บ้าน เป็นพ่อค้าทางภาคเหนือ และซื้อคราวละหลายๆ บางครั้งเกือบทั้งหมดของช้างที่จับได้ ชายช้างเชือกละ 200-300 บ. ขายเสร็จก็ไปโอนพิมพ์มือให้เรียบร้อย พ่อค้าจะตีสายไซใส่ขาช้างที่ซื้อ โดยมักเลือกซื้อช้างลักษณะดี

- บางครั้งช่างเข้าร่วมแห่ภาคในบุญเดือน 6 หรือพาช่างไปชนเกลือแถว จ.ร้อยเอ็ด มหาสารคาม อุดรธานี

- ประมาณ พ.ศ.2489-90 เป็นคนแรกในหมู่บ้านที่ขายช้าง 1 เชือก ได้ราคาสูงถึง 10,700 บ. เนื่องจากเชือกนั้น เชื่อง ลักษณะดี ผิวเหลือง ทำงานได้ดี

- พ.ศ.2513 เข้าร่วมงาน Expo'70 ที่ประเทศญี่ปุ่น มีการแสดงความสามารถของช่าง แสดงตั้งแต่ 3 โมงเช้า - 4 โมง ติดต่อมาทางก้านันไทยสงวน ผ่านผู้กองสำคัญ

- พ.ศ.2516 ทำงานที่สวนสามพราน

- พ.ศ.2523-24 โชว์ความสามารถ ณ โรงแรมมิตรชัย ประมาณ 7-8 เดือน

- เดินทางไปญี่ปุ่นเป็นครั้งที่ 3 เพื่อทำพิธีปะสะ(แก้ตำหนิปัดรังควาน) ช่างที่มีตำหนิที่ซื้อมาจากแม่ฮ่องสอน

ข้อมูลและความคิดเห็นอื่นๆ

- ช่างงาเอก คือ ช่างพิเศษมีลักษณะมีงาช้างเดียว หากหมอช้างคนใดคล้องช่างงาเอกซึ่งเป็นช่างมีงาข้างขวาได้ เลื่อนขั้นเป็นครูบาใหญ่ทันที แต่ถ้าเป็นช่างงาเอกข้างซ้ายได้เลื่อน 4-5 ชั้น เช่น จากมะเป็นหมอสะเดียง เป็นต้น หมอช้างที่คล้องได้ช่างงาเอกข้างขวา ต้องแยกอุปกรณ์การคล้องช้างไว้ต่างหาก และแยกจากกลุ่มเดิม มีการจัดลูกน้องให้ต่างหาก และไม่มีใครสามารถเลื่อนตำแหน่งให้ได้ นอกจากพระครูจะเป็นผู้ทำพิธีปะซิให้ หากมีลูกชาย เวลาเกิดให้เอาไม้กรามมารอง ลูกไม่ต้องปะซิเป็นหมอจา แต่โตขึ้นให้ปะซิเป็นหมอสะดำได้เลย

- ปัจจุบันมีช่าง 13 เชือก แบ่งให้ลูก 2 คน คนละตัว ที่เหลือให้หลานและคนอื่นดูแลแทน มีช่าง 4 ตัวทำงานที่พัทยา

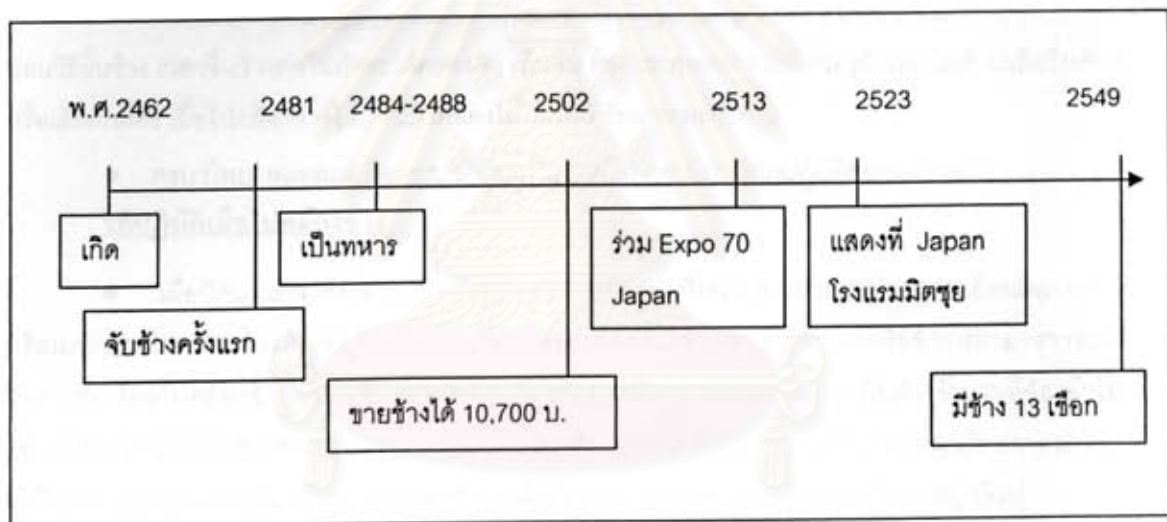
- ช่างที่อยู่ที่บ้าน เข้าร่วมโครงการช่างคืนถิ่น ได้รับเงินเดือน ส่วนอาหารได้จากศูนย์ บ้าง บางครั้งซื้อสับปะรดจากพัทยาองละ 1 พันบาท ตอนเริ่มโครงการแรกๆมีความรู้ช่างเข้าร่วมมาก ตอนนี้หายไปตาม เนื่องจากรายได้น้อยไม่พอกิน ถ้าไปเที่ยวจะได้มากกว่า

- ตอนนี้ไม่มีครูบาใหญ่แล้ว เนื่องจากพรมแดนปิด ไม่ได้ไปคล้องช่าง

- ความเชื่อเกี่ยวกับช่างศักดิ์สิทธิ์มาก เช่น หากมีช่างที่มีตำหนิไว้ในครอบครอง เจ้าของจะมีอันเป็นไป หรือผู้ที่ไม่เคยปะชิเป็นหมอช่าง แล้วจะต้องเชือกปะกำจะได้รับอันตรายต่อชีวิต

- ศาลปู่เจ้าวงทะเล มีมาแต่โบราณ ตั้งแต่ยังไม่มีความเชื่อกัน เมื่อน้ำท่วมศาลกลับไม่หายไปไหน

สรุปเหตุการณ์สำคัญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัน เดือน ปี	15 มิถุนายน 2549	เวลา	17.00 – 18.30 น.
สถานที่	บ้านตากกลาง ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์		
ผู้ให้ข้อมูล	คุณตา หมิว ศาลางาม (อายุ 78 ปี)		
ตำแหน่ง	หมอสะด้า (หมอช้างใหญ่)		
เรื่อง	วิถีชีวิตความเป็นอยู่หมอช้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน		

การเป็นหมอช้าง

● ปัจจุบันเป็นหมอสะด้า เรียนรู้การคล้องช้างจากพ่อ และเริ่มคล้องช้างตั้งแต่อายุ 14 ปี โดยปะโลจากบ้านมาแล้วเป็นหมอจ่า จบช้างครั้งแรกได้ช้าง 3 ตัว เที้ยวแรกได้ 1 ตัว เที้ยวที่ 2 ได้ช้าง 2 ตัว จนกระทั่งจับช้างครั้งที่ 3 รวมคล้องช้างได้ 5 ตัว

- ตอนไปคล้องช้างครั้งแรก สัปหงกบนหลังช้าง ต้องเอายาหมองป้ายตา ให้ตื่นอยู่ตลอดเวลา
- ก่อนเดินทาง ความรู้ช้างต้องฝึกการคล้องช้างจากครูบาใหญ่ ช้าง 3 ตัว/คน 6 คน

สอนวิธีขึ้นช้าง เวลาขึ้นช้างต่อในป่าจะได้คล้องตัว เป็นต้น ต้องแอบบอกกัน เหมือนครูถ้าสอนไม่ดี จะเสียชื่อเสียงหรือเสียศักดิ์ศรี เมื่อไปคล้องช้างในป่า แล้วคล้องไม่ได้เป็นที่อัปอายของผู้สอน

- ครูบาใหญ่ หมอสะด้า หมอสะเตียง เปรียบเหมือนยศ มีระเบียบปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

วิถีปฏิบัติเมื่อไปคล้องช้าง

● เมื่อปักนาเสร็จ เดือน 11-12 ต้องไปคล้อง ไปอีกครึ่งเดือน 3-4 กลับบ้านประมาณเดือนมีนาคม หรือเมษายน ไปคล้องช้างต้องอยู่ในป่า 4-5 เดือน/ครั้ง เพื่อให้ได้ช้างครบกันทุกคนหรือข้าวปลาอาหารหมด อาหารที่เตรียมไปคล้องช้าง ได้แก่ ข้าวสาร พริกแห้ง ยาสูบ เกลือ ยาสูบ หมาก พลุ เป็นต้น จำนวนที่ต้องนำไปแล้วแต่ครูบาใหญ่จะสั่ง ข้าวสารประมาณ 200-300 กิโลกรัม ส่วนเนื้อสัตว์หาได้จากป่า เช่น หมู กุ้ง กวาง ล่าโดยใช้ปืน) โดยแบ่งสรรเท่าๆกัน ด้านอาหารของช้างนั้นมีมากมายในป่า เช่น หญ้าแฝก หญ้าคา หญ้าทิพย์

1. การจัดสรรคนที่เดินทางในขบวนคล้องช้าง จะเลือกไปกับคณะใดก็ได้ ไม่ได้เลือกเฉพาะคนที่เคยร่วมกับคณะเท่านั้น ถ้ามีลูกหลานฝึกหัดคล้องช้างมาก ก็ต้องไปคล้องช้างบ่อย
2. ป่าที่ไปคล้องช้างเป็นป่าบริเวณประเทศกัมพูชา ทางเขตจำปาศักดิ์ เดินทางจากบ้านถึงชายแดนประมาณ 15 วัน และเดินลึกเข้าไปในป่าอีกเป็นเดือน
3. เชือกปะก่าที่ใช้คล้องช้างได้รับมรดกจากปู่ย่า แต่ตอนนี้เป็นหมอช้างแล้ว สามารถทำเองได้
4. ถ้าช้างหรือคนป่วยขณะอยู่ในป่า ใช้สมุนไพรในป่าต้ม เพื่อรักษาตามอาการ
5. ครูบาใหญ่มีอำนาจเด็ดขาด เสียงเดียว เกียงไม่ได้ ภาษาที่ใช้สื่อสารคือภาษาผี ไม่มี การบันทึก อาศัยการจำอย่างเดียว
6. เวลาเข้าป่าไปคล้องช้าง เสื้อ รองเท้า หมวกไม่ต้องใส่
7. เมื่อพบช้างป่า จะเลือกเอาหรือไม่เอาตัวไหนไม่ได้ ถ้าช้างป่าตัวใหญ่กว่าช้างต่อ ก็ต้องกระหุงช้าง

ต่อ และให้ช่างต่ออื่นๆเข้าช่วย ขณะตนเข้าไปในป่า ตามรอยเท้าช่างไป พบช่างเป็นร้อยๆตัว ส่วนใหญ่จะคล้อง ช้างตอนกลางวัน ยกเว้นในเดือนหงายที่มีแสงมากพอ อาจคล้องตอนมืดด้วย

- เวลาเจอช้างป่า 30 ตัว ต้องมีช่างต่ออย่างน้อย 30 เชือก การเดินทางของขบวนคล้องช้างไป ร่วมกันระหว่างบ้านกระโพและบ้านตากกลาง

- ช้างป่าจับง่ายไม่ค่อยขี้ดขิ้น เพราะจับมัดกับคอช้างต่อที่มีพลังกำลังมากกว่า เหมือนผู้ใหญ่ที่อุ้ม เด็ก

การฝึกช้าง

- การฝึกช้างป่า ฝึกเพียงให้ขึ้นขี่ นั่ง และให้รับฟังคำสั่งได้

การใช้ประโยชน์จากช้าง

- มีพ่อค้ามารับซื้อช้างในหมู่บ้าน เป็นพ่อค้า จาก จ.อุตรดิตถ์ ลำปาง ลำพูน เลือกซื้ออย่างละเอียด ราคาประมาณ 9 ชั่ง ปีที่มีสตาบ์แดง น่าจะประมาณ 10,000 บ. เป็นยุคที่วัวควายราคา 5 -10 บ.(6 สลึง) หรือ เหล้ากลม เหล้านอกราคา 5 บาท (6 สลึง)

- เคยไปทำงานที่พญา ตั้งแต่ พ.ศ.2500 ปัจจุบันมีบ้านที่พญา

การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต

- สมัยก่อน ป่าดงภูดิน ป่าดงสายทอ ยังไม่ถูกบุกเบิกให้ปลูกยูคาลิปตัสและทำนา อาหารการกินของช้างอุมสมบูรณ์

- สมัยก่อนช้างในหมู่บ้านตากกลางมีมาก บ้านหลังหนึ่งมีช้าง 5 ตัว

- เมื่อครั้งเกิดใหญ่ในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากย้ายไปอยู่ อ.สังขะ คนที่ยังอยู่ต้องหา ทางออก แก่ความอดอยาก เนื่องจากการปิดป่า ทำให้คล้องช้างไม่ได้ บ้างก็ไปเร่ร่อน หรือหากินโดยวิธีต่างๆ นำ ช้างไปปรับจ้างในงานบุญ เช่น บุญพระเวท เดินทางไปต่างจังหวัด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ บ้างขายกล้วย กล้วย อ้อย สมัยก่อนได้ประมาณวันละ 20 บาท

ข้อมูลและความคิดเห็นอื่นๆ

- ปัจจุบันมีช้าง 7 เชือก แบ่งให้ลูกหลานหมด มีช้างต้องขึ้นทะเบียนกับนายทะเบียนที่ทำตม

- ปัจจุบันไม่ใช่ชาวภูยกเท่านั้นที่มีช้าง นายทุนชาวจีนในจังหวัดลัว่นมีช้างมาก โดยจ้างลูกจ้างเลี้ยง

ช้าง หากใครต้องการขายช้างง่ายมาก เพียงโทรหานายทุน

- จังหวัดและพื้นที่ที่ช้างไปหากิน ได้แก่ กรุงเทพฯ พญา บางละมุง นาเกลือ

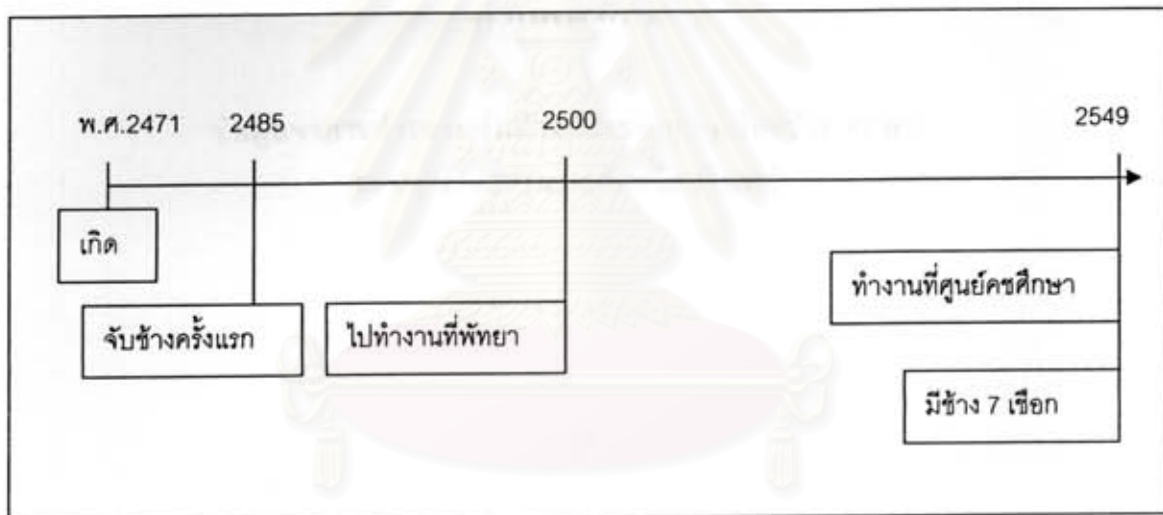
- ความผูกพันมีภาระมาก เป็นหนี้สินจากการกู้เงินมาซื้อช้าง หาเงินมาก็ต้องส่งเป็นดอกเบีย เดือนละ 30,000 บ. เลี้ยงครอบครัว และทำนาด้วย

- ตาเล็กเลี้ยงช้างแล้ว แต่สนับสนุนให้ลูกหลานเลี้ยงช้าง

- ถ้าต้องการช้างสามารถหาช้างได้บริเวณ แพร่ น่าน ตัวละประมาณ 500,000 บ.

หากกู้เงินมาซื้อต้องจ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 5 ปัจจุบันข้างมีเงินเดือนและหากเลี้ยงข้างได้เงินแน่นอน ไม่มากไม่น้อย แต่ได้แน่นอน

- ที่ศูนย์ศึกษาไม่ค่อยมีแขก งบประมาณที่ใช้ในศูนย์ได้รับการอุปถัมภ์จากจังหวัด แต่ยังไม่มีการตามที่ได้วางแผนไว้ เช่น อาหารข้าง แหล่งน้ำให้ข้าง ระบบประปา
 - ความดูข้างและข้างที่เข้าร่วมโครงการข้างคืนถิ่นได้รับเงินเดือน 8,000 บ. ต่อเดือน ไม่เพียงพอ มีความดูข้างบางส่วนออกจากโครงการ
 - วิธีสืบสานวัฒนธรรมการคล้องข้าง คือ ให้จับข้างตามอย่างโบราณ เคยขอกับนายกฯ ผู้ว่าฯ นายอำเภอ แต่ไม่มีการสนับสนุน ถ้าอนุญาตมีข้างมากให้จับ อาทิ กัมพูชา กุยบุรี หัวหิน โนนดินแดง แต่ถ้าไม่ให้จับความรู้นี้ก็หายไป
 - ได้รับเงินเดือนจากศูนย์ศึกษา วันละ 100 บ. เพื่อคอยตอบคำถามผู้ที่ต้องการ
- สรุปเหตุการณ์สำคัญ**

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

ข้อมูลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างชาวกุยผู้เลี้ยงช้าง 39 คน
ณ หมู่บ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง (1) ตารางข้อมูลทั่วไป จากกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	อายุ	พ.ศ.	เพศ	สมาชิกใน ครัวเรือน	การศึกษา	สถานภาพ	จำนวนบุตร
1	38	2512	ชาย	6	ป.4-6	สมรส	2
2	39	2511	ชาย	2	ป.1-3	สมรส	0
3	29	2521	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	0
4	39	2511	ชาย	9	ป.4-6	สมรส	4
5	30	2520	หญิง	3	ป.4-6	สมรส	2
6	35	2515	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	2
7	39	2511	หญิง	4	ป.1-3	สมรส	1
8	51	2499	ชาย	3	ป.4-6	สมรส	1
9	77	2473	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	5
10	59	2491	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	5
11	70	2480	ชาย	3	ป.4-6	สมรส	4
12	80	2470	ชาย	5	ไม่ได้เรียน	สมรส	5
13	80	2470	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	5
14	75	2475	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	5
15	39	2511	ชาย	3	ป.4-6	สมรส	0
16	53	2497	ชาย	3	ป.4-6	สมรส	1
17	33	2517	ชาย	6	ป.4-6	สมรส	1
18	45	2505	ชาย	6	ป.1-3	สมรส	4
19	24	2526	ชาย	5	ม.1-3	โสด	0
20	27	2523	ชาย	6	ป.1-3	สมรส	1
21	27	2523	ชาย	2	ป.4-6	สมรส	0
22	24	2526	ชาย	7	ม.1-3	โสด	0
23	40	2510	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	5
24	46	2504	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	3
25	68	2482	ชาย	2	ป.4-6	สมรส	5
26	28	2522	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	0

ตารางข้อมูลทั่วไป จากแบบสอบถาม (ต่อ)							
ลำดับ	อายุ	พ.ศ.	เพศ	สมาชิกใน ครัวเรือน	การศึกษา	สถานภาพ	จำนวนบุตร
27	38	2512	ชาย	2	ป.4-6	สมรส	1
28	31	2519	หญิง	7	ป.4-6	สมรส	3
29	60	2490	ชาย	2	ป.4-6	สมรส	3
30	20	2530	ชาย	5	ปวช.	โสด	
31	23	2527	ชาย	6	ม.4-6	โสด	
32	37	2513	ชาย	6	ป.4-6	โสด	
33	53	2497	ชาย	5	ป.4-6	สมรส	3
34	49	2501	ชาย	8	ป.4-6	สมรส	5
35	66	2484	ชาย	3	ไม่ได้เรียน	สมรส	6
36	40	2510	ชาย	7	ป.4-6	สมรส	4
37	39	2511	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	2
38	35	2515	ชาย	4	ป.4-6	สมรส	2
39	39	2511	ชาย	6	ป.4-6	สมรส	4

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้
NO THIS PAGE IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง (2) ตารางข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับช่างของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	จำนวนช่างที่เป็นเจ้าของ	จำนวนช่างที่เลี้ยง	เพศของช่าง	อายุของช่าง	ที่มาของช่าง	ชื่อมาในราคา	ชื่อมาเมื่อ พ.ศ.	ชื่อมาจาก	สรุปการเป็นเจ้าของช่าง	ที่มาของทักษะ
1	3	1	ผู้และเมีย 2 เชือก	6, 10, 40	มรดก 3 เชือก				เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช่างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
2	1	1	เมีย 1 เชือก	10	ชื่อมา 1 เชือก	300,000	2542	พี่น้อง	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงช่างเอง	พ่อแม่
3	1	1	ผู้ 1 เชือก	10	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง เลี้ยงช่างให้ญาติ	ญาติ
4	2	2	เมีย 2 เชือก	20	มรดก 1 เชือก ชื่อมา 1 เชือก	650,000		เพื่อนบ้าน	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช่างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
5	1	2	ผู้และเมีย 2 เชือก	35	มรดก 1 เชือก ช่างผู้อื่น 2 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และไม่ได้เลี้ยงช่างของตนเอง แต่เลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
6	1	1	ผู้ 1 เชือก	7	ชื่อมา 1 เชือก	500,000	2544	พี่น้อง	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงช่างเอง	พ่อแม่
7	1	1	ผู้ 1 เชือก	7	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และให้ญาติช่วยเลี้ยง	สามี
8	1	1	เมีย 1 เชือก	7	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
9	1	1	ผู้ 1 เชือก	40	ชื่อมา 1 เชือก	200,000			เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงช่างเอง	พ่อแม่
10	2	2	ผู้ 1 เชือก	35, 37	มรดก 1 เชือก ชื่อมา 1 เชือก	350,000	2543	พ่อ	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช่างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
11	1	1	เมีย 1 เชือก	13	ชื่อมา 1 เชือก	250,000	2546	อ.แม่สอด	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช่างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
12	3	3	เมีย 3 เชือก	7, 22, 30	ชื่อมา 3 เชือก	350,000 / 150,000 / 30,000		สมุทรคำไม้, ชัยภูมิ, กาฬสินธุ์	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงช่างเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
13	7	0	ผู้ และเมีย 6 ตัว	2	มรดก 3 เชือก ชื่อมา 4 เชือก	ไม่ระบุ			เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก ไม่ได้เลี้ยงช่างเอง แต่แบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่

ภาคผนวก ง (2) (ต่อ)

ลำดับ	จำนวนช่างที่เป็นเจ้าของ	จำนวนช่างที่เลี้ยง	เพศของช่าง	อายุของช่าง	ที่มาของช่าง	ชื่อมาในราคา	ชื่อมาเมื่อ พ.ศ.	ชื่อมาจาก	สรุปการเป็นเจ้าของช่าง	ที่มาของทักษะ
14	1	1	เมีย 1 เชือก	15	ชื่อมา 1 เชือก	400,000	2544	เชียงใหม่	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
15	1	1	เมีย 1 เชือก	30	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
16	0	1	เมีย 1 เชือก	60	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
17	1	1	ผู้ 1 เชือก	37	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
18	0	1	เมีย 1 เชือก	28	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
19	0	1	ผู้ 1 เชือก		ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
20	1	1	ผู้ 1 เชือก	31	ชื่อมา 1 เชือก	500,000	2550		เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
21	0	1	ผู้ 1 เชือก		ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
22	0	1	ผู้ 1 เชือก	16	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
23	2	2	ผู้และเมีย	40, 50	มรดก 2 เชือก				เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงตัวเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
24	2	2	ผู้และเมีย	2, 7	มรดก 1 เชือก ชื่อมา 1 เชือก	400,000	2550	ตาก	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงตัวเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
25	0	1	เมีย 1 เชือก	10	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
26	1	1	เมีย 1 เชือก	50	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
27	1	1	ผู้ 1 เชือก	21	ชื่อมา 1 เชือก	450,000	2540	จ. ในภาคเหนือ	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
28	1	1	ผู้ 1 เชือก	4	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
29	2	2	เมีย 2 เชือก	5, 24	ชื่อมา 2 เชือก	200000 / 130000	2544	เพชรบูรณ์	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงตัวเองและที่เหลือให้ผู้อื่นเช่าเลี้ยง	พ่อแม่
30	1	1	เมีย 1 เชือก	12	ชื่อมา 1 เชือก	400000	2542	จ. ในภาคเหนือ	ไม่มีช่างของตัวเอง เลี้ยงช่างให้ญาติ	พ่อแม่

ภาคผนวก ง (2) (ต่อ)

ลำดับ	จำนวนช่างที่เป็นเจ้าของ	จำนวนช่างที่เลี้ยง	เพศของช่าง	อายุของช่าง	ที่มาของช่าง	ชื่อมาในราคา	ชื่อมาเมื่อ พ.ศ.	ชื่อมาจาก	สรุปการเป็นเจ้าของช่าง	ที่มาของทักษะ
31	1	1	ผู้ 1 เชือก	9	ชื่อมา 1 เชือก	260000	2542	จ. ในภาคเหนือ	ไม่มีช่างของตัวเอง เลี้ยงช่างให้ญาติ	พ่อแม่
32	1	1	เมีย 1 เชือก	46	ชื่อมา 1 เชือก	240000	2544	จ. ในภาคเหนือ	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
33	1	1	เมีย 1 เชือก	21	ชื่อมา 1 เชือก	60000	2530	ประจวบคีรีขันธ์	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
34	1	1	ผู้ 1 เชือก	30	ชื่อมา 1 เชือก	200000	2540	ลำปาง	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
35	1	1	เมีย 1 เชือก	50	ชื่อมา 1 เชือก	360000	ไม่ระบุ	แพร่	เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
36	2	2	เมีย 2 เชือก	7 , 40	มรดก 2 เชือก				เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงตัวเองและแบ่งให้ญาติเลี้ยง	พ่อแม่
37	2	2	ผู้และเมีย	4 , 10	ชื่อมา 2 เชือก	540000 / 300000	2550	ในหมู่บ้าน	เจ้าของช่างมากกว่า 1 เชือก เลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่
38	0	1	ผู้ 1 เชือก	34	ช่างผู้อื่น 1 เชือก				ไม่มีช่างของตัวเอง รับจ้างเลี้ยงช่างให้ผู้อื่น	พ่อแม่
39	1	1	เมีย 1 เชือก	8	มรดก 1 เชือก				เจ้าของช่าง 1 เชือก และเลี้ยงตัวเอง	พ่อแม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง (3) ข้อมูลรายได้ ต้นทุน และรายได้สุทธิการเลี้ยงช้าง ของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	รายได้สุทธิจากการเลี้ยงช้างเดือน (ปีที่แล้ว)			รายได้สุทธิจากการทำนาที่ปรับแล้ว /เดือน (ปีที่แล้ว)			รายได้สุทธิอื่นๆ /เดือน (ปีที่แล้ว)	รวมรายได้สุทธิ
	รายได้	ต้นทุน	รายได้สุทธิ	รายได้	ต้นทุน	รายได้สุทธิ		
1	24,000.00	24,111.11	-111.11	13,460.42	4,041.67	9,418.75	5,000	14,307.64
2	8,000.00	3,500.00	4,500.00	2,692.08	9,050.00	-6,357.92	0	-1,857.92
3	9,083.33	7,027.78	2,055.56	8,076.25	2,250.00	5,826.25	5,000	12,881.81
4	18,166.67	72,722.22	-54,555.55	2,692.08	779.17	1,912.92	0	-52,642.64
5	33,166.67	17,444.44	15,722.23	3,230.50	1,091.67	2,138.83	0	17,861.06
6	9,083.33	6,000.00	3,083.33	1,076.83	195.83	881.00	0	3,964.33
7	9,083.33	8,055.55	1,027.78	10,768.33	3,129.17	7,639.17	0	8,666.95
8	9,083.33	6,027.78	3,055.56	3,499.71	1,216.67	2,283.04	0	5,338.60
9	9,083.33	3,000.00	6,083.33	5,384.17	1,416.67	3,967.50	3,000	13,050.83
10	18,166.67	15,055.55	3,111.11	2,961.29	979.17	1,982.13	5,000	10,093.24
11	9,083.33	4,000.00	5,083.33	8,076.25	3,729.17	4,347.08	0	9,430.42
12	56,083.33	33,111.11	22,972.23	8,076.25	2,283.33	5,792.92	3,000	31,765.14
13	105,750.00	57,000.00	48,750.00	2,692.08	1,000.00	1,692.08	3,000	53,442.08
14	9,083.33	3,500.00	5,583.33	2,692.08	1,875.00	817.08	3,000	9,400.42
15	9,083.33	3,500.00	5,583.33	2,961.29	1,558.33	1,402.96	0	6,986.29
16	9,083.33	4,861.11	4,222.22	6,730.21	1,365.00	5,365.21	0	9,587.43
17	9,083.33	3,500.00	5,583.33	6,730.21	2,175.00	4,555.21	0	10,138.54
18	9,083.33	4,861.11	4,222.22	3,333.33	825.00	2,508.33	0	6,730.56

ภาคผนวก ง (4) ตารางการคำนวณรายจ่ายจากการทำนาของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ทำนา (ไร่)	ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	ผลผลิตข้าวที่คาดว่าจะได้ปีที่แล้ว (กก.)	ราคาข้าว ** (บาท/1000 กก.)	ราคาข้าว (บาท/กก.)	มูลค่าข้าวที่เก็บไว้บริโภคเอง เดือน จริง	รายได้จากรายข้าวปีของกลุ่มตัวอย่างต่อเดือน (ปีที่แล้ว)
1	50	355	18,850	9,100	9.10	13,460	0
2	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
3	30	355	11,310	9,100	9.10	8,076	0
4	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
5	12	355	4,524	9,100	9.10	3,231	0
6	4	355	1,508	9,100	9.10	1,077	0
7	40	355	15,080	9,100	9.10	7,435	3,333
8	13	355	4,901	9,100	9.10	3,500	0
9	20	355	7,540	9,100	9.10	5,384	0
10	11	355	4,147	9,100	9.10	2,961	0
11	30	355	11,310	9,100	9.10	5,576	2,500
12	30	355	11,310	9,100	9.10	6,410	1,667
13	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
14	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
15	11	355	4,147	9,100	9.10	2,961	0
16	25	355	9,425	9,100	9.10	5,064	1,667
17	25	355	9,425	9,100	9.10	5,897	833
18	11	355	4,147	9,100	9.10	0	3,333

ภาคผนวก ง (4) (ต่อ)							
ลำดับ	ทำนา (ไร่)	ผลผลิตข้าวนาปี เฉลี่ยต่อไร่ (กก.) *	ผลผลิตข้าวที่คาดว่าจะ ได้ปีที่แล้ว (กก.)	ราคาข้าว (บาท/1000 กก.)**	ราคาข้าว (บาท/กก.)	รายได้จากการทำนาที่คาดว่าจะ ได้รับปีที่แล้ว	รายได้จากรายข้าว/ปีของ กลุ่มตัวอย่าง (ปีที่แล้ว)
19	20	355	7,540	9,100	9.10	2,884	2,500
20	20	355	7,540	9,100	9.10	5,384	0
21	7	355	2,639	9,100	9.10	1,884	0
22	3	355	1,131	9,100	9.10	808	0
23	20	355	7,540	9,100	9.10	5,384	0
24	25	355	9,425	9,100	9.10	6,730	0
25	10	355	3,770	9,100	9.10	192	2,500
26	15	355	5,655	9,100	9.10	4,038	0
27	4	355	1,508	9,100	9.10	1,077	0
28	24	355	9,048	9,100	9.10	6,461	0
29	19	355	7,163	9,100	9.10	3,032	2,083
30	15	355	5,655	9,100	9.10	4,038	0
31	20	355	7,540	9,100	9.10	3,301	2,083
32	120	355	45,240	9,100	9.10	15,638	16,667
33	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
34	10	355	3,770	9,100	9.10	2,692	0
35	35	355	13,195	9,100	9.10	9,422	0
36	10	355	3,770	9,100	9.10	0	2,917

ภาคผนวก ง (4) (ต่อ)							
ลำดับ	ทำนา (ไร่)	ผลผลิตข้าวนาปี เฉลี่ยต่อไร่ (กก.)*	ผลผลิตข้าวที่คาดว่าจะได้ปีที่แล้ว (กก.)	ราคาข้าว (บาท/1000 กก.)**	ราคาข้าว (บาท/กก.)	รายได้จากการทำนาที่คาดว่าจะได้รับปีที่แล้ว	รายได้จากขายข้าว/ปิของ กลุ่มตัวอย่าง (ปีที่แล้ว)
37	17	355	6,409	9,100	9.10	3,243	1,333
38		355	0	9,100	9.10	0	
39	12	355	4,524	9,100	9.10	3,231	

* ผลผลิตข้าวเฉลี่ย (กก./ไร่) ปีการเพาะปลูก 2550/2551 อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 355 กิโลกรัม(ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

**ราคาข้าว 9,100 มาจากการเฉลี่ยราคาข้าวเปลือก ณ หน้าโรงสี 31 สิงหาคม 2550 ต้นละ 8,900 – 9,300 บาท (ที่มา : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง (5) ตารางข้อมูลหนี้สินและเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ช่วงของหนี้สิน	แหล่งกู้เงิน	ดอกเบี้ยร้อยละ	กู้เงินเพื่อ	ช่วงเงินออม
1	80,001-150,000	ธกส.	1 ต่อปี	ทำนา	80001-150000
2	0				0
3	10,001-30,000	บริษัทรถยนต์		ซื้อรถยนต์	0
4	200,001-300,000	ญาติ	2	ซื้อช้าง	0
5	น้อยกว่า 5,000	ศูนย์การศึกษา		ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	50,001-80,000
6	50,001-80,000	ธกส.	1 ต่อปี	ซื้อช้าง	0
7	50,001-80,000	ธกส. และกองทุนหมู่บ้าน	1 ต่อปี ,6 ต่อปี	เลี้ยงช้าง	0
8	30,001-50,000	ญาติ และธกส.	3 ต่อปี ,1 ต่อปี	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
9	0				0
10	10,001-30,000	ธกส.	1 ต่อปี	ทำนา,ซื้อรถกระบะ	0
11	0				80,001-150,000
12	0				10,001-30,000
13	30,001-50,000	ธกส.	1 ต่อปี	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
14	5,001-10,000	ธกส.	1 ต่อปี	ทำนา,ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
15	0				10,001-30,000
16	0				30,001-50,000
17	30,001-50,000	ญาติ	5	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	10,001-30,000
18	10,001-30,000	ธกส.	1 ต่อปี	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	น้อยกว่า 5,000
19	30,001-50,000	ธกส.	1 ต่อปี	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	น้อยกว่า 5,000
20	50,001-80,000	ญาติ	ไม่มี	ซื้อช้าง	10,001-30,000
21	10,001-30,000	บุคคลในหมู่บ้าน	5	สร้างบ้าน	10,001-30,000
22	น้อยกว่า 5,000	บุคคลในหมู่บ้าน	ไม่มี	เลี้ยงช้าง	0
23	10,001-30,000	ธกส.	1 ต่อปี	ค้าขาย	10,001-30,000
24	มากกว่า 300,000	บริษัทรถยนต์		ซื้อรถกระบะ	10,001-30,000
25	10,001-30,000	ธกส.	1 ต่อปี	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
26	30,001-50,000	ญาติ	2	เลี้ยงช้าง	10,001-30,000
27	มากกว่า 300,000	ธกส.	1 ต่อปี	ซื้อช้าง	0

ภาคผนวก ง (5) (ต่อ)					
ลำดับ	ช่วงของหนี้สิน	แหล่งกู้เงิน	ดอกเบี้ยร้อยละ	กู้เงินเพื่อ	ช่วงเงินออม
28	5,001-10,000	บุคคลในหมู่บ้าน	5	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
29	น้อยกว่า 5,000	กองทุนหมู่บ้าน	1	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	10,001-30,000
30	10,001-30,000	กองทุนเพื่อการศึกษา		ศึกษา	0
31	0				0
32	0				10,001-30,000
33	0				30,001-50,000
34	80,001-150,000	รทส. ,สหกรณ์ ,กองทุนหมู่บ้าน		ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	0
35	10,001-30,000	รทส.	1 ต่อปี	ทำนา	0
36	80,001-150,000	รทส.	1 ต่อปี	ทำนา	0
37	มากกว่า 300,000	บุคคลในหมู่บ้าน	3	ซื้อช้าง	10,001-30,000
38	50,001-80,000	บุคคลในหมู่บ้าน	5	ค้าขาย	0
39	0				0

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกันยารัตน์ เพียรชอบ เป็นบุตรคนโตของดาบตำรวจวิทยา เพียรชอบ และ นาง จุติกุล เพียรชอบ มีน้องร่วมอุทร 2 คน เกิดเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2524 ภูมิลำเนา ณ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

การศึกษาชั้นมัธยมต้น-ปลาย ณ โรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาสำเร็จการศึกษา เศรษฐศาสตรบัณฑิต ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และเข้าศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย